

WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ W KRAKOWIE

TOM IV

EUGENIUSZ PAWŁOWSKI

NAZWY MIEJSCOWE SĄDECZYŹNY

TOM PIERWSZY

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA
NAZEWNICTWA MIEJSCOWEGO
SĄDECZYŹNY

KRAKÓW 1965

NAZWY MIEJSCOWE SĄDECZYZNY

I

WYŻSZA SZKOŁA PEDAGOGICZNA W KRAKOWIE
PRACE MONOGRAFICZNE
TOM IV

EUGENIUSZ PAWŁOWSKI

NAZWY MIEJSCOWE SĄDECZYZNY

TOM PIERWSZY

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA
NAZEWNICTWA MIEJSCOWEGO SĄDECZYZNY

z 7 ilustracjami (szkicami) w tekście

KRAKÓW 1965

KOMITET REDAKCYJNY

przewodniczący

WINCENTY DANEK

członkowie

MARIA DOBROWOLSKA, ZOFIA KRYGOWSKA, IGNACY ZARĘBSKI

sekretarz

JERZY JAROWIECKI

Redaktor tomu

TADEUSZ MILEWSKI

Okładkę i kartę tytułową projektował

JERZY JAROWIECKI

WYDAWNICTWO WSP W KRAKOWIE – KRAKÓW 1965

Adres redakcji: Kraków, ul. Straszewskiego 22.

Wyd. I. Nakład 500 egz. Obj. ark. wyd. 17 Ark. druk. 17 /₁₆ Papier druk. sat. kl. V 70 g 70×100. Oddano do składowania 12. II. 1965 r. Podpisano do druku 21 XII. 1965. Druk ukończono w styczniu 1966 r.

Zamówienie nr 148/65.

W-27.

Cena zł 33.

Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego

WSTĘP

TEMAT I ZAKRES PRACY TERMINOLOGIA — GRANICE SADECZYNY

Praca niniejsza ma przedstawić wszystkie nazwy miejscowe Sądeczyny, a więc nazwy miejscowości zamieszkałych, nazwy terenowe oraz nazwy wodne wraz z omówieniem ich historii, geograficznego rozmieszczenia i charakterystyką językową. W związku z tym w dalszym ciągu tej pracy stosuję następującą terminologię onomastyczną, zresztą powszechnie stosowaną:

toponimia = **toponomastyka** = **nazewnictwo** — 1) nauka o nazwach miejscowych w ogóle, rzadziej 2) zbiór nazw miejscowych danego terenu;

toponimiczny — odnoszący się do nazw miejscowych, np. system toponimiczny pewnej okolicy = system nazewniczy, toponomastyczny;

topograficzne nazwy — tu prawie wyłącznie w węższym znaczeniu, termin stosowany zgodnie z Tasz. Słow. n. mc. zamiast **nazwy fizjograficzne** na oznaczenie zarówno nazw osiedli (przysiółków, wsi), jak i terenowych, określających jakąś cechę ukształtowania terenu, położenia względem innych punktów, cech świata roślinnego czy zwierzęcego, np. *Wierch, Zawodzie, Sośnie, Wilcze, Podlas* itp.¹

terenowe nazwy — nazwy miejsc nie zamieszkałych: gór, lasów, polan, pól i łąk, skał, jaskiń itd. = czeskie *pomístní názvy, jména pomístní*²; nie stosuję tej nazwy nigdy do obiektów zamieszkałych, np. do części wsi, jak to robi np. Dejna³;

miejscowości — wszelkie zamieszkane obiekty topograficzne: miasta, wsie, przysiółki, osiedla, a nawet pojedyncze domy, o ile mają własne nazwy, stąd nazwy miejscowości = czeskie *jména místní*⁴;

fizjograficzne nazwy — może właściwsza nazwa zamiast stosowanego powszechnie w Polsce (i w tej pracy) terminu **n. topograficzne**; termin

¹ Por. Svoboda, K slovanské onomastické terminologii, Pr. Onom. nr 5, s. 128—130. (Rozwiązanie skrótów na końcu tomu I).

² Ibid., s. 130.

³ Dejna, Ter. n. Śl., Onom. II 103.

⁴ Svoboda, op. cit.

fizjograficzne proponuje dla słowiańskiej toponomastyki Svoboda ¹, a także stosuje go Zierhoffer ².

Dla uniknięcia ciągłego powtarzania się, a także w cytatach, stosuję raczej wspomniany już wyżej, wprowadzony przez prof. W. Taszyckiego doskonały termin **nazewnictwo, system nazewniczy**.

Inne terminy tłumaczą się same lub też będą objaśnione we właściwym miejscu.

Przez *Sądeczynę* rozumiem ziemię sądecką jako pewną całość historyczną, geograficzną, gospodarczą i dialektyczną, tj. w granicach opisanych i ustalonych przez J. Flisa ³ na podstawie rozwoju historycznego tej ziemi, jej warunków krajobrazowych, morfologicznych, etnograficznych i gospodarczych; te granice zgadzają się zresztą dość ściśle z granicami dialektów. Tylko w jednym miejscu wykracza Sądeczyna poza obszar Flisa, obejmując gorlicki Gródek, który zawsze był związany administracyjnie i gospodarczo z powiatem sądeckim i z parafią grybowską ⁴. Wobec tego prócz całego powiatu nowosądeckiego wchodzi w skład Sądeczyny przyległe skrawki powiatów gorlickiego (wsie: Banica z Czertyżnem, Brunary z Jaskową, Czarna, Gródek, Izby z Bieliczną, Stawisza, Śnietnica) i brzeskiego (Będzieszyna, Dobrociesz, Piaski-Drużków, Drużków Pusty, Iwkowa, Kąty, Kisielówka, Połom Mały, Porąbka Iwkowska, Wojakowa, Wytrzyszczka i południowe tereny Czchowa) oraz cały wschodni obszar powiatu limanowskiego po szczyt Gorca i Mogielicy, prawie po Tymbark i po granicę powiatu brzeskiego. Ogółem obejmuje tak pojęta Sądeczyna ponad 2200 km² oraz 265 wsi (dziś istniejących) i 7 miast ⁵.

Materiał onomastyczny z powiatu sądeckiego zebrałem sam w jesieni i zimie 1957/58 w ramach ogólnopolskiej akcji Komisji dla Ustalenia Nazw Miejscowych przy Radzie Ministrów, jedynie gromady Chomranice, Marcinkowice i częściowo Tęgoborze spisał dr Leszek Bednarczuk. Materiał z reszty opisanego tu obszaru Sądeczyny czerpałem częściowo z odpisu materiałów spisanych dla tejże Komisji, przechowywanych w Zakładzie Języka Polskiego przy Katedrze JP UJ w Krakowie, ale prawie cały ten materiał zbadałem również sam, znacznie rozszerzając otrzymany materiał, niekiedy powiększając go 5- i 6-krotnie; z 5 wsi materiał spraw-

¹ Ibid.

² Maz., s. 19.

³ J. Flis, Sądeczyna i jej granice, RSąd. I 1—20.

⁴ Por. Pawiń., Mlp. III 133, Ingl. 208 oraz ustnie mgr H. Stamirski.

⁵ W dalszym ciągu tej pracy w cytowanych wsiach powiatu sądeckiego nie podaję nazwy powiatu, natomiast wsie Sądeczyny z przytoczonych tu sąsiednich powiatów podaję ze skrótem powiatu: brzes., gorl., lim. Skróty innych powiatów w objaśnieniach na końcu I tomu.

dziła doc. dr M. Honowska. Materiał w ten sposób zebrany w terenie uzupełniłem i porównałem z materiałem nazewniczym map i dokumentów, które wymieniam w spisie źródeł. Wyzyskałem również dla dokumentacji historycznej możliwie wszystkie dostępne ogłoszone drukiem, a także rękopiśmienne materiały archiwalne z Archiwum Państwowego w Nowym Sączu i w Krakowie, pośrednio i w Warszawie, wreszcie mapy katastralne powiatu sądeckiego i gorlickiego z 2. połowy XIX wieku. Za udostępnienie mi tych wszystkich materiałów składam serdeczne podziękowanie Kierownikowi Katedry J. Polskiego UJ, Profesorowi Drowi Witoldowi Taszyckiemu i Profesorowi Drowi Mieczysławowi Karasiowi oraz Kierownikowi Biura Geodezji przy Prez. PRN w N. Sączu, inż. Jakubowi Łaskawskiemu i Ob. Andrzejowi Bani w Gorlicach, wreszcie za cenne i życzliwe uwagi Profesorom Drowi Stanisławowi Jodłowskiemu i Drowi Witoldowi Taszyckiemu.

Materiał starałem się zebrać możliwie najpełniejszy, tj. obejmujący wszystkie spotykane i używane nazwy miejscowości i ich części, nazwy terenowe oraz wodne, a także wydobyte z dokumentów, dziś już zapomniane lub nie używane nazwy¹. Materiał ten nie jest zupełnie jednolity. Znaczna część terenu została opracowana zupełnie wyczerpująco, tzn. z uwzględnieniem nazw nawet małych pól, łąk czy poszczególnych domów, w wyniku czego wsie te reprezentuje znaczna ilość nazw, w innym wypadku, choć ilość nazw niewielka, materiał obejmuje wszystkie używane tam nazwy. Mogło się jednak też zdarzyć, że wsie onomastycznie uboższe, np. reprezentowane przez mniejszą ilość nazw miejscowych, a nie opracowane przeze mnie, wykazują pewne drobne braki; wreszcie czasem (zresztą rzadko) można mieć pewne wątpliwości, czy wskutek niedopatrzenia lub opieszałości informator nie opuścił, nie „zataił” jakiejś nazwy drobnego obiektu, może czasem eksplorator mimo wysiłków nie zdołał się dopytać o nazwy drobniejszych pól czy domów. Braki te starałem się uzupełnić w miarę możliwości. Ale nie zawsze było to możliwe. Np. w niektórych wsiach wg informatorów moich w każdym gospodarstwie każde „stajonko” pola ma swoją nazwę, znaną tylko gospodarzom i najbliższym sąsiadom — i chcąc zebrać wszystkie najdrobniejsze nazwy polne, trzeba by chodzić niemal od domu do domu i wypytywać coraz to innych informatorów. A to było technicznie niemożliwe. Podobnie też w Gródku gorl., gdzie nazwy pól związane są z pasami roli ciągnącymi się przez kilka „ról”, ale dalszym gospodarzom również są nie znane (zob. ustęp o Gródku w rozdz. IV, s. 67). Ale znowu w najbliższym sąsiedztwie wspomnianych wyżej wsi (w pow. brzeskim) są wioski (Porąbka Iwkowska, Połom Mały)

¹ Nie uwzględniłem w tej pracy nazw ulic i placów naszych siedmiu miast, nazwy te bowiem posiadają przeważnie swoisty, odrębny charakter.

nie mające żadnych nazw polnych z wyjątkiem kilku ogólnoterenowych. Zestawienie tych dwóch rodzajów sprzecznych relacji mogłoby budzić wątpliwości wyżej wspomniane: czy istotnie nie „zataili” ci informatorzy nazw drobnych pól. Ale przeczy temu bezpośrednio terenu, w którym zbierałem materiał, charakter informaterek (ich wiek) itp. Z drugiej strony i z tej pierwszej grupy wsi, o bogatym nazewnictwie polnym, zebrałem pokazny materiał (np. w Gródku gorl. 65 nazw pól)¹, ilustrujący wszystkie typy nazewnictwa i formacje słowotwórcze i dający zupełnie dobry obraz nazewnictwa tych terenów.

Osobno należy wspomnieć o terenach polemkowskich, na których wskutek ruchów porzecznych wiele dawnych nazw ról, pól, polan czy nawet osiedli i dzielnic wsi wyszło z użycia; wiele nazw znają dziś tylko nieliczni (jeden, dwaj pozostali we wsi dawni mieszkańcy), którzy też powoli o nich zapominają. Ludność nowa, nasiedlona, przejęła tylko najważniejsze nazwy: wsi i jej głównych części, nazwy istniejących jeszcze osiedli, rzadziej potoków, lasów, polan. O nazwy gór, wąwozów, pól — nie troszczą się, o ile nie są nimi zainteresowani gospodarze (jak np. polanami): czasem nawet w Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej (w którym zazwyczaj najczęściej się spotyka doskonałych znawców terenu i jego nazw) nie można się dopytać o nazwę bardzo wybitnego obiektu terenowego. Wiele też obiektów przestało istnieć: łąki i polany górskie zalesiono, domy rozrzuconych po zboczach osiedli rozebrano, więc i ich nazwy przestały być aktualne. Stąd zebranie materiału nazewnictwa z tego terenu napotykało na duże trudności. Mimo to materiał zebrany przeze mnie jest wcale obfity, natomiast ilość nazw z wymienionych na wstępie polemkowskich wsi powiatu gorlickiego jest bardzo znikoma. Część nazw miejscowych przekazał nauce i pamięci ludzkiej prof. Stieber w swej „Toponomastyce Łemkowszczyzny”. Okazuje się jednak, że na 926 nazw z Łemkowszczyzny, jakimi rozporządzam, tylko 120 pochodzi wyłącznie z zapisów Stieberta, a więc około 13% (do tego można by dodać 36 nazw podanych tylko przez Stieberta, ale nie z relacji gwarowej, ludowej, lecz z map czy z innych źródeł); 230 nazw mamy wspólnych (= 25%), z czego znów 114 zapisów Stieberta z map, a 486 z moich tylko zapisów i 54 z ostatniej eksploracji powiatu gorlickiego (czyli 540 zapisów nie podanych przez Stieberta = 58%). W porównaniu więc z innymi częściami Sądeczyny tereny polemkowskie (47 wsi w stosunku do 265 wsi i 7 miast całości — ponad 6000 nazw) nie przedstawiają się najgorzej.

¹ Oczywiście wobec 1600 nazw polnych z 6 wsi, zebranych przez M. Kucałę (zob. Bibliografię na końcu), jest to ilość bardzo znikoma, ale ubóstwo nazw polnych jest — za wyjątkiem kilku wsi z północnych terenów — cechą nazewnictwa miejscowego Sądeczyny.

A ogółem biorąc, wspomniane ewentualne braki materiałowe nie są istotne, a dodatkowe materiały w niczym nie zmieniłyby ogólnego obrazu oraz wniosków, jakie z ukształtowania tych nazw i rozmieszczenia ich w terenie można by wyciągnąć. W sumie więc mogę uważać uzyskany przeze mnie materiał niemal za pełny.

Badania terenowe starałem się przeprowadzić możliwie jak najściślej: informatorami moimi byli zarówno doskonali znawcy terenu i jego nazw miejscowych, najczęściej sekretarze, przewodniczący lub inni pracownicy Prezydium GRN, czasem kościelny, czasem gospodarze, wybrani przez nauczycieli, jak i dobrzy znawcy miejscowej gwary (zawsze tylko autochtoni), często nauczyciele (Jan Zabrzeński i Joanna Augustynówna ze Sechnej), często poloniści (mgr Z. Oleksówna ze Żmiącej i mgr S. Stachówna z Krosnej, mgr Bolesław Faron z Czarnego Potoka i inni (np. lek. Józef Salabura z Ujanowic). Z północnej części pow. lim. informacji udzielił mi rolnik-autochton, znakomity znawca Limanowszczyzny i jej badacz — Walenty Gawron. Dzięki temu mogłem uzyskać zarówno możliwie wszystkie ludowe nazwy miejscowe, używane powszechnie, jak i ich formy gramatyczne, ich postać gwarową. O zjawiskach gwarowych występujących w nazwach miejscowych będzie mowa w osobnym rozdziale.

Na zakończenie tych uwag warto podkreślić z uznaniem, że informatorzy wiejscy, miejscowi, z całym zrozumieniem i życzliwością, a nawet zapałem udzielali wszelkich informacji. A wprost wzruszającym jest fakt, że w Iwkowej (wieś łanowa z zachowanym nazewnictwem rolowym) jeden z informatorów, światły gospodarz wiejski, ob. Jan Nakielny, oraz przewodniczący Prez. GRN, ob. Jan Turek, tak dalece zainteresowali się moimi badaniami, że — nie mogąc sobie przypomnieć wszystkich sześćdziesięciu kilku nazw dawnych ról, zwołali specjalne zebranie Gromadzkiej Rady Narodowej, wspólnie spisali wszystkie aktualne i dawne nazwy ról i przysłali mi je listem poleconym. Tym wszystkim wymienionym tu i innym bezimiennym współpracownikom należy na tym miejscu wyrazić serdeczne podziękowanie i uznanie.

ROZDZIAŁ 1

CHARAKTERYSTYKA TERENU I MIEJSCOWOŚCI SĄDECZYZNY

Sądeczynna jest silnie zróżnicowana pod względem fizjograficznym, ponieważ leży na pograniczu dwóch krain geograficznych: południe to góry, do 1265 m sięgające szczyty i grzbiety Beskidu Sądeckiego, pocięte głębokimi wąwozami i dolinami, z których najgłębsze to przełomy karpackie Popradu i Dunajca („drugi przełom“ Dunajca od Krościenka po Łącko) — i północ, pogórze karpackie, łagodne wzgórza i zbocza oraz płytkie dolinki. W pewnym sensie jakby trzecią krainę stanowią góry, występujące również na zachodzie, już w powiecie limanowskim: są to wschodnie kończyny Gorców oraz część Beskidu Wyspowego (Modyń, Cichoń, Mogielica) i na samym północno-zachodzie Sądeczyny, na terenie pogórza — pasmo Jaworza (921 m), ciągnące się na północ od Limanowej, od Łososiny Górnej na wschód aż po Jezioro Rożnowskie, wreszcie góry Bukowca w północno-wschodnim zakątku powiatu sądeckiego. Centrum terenu zajęła Kotlina Sądecka u zbiegu Dunajca, Popradu i Kamienicy, najdłuższa i najszersza z wszystkich kotlinek i dolin górskich zachodnich Beskidów (nie licząc Podhala), najdawniej i najgęściej zaludniona. Nie pozostało to ukształtowanie terenu bez wpływu na rozmieszczenie i kształty wsi i osiedli, a w dalszym ciągu na typy i formacje ich nazw, o czym będzie mowa w dalszym ciągu. Dlatego na wstępie należy się zapoznać z kształtami i typami wsi i wszelkich osiedli mieszkalnych na terenie Sądeczyny oraz z terminologią geograficzną i językoznawczą wszelkich mieszkalnych obiektów.

A więc przede wszystkim na terenie Sądeczyny znajduje się siedem miast: wydzielone jako osobny powiat miasto Nowy Sącz, w skład którego wchodzi dzielnice, przedmieścia i przyłączone do miasta dwie wsi: *Falkowa*, *Gołąbkowice* i ps. *Roszkowice*¹ z wszystkimi wiejskimi cechami, a więc i z topograficznymi nazwami gwarowymi ich części, dalej miasto-

¹ Zarówno dzielnice, przedmieścia, jak i wspomniane wsie urzędowo są określane jako przedmieścia, co zwłaszcza w stosunku do autentycznych wsi, w dodatku nie łączących się bezpośrednio z żadnym przedmieściem, wygląda dosyć zabawnie.

zdrojowisko Krynica-Zdrój i należące do niego wsie: *Krynica-Wieś* i *Slotwiny*, miasto ongiś powiatowe Grybów, stare miasta: Stary Sącz z Cyganowicami, Piwniczna i Muszyna, z których Piwniczna to właściwie duża, z 70 osiedli złożona wieś z niewielkim centrum, stanowiącym właściwie „miasto”, stolica osobnego powiatu — miasto Limanowa — i wreszcie wsie (w liczbie 265 łącznie z 4 wyżej wymienionymi¹ i należące do nich przysiółki i osiedla. Przez *przysiółek* — zgodnie z faktycznym stanem rzeczy i z terminologią geograficzną² rozumiem zwarte, czasem jednak i rozprószone skupisko kilkunastu, kilkudziesięciu, wyjątkowo kilku domów, stanowiących pewną całość terenową, czasem w pewnym sensie nawet jednostkę administracyjną, oraz posiadających wspólną nazwę — i tak też jest rozumiany przysiółek w gwarach, w których ten wyraz jest używany. Niekiedy szereg osiedli (które zresztą zwykle nie nazywają się tu *osiedlami*), tworzy jeden przysiółek, kiedy indziej przysiółek stanowi większy, zwarty kompleks domów, ale posiada kilka należących do niego, odleglejszych osiedli. Bywa nawet tak, że w układzie i wzajemnym stosunku wsi, przysiółków i osiedli można się doszukać kilku chronologicznych warstw, kilku „pokoleń”: dziadków, dzieci i wnuków, jak to żartobliwie określił informator z Przyszowej: wieś ta posiada większy przysiółek, *Berdychów*, stanowiący jakby osobną wioskę, na którą składają się osiedla i mniejsze przysiółki, które znów mają swoje osiedla (zob. schemat Przyszowej w rozdziale 4, ust. 5, s. 70—71).

Osiedle w ścisłym znaczeniu — inaczej niż w terminologii geograficznej, gdzie oznacza raczej wsie, „osiedla wiejskie” w ogóle³ i inaczej niż w terminologii administracyjnej, gdzie oznacza miasteczko, osadę robotniczą⁴ — w niniejszej pracy to małe skupienie kilku domów, gospodarstw (niekiedy nawet jedno gospodarstwo, jeden dom), posiadające własną nazwę, a wchodzące w skład wsi łańcuchowej, rozprószonej, czy zupełnie

¹ W analizie onomastycznej traktuję *Cyganowice*, *Falkową*, *Goląbkowice* i *Slotwiny* jako odrębne wsie, *Roszkowice* jako przysiółek N. Sącza, a *Krynica-Wieś* łącznie z *Krynica-Zdrojem* jako jej dzielnicę.

Również do wsi włączam zaliczone administracyjnie do przysiółków dawne wsie, które i dzisiaj lud uważa za odrębne wsie i które mają wszelkie cechy geograficzne i nazewnicze samodzielnej wsi. Wreszcie jako odrębne wsie traktuję sztuczne połączenia administracyjne 2 wsi w jedną jednostkę administracyjną (np. *Zbyszyce-Jelna*, *Bartkowa-Posadowa* itp.).

² Por. Arnold, 35: „Przysiółek jest to mała grupa domów położonych samotnie, zgrupowanych przy jednej drodze (przysiółek ulicowy), kilku prostych krzyżujących się ulicach (przysiółek bezkształtny) lub wokół placu (przysiółek placowy)”. Jak z mojego opisu i rozplanowania wsi Sądeczyzny wynika, do przysiółków zaliczam też zgrupowania domów nie uwzględnione w żadnym opisie czy podziale geograficznym. (Por. też Zabor., 76 nn.).

³ Por. Dziew., s. 60—63, rozdz. „Osiedla wiejskie” oraz sam tytuł książki.

⁴ Por. Podział, s. 475—8.

luźnie, daleko od centrum wsi położone. Podział ten, zwłaszcza w Sądeczyźnie, jest niezgodny również z geograficzną terminologią gwarową: zwykle w gwarach znany jest i używany tylko jeden termin — albo *przysiółek*, albo *osiedle*, albo w ogóle żaden z nich, co zresztą może wynikać i ze struktury wsi, tj. z braku odrębnych samodzielnych osiedli z własnymi nazwami. Są jednak tereny używające obu nazw (środkowa i pn. część pow. limanowskiego). Przysiółek w literaturze dialektologicznej znany jest z Sądeczyzny (EP i Pawł. Pod.), z Sidziny suskiej i Facimiecha krakowskiego (Kuc.), z Niepołomic (Zar.), z Ujsołów żywieckich, Spytkowiec oświęc., Bogumiłowic brzeskich, z Łopuchowej dębickiej (AJPP, mapa 2) oraz z Podhala (SGP Karł. IV 432), ale prawdopodobnie występuje i w innych okolicach Polski (por. Karaś, P. Onom. 5), a *osiedle* w wyżej podanym znaczeniu wg dotychczasowych źródeł i własnych badań autora pojawia się tylko na południu Polski: na Podhalu (nie wszędzie) (np. w Sromowcach Wyżnych tylko jako n. własna *Osiedle*, bo jest tylko jedno „*osiedle*“ — (EP; MPKJ I 78 podaje nieściśle ‘część wsi’) i w Karpatach, zwłaszcza w Gorcach¹, także na ich wschodnich zboczach, leżących w obrębie Sądeczyzny (Kamienica, Zasadne, Szczawa); rzadziej na pogórzu karpackim, np. w sąsiedztwie Górców: w Słopnicach lim. czy w górskich i podgórskich wsiach pasma Jaworza (lim.): w Żmiance (i wsiach sąsiednich), w Męcinie, Pisarzowej i Sowlinach. Tam też niekiedy (w Żmiance, w Męcinie rzadko) używa się obu wyrazów w tu podanych znaczeniach, w Pis. i Mordarce wyróżnia się raczej tylko przysiółki. Ale w górach sądeckich (np. w Piwnicznej, w Suchej Strudze) wszystkie osiedla nazywają się przysiółkami². Również np. w góralskim Łącku wyraz *osiedle* nie jest używany, natomiast występuje już w górskiej Brzynie („najmniej 2 domy“). Poza tym na terenie Sądeczyzny może mieć wyraz *osiedle* inne znaczenie: 1) ‘podwórze lub plac przed domem’ (Ptaszkowa, Słopnice lim., Kurów, Tęgorozie), 2) ‘całość zabudowań gospodarczych’ (Kamionka Wielka, poza Sąd. także w Niepołomicach *opśedle* — Zar. 161). Nadto może oznaczać *osiedle*: 3) ‘rozszerzenie drogi’ (znad Raby SGP Karł. III 166); a nawet 4) ‘małą wioskę’ (Murzasichle — Podhale, Por. J. r. 1956, s. 379—80). Część wsi wyjątkowo nazywa się też *zagroda* i *rola*

¹ Częste u Orkana, por. też Kopernickiego Słowniczek gwary góralskiej, cytowany przez SGP Karł. III 46. *Osiedle* także w Niedźwiedziu lim. i Tylmanowej n-tarskiej (AJPP, jw. punkt 3 i 8). Nadto w znaczeniu ‘osiedla’ pojawiają się wyrazy (wszystkie z AJPP): *plac* (Czarne czadeckie p. 7), *dwór* (Wisła ciesz. — 25), *zarebek* (Łopuszna n-tarska — 2 i Zawoja wadowicka — 5); oprócz tu podanych wyrazów wymienia nadto Karaś (P. Onom. 5) w znaczeniu ‘części wsi’: *podwórzec*, *pótrolek*, *pólarębek*, *rola*, *zagroda*.

² Dlatego czasem informacje lokalne, gwarowe, mogą wprowadzić w błąd: informator określa podawany obiekt jako przysiółek, gdy w rzeczywistości jest on zwyczajnym, małym osiedlem. Trzeba o tym pamiętać przy eksploracji terenowej.

(Kasinka Mała lim. — Mag. SGP). Granicę między pojęciem 'osiedla' a 'przysiółka' czasem trudno ustalić: czasem decyduje tu forma nazwy i pochodne — przymiotnik i nazwa mieszkańców, o czym niżej, czasem forma terenu, np. szereg domów, rozrzuconych w jednej dolince czy wąwozie i mających wspólną nazwę potoku czy dolinki, traktuje się jakby jeden przysiółek (np. *Majdan* w Obidzy, *Kosarzyska* w Piwnicznej), czasem wreszcie od roli, jaką dane osiedle odgrywa we wsi, jeśli np. skupione jest wokół szkoły (*Kretówki* w Obidzy), kościoła itp. Wreszcie czasem zaciera się granica także między przysiółkiem a wsią: *Zbęk*, stanowiący do niedawna jedną wieś, rozdzielony administracyjnie między trzy wsie, i to należące do trzech różnych gromad¹, rozpadł się na wieś, przysiółek i jedno osiedle; ale w Przydonicy objaśniają: *Zbęk* to 'wieś, dawniej przysiółek Jelnej'. Wiele dzisiejszych przysiółków było przed laty odrębnymi, samodzielnymi wsiami: w ciągu wieków 80 wsi Sądeczyny uległo takiej degradacji do „stopnia“ przysiółka, 2 nawet do osiedla². Zdarza się też, że jeden przysiółek należy dziś do dwóch lub trzech wsi, np. *Lipie* do Barcie, Moszczenicy i Starego Sącza.

Mimo tych różnic zarówno w pojęciu przysiółka i osiedla, jak i w ich gwarowych określeniach — utrzymuję ten podział, bo jest on istotny zarówno w geograficznym ukształtowaniu, jak i we wzajemnym stosunku nazw topograficznych wsi, przysiółków i osiedli, tj. ich typów onomastycznych i budowy słowotwórczej w obrębie poszczególnych typów. Okaze się to dalej z rozważania kształtów wsi, powstawania osiedli i sposobów ich nazywania.

Zarówno wsi, jak i przysiółki, mogą mieć rozmaite kształty, zależnie od terenu, w którym zostały zbudowane, i od czasu i sposobu ich powstania. Na terenie Sądeczyny występują następujące kształty czy typy wsi, opisane i ustalone przez geografów³:

1. Wieś skupiona wokół centralnego placu, kościoła czy szkoły, wysuwająca w dolinki potoków czy wzdłuż dróg odnogi później powstałych gospodarstw (u Arnolda i Zaborskiego wieś wielodrożna, u Dziewońskiego wielodroźnica. Wsie takie spotykamy przede wszystkim w Kotlinie Sądeckiej, nad Dunajcem i Łososiną, czy na skrzyżowaniu większych dróg. Mogą tu należeć wsi najstarszej fazy osadnictwa (Łącko), średniej (Podegrodzie), czy z nowszych, z XV i XVI wieku.

2. Ulicówka: „wieś składająca się z dwu zwartych, niezbyt długich (1/2—2 km) szeregów domów, położonych po obu stronach drogi, przy

¹ Wg podziału sprzed roku 1961.

² Por. rozdział 8, ust.: „Nazwy zaginione“.

³ Por. Arnold, s. 32—5, Dziew., s. 61—2 oraz Zaborski, na którym oparli się obaj poprzedni. Nie omawiam tu nie występujących w Sądeczynie typów: okraglicy i okolnicy, owalnicy, rzędówki i szeregowki, widlicy i „wsi regularnych“.

czym domy skupione są w środku gruntów, należących do wsi“ (Arnold, s. 32). Wskutek takiego ukształtowania we właściwej wsi nie ma poszczególnych osiedli, nie mają też nazw poszczególne domy. Natomiast mogą do ulicówki należeć odległe, później powstałe (lub zdegradowane ze stopnia odrębnej wsi) przysiółki czy osiedla. Przykładem ulicówki mogą być *Barcice* oraz *Gólkowice Dolne*, ewentualnie też *Stadła*.

Oba wymienione typy (obok okolnicy i owalnicy) „należą do najstarszych na ziemiach polskich (i w ogóle słowiańskich) i wiążą się z bardzo odległymi warunkami życia gospodarczo-społecznego, sięgając po okres wspólnoty rodowej i wspólnoty gminnej“ (Arnold, s. 33). Przeczą temu jednak wyraźnie na terenie Sądeczyzny wymienione wyżej dwie ostatnie ulicówki, które są typowymi przykładami budownictwa wsi (tu: kolonii) niemieckich.

3. Łańcuchówka (= wieś łańcuchowa leśna) składa się z łańcucha osiedli (niegdyś pojedynczych domów), niezbyt gęsto rozłożonych wzdłuż drogi na przestrzeni nieraz kilku kilometrów. „We wsiach takich występuje pasowy lub łańcuchowy układ gruntów, polegający na tym, że od drogi, stanowiącej oś wsi, odchodzą (w obie strony — EP.) równej szerokości pasy gruntów, należące do poszczególnych osadników. Ten typ wiąże się z kolonizacją na prawie niemieckim, a zwłaszcza z wsiami, które powstawały w związku z karczowaniem lasów“ (Arnold, s. 35), czyli pochodzi z czasów kolonizacji niemieckiej od XIII wieku (Zaborski, s. 33). Takich wsi mamy w Sądeczyźnie bardzo wiele — będzie o nich mowa w następnych rozdziałach.

4. Dalszy typ stanowi wieś rozprószona, osiedlowa, składająca się z wielu luźnych osiedli, rozrzuconych w dolinkach potoków i na zboczach i dochodzących aż na same grzbiety głównych, granicznych pasm górskich. Wieś często nie posiada wyraźnego centrum, chyba że z biegiem czasu stanie się nim kościół, szkoła, urząd gminny. Wskazuje to na pochodzenie tego typu wsi przeważnie z kolonizacji swobodnej, dzikiej (por. Zab. 34), a więc też bardzo starej, może najstarszej w Sądeczyźnie. Ale dziwne, że tego właśnie, wyraźnie odrębnego typu wsi nie opisał żaden z wymienionych tu autorów, a tylko jakby pośrednio uznaje go Zaborski (s. 34). Wieś „samotnicza“ Arnolda (s. 35), Dziewońskiego (s. 62) czy Zaborskiego (s. 34 i 78 nn.) nie pokrywa się z moim opisem, według którego poszczególne „samotnie“ mogą się składać z kilku gospodarstw, a więc tworzą wyraźne osiedla. Wsie takie powstawały przede wszystkim w południowej części powiatu, gdzie wąskie górskie dolinki, wąwozy i zbocza zmuszały do tego rodzaju zabudowywania terenu. Najtypowszym przykładem wsi osiedlowej jest *Obidza* (ponad 90 osiedli), *Brzyna*, *Łazy Brzyńskie*, częściowo *Łomnica* oraz wiejska część *Piwnicznej*. Również na wschodnich zboczach Gorca w podobny sposób kształtowało się *Zasadne*.

Ale i w północnej części Sądeczyny, w głębszych wąwozach i na zboczach, trafiają się wsie rozprószone, których też nie można by nazwać „samotniczymi“, lecz raczej „osiedlowymi“ (*Bukowiec, Zbyszyce*). Występują tutaj także kombinacje łańcuchówek z rozprószonymi po zboczach osiedlami i peryferycznymi przysiółkami. (*Żmiąca*).

5. Można by też doszukiwać się na naszym terenie śladów widlicy czy wsi regularnej, ale jeśli nawet znaleźliby je geografowie, są one na pewno już pomieszane z innymi typami, a dla zjawisk onomastycznych nie mają znaczenia.

6. Istnieją też najrozmaitsze kombinacje opisanych tu kształtów wsi, bo zarówno łańcuchówki, jak wielodrożnice skupione czy ulicówki, rozrastając się, tworzyły wokół siebie coraz nowe osiedla i przysiółki lub łączyły się w jedną całość z istniejącymi już wsiami-przysiółkami. Ale najosobliwszy, dziwaczny kształt mają dwie wsie na północ od N. Sącza, ciągnące się długimi, wąskimi pasami rzadko rozsianych domów, rozrzuconych po wzgórzach i dolinach bez żadnego widocznego planu i ładu: *Bilsko* od granic Tęgoborzy (Justu) po Witowice — wraz z dużym przysiółkiem (dawną wsią) *Roćmirową* — oraz *Wilkonosza* od Jeziora Rożnowskiego między Sienną i Jelną od północy — a Zbyszycami i Wolą Kurowską od południa. Nie są to łańcuchówki, bo nie ciągną się wzdłuż drogi i nie mają łańcuchowego układu pól i domów, które też przeważnie nie mają własnych odrębnych nazw. Byłoby wdzięcznym zadaniem dla historyka zbadać, jakie przyczyny gospodarcze, administracyjne czy prawne złożyły się na powstanie tego rodzaju dziwnych tworów osadniczych.

Wreszcie trzeba zauważyć, że wsie skupione, wielodrożne, położone w centrum Kotliny Sądeckiej, to największe skupienia wiejskie w powiecie (liczące ponad 1000 mieszkańców każda: *Brzezna, Gostwica, Podegrodzie, Świniańsko*, z pow. limanowskiego, już z pogórza — *Przyszowa*), najbogatsze w okolicy i do najstarszych się liczące. O ich ukształtowaniu i stosunkach nazewniczych będzie mowa w rozdziale 4.

Nie bez wpływu na toponimie pozostają też zajęcia ludności i jej bliższe lub luźniejsze stosunki z miastem. Wsie górskie i w ogóle odleglejsze od Nowego Sącza, a bardziej wiejskie tradycje zachowujące, zachowują też tradycję zarówno utrzymywania przezwisk osobowych, jak i pielęgnowania nazw osiedli, a nawet poszczególnych domów. Szczególnie jaskrawo występuje to zjawisko np. w *Żmiącej*, gdzie nazwa osiedla jest z reguły związana z nazwiskiem (przezwiskiem) właściciela i zwykle zmienia się wraz z jego zmianą. Natomiast wsie bardziej zurbanizowane, o dużym procencie ludności robotniczej, zatracające szybko swoje wiejskie kulturalne tradycje, przechodzą też na miejskie zwyczaje nazywania ludzi po nazwisku i nienazywania osiedli w ogóle, a oznaczania ich tylko nazwą wsi i numerem konskrypcyjnym. Poza tym wsie góralskie, o dużych tra-

dziejach dawnej kultury pasterskiej, „wołoskiej“, zachowały w nazewnictwie wiele śladów tych wpływów: stąd tak liczne Kiczery, Sychle, Grapy, Gronie i inne, z wołoskich apelatywów przeszczepione (to samo też zresztą w nazwiskach osobowych), a także rodzime, z górami związane Oblazy, Palenice, Ubocze.

Wreszcie — jak to już z poprzedniego częściowo wynika — charakter wsi oraz ich nazewnictwo jest też związane z charakterem plemiennym czy etnicznym ziemi sądeckiej. Pod tym względem można ją podzielić na trzy obszary: południowy — góry, zamieszkały przez górali o swoistej kulturze góralskiej (bliskiej kulturze Podhala, a z wyraźnymi jeszcze śladami dawnej kultury pasterskiej) i z dużymi nalotami góralszczyzny w słownictwie i nazewnictwie (łącznie z zapożyczeniami rumuńskimi, słowackimi i węgierskimi) — oraz pogórze, teren „Lachów Sądeckich“, wśród których na czoło ze względu na odrębną, wysoką kulturę regionalną wysuwa się teren Podegrodzia, Przyszowej i okolicy (teren „gwary podegrodzkiej“). Wreszcie pd-wschodnia połać — to tereny połemkowskie, zajęte obecnie przez nasiedloną ludność mieszaną, przybyłą z różnych stron: z Podhala, Sądeczyzny, spod Tarnowa itp., o czym już była mowa we wstępie. Granicę między góralami a Lachami stanowi pasmo Radziejowej: Piwniczna (z Łomnicą po prawej stronie Popradu) to już góralszczyzna, Rytro — teren mieszany, wsie na północnych zboczach (Gaboń, Skrudzina, Moszczenica) to już Lachy, ale Obidza i Brzyna — górale (z gwarą sądecką). Granica przekracza Dunajec między góralskimi Maszkowicami a lachowskim Jazowskiem i biegnie ku pn-pn-zachodowi po Tymbark, pozostawiając po stronie „górali sądeckich“ Łącko z Maszkowicami, Kicznę, Zagorzyn i Wole: Piskulinę i Kosnową, Zalesie, Zbłudzę, Kamienicę, Zasadne i Szczawę (= wschodnie kończyzny Gorców), a Czarny Potok, Młyn-czyska, Siekierzynę, Starą Wieś i Słopnice po stronie lachowskiej. Ale z powyższego zestawienia widać, że granica etnograficzna Lachów i górali często nie pokrywa się z granicą gór i pogórza i — co z tego wynika — z górskim lub podgórskim charakterem wsi: Brzyne, Obidzę, wsie typowo górskie, zamieszkują, jak widzieliśmy, „Lachy“, podobnie naddunajeckie, ale w gruncie górskie Zarzecze czy do Beskidu Wyspowego należące Młyn-czyska.

Granica dawnych terenów łemkowskich biegnie od Popradu między rdzennie polską Łomnicą a połemkowską Wierchomlą ku pn-wschodowi i dalej ku wschodowi bocznymi grzbietami pasma Jaworzyny, pozostawiając po stronie polskiej Łomnicę, Złotne, Czaczów, Barnowiec, Rybień i Frycową (nad Kamienicą), Kamionkę Wielką, Królową Polską, Mszalnicę, Cieniawę, Ptaszkową, Białą Wyżną, Kąclową i Gródek — po stronie wschodniej Wierchomlę, Składziste, Maciejową, Łabową (z ludnością mieszaną już przed wojną), Królową Ruską, Boguszę, Polany, Berest, Flo-

rynkę, Wawrzkę i Brunary. O pierwotnej polskości tych terenów będzie mowa w ciągu dalszym.

Nawiasowo trzeba jeszcze zauważyć, że granice góralszczyzny polskiej, łemkowskiej i terenu Lachów nie pokrywają się z typami wsi i ich strukturą nazewniczą, zależną, jak już wyżej wspomniano, od ukształtowania terenu: strukturę góralską, a raczej górską (wsie osiedlowe rozprószone, ew. łańcuchówki) mają wsie lachowskie na północnych zboczach pasma Radziejowej, a częściowo też górskie wsie pasma Jaworza, wreszcie kilka wsi w dolinie Białej, mających już górski charakter (Kąclowa, Biała Wyżna). Taką strukturę miała też większość wsi łemkowskich (łańcuchówki), struktura ta została jednak w znacznej części zburzona¹.

Ale nazewnictwo wsi, przysiółków i osiedli, a także terenowe — związane jest przede wszystkim z historią ich powstania, z ich dawnością, ze sposobem ich skolonizowania i ich dalszym rozwojem. Dlatego z kolei musimy rozpatrzyć bodaj w ogólnych zarysach, dzieje osadnictwa ziemi sądeckiej.

¹ Adam Czarnocki (Wczoraj, dziś i jutro doliny Popradu, Wierchy XXVII s. 60) wyróżnia na polskiej części terenu nadpopradzkiego 1) Lachów Sądeckich, 2) górali nadpopradzkich i 3) Łemków oraz muszyńskich „gardlaków”. Lachów dzieli na „Równiaków” (Biegonice) i „Bryjowian” (St. Sącz), a górali na przysietnicko-barcieckich i rytersko-piwniczańskich. Jest to podział i pod względem etnograficznym, i dialektycznym, i onomastycznym nieistotny: Przysietnica i Barcice należą do „Lachów”, nie do górali i mają gwara podegrodzką (por. Pawł. Pod. 3 i 35—6), Rytro jest terenem lachowskim ze starym podkładem góralskim, również nie widzę istotnej różnicy między biegonickimi Równiakami a starosądeckimi Bryjowianami, poza tym, że pierwsi to chłopci, mieszkańcy wsi, a drudzy — mieszczenie, dla których zresztą nazwa *bryjowian* czy *bryjaków* była zawsze wielce obraźliwą.

S. Udziela (Etnograficzne ugrupowanie i rozgraniczenie rodów górali polskich, s. 86) nie zna takiego szczegółowego rozróżnienia, określając wszystkie wspomniane tu grupy mianem „Lachów”, których zresztą niewłaściwie utożsamia z „góralami od Sącza”. Podobnie F. Bujak (Przyczynek do kwestii Lachów i Górali, Lud VIII (1902), s. 161—8 oraz J. S. Bystroń (Etnografia Polski, Poznań 1947) nie znają terminów Czarnockiego. Jedyne znane w etnografii terminem etnicznym z terenu Sądeckiej jest nazwa „Biali Górale” na określenie górali z Kamienicy lim. i kilku wsi okolicznych jako przeciwstawienie gorcowych i mszańskich Kliszczaków (por. SG III 744 pod hasłem *Kamienica*) oraz nie rozpowszechniony jeszcze w oficjalnej etnografii termin: *górale łączcy*.

ROZDZIAŁ 2

Z DZIEJÓW OSADNICTWA ZIEMI SADECKIEJ

Osadnictwo dolin Dunajca i Popradu sięga bardzo dawnych czasów. Ślady pobytu człowieka w Sądeczyźnie znajdujemy już w epoce neolitu, brązu i wczesnego żelaza (neolit: Marcinkowice, Rdziostów, Świdnik lim., Pisarzowa lim. i Stańkowa Wola, epoka brązu i żelaza: Stary Sącz, Naszacowice, Chelmiec, Biegonice, Marcinkowice, Rdziostów, Świdnik lim.; okres wpływów rzymskich: Dąbrówka, Czarny Potok). Z okresu późniejszego znaleziono w dolinie Dunajca ślady 20 grodzisk. Pierwszym lub jednym z pierwszych (IX—XII wiek n. e.) jest grodzisko w Naszacowicach nad Dunajcem¹. Ale te osady i grody nie mają prawie żadnego znaczenia dla interesujących nas tutaj zagadnień nazewniczych: nie wiemy o ich założycielach, nie znamy też ich pierwotnych nazw. Niewątpliwie niektóre z nich zachowały się w przekazanych tradycją prastarych nazwach wód czy pasm górskich (Dunajec, Karpaty, może też Beskidy)², niewątpliwie też niektóre obiekty przekazały swoje pierwotne nazwy w wiele lat, a nawet w kilka wieków później powstającym wsiom, które nie przyjęły nazwiska od swego założyciela, lecz od już istniejącej nazwy terenowej czy wodnej³. Ale nas interesuje dopiero średnio- i późnośrednio-wieczna kolonizacja, bo ona zadecydowała o ukształtowaniu się karpackiego nazewnictwa miejscowego⁴.

¹ Wszystkie dane archeologiczne wg Żakiego. Wyniki wstępnych badań..., s. 234.

² Por. Rozwadowski, Studia nad nazwami wód słowiańskich, Kraków PAU 1948, oraz: Beskidy, JP II. 161.

³ Przykładem może być wieś Ptaszkowa, której dokument lokacyjny z roku 1359 zaleca wyrażnie, by nowa wieś, która ma być założona nad potokiem zwanym Ptaszkow, otrzymała nazwę od swego założyciela (*Mieszka* czy *Miestka*?): *ad locandam nouam villam que [sic!] suo nomine dici debet Mestza [sic!], iure Theutonico, quod Magdeburgicum dicitur (...) circa fluvium dictum Ptaszkow damus...* (Kod. Młp. III 126 i R. Sąd. IV 284).

⁴ Ale znalazłem też w nazewnictwie Sąd. 2 nazwy pochodzenia iliryskiego: (*Sawa*, potok w Wojakowej brzes.) czy wenetyjskiego (*Wierzyka*, os. w Zalesiu lim.). Por. T. Milewski, Spr. PAN 1962, s. 394—7.)

Możemy wyróżnić kilka etapów tej kolonizacji i zarazem kilka rodzajów, bo poszczególne sposoby osiedlania się i zakładania wsi mogły przetrwać kilka fal kolonizacyjnych.

Niewątpliwie najdawniejszym sposobem powstawania wsi, który zapewne był stosowany przez długie wieki, może jeszcze w XIV i XV stuleciu, była „dzika” czyli swobodna kolonizacja zupełnie samodzielnych osadników, zakładających pojedyncze, jednorodzinne (a czasem może i kilkurodzinne) osady w głębi puszczy karpackiej na wykarczowanych przez siebie polanach. „Tym puszczem pierwotnym wypowiedział walkę zaciętą rolniczy osadnik na naszych ziemiach. Trzebił las, „wyczyniał” pola orne, tworzył nowe osady. Z bezleśnych terenów rozszerzał się wzdłuż rzek i rzeczek, zajmował coraz większe połacie kraju. W nazwach wsi, w systemie i rozkładzie pól ornych, w kształtach osiedli pozostały ślady tej ekspansji do dnia dzisiejszego”¹, „... rzeki zaś były najlepszymi drogami wiodącymi osadnika w głąb tych puszczy, które bardzo wcześnie zaczęto karczować i wśród nich tworzyć osiedla ludzkie”². Ale ci osadnicy posuwali się nie tylko dolinami w górę rzek i potoków górskich, ale także grzbietami karpackimi³. Zwłaszcza wędrowni wołoskich pasterzy musiały iść tymi szlakami. Taka więc dzika mogła z biegiem czasu, gdy sąsiednie tereny zaczęto kolonizować, przejść pod władzę pana — króla, księcia czy biskupa — czy wreszcie skromniejszego włościka, który objął władzę nad tymi terenami — i wtedy więc dostawała „przywilej lokacyjny”, mówiący o jej prawach i obowiązkach wobec pana, zatwierdzający faktyczny stan (tj. nazwę, obszar wsi, ilość „łanów”) lub nadający nowe uprawnienia. Ale mogło takiego przywileju w ogóle nie być i właściciel tych terenów mógł po prostu uznać wieś za swoją i jakimś specjalnym dyplomem określić prawa i przywileje wsi (poddając ją najczęściej prawu magdeburskiemu, które mieszkańcy wsi cenili sobie zazwyczaj więcej niż dawniejsze prawo polskie). O takim stanie rzeczy świadczyłby fakt, że z istniejących dziś 265 i zaginionych 37 wsi oraz wielu przysiółków Sądacyzyny, które niegdyś były wsiami, tylko znikoma ilość może się wykłamykować „przywilejami lokacyjnymi”. Mogły one oczywiście zagać, ale mogło ich w ogóle

¹ Arnold, s. 92.

² Ibid., s. 106.

³ Były to zatem pierwotnie „wsie samotnicze”: „... drugą grupę (sc. wsi samotniczych) stanowią osiedla, które wyszły z kolonizacji swobodnej, np. w części Karpat (Zaborski, s. 34). Na s. zaś 32 powołuje się Zaborski na Balzera, który ten typ wsi uważa za najstarszy, datujący się od VII wieku n. e. O wędrownych pasterskich grzbietami Karpat pisze Hołub-Pacewiczowa (H-Pac., s. 332): „... nie można się jednak zgodzić z Potkańskim, który prowadzi pierwszych pasterzy dolinami w Tatry” i dalej: „... musiały przecież już wcześniej powstać szlaki na grzbietach wzgórz podhalańskich”. Por. też studia nad pierwotnym osadnictwem południowej Polski Potkańskiego, Dobrowolskiego i Zakiego, cytowane w Bibliografii na końcu niniejszego tomu.

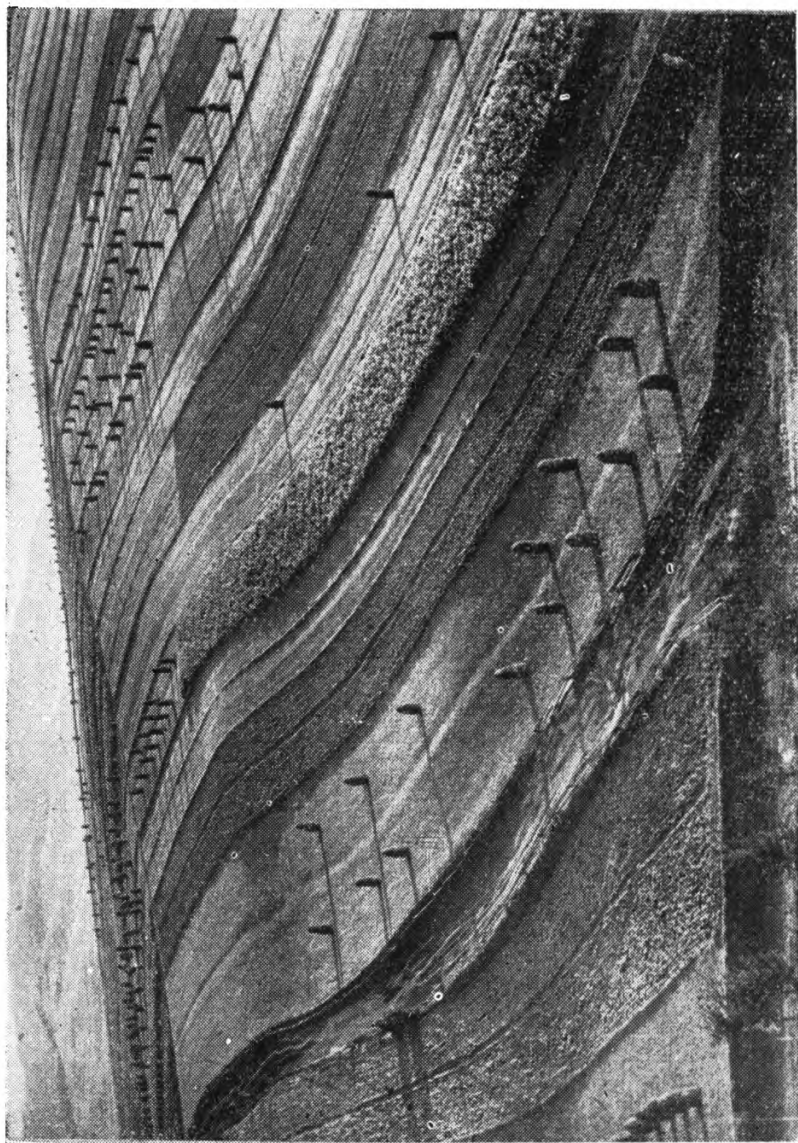
nle być, a wskazują na to kształty tych wsi, ich struktura geograficzna oraz nazewnictwo, o czym będzie mowa w następnym rozdziale.

Drugi rodzaj kolonizacji — to już oczywiście kolonizacja zorganizowana na zasadzie przywileju czyli dokumentu lokacyjnego, nadanego przez króla, księcia czy biskupa na prawie najczęściej magdeburskim lub wołoskim¹. „Zasadzca“, który później zostawał dziedzicznym sołtysem wsi, przydzielał zebranych ochotnikom-osiedleńcom do wykarczowania pas lasu, zwany w Sądeczyźnie i na Podhalu *rolą*, urzędowo i w bardziej północnych okolicach Polski *lanem* (łac. laneus, mansus), a wtórnie może i tutaj, o czym świadczą liczne nazwy pól lub osiedli: *Lan*, *Lany*, *Półlanek* ⇒ *Planek*. Ten pas, długości czasem kilku kilometrów, ciągnął się zawsze od potoku i drogi, prostopadle do niej, aż po dział, czyli graniczny grzbiet górski. *Rola* liczyła — zależnie od terenu i od prawa, na jakim wieś była zakładana, może i od miejscowych zwyczajów — od 43—80 morgów, na Podhalu nawet do 100 morgów i więcej² i otrzymywała nazwę najczęściej od imienia, przezwiska czy funkcji nowego właściciela, o czym będzie mowa w następnym rozdziale.

Na każdej roli powstawały obok macierzystego — nowe domy, tworząc osiedla, które przeważnie zatrzymały starą nazwę roli. Z biegiem czasu ojciec dzielił rolę na pasy między dzieci — zawsze prawie równoległe do biegu roli a prostopadle do drogi — i stąd podział pól na długie, wąskie

¹ Por. Studia nad osadnictwem Potk. i Bujaka.

² „Przy zakładaniu większej części wsi górskich (XVI i XVII w.) wytyczano dla każdego gospodarstwa znaczne obszary leśne, wynoszące często do 100 morgów, niekiedy nawet więcej“ (Bujak 340). „Rola ma 80—100 morgów gruntu“ (Kantor, 210 pod hasłem ośmina). Zapewne i starsi osadnicy, z XIII—XIV wieku, też otrzymywali w górach takie duże role. O wielkości dawnych ról można wnioskować też z dzisiejszych miar gruntu: jeśli np. w Chocholowie ośmina to 10—12 morgów, to cała *rola* musiała liczyć 80—100 morgów (informacja własna autora z Chocholowa). Dobrowolski znów (Najstarsze osadnictwo Podhala) podaje: „Najprawdopodobniej pierwotny łąn podhalański i podhalańsko-spiski we wsiach niwowych odpowiadał większemu łąnowi frankońskiemu, który na Śląsku (...) miał 55—65 morgów (...) Łany leśne wynosiły często 80—130 morgów (s. 42). Ale wyróżnia też „łąn teoretyczny“, liczący przeciętnie 83½—84 morgi (62 ornych — tamże). Ale z Sądeczyzny mamy też relacje, że pierwotne role były łąnami frankońskimi (43¼ morga): do dziś zachowały się w Żmiejce dawne role-osiedla, liczące około 40 morgów, a informacja z Nawojowej brzmi: „(...) osiedle, dawna rola — 48 morgów“. Łany frankońskie liczone w średniowieczu, w XVI wieku stosowano jako miarę ról łąn królewski sprawdzony (laneus regius verificatus) — 83¼ morga lub łąn królewski wójtowski, czyli rewizorski, (laneus regius advocatialis seu putativus) = 90 morgów (por. Piekosiński, O łąnach w Polsce..., s. 55—62, oraz Stamm, Miary powierzchni w dawnej Polsce s. 9—21, 21—38, 47—9 i 51—4). Dlatego lustracje z wieku XVII wykazują w Sądeczyźnie — po przeliczeniu dawnych łąnów frankońskich na królewskie — dwa razy mniej łąnów niż ich było w wiekach średnich. O tym przeliczeniu na łąny królewskie a nawet na włóki chełmińskie (30 morgów) zob. K. Dziwik, Struktura..., s. 24—25.

Nr 1. Pola (zagony) w Sromowcach Niżnych — przykład zachowanego dawnego układu łąkowego „rół“

Fot. Władysław Sirojny

zagony, ciągnące się kilometrami w poprzek wsi od drogi i potoku *podział*; taki rysunek pól widoczny jest jeszcze dziś w niektórych wsiach podhalańskich. Można go zaobserwować np. w Sromowcach Niżnych, patrząc ze szczytu Trzech Koron. Jeszcze później nastąpiły dalsze zmiany, podziały ról, już nie tylko wzdłuż, ale i poprzecznie do wsi, choć tego unikano — i na nich powstawały nowe osiedla w różnych punktach terenu, a nawet całe ich skupienia, *przysiółki*, często na zboczu góry, pod lasem. To znów karczowano nowe kawałki lasu, które już nie były rolami, wreszcie w XIX wieku przyszła czasem komasacja, parcelacja dóbr dworskich i zakładanie na nich nowych gospodarstw — i tak powoli zatracala się dawna „łanowa“ struktura wsi, a co za tym idzie — związek nazwy osiedla z pojęciem *roli*. Ale zachował się zasadniczy kształt wsi: jest to prawie zawsze „łańcuchówka“; można by ją też nazwać wsią „łanową“. Zdarzało się czasem, że założenie wsi, przewidziane przywilejem lokacyjnym, nie doszło do skutku i po wielu latach wieś powstaje na zasadzie nowego, drugiego przywileju; ale zdarza się też często, że już istniejąca wieś, założona na podstawie znanego nam przywileju, otrzymuje po latach nowy przywilej lokacyjny, zwłaszcza gdy chodziło o zmianę podstaw prawnych wsi, tj. prawa polskiego czy wołoskiego na magdeburskie.

Ale nas interesuje przede wszystkim chronologia tych fal osadniczych i związanego z nią nazewnictwa. Jak wyżej wspomniałem, osadnictwo prehistoryczne nie interesuje nas z punktu widzenia nazewnictwa i właściwie trudno je nazwać osadnictwem. Pierwsza fala osadników płynęła w dolinę Dunajca już w IX—X wieku, z czym wiąże się powstanie grodu w Naszacowicach¹, ale właściwe osadnictwo Beskidu Sądeckiego pojawia się na widowni dziejowej dopiero w XII, a nawet w drugiej połowie XIII wieku i krzewi się prawie wyłącznie w dolinie Dunajca; jedynie Sącz powstał wcześniej². Również gródek w Muszynie istnieje już w r. 1209³. Ale wiele wsi musiało istnieć już znacznie wcześniej, jak to zresztą wynika i z cytowanej pracy Żakiego: pod Naszacowicami w wieku IX—XII, a później (w. XIII—XIV) w Podegrodziu musiały istnieć podgrodzia-wsie pod grodami: naszacowickim i podegrodzkim. Również z dokumentu lokacyjnego Nowego Sącza z roku 1292⁴ wiemy, że to miasto powstało na miejscu już tam istniejącej, dobrze zorganizowanej wsi Kamienicy. Również wymieniane w wieku XIII osady, które później zaginęły, wskazują na istnienie wcześniejsze wielu wsi na tym terenie. Należałoby przypuszczać, że wszystkie te wsie powstały z omówionego poprzednio osadnictwa dzikiego. Tak

¹ Dziwik, R. Sąd. III 326—7: „wiślicka faza osadnictwa“.

² Żaki, Wyniki wstępnych badań..., s. 234.

³ Pieradzka, Na szlakach Łemkowszczyzny, s. 10 i 52.

⁴ Kod. Pol. III 155—8.

też twierdzi Potkański¹. Potwierdza to po trosze ta dość ciekawa okoliczność, że w całej Sądeczyźnie mamy zaledwie dwie wsie, których nazwa wyjaśniona jest jakimś dokumentem, tj. pochodzi od zasadzcy wymienionego w tym dokumencie lub właściciela — są to: Wojakowa i Tylicz². Nazwy innych wsi, dzierżawcze i patronimiczne, występujące w dokumentach z XIII wieku, tłumaczą się jasno i słowotwórczo, i etymologicznie — ale wskazują postacie zupełnie nie znane w historii. *Biegonice*, dawniej *Bieganicy* (r. 1280) w dok. lok. z r. 1293: Beganic — to 'potomkowie czy poddani *Biegana*', *Gółkowice* (dok. lok. z r. 1276: Golgowicz||(Golcouie) — to 'poddani czy potomkowie *Gółka*', *Paszyn* (dok. lok. r. 1365) to 'wieś Pakosława — *Paszki* czy *Pachy*', *Librantowa* (pierwsza wzmianka z r. 1394) to 'wieś Hildebranda', czy 'założona przez Hildebranda', dokument lokacyjny z roku 1565, pozwalający St. Jordanowi z Zakliczyna założyć w dziedzinie swej wsi Wilmanow na prawie magdeburskim miasto Ilmanowa³ — wskazuje, że pierwotnym właścicielem czy założycielem wsi był jakiś *Wilman* — ale nie wiemy zupełnie, kim był ów Biegan, Gólek, Pacha, Hildebrand czy Wilman, kiedy żyli i kiedy założyli wsi ich imieniem nazwane — podobnie jak nie wiemy, kim był i kiedy żył założyciel najstarszego grodu sądeckiego — *Sądek*⁴. Oczywiście — istnienie w wieku XI czy XII wsi o nazwach dzierżawczych czy patronimicznych — nie przesądza sprawy powstania tych wsi w drodze swobodnej, dzikiej kolonizacji, bo zwłaszcza nazwy dzierżawcze mogą mieć charakter pamiątkowy, dla uczczenia założyciela, tak jak *Kraków* nie musiał być grodem *Kraka*, lecz nazwano go grodem *Krakovym* dla uczczenia bohatera czy księcia, a ostatecznie można by przyjąć nadanie nazwy patronimicznej potomkom jakiegoś dawniejszego założyciela wsi. Ale ostateczną decyzję w tej sprawie można będzie powziąć, i to częściowo tylko, po poznaniu rozłożenia w terenie i pełnej chronologii tych nazw, co będzie przedmiotem rozdziału czwartego.

Ta druga faza kolonizacji, na prawie niemieckim (i bardzo często na niemieckich osadnikach) oparta, ma swoje największe nasilenie w drugiej

¹ Potkański, Podhale I 301 nn. oraz Sąd. XIII/XIV.

² *Woyakowa willa* (...) quam Woyak miles existens tunc magnus procurator (...) fundaverat (LB II 253). *Tylicz*, dawniej *Mia tko*, otrzymał nazwę „pamiątkową” od swego właściciela, biskupa Tylickiego, w roku fundacji miasta — 1612 (Stam. Sąd., s. 137—8 i Bębynek, s. 70). Dziś *Tylicz* jest wsią. Ewentualnym trzecim znanym eponimem mógłby być Jan Bogacz, mieszczanin sądecki (= z *Kamienicy*), któremu w roku 1299 nadała Gryfina 100 łanów frankońskich lasu (Kod. Młp. I 15). Na tych terenach powstały: *Boguszowa*, *Januszowa*, *Kwieciszowa*, *Librantowa* i *Wolfowa* (≥ *Olchówka*). A więc ów Jan Bogacz mógł być założycielem Januszowej. Por. K. Dziwik, *Z badań...*, s. 115.

³ F. Bujak, *Limanowa...*, s. 9.

⁴ E. Pawłowski, *Sącz i Naszacowice...*, R. Sąd. VIII (w druku).

połowie XIII i w ciągu XIV wieku (często w związku z najazdami tatarskimi), słabnie w wieku XV i XVI. Główne szlaki tej kolonizacji szły od Krakowa i od Sandomierza w górę Wisły i Dunajca¹. Inni historycy wykluczają szlak krakowski z doliny Skawy i Raby, jako nie nadający się ze względów terenowych do ruchów migracyjnych². Ten ruch kolonizacyjny poprzez dolinę Dunajca i Popradu dotarł aż na Spisz, odbijając się kilku lachowskimi cechami w gwarze spiskiej³. Jest to okres największej ekspansji migracyjnej: przeszło połowa wsi Sądeczyzny powstała w tym właśnie czasie (tj. w XIII i XIV wieku — łącznie z wsiami, które mogły sięgać swymi początkami czasów dawniejszych).

Trzecia faza — to kolonizacja wołoska, posuwająca się grzbietami karpackimi od wschodu ku zachodowi, a także dolinami. Kolonizacja ta wycisnęła decydujące piętno zarówno na kulturze ludowej pasterskiej, jak na słownictwie i nazewnictwie miejscowym całych polskich Karpat wraz z Podhalem, a w ich ramach i Sądeczyzny — zwłaszcza jej południowej, górskiej połowy. Trzeba jednak zauważyć, że przez wędrowki wołoskie i osadnictwo wołoskie w górach czysto polskich należy rozumieć nie tylko wędrowki rumuńskich — „wołoskich“ pasterzy, ale też wędrowki plemion ruskich, Łemków, którzy osadzali nowe wsie na prawie wołoskim lub uzupełniali, powiększali ludność polską wsi już dawno istniejących. Tak np. na obszarze dawnej Łemkowszczyzny sądeckiej (tj. na terenie Sądeczyzny) na 42 dziś istniejących nazw miejscowości — ani jedna wg Pieradzkiej i Stiebera⁴ nie jest ruska (czysto ruska), 16 polskich lub ruskich, reszta to polskie lub wątpliwe, ewent. 2 niemieckie (?). Kolonizacja łemkowska rozpoczęła się na przełomie XIV i XV wieku. Największe jej nasilenie przypada na wiek XVI⁵ i trwa jeszcze przez wiek XVII: „Nazwy wołoskie pochodzą z XIV—XVII wieku, przeważnie w wyższych pasmach Karpat, późno zasiedlonych i dotyczą przede wszystkim gór, w mniejszym stopniu rzek i osad (...), nie występują one w zasadzie na innych ziemiach etnograficznie polskich, powtarzają się natomiast poza obszarem etnograficznie polskim na innych terytoriach górskich⁶. Ale St. Łukasik⁷ na podstawie analizy wpływów rumuńskich na słownictwo, toponomastykę

¹ K. Potkański, *Pisma pośmiertne*, t. I, 313.

² K. Dobrowolski, *Najstarsze osadnictwo Podhala*, s. 7—9 i Natanson-Leski, *Zarys granic...*, s. 192—3.

³ Por. M. Małecki, *Język polski na południe od Karpat*, s. 12 oraz E. Pawłowski, *O gwarze łańczańskiej*, JP XXXVI (1956), s. 21—7.

⁴ Pieradzka, *Na szlakach Łemkowszczyzny*, s. 115; Z. Stieber, *Pierwotne osadnictwo Łemkowszczyzny w świetle nazw miejscowych*, Biul. PTJ V, s. 53—61.

⁵ Por. wiele prac o migracjach wołoskich i osadnictwie Karpat, wymienionych w Bibliografii.

⁶ K. Dobrowolski, *Studia nad nazwami miejscowymi Karpat polskich*, s. 5.

⁷ *Obustronne stosunki językowe rum.-polskie...*, s. 269—270.

i onomastykę polską dochodzi do wniosku, że przed omówioną tu falą migracyjną (XIV)-XV-XVI-wieczną była fala znacznie wcześniejsza: „Długi szereg starych nazw miejscowych przesuwają głęboko wstecz poza wiek XIV moment pierwszego pojawienia się elementów rumuńskich na Spiszu i Podhalu. (O Sądeczyźnie nie ma tu mowy — E. P.) Według tego tłumaczenia — pierwsza fala szła od Węgier, od pd-zachodu, druga — Karpatami od wschodu; obie fale (sprzed i po XIV wieku) skrzyżowały się na linii Tatr. Ale wydaje mi się, że autor zbyt pochopnie zakwalifikował wiele apelatywów i nazw miejscowych jako rumuńskie, a więc np. wyprowadzając *Paszyn* z dakorumuń. *pășune* ‘pastwisko’ (łac. *pastio*, -*ōnem* — s. 269), czy z rum. słowiańską *paryje*¹, *Piskulice* (a więc i sądecką *Wolę Piskulinę*), czy wreszcie podhalański *Poronin*. Poza tym rumuńscy pasterze wiele wyrazów przejęli od Słowian i po wiekach oddali Słowianom (Polakom czy Rusinom), które wskutek tego nie mogą być uważane za zapożyczenia rumuńskie, np. *dział*, rum. *dealu*². W każdym razie kwestia jest otwarta.

Czwarty okres kolonizacji to wiek XVII. Powstaje wtedy w Sądeczyźnie wiele wsi. Ale nie można tego uważać za jakąś odrębną fazę. Po prostu wskutek rozwoju gospodarki folwarcznej a zarazem rozrastania się ludności powstają nowe folwarki i przy nich osiedla, dawne mniejsze osiedla rozrastają się w osobne wsie, pojedyncze wsie dzielą się na dwie: Górną i Dolną itp.

Zagadnienie, w jaki sposób różne rodzaje kolonizacji i różne jej okresy wpłynęły na tworzenie się i zmiany nazw wsi i w ogóle osiedli mieszkalnych różnego typu, omówimy szerzej w następnych rozdziałach.

¹ Por. Sł. E. Br. 389.

² Por. Sł. E. Br. 108 oraz w niniejszej pracy rozdział 10: Słownictwo topograficzne Sądeczyzny.

ROZDZIAŁ 3

NAZWY MIEJSCOWOŚCI (Miasta, wsie, przysiółki, osiedla, dzielnice)

Dotychczasowi badacze rozpatrywali nazwy wszelkich osiedli (obiektów mieszkalnych) jako jedną całość, jedno zagadnienie, lub też wydzielali w osobny rozdział nazwy wsi, a nazwy mniejszych skupień (wg mojej terminologii: przysiółki i osiedla) — łączyli z nazwami terenowymi. Tak postąpił Stieber w swojej Toponomastyce Łemkowszczyzny¹, gdy Dejna, Hrabec, Rudnicki, Taszycki, Zierhoffer² — zestawiali wszystkie nazwy osiedli razem, dzieląc je tylko na poszczególne grupy formalne czy znaczeniowe, bądź według podziału Taszyckiego, bądź — jak Dejna — własnego, opartego na budowie morfologicznej. Tymczasem tak jak same zgrupowania domów tworzą różniące się swą budową miasta, wsie, przysiółki i osiedla, tak i ich nazwy dzielą się wyraźnie na nazwy wsi i osiedli. Nazwy miast wykazują taką samą budowę słowotwórczą i te same typy onomastyczne, co nazwy wsi, a przysiółki (z których zresztą bardzo wiele było niegdyś wsiami), mają przeważnie formacje onomastyczne wiejskie, ale są też przysiółki „typu osiedlowego“, najczęściej wtedy, gdy stały się przysiółkami przez rozrost, rozbudowanie się osiedli. Różnice językowe między nazwami wsi i przysiółków a nazwami osiedli są zupełnie wyraźne i polegają zarówno na zdolności pierwszych a niezdolności drugich do tworzenia derywatów przymiotnikowych oraz nazw mieszkańców nazwanego obiektu, jak i na sposobach urabiania samych nazw według tych lub innych wzorów typów słowotwórczych i toponomastycznych. Są typy wspólne i nawet nazwy wspólne obu rodzajom: np. nazwy topograficzne mogą występować zarówno jako nazwy wsi, przysiółka, jak i osiedla (*Lipie* ‘wics’, ‘przysiółek’ i ‘osiedle’, podobnie *Zalesie*, *Głębokie* itp.), ale są też typy nazw wsi, których nie nadaje się osiedlom (np. nazwy patronimiczne i służebne) lub nadaje wyjątkowo, np. nazwy dzierżawcze

¹ Por. Bibliografię na końcu tego tomu. Pomijam tu tegoż autora „Nazwy miejscowe pasma Gorców, ponieważ autor uwzględnił w tej pracy tylko nazwy terenowe (góry, lasów, polan).

² Zob. Bibliografię na końcu tomu.

na *-ów*, i na odwrót, wsie nie mogą mieć nazw nadawanych wyłącznie osiedlom, a więc np. rodzinnych typu *Do Porębskich* czy *Śmigowskie* (mian. lmn.), przymiotnikowych na *-ska*, *-skie*, czy wreszcie wyrażen przyimkowych typu *Za Lasem*. Ale dokładne ustalenie i określenie tych różnic będzie mogło nastąpić po przebadaniu i omówieniu całego materiału toponomastycznego Sądeczyny i po przeanalizowaniu wszystkich występujących tutaj typów i grup nazewniczych. Wynika z tego konieczność ustalenia zasady podziału nazw miejscowych w ogóle, a przede wszystkim nazw miejscowości, o których mowa w tym rozdziale.

a) Zagadnienie podziału

Wprawdzie zgodnie z wyżej podanymi motywami grupuję osobno nazwy miast, wsi i przysiółków, osobno dzielnic, czyli części miast i wsi, w osobny dział ujmuję osiedla, oddzielałam wreszcie i nazwy pojedynczych obiektów (domów, zamków, kapliczek), ale dla wszystkich można i trzeba ustalić wspólne zasady podziału. Jakkolwiek bowiem zarówno nazwy wsi, jak osiedli, a nawet dzielnic — mają pewne sobie tylko właściwe typy nazewnicze i formacje słowotwórczo-onomastyczne, to jednak podstawowe typy czy klasy są wspólne dla wszystkich nazw, nawet terenowych, a częściowo nawet i wodnych. Te ogólne zasady należy więc ustalić w tym rozdziale dla nazw miejscowości, w następnych — dla terenowych i wodnych. Otóż w pracy tej stosuję podział prof. Taszyckiego¹ z jego późniejszymi uzupełnieniami² i własnymi dodatkami³ — wraz z wewnętrznym, dalszym podziałem tych głównych typów semantycznych według ich struktury gramatycznej. Rzecz ta wymaga bliższego uzasadnienia.

Mamy kilkanaście prób klasyfikacji nazw miejscowych, systemów, proponowanych i stosowanych zarówno przez językoznawców, jak historyków, geografów czy badaczy kultury. Można te systemy podzielić z grubsza na etymologiczne (F. Palacký, F. Miklosich, R. Trautmann), semantyczne (T. Wojciechowski, E. Muka, A. Brückner, K. Moszyński, W. Taszycki, J. Staszewski, A. Wolff, S. Urbańczyk)⁴ oraz przeciwstawiające się im podziały formalne, strukturalno-gramatyczne (W. Mańczak, K. Dejna, S. Rospond, kombinowany podział — M. Kucała). Główne podziały przed rokiem 1946 omówił w swojej pracy W. Taszycki

¹ Tasz., Sl. n. mc.

² Tasz. Polskie pamiątkowe nazwy miejscowe, Pr. Onom. 5, 109—116, zob. też s. 29.

³ Zob. niżej.

⁴ Określenia T. Milewskiego w recenzji Trautmanna (Onom. I, s. 151 nn.); do etymologicznych zalicza Milewski podział Miklosicha i Trautmanna, do semantycznych — Wojciechowskiego, Muki, Moszyńskiego i Taszyckiego. Formalnych podziałów w tej recenzji nie omawia.

(op. cit., ale por. też również prace tego autora z l. 1960—63¹), tu zwrócić uwagę na projekty Mańczaka², Dejny³, Rosponda⁴ i Kucały⁵. Dejna i Rospond widzą konieczność nowej klasyfikacji nazw miejscowych przede wszystkim dlatego, że niektóre typy nazw nie mieszczą się w żadnej grupie podziału Taszyckiego czy Moszyńskiego⁶. Wymienia tu Dejna zestawienia (*Łysa Góra*) i wyrażenia przyimkowe (*Na Stawach*), a Rospond złożenia typu *Ulanowa Góra* czy *Siemigorskiej* (= *Siemienowa Góra*) i dodaje: „Dopóki nie zatraci się człon drugi nazwy (pole, dolina, góra), dopóty należy się z nim liczyć przy interpretacji semantycznej“ (czyli nie można traktować nazwy jako — w tym np. wypadku — dzierżawczej). Dalszą trudność stanowią nazwy podwójne o członach równorzędnych typu *Szczepki-Zalesie* (w Sądeczyźnie np. *Piaski-Drużków* — E. P.), gdy dwie wsi zrosły się w jedną, a obie nazwy zostały. Dlatego obaj wprowadzają podział ze względu na budowę morfologiczną (u Rosponda: „strukturalno-gramatyczną“). Dejna dzieli więc nazwy terenowe⁷ na A): rzeczownikowe nazwy terenowe, które mają wszystkie cechy rzeczowników i B): nie rzeczownikowione nazwy terenowe, pełniące również semantyczne i składniowe funkcje rzeczowników, ale nie posiadające wszystkich właściwości rzeczowników, ponieważ albo nie stanowią zestawienia, albo nie zgadzają się z fleksją rzeczownika, występującego w funkcji podmiotu czy dopełnicia⁸. Natomiast Rospond, żądając

¹ W. Taszycki, Złożone nazwy miejscowe w języku polskim, *Slavia XXIX*, Praha, 1960, s. 49—64 oraz tenże, Klasyfikacja słowiańskich nazw miejscowych znaczeniowa a formalna, *Slavische Namenforschung*, Berlin 1963, s. 1—6.

² W. Mańczak, O zasięgu polskich typów nazw miejscowych w XVI w., *JP XXXV* (1955), s. 26—27.

³ K. Dejna, Terenowe nazwy śląskie, *Onom. II* (1956), s. 103—126.

⁴ S. Rospond, Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych, Wrocław 1957.

⁵ M. Kucała, Nazwy terenowe z kilku wsi w pow. myślenickim, *Onom. V* (1959).

⁶ K. Dejna, op. cit., s. 103 nn., S. Rospond, op. cit., s. 29.

⁷ Tu pewna rozbieżność tematów rozważań i materiału, bo Dejna omawia tylko n. terenowe, a Taszycki zasadniczo n. miejscowości, a właściwie wsi, a więc nie bierze pod uwagę wyrażań przyimkowych typu *Na Stawach*. Omawiam jednak i ten podział, ponieważ w moim materiale — nie tylko terenowym, ale i w n. osiedli, ten typ (*Do Wawrzka, U Porębskich*) odgrywa dość dużą rolę.

⁸ K. Dejna, op. cit., s. 113. Podział Dejny przyjmuje też M. Kucała (Nazwy terenowe..., *Onom. V*, s. 68), wprowadzając wewnętrzny podział znaczeniowy wg typów Taszyckiego, a te znów dzieląc na grupy formalne. Jest to więc system trójdzielny: 1) formalny podział: (A — nazwy rzeczownikowe, B — zestawienia i C — nazwy okoliczniczkowe), 2) znaczeniowy (Aa — topogr. i kulturalne, Ab — dzierżawcze, Ac — rodowe — innych typów w n. terenowych nie ma) i 3) — znów formalny podział (Aa — aa — bez toponimicznych sufiksów, Aa — bb — z sufiksami, b (dzierżawcze) — z suf. -owo, -skie itd.). Grupę B rozbiła autor na nazwy z przydawką przynależnościową i jakościową, C — n. okoliczniczkowe dzieli tylko według przyrostków. Podział ten odnosi

ze względów metodologicznych jednolitej zasady podziału, proponuje zasadę czysto strukturalno-gramatyczną, dzieląc wszystkie nazwy na prymarne i sekundarne oraz złożone, przy czym przez te terminy rozumie pojęcia onomastyczne, tj. wyrażające stosunek nazw miejscowych do apelatywów i do nazw osobowych, od których pochodzą: prymarne są nazwy przejęte wprost z apelatywów czy nazw osobowych bez żadnych słowotwórczych przeróbek, a więc a) *nomen loci* = *n. appellativum*, b) *n. loci* = *n. proprium*; do drugich derywaty motywowane, tzn. ukazujące swój słowotwórczy stosunek do apelatywów czy nazw osobowych. Do prymarnych należą więc nie tylko prymarne słowotwórczo wyrazu typu *Bagno*, *Góra*, *Chelm*, *Łęg*, *Środa*, ale też sufiksalne apelatywa użyte jako nazwy miejscowe: „Nie można uważać za deminutywne nazw miejscowości formacji: pol. *Górka*, *Dąbrówka*, *Gródek* (...), tj. identyfikować je [!] z rzeczownikowymi toponimicznymi deminutywami: pol. *Tarnówek*, *Zakrzówek* (...)“¹. Do sekundarnych zalicza Rospond motywowane słowotwórczo derywaty sufiksalne, prefiksalne itd.

Podział ten, jakkolwiek teoretycznie może być słuszny, wydaje mi się mniej praktyczny i mniej przejrzysty. Przede wszystkim nie daje jasnego obrazu nazewnictwa badanego obszaru, bo w tym podziale pod jednym nagłówkiem znajdują się nazwy różnego pochodzenia, co w rezultacie utrudniałoby badanie związku nazw miejscowych z dziejami osadnictwa, z geografiami terenu itd. Tak np. w dziale II (nazw sekundarnych) w grupie 1 *e* (derywaty z suf. *-n-*, *-janin*) znajdują się zarówno *n.* plemienne typu *Brzeżany*, jak dzierżawcze z suf. *-in*, *-ina*, *-izna* (*Mroczkowizna*), jak wreszcie pierwotne przymiotniki na *-in*, *-ina*, *-ino* (*Żabno*); pod 1 *f* (*-t-*, **-itj-*) zarówno patronimiczne (*Raclawice*), jak plemienne (*Zagórzycze*); pod 1 *g* zarówno dzierżawcze, jak topograficzne (*Głogów*). A przecież interesuje nas nie tylko budowa typu nazewniczego, ale i pochodzenie i znaczenie nazw, związki znaczenia z budową². Wiemy, jak cenne dla

się wprowadzie do nazw terenowych, ale sam autor mówi we wstępie, że mógłby być jednolity podział dla nazw miejscowości i terenowych, z tym, że podziały mogą być uzupełniane podgrupami różnymi dla różnych terenów. Podział Kucali krytykują Z. Gołębiowska (Terenowe nazwy orawskie, s. 7): zarzuca autorowi niejednolitą podstawę klasyfikacyjną (rzeczownik — część mowy, zestawienie — wyrażenie syntaktyczne, okolicznik — część zdania) oraz niekonsekwentne przeprowadzenie podziału znaczeniowego, wreszcie (w przypisie 10) uważa nazwy typu *Na Snórze*, *U Jasienia* za przydawki okolicznikowe, a nie za okoliczniki miejsca. Co do tego ostatniego ujęcia zob. dalej rozdział 7 tej pracy.

¹ S. Rospond, op. cit., s. 40. Wydaje mi się, że jednak *Dąbrówka* jest także i słowotwórczym derywatem, zdrobnieniem od *dąbrowa*: nie ma tu znaku równości *n. loci* = *n. appellativum*.

² Na tym samym stanowisku staje T. Gołębiowska: „...analiza znaczeniowa jest z punktu widzenia językoznawczego szersza niż formalna (...) Stosując przy klasyfikacji

badzeń historycznych i językowych było wykazanie przez prof. Taszyckiego, że nie wszystkie nazwy miejscowe na *-ów* czy *-in* są dzierżawcze, nie wszystkie na *-ice*, *-owice* — patronimiczne¹. Po wtóre: sam autor nie uniknął wewnętrznego podziału znaczeniowego, skoro pod poszczególnymi literami uwzględnia pochodzenie i znaczenie nazw: w n. prymarnych wyróżnia określające fizjografię (lit. *a*), świat roślinny i zwierzęcy (*b. c*) dzieła rąk ludzkich (*d, e*), powinności służebne (*f*), nazwy plemienne (*g*) czy apelatywy metaforycznie użyte (*h* — np. *pluga*, *kyjs*—; przy tym n. służebne oddziela od rodowych, pierwsze zaliczając do grupy 1. (od apel. onomastycznych), drugie do drugiej (odosobowe); w n. sekundarnych wyróżnia possessiva na *-jb*, *-ja*, *-je*, choć te przyrostki mogą mieć przecież też n. przymiotnikowe niedzierżawcze; wreszcie różnica między nazwami prefiksальnymi *Podgóra* a *Podradom* jest raczej znaczeniowa niż formalna (II 2a: prefiks + rzecz. apel., II 2b: prefiks + n. loci, zresztą *Podgóra* może też pochodzić od *pod* + *Góra*!).

Wreszcie — po trzecie — najważniejsza niekonsekwencja w podziale Rosponda, i to nie tylko znaczeniowa, ale i formalna, strukturalno-gramatyczna (odwrotna niż w zastrzeżeniu 1.): nazwy mające zupełnie identyczną strukturę gramatyczną (a kto wie, czy czasem także i nie onomastyczną?) znajdują się w dwu różnych, odległych od siebie grupach. Tak np. *Brzezine* znajduje się w grupie nazw prymarnych, bo mamy zaświadczony stp. rzeczownik pospolity *brzezine* 'las brzozy' (zob. Słowniczek w rozdz. 10), natomiast tak samo zbudowane *Sośnie*, *Świercze* czy *Olsze* — w nazwach sekundarnych, przyrostkowych, bo takiego rodowodu apelatywnego nie mają ani w stpol., ani w gwarach; *Korzenna*, *Lyczana* i *Wapienne* znalazłyby się wśród nazw prymarnych, a *Jasienna* i *Olszana* — w sekundarnych. Otóż rozdzielanie takich nazw wydaje mi się niewłaściwe, a nawet mylące. Po wtóre — prawie nigdy nie możemy mieć pewności, że taki brak „metryki“ apelatywnej wyklucza możliwość istnienia w gwarach i ogólnopolskiej przeszłości danej nazwy w funkcji wyrazu pospolitego. A cóż dopiero mówić o takich rzeczownikach czy przymiotnikach, co do których dziś się wahamy, czy możemy ich użyć w znaczeniu apelatywnym (np. *Kamionka* — ma dziś odpowiednik pospolity, choć w innym znaczeniu, czy *Niwka*, która może mieć i dziś zdrobniałą — *niwkę* 'małą niwę', choć praktycznie nie używaną). Żeby takie trudności rozwiązać, trzeba by mieć o wiele bogatszy materiał historyczny, a nawet i diale-

nazw jedynie kryteria formalne, pomijamy zupełnie sprawę znaczenia, a wtedy analiza jest jednostronna i ma charakter czysto mechaniczny.“ T. Gołębiowska, *Terenowe nazwy orawskie*, Zesz. Naukowe UJ, XVI (1964), s. 8.

¹ Por. W. Taszycki, *Rzekomo patronimiczne nazwy miejscowe (...)*, JP XXI (1936), s. 33—42 oraz — *Rzekomo dzierżawcze nazwy miejscowe (...)*, JP XXII (1937), 104—111.

ktyczny. Stwierdził to samo przede mną W. Lubaś w swoich „Nazwach terenowych powiatów jasielskiego i krośnieńskiego¹, dlatego zacytuje tu jego uwagi na ten temat:

„... metoda analizy słowotwórczej wyłożona w cytowanej rozprawie koniecznie wymaga dość szczegółowej chronologii zarówno nazw, jak i wyrazów pospolitych, znajdujących odbicie w nazwach, a rzecz ta w obecnym stanie badań nad słownictwem polskim jest niemożliwą do ustalenia. Z drugiej strony nie da się ustalić czasu powstania nazw terenowych“. Ilustruje rzecz przykładem: *Kamieniec* wg Rosponda zaliczylibyśmy do prymarnych (por. *kamieniec*), a *Krzemieniec* do derywatów. „Ale nasuwa się zaraz wątpliwość, czy w chwili powstawania nazwy *Krzemieniec* nie było tak samo brzmiącego wyrazu pospolitego? Aby zadowalająco na to pytanie odpowiedzieć, należy określić czas powstania nazwy i porównać ją ze słownictwem pospolitym tego okresu. Dochodzi do tego jeszcze dodatkowa trudność — geografia językowa“ (s. 207).

Wobec tego stosuje Lubaś inny podział, oparty na klasyfikacji prof. Taszyckiego. Należy ten podział i do niniejszego rozdziału, bo wprawdzie tytuł pracy mówi o „Nazwach terenowych...“, ale autor omawia i podaje w materiale także nazwy przysiółków, osiedli (u Lubasia: „domy“, „grupy domów“) i dzielnice („części wsi“) — czyli prócz nazw wsi wszystkie inne nazwy miejscowości. Otóż do nazw topograficznych i kulturalnych wprowadza Lubaś dalszy, ogólnie skomplikowany podział znaczeniowy (w topograficznych — 1: n. wskazujące na położenie obiektu; 2: — określające ukształtowanie ziemi, 3: — określające jakość terenu, 4: — wygląd obiektów geograficznych, kolor kształt — itd. aż do 15; w obrębie kulturalnych — nazwy związane z kulturą uprawową, ze stosunkami przemysłowymi, od „terminów na drogi i ścieżki“ — itd. aż do 13) — a dopiero w obrębie każdej z tych grup daje podział formalny (A: — bezprzyrostkowe, B: sufiksalne, suf.-prefiksalne i prefiksalne, C: złożone). Nie ma tych grup znaczeniowych w dalszych typach. Wskutek wprowadzenia grupy C (złożonych) do każdego typu — niektóre nazwy wymienia się dwukrotnie, np. *Balowy Las* — w dzierżawczych ze względu na człon 1. i w topograficznych (człon 2.)². Tylko typy o niewielkiej ilości nazw (IV—IX): deminutywne, etniczne, patronimiczne, służebne, rodowe, niejasne — nie podlegają takiemu rozdrobnieniu. Cały ten skomplikowany podział niepotrzebnie gmatwa i zaciemnia przejrzystość obrazu systemu nazewniczego, jakkolwiek te komplikacje mniej przeszkadzają poznaniu systemu niż omówione poprzednio.

¹ Onom. VIII 195—236.

² Poszedł tu autor za cyt. wyżej pracą o nazwach złożonych Taszyckiego, zalecającego tam także właśnie ujęcie tych nazw (op. cit., s. 52—3 i 64).

Niebezpieczeństwo takich niekonsekwencji jak w podziale Rosponda kryją w sobie także propozycje W. Mańczaka, który nie wchodzi zresztą w zbyt daleko idące szczegóły, lecz dzieli wszystkie nazwy miejscowe na trzy grupy: I: n. mc. identyczne z apelatywami albo nie motywowane onomastycznie (włącza tu także zestawienia typu *Stara Wieś*), wyjątkowo formy przym. w mian. m.: *Rudny*); II: n. mc. od wyrazów lub wyrażań nie będących n. mc. — a) derywaty sufiksalne i prefiksalne, b) złożenia (*Ostrołęka*), c) zrosty (*Nowydwór*) i wreszcie III: n. mc. tworzone od już istniejących n. mc. — a) przez derywację: *Mławka: Mława, Podglinnik: Glinnik*, b) przez dodanie określenia w postaci przym. lub rzecz. w dop.: *Poreba Górna, Wola Płochockich*, c) przez dodanie innej n. mc.: *Szczepkowo-Zalesie*. — Jak widzimy, podział ten nie jest czysto formalny, strukturalno-gramatyczny — i umieszcza w różnych grupach te same formacje słowotwórcze, np. *Stara Wieś* i *Poreba Górna*, poza tym trudno zgodzić się na zaliczenie do nazw prymarnych grupy syntaktycznej typu *Zagrody za Zakrzowem*. Zresztą sam autor podkreśla, że docenia podział znaczeniowy, a tylko zwraca uwagę na pożyteczność badania geografii toponomastycznych typów sufiksalnych, „na czego potrzebę kilkakrotnie wskazywał S. Rospond“. Ale w rezultacie cały ten podział wydaje mi się niepraktyczny.

Również nie wydaje mi się praktycznym podział Dejny czy Kucały zwłaszcza dla nazw wsi i przysiółków. Zagadnienie stopnia urzeczownikowania nazwy zaciemnia inne, bardziej pasjonujące onomastę zagadnienia; bardzo ciekawy zaś temat — przemianę wyrażań przyimkowych w stopniowo coraz bardziej „urzeczownikowujące się“ twory — należy omówić osobno, a nie w podzielonym na grupy zestawie wszystkich nazw. Oświadczam też to zjawisko w osobnym rozdziale.

Ślusznie więc uznaje A. Wolff¹ konieczność stosowania klasyfikacji zarówno znaczeniowej, jak formalnej², uwidocznionej już w samych nazwach podziałów. Wolff przyjmuje stanowisko Taszyckiego, proponując pewne zmiany, mianowicie podział nazw kulturalnych na „widzialne“ (np. *Most*) i „niewidzialne“ (np. *Śofija*)³, proponuje (na s. 87—88) zamiast „zdrobniałych“ Taszyckiego wprowadzenie terminu Zwolińskiego „Nazwy miejscowe od nazw miejscowych“, przypominając, że to nie to samo, co zdrobniałe, „które powstały z wyrazów pospolitych w formie zdrobniałej“. Zresztą teoretycznie do tej grupy mogłyby wejść też i nie zdrobniałe nazwy urobione od innych nazw miejscowych (*Podkrakowskie*). Natomiast nie umie sobie poradzić Wolff z nazwami złożonymi z 2 członów różnego

¹ A. Wolff, *Nazwy miejscowe na Mazowszu*, cz. II, *Onom.* II, (1956), s. 83—94.

² Co zresztą stosują właściwie prawie wszyscy wspomniani autorzy.

³ Opiera się tu, jak i w dalszych wywodach, na P. Zwolińskim, *Słowiańskie nazwy miejscowe Bułgarii* s. 495—498, modyfikując częściowo jego terminologię.

pochodzenia i znaczenia. Nie można stosować zasady Zwolińskiego, by za podstawę podziału brać człon utożsamiający (z wyjątkiem nazw, gdzie jest nim określenie zasadnicze typu osiedla, np. *wieś*, *folwark*), bo to doprowadziłoby do chaosu: np. *Bialesuknie* to n. rodowa, nie może być więc zaliczona do kulturalnych (*suknia*), a *Dąbrowa-Modzele* to dwie różne nazwy. Dlatego wg Wolffa „nazwy miejscowe wieloczłonowe niejednolite znaczeniowo nie poddają się klasyfikacji”¹. A przecież trafny sposób wybrnięcia z tej trudności znalazł W. Taszycki, odpowiadając A. Wolffowi (i innym) we wspomnianej wyżej rozprawie („Złożone nazwy...“): po prostu nazwy typu *Lipowa Wólka* czy *Piskulina Wola* muszą być dwukrotnie rejestrowane i omawiane (jak to też proponował Lubaś), raz w topograficznych (*Lipowa*), drugi raz w kulturalnych (*Wólka*), czy raz w dziedzinach (*Piskulina*), raz w kulturalnych (*Wola*) itp. Jest to konieczne, by wyciągnąć z materiału wszystko, co on nam może powiedzieć, „by nie ubożyć badań nad toponomastyką tej czy innej części tego czy innego językowego obszaru“ (op. cit., s. 63). Oczywiście nazwy typu *Czarne Błoto* czy *Stara Wieś*, w których oba człony oznaczają właściwość terenu czy rezultat ludzkiego działania, zalicza Taszycki w całości do topograficznych czy kulturalnych jako ich formalne podgrupy. Ze względów technicznych, by nie powtarzać dwa razy tych samych danych, tworzę jednak dla omawianych nazw o podwójnym znaczeniu osobny dział: „Nazwy złożone“ z pełnym omówieniem każdej nazwy; poszczególne człony znajdują się w odpowiednich grupach z odsyłaczami do tego działu.

W ten sposób, zachowując podział Taszyckiego, rozszerzam go i uzupełniam kilku dalszymi typami oraz wewnętrznym podziałem formalno-gramatycznym na mniejsze podgrupy wg budowy słotwórczej nazw i stosuję następujące typy onomastyczne, podtypy, gromady czy grupy.

A Nazwy, które zawsze były nazwami miejscowości:

I. Nazwy topograficzne — 1. **Proste bezprzyrostkowe** (rzeczowniki i przymiotniki łącznie); 2. **Rozwinięte (przyrostkowe)**: a) *-awa*; *-cc* (*-aniec*, *-eniec*, *-inieć*, *-owiec*²; *-eń*; *-ica* (*-nica*); *-ik* (*-nik*); *-ina*; *-iska* (l.mn.); *-la*; *-nia*; *-oma*, *-omia*, *-omka*, *-omla*; *-sko*; *-yk*; b) zdrobniałe: *-ek*, (*-ucz*)*ek*; *-ik*; *-ka*, (*-acz*)*ka*; *-ówka*, (*-ówki*)²; c) przymiotnikowe: **-bja*; *-na*³, *-ne*, *-no*, (*-ana*, *-ane*)³; *-ów*, *-owa*, *-owe*⁴; *-in*, (*-ino*)⁴; imiesłowowe na *-ąca* i *-ane*; d) urzeczownikowione nij. na *-e* (= **-ije*, **-je*, typ: *Sośnie*). 3. **Złożenia**

¹ A. Wolff, op. cit., 93.

² Oczywiście niedzierżawcze.

³ Formacji męskich typu Grudny (z wyj. np. potoków) brak w Sąd.

⁴ Nij. na *-owo*, *-ino* tylko w n. terenowych, ew. w n. osiedli, dlatego te formacje uwzględniam w dalszych ustępach i rozdziałach. Tu tylko formacje nazewnicze wsi (z miastami) i przysiółków, dlatego brak kilku ważnych typów, omówionych dalej (np. typu *Do Wawrzka*).

prefiksarno-sufiksarne (*Podlesie*). 4. **Złożenia prefiksarne** (*Podlas, Podkrakowska*) 5. **Złożenia właściwe** (*Długoteka*), 6. **Zrosty**. 7. **Zestawienia**. 8. **Wyrażenia przymkowe** (*Pod Krakowską*).

II. Nazwy kulturalne z podziałem wewnętrznym jak w n. topograficznych, z tym, że niektórych podtypów brak. Propozycji Wolffa podziału na nazwy „widzialne” i „niewidzialne” nie przyjąłem. Natomiast osobne podgrupy tworzą: b) **nazwy pamiątkowe** (por. W. Taszycki, Pr. Onom. 5, s. 109—116) oraz c) **nazwy żartobliwo-przezviskowe**¹.

III. Nazwy dzierżawcze: a) *-ów, -owa*; b) *-in, -ina*; *-ino*²; c) **-jъ, *-ja*³; d) *-ówka (-ówki)*⁴; e) przymiotnikowa *-a* (*Bogusza*)⁵ f) *-ec, -owiec*; g) innych typów.

IV. Nazwy urobione od innych nazw miejscowych: a) zdrobniałe na *-ka (-ki, -ówka, -ek*); b) prefiksarne (typu *Podkrakowska* — wliczone już do topograficznych prefiksalnych).

V. Nazwy złożone: a) z członem odróżniającym przymiotnikowym, bliżej określającym człon utożsamiający (*Walowa Góra*)⁶; b) nazwy równorzędnie złożone („zestawienia bliźniacze”: *Piaski-Drużków*).

B. Nazwy, które pierwotnie były nazwami ludzi.

VI. Nazwy patronimiczne:⁷ *-ice, -owice*;

VII. Nazwy służebne.

VIII. Nazwy rodowe i rodzinne:⁸ a) w mian. lmn.; b) w mian. l. poj.; c) w dop. l. poj.; d) *-(ow)iec*.

IX. Plemienne: *-anie*.

¹ Ten typ wprowadził już Lubaś („nazwy przezviskowe”) jako 9. podtyp nazw kulturalnych (op. cit., s. 146). Ja wprowadziłem go niezależnie od Lubasia, choć nie wszystkie z tych nazw należą ściśle do „kulturalnych” (*Poczekaj, Wysranka, Żebaczka*).

² N. na *-ino* tylko jako nazwy pól — i to wyjątkowo — czy to należących do dawnych ról (Gródek gorl.), czy jako n. ról, tj. pól i osiedli na rolach, tak w Iwkowej, zob. niżej w ust. c).

³ Na *-e* brak przykładów w Sąd.

⁴ Należy odróżnić ten typ (*Klimkówka*) od zdrobniałych w gr. IV (*Nawojówka*).

⁵ Formacja wątpliwa: albo dzierżawcza = **-ja* jak pod c), albo dopełniaczowa rzeczownikowa: (wieś pana) *Bogusza*.

⁶ Czyli z przydawką przynależnościową lub jakościową i wyróżniającą (por. M. Kucała, Nazwy terenowe..., Onom. V, s. 75—76).

⁷ P. Zwoliński (op. cit., s. 495—8) proponuje objęcie nazw patronimicznych i rodowych wspólną nazwą „familijskich”. Określenie trafne, ale zbędne, bo obie grupy zbyt się wyróżniają, by je scalać w jedną.

⁸ P. Zwoliński proponuje „nazwy rodzinne” zamiast „rodowe” (por. Zierhoffer, Maz. 19, przyp. 42). Jak z dalszych wywodów wyniknie, uważam za wskazane zastosowanie obu nazw: „rodowych” dla wsi i większych przysiółków — i „rodziny” — przeważnie dla osiedli (zob. niżej — Nazwy osiedli). Również Lubaś (op. cit., s. 158) zaleca raczej nazwy „familijskie” (w znac. „rodzinne” — E. P.)

C) X. Nazwy obcego pochodzenia ¹.

D) XI. Nazwy dwuznaczne.

E) XII. Nazwy ciemne.

Oczywiście i przy tym szczegółowym podziale wystąpią często trudności z zakwalifikowaniem pewnej nazwy do tej czy innej podgrupy oraz pozorne niekonsekwencje. Analiza słowotwórcza zastosowana do klasyfikacji nazewnictwa skłania do pewnych uproszczeń i uogólnień w typie nazw prostych bezprzyrostkowych. Przede wszystkim do tej grupy należy włączyć nazwy typu *Łąka*, *Rzeka*, *Struga*, a także przymiotniki jak *Biała* czy *Białe*, w których *-a*, *-e* odczuwamy tylko jako końcówki, a całe wyrazy jako „nierozwinięte“. Znalazły się w tej grupie także rzeczowniki i przymiotniki zleksykalizowane, których przyrostki lub przedrostki zupełnie zatraciły swą wyrazistość semantyczną, a całe wyrazy wyrazistość swej budowy słowotwórczej i które również odczuwamy jako twory niemal prymarne (choćby czasem ten sam sufix czy prefiks był w innych wyrazach jeszcze żywy — por. Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Splawiński, S. Urbańczyk, Gram. hist. j. polskiego, 1955, s. 184—188). Do takich nazw należą np. *Bujne*, *Czarna*, *Jezioro*, *Głębokie*, *Wysokie*, *Padół* — oraz rzeczowniki, w których nie afiksy, lecz rdzenie zatraciły swą wyrazistość słowotwórczą i semantyczną (*Dąbrowa*, *Kawior*, *Opoka* = *dąbr-owa*, *o-pok-a*), czy zapożyczenia rumuńskie, np. *Kiczora*. Wreszcie włączyłem tu nazwy o jasnej etymologii, które jednak już jako apelatywa w świadomości ogółu tworzą jednolitą całość — tak że trudno je włączać do tworów prefiksalnych. Mam na myśli nazwy: *Okrąg* (*o-krąg*), *Połom*, *Potok*, *Roztoka*, *Zatoka* (**tok-||-tek-*). Dawność tych nazw i ich odmienna budowa nie pozwala ich zaliczyć do złożzeń prefiksalnych typu *Zalas*. Jest to pewna niekonsekwencja w stosunku do stosowanej zasady podziału, ale trzeba by chyba dla tych kilku nazw stworzyć osobną podgrupę, co byłoby zbędnym komplikowaniem sprawy.

Dalszą trudność sprawiają zestawienia z członem odróżniającym przydawkowym: *Wielka*—*Mała* (np. *Roztoka*), *Górne*—*Dolne* (*Witowice*) *Wyżnia*—*Niżnia* (*Moszczenica*). Ponieważ te przydawki służą tylko do przeciwstawienia sobie dwóch sąsiednich wsi lub ich części (dzielnice), a nazwy wsi używa się często (czasem nawet przeważnie) jednowyrazowej, odnoszącej się do obu wsi ², więc te rozróżnienia uwzględniłem przy omówieniu nazwy nie złożonej, jednowyrazowej (w zestawieniach tylko same

¹ Wprowadzam ten typ za Reychanem (N. mc. XVI w.), ponieważ takie nazwy jak *Grybów* = *Grünberg* czy *Rytro* = *Ritter* nie dadzą się włączyć do żadnej innej grupy. Nie włączam tu oczywiście n. topograficznych pochodzenia rumuńskiego (*Kiczora*, *Syhl*) ani niemieckiego, — czy spolszczonych typu *Librantowa*.

² Np. dopiero w czasie badań ostatnich dowiedziałem się, że są dwie wsi: *Barcice* i *B. Dolne*, a nie jedna, jak się zawsze mówi: *Barcice* (na *Mwa* tylko tak!).

nazwy z odsyłaczami). Chyba że takiego przeciwstawienia nie ma: nie ma np. *Polomia Wielkiego* brzes. w Sąd. Inne zestawienia, nie przeciwstawiające się sobie (np. *Stara Wieś* nie przeciwstawia się *Nowej Wsi*, lecz jakiejś dawnej nazwie, którą przyjęła „nowa“ wieś, por. *Stara Wieś* alias *Świdnik*) — traktuję jako zestawienia w obrębie odpowiedniego działu. Ze względu na specyficzny charakter obu grodów sądeckich traktuję obie nazwy *Nowy Sącz* i *Stary Sącz* niezależnie, jak i występujący w dokumentach też samodzielnie nie złożony *Sącz*.

Niektóre nazwy można by zaliczyć do dwu grup (co oczywiście byłoby błędem metodologicznym): *Podkrakowska*, *Podpiekło* to zarówno złożenia prefiksalne typu *Podlas*, jak i „nazwy urobione od innych nazw miejscowych“. Tak też je traktuję (tj. w grupie A IV), w prefiksalnych dając tylko odsyłacz do tej grupy.

b) Nazwy wsi

Z kolei należy omówić specyfikę nazewnictwa poszczególnych typów (a tu: działów) miejscowości, a więc wsi, ich dzielnic, przysiółków typu wiejskiego, osiedli i wreszcie pojedynczych obiektów.

Nazwy miast — jak wyżej wspomniałem — nie różnią się niczym w swej strukturze nazewnictwej od nazw wsi. Nazwy wsi sądeckich przedstawiają takie same typy nazewnictwa, jak w innych częściach Beskidu, sposoby ich tworzenia nie odbiegają od zasad tworzenia nazw polskich i słowiańskich w ogóle — ale z pewnymi ograniczeniami. Brak mianowicie prawie zupełnie pewnych typów pospolitych w innych okolicach. Brak więc zupełnie wsi o nazwach rodzinnych czy patronimicznych na *-wce*, dzierz. na *-owo*, *-ino*; przyrostki *-izna*, *-szczyzna* występują wyjątkowo tylko w n. osiedli czy pól, o czym niżej, bardzo też znikoma ilość nazw pochodzenia obcego. Rzekomo rumuńskie *Tropie*, *Paszyn* czy kilka *Roztok*¹ — to czysto polskie, a nawet psł. formacje, co wykazuję w tomie II — przy poszczególnych nazwach oraz w osobnej pracy². Pozostają tylko dwie nazwy niemieckiego pochodzenia, których nie można zaliczyć do żadnej grupy ani znaczeniowej ani formalnej (*Grybów* = *Grünberg*, *Rytro* = *Ritter* 'rycerz', bo inne, zresztą też nieliczne, od początku swego powstania przystosowały się do polskich typów nazewnictwa — tu do dzierżawczych: *Librantowa* (= *Hildebrand* + *owa*), *Limanowa* (= *Wilman*-), *Kącłowa* (od nazwiska *Kunzl*)³. Warto podkreślić tę znikomą liczbę wobec

¹ Zob. Z. Malinowski, O niektórych wyrazach ludowych polskich... Rozpr. XVII, t. II, s. 1—65; K. Dobrowolski, Studia nad nazwami miejscowymi Karpat polskich, SPAO XXXV, s. 4—7, oraz J. Zborowski, JP XVIII 71—72.

² O kilku rzekomych zapożyczeniach rumuńskich..., Onom. XI (w przygot.).

³ Pomijam tu takie oczywiste dziwolągi lokalne stworzone przez Niemców kolonistów z XIX w., które się w ogóle nie przyjęły w pospolitym użyciu Polaków, jak

tak licznych nazw niemieckich na sąsiednim Podhalu i Spiszu (*Frydman, Szaflary, Szlembarg, Waksmund* i inne). Trafiają się też wyjątkowo wspólne z Podhalem niemieckie n. terenowe (np. *Lembark*). Nie wliczam tu nazw spolszczonych już jako apelatywy (np. *Homrzenska* = *hamry* 'kuźnice'). Dzielnice wsi czy kolonie niemieckie z czasów Józefa II i późniejszych (w Sądeczyźnie na pewno późniejszych) nazwano mianem starym z dodatkiem *Niemieckie* (*Biczyce, Chelmiec, Gólkowice*), inne zostały bez zmian (*Juraszowa, Stadła*); po roku 1945 przymiotnik ustąpił na rzecz innego (*Biczyce i Gólkowice Dolne*), — oba dawne Chelmece stanowią już jednolitą całość.

W osobną podgrupę wydzieliłem nieliczne nazwy żartobliwo-przezwickowe, występujące w nazwach wsi tylko jako synonimy normalnych nazw (*Bryjów* = Stary Sącz, *Koziarnia* = obie Popardowe, *Pamularnia* = Żeleźnikowa), wyjątkowo jako jedyna (*Żebraczka*, dawna wieś i kilka przysiółków).

Uprowadzając dalsze rozważanie stosunków ilościowych poszczególnych typów, warto zwrócić uwagę, że Sądeczyzna nie ma prawie nazw służebnych, co jest jasne, bo nie było w ziemi sądeckiej większego, stale zamieszanego przez dwór grodu królewskiego czy książęcego, który by zakładał wsie „zawodowe“, zobowiązane do jednego rodzaju świadczeń rzemieślniczych czy gospodarczych, gród biskupi „państwa muszyńskiego“ w XIV—XVI wieku był za małym ośrodkiem do tworzenia tak wyspecjalizowanej gospodarki i tak zróżnicowanej organizacji wsi podległych biskupowi (który zresztą chyba przebywał w Muszynie tylko okresowo, gościnnie), a klasztor klarysek w Starym Sączu, choć od roku 1280 posiadał już 28 miejscowości¹ — widocznie ograniczył się do równomiernego rozłożenia świadczeń na wszystkich poddanych, a nie tworzył nowych wsi „służebnych“, zresztą nie potrzebował świadczeń rycerskich, wymagających aż tak wielu rzemieślników wyspecjalizowanych, by tworzyli całą wieś (por. podkrakowskie Szczytniki, Grotniki). Dlatego istniejące dwie nazwy: starsza *Powroźnik* (zamiast l. mn.) — 'wyrabiający powrozy', oraz *Brunary* (st. Bronary) 'wyrabiający brony'² oraz b. wątpliwie służebna *Kłęzany* — 'wyrabiający kłęki' = 'łuki' lub 'płozy sań'³, to raczej wsi, których mieszkańcy trudnili się zawodowo, ale nie

Hundsorf „osada“ Chelmea (tylko Mkat., 1871), *Laufendorf* czy *Wiesendorf* — dzielnice-kolonie Biegonie i Łącka.

¹ Por. Kod. Mpl. II 145 (kopia) oraz liczne prace historyczne na ten temat.

² Tłumaczenie nie jest stuprocentowo pewne, choć b. prawdopodobne. Por. St. Łemk. I 11; ale tenże autor (Biul. PTJ V) podaje tę nazwę jako ewent. niemieckiego pochodzenia. Por. Pieradzka s. 115.

³ Zob. dłuższy wywód przy nazwie *Kłęzany* w części II.

„służebnie“, wyrobem powrozów, bron czy sań — podobnie jak i dziś jeszcze są wsi, słynące daleko wyrobami ceramicznymi, zdobnictwem metalowym (np. Ratulów na Podhalu) itp. — choć nie mające nazw „służebnych“.

Również poza wymienionymi kilku nazwami (*Rogi*, *Wielogłowy*, os. *Trąbki* — dawna wieś, ew. *Łosie*) nie ma na omawianym terenie rodowych nazw wsi. Wiąże się to zapewne z brakiem w Sądeczyźnie większej własności wielkich rodów szlacheckich czy magnackich w wymienionych tu okresach kolonizacyjnych. Natomiast *Łosie*, zresztą nazwa dwuznaczna, bo może to określenie topograficzno-przyrodnicze: **Łosie pole*, to ewent. przerwisko rodziny chłopskiej, czy całej grupy pierwotnych mieszkańców wsi, tak jak *Miechury*, synonim Głębokiego, a więc zbliża się do typu nazw, który określam jako nazwy „rodzinne“, występujące często w nazwach osiedli, zwłaszcza górskich; tam też będzie o nim szerzej. Ale teoretycznie *Łosie* — mogłyby być także nazwą znanego rodu szlacheckiego. Natomiast *Kokuszka* i *Milik* — to nazwy rodzinne jednostkowe, wskazujące na założyciela czy pierwszego sołtysa, którym mógł być raczej nie-szlachcic.

Wreszcie zupełnie brak w Sądeczyźnie nazw plemiennych typu *Zagórzany*, *Pomorzany* — ‘ludzie za górą, po morzu (= nad morzem) mieszkający’. Są jedynie dwie wątpliwe, dwuznaczne: *Chruślice* (= *Chrostlice* ‘poddani Chrosta’ lub plemię ‘mieszkających w chrustach’ czy ‘na wzgórzu’ (= *krosta*) oraz *Siedlce*||*Siedlec*.

Szczegółowa analiza nazw wsi sądeckich nasuwa następujące pytania i problemy, domagające się wyjaśnienia i ustalenia: 1. Jaki jest ilościowy wzajemny stosunek nazw wsi poszczególnych typów? 2. Czy jest i jaki związek nazw wsi z historią ich powstania, z chronologią, ewent. także z kształtami wsi? 3. Jakie z analizy nazw miejscowości (a więc wsi, przysiółków i osiedli) wyciągnąć można wnioski historyczne i językoznawcze? Ale na te pytania odpowiemy na końcu tych ogólnych rozważań, po przeanalizowaniu także nazw przysiółków i osiedli oraz związanych z nimi zjawisk językowych. Ważne będą zwłaszcza dla naszych wniosków nazwy przysiółków, z których bardzo wiele było pierwotnie wsiami. Dlatego z kolei rozpatrzmy te nazwy.

c) Nazwy przysiółków typu „wiejskiego”

Nazwy przysiółków przedstawiają zasadniczo te same typy i formacje słowotwórczo-semantyczne, co nazwy wsi, przede wszystkim dlatego, że bardzo wiele dzisiejszych przysiółków (ogółem 80) było pierwotnie wsiami, choćby miały zaledwie po kilka łąnów i po kilka czy kilkanaście domów. W ogóle w Sądeczyźnie rzadko znajduje sprawdzian uwaga Arnolda: „Przysiółki powstawały w wieku XV—XVI na skutek rozradzania się

ludności i podziału gruntów należących pierwotnie do wsi macierzystej¹. Dokumenty z XV—XVI wieku na ogół nie wspominają o przysiółkach; niemal wszystkie nazwy dzisiejszych przysiółków, wymieniane w dokumentach XIV—XVII wieku, to nazwy wsi („villa“): takimi były *Boczów* i *Wietrznice* (dziś przysiółki Zabrzeży) już w wieku XIV i jeszcze w XVII, do wsi zaliczano *Bielowice* (dziś ps. Dąbrówki), *Gierową* (dziś ps. Rożnowa), *Gruszów* (dziś ps. Jazowska) itd. Jeden tylko (ze znanych mi) dokument, z r. 1400, nazywa Zagórów i Dobrowodę *przysiółkami* Stronia: „Nicolaus et Derslaus de Wolaadamowa totam villam dictam Strone cum duobus *Przissodlky* dictis Zagorow de [!chyba omyłka zamiast *et*] Dobrowoda²; Że jednak sam wyraz był znany i używany w znaczeniu dzisiejszym, geograficznym, świadczy o tym słownik Łebińskiego, w którym czytamy: *attinencia* — *przysiolek* z r. 1502³ — oraz dwa zapisy z AGZ z r. 1433: *sprziszatki* (co należy czytać z *przysiołki*) i jeden z Kodeksu wielkopolskiego, z r. 1360: *Przisodlek* (jako wyraz pospolity)⁴. Niewątpliwie jednak urzędnicy królewscy, spisujący „rejestry poborowe“ dóbr, tego terminu nie uwzględniali i przysiółki (o ile były) łączyli w jedną całość z wymienionymi w spisie wsiami lub traktowali jako odrębne wsi. Mamy też kilka wypadków, że dawne wioski zmieniały się w średnie lub nawet małe osiedla: *Biała* w Michalczowej, *Brzezówka* w Porąbce Iwowskiej lim., dziś 1 dom!, *Witkówka* w Tabaszowej; dokładną liczbę trudno określić, bo czasem trudno się zdecydować, czy daną miejscowość zaliczyć do osiedli, czy jeszcze do przysiółków; ja mam takich osiedli sześć. Przyczyną tej „degradacji“ — były zapewne wypadki historyczne lub katastrofy żywiołowe: wojny, pożary, powodzie, zarazy. Wskutek takiego pochodzenia przysiółków spotykamy wśród ich nazw zarówno nazwy topograficzne: (*Brzezie*, *Jabłoniec*, *Kamionki*) — kulturalne *Łaziska*, *Wolica*, *Nowa Wieś*), jak dzierżawcze (*Berdychów*, *Golców*, *Gierowa*, *Budzyń*), w drugiej grupie patronimiczne (*Jakubkowice*, *Szymanowice*), jak rodowe czy rodzinne (*Trąbki*) i inne drobniejsze typy: nazwy dwuznaczne, ciemne, żartobliwe. Nie ma wśród nazw przysiółków nazw służebnych i plemiennych, a także nazw obcego pochodzenia. Z powyższych względów traktuję przysiółki tak jak wsi i nazwy ich łączę z nazwami wsi w jeden dział.

Oczywiście — mogły powstawać przysiółki i na pewno powstawały także w sposób opisany przez Arnolda, tj. nie z pierwotnych wsi, ale przez podział gruntów i rozrastanie się pojedynczych, drobnych osiedli a także

¹ Arnold, s. 35.

² SPPP II, nr 565, s. 99.

³ Dr W. Łebiński, Materiały do słownika łacińsko-polskiego średniowiecznej łaciny i starożytności polskich, Spr. z Czyn. Tow. P.P.N., Poznań 1883.

⁴ AGZ II 240, ibid. IV 146 oraz Kod. Wkopolski III nr 1430. Wszystkie powyższe wiadomości o *przysiołku* od dra K. Dziwika.

z folwarków, koło których z czasem osiedlali się chłopci — i dlatego czasem trudno przeprowadzić ścisłą granicę między pojęciem *osiedla* a *przysiółka* — i dlatego są przysiółki (nieliczne), mające nazwy typu osiedlowego. Może takie przysiółki powstawały istotnie już w XV i XVI wieku, a brak adnotacji w dokumentach może pochodzić po prostu ze zbiegu okoliczności: nie zachodziła potrzeba ich wymieniania; choć wydaje się to dziwnym wobec drobiazgowości, z jaką sprzedający czy kupujący, testatorzy czy ofiarodawcy wymieniali wszystkie szczegóły terenowe wsi, będących przedmiotem prawnej transakcji. O bardzo późnym tworzeniu się przysiółków świadczą też mapy katastralne naszego terenu, opracowane w latach 1848 — do końca wieku: na wielu z nich nazwy dzisiejszych przysiółków figurują jako nazwy pól, „parcel“ czy „łanów“, np. na mapach Chelmea (z roku 1871) *Niwa Paścia Góra* (dziś wzgórze, pole i osiedle tworzące przysiółek), nawet *Niwa Drzykowa* i *Niwa Rdziostów* — obok napisu odrębnego *Drzykowa* i określenia w nagłówku: *Gmina Chelmiec* z osadami *Hundsorf, Struga, Rdziostów, Drzykowa*, a więc już „degradacja“ dawnej wsi do roli „osady“ czyli przysiółka, który z kolei znów zaawansował do rangi samodzielnej wsi (Rdziostów). Nie ma natomiast nazwy *Gaj* (przys. Chelmea) nawet jako nazwa pola. Na terenie Piwnicznej jeszcze w „Inwentarzu z roku 1807“ dzisiejsze duże przysiółki, *Hanuszów* (notowany jako nazwa pola już w r. 1487)¹ i *Kosarzyska* — dziś już niemal osobna wioska z własną parafią, figurują jako „gronta miejskie“: „Gront Kosarzyska zwany (...) z pastwisk miejskich na orny gront od lat niezapamiętałych wyrobiony...“² — bez żadnej wzmianki o jakichś domach, osiedlach jedynie wymieniony jest leśniczy i stróże miejsca, użytkujący te „gronta“.

Ten drugi sposób powstawania przysiółków z drobnych osiedli — spowodował pojawianie się w nazwach przysiółków formacji słowotwórczych właściwych nazwom osiedli, a nie pojawiających się zupełnie lub tylko wyjątkowo w nazwach wsi. Mamy więc tutaj więcej złożzeń prefiksalnych w typie topograficznym: *Podlipowe, Podgólców, Podzagórów, Podpiekło, Podtrzycierz, Zalas, Zagóra*, — urobionych od nazw innych miejscowości czy terenowych, więcej zwykłych złożzeń prefiksально-sufiksalnych na *-e* ($\Leftarrow$ **-ije*) tegoż typu topograficznego: *Podlesie, Podchelmie*, a także pojawiają się, zresztą wyjątkowo, dzierżawcze przymiotnikowe od nazwiska: *Krakowska* oraz wyrażenia syntaktyczne (przyimkowe): *Pod Krakowską, Pod Skielkiem, Za Wodą*, również bardzo nieliczne, zresztą prawie zawsze pojawiające się obocznie z typem już bardziej wsiowo-przysiółkowym, prefiksalnym lub prefiksально-sufiksalnym: *Za Górą* prawie

¹ Stamirski, Piwn., s. 73, przyp. 3: in campo *Januszowice*.

² Op. cit., s. 144 i 146.

zawsze obok *Zagóra*, *Na Bajorkach* obok *Bajorki*, *Za Lasem* — *Zalas*, *Za Wodą* — *Zawodzie*. Można by przypuszczać, że właśnie przechodzenie od typu syntaktycznego do prefiksального jest związane z przechodzeniem osiedla w przysiółek, choć wobec płynności tych nazw i płynności granicy między osiedlem a przysiółkiem (a zwłaszcza wobec braku rozróżniania tych obiektów w praktyce gwarowej i urzędowej), ustalenie ściśle tej zależności jest niemożliwe. Budowa nazw typu złożień przyimkowych i typu prefiksального oraz ich wzajemny związek językowy — będzie omówiony w osobnym rozdziale. Natomiast tutaj należy bliżej omówić złożenia prefiksально-sufiksalne typu *Podlesie*.

Jak już wyżej wspomniano ogólnikowo (por. s. 12), niektóre wsie skupione czy łańcuchówki, położone u stóp gór czy niższych grzbietów pagórkowatych, w ciągu swego rozrastania się wysyłały niby macki, tworzyły nowe osiedla, ułożone w linii czy wieńcem na końcu pól wsiowych (wskutek odcinania górnych części łańców), a tuż pod bystrzej wznoszącymi się zboczami górskimi czy pod granicą lasu, albo też rozłożone na długim, łysym grzbiecie (*dziale*), albo za nim (*za działem*), często już niewidoczne ze wsi. Osiedla te nie miały nic wspólnego ze sobą poza tym, że wzrokowo i terenowo stanowiły i stanowią pewną całość. I zapewne dzięki temu — niezależnie od okoliczności, czy poszczególne osiedla mają w danej wsi swoje nazwy, czy nie — otrzymały jedną, wspólną nazwę typu prefiksально-sufiksального lub prostą, zależnie od terenu: *Podlesie*, *Zalesie*, *Dział*, *Działy*, *Zadziele*, *Poddziele*, *Podchełmie*, *Ulesie* — i co za tym idzie — w świadomości mieszkańców tej i okolicznych wsi traktowane są jakby jeden długi przysiółek, ciągnący się na przestrzeni kilku kilometrów na terytorium dwóch, a nawet trzech wsi, mający nie tylko wspólną nazwę, ale pochodną od niej nazwę mieszkańców: *zalesiaki*, *podlesiaki*, ewentualnie i przymiotniki: *podleski*. Charakter i długość tego dziwnego tworu geograficznego i onomastycznego, wyznacza tu długość grzbietu górskiego: (patrz mapka nr 2 str. 43.) Podobnie jak przedstawione na szkicach *Podlesie*, ciągnie się długim pasem u stóp Chełmu (grybowskiego) *Podchełmie* na terenie Kąclowej i Białej Wyżnej. Niektóre bardziej odległe od siebie czy może większe osiedla tych nowych przysiółków — mogą mieć swoje odrębne nazwy. W Żmiącej i w innych wsiach tego typu, mających taki system toponomastyczny, każde z tych osiedli ma swoją odrębną nazwę (zob. przykładowy schemat Żmiącej w dalszym ciągu).

Oczywiście nazwę prefiksально-sufiksálną tego typu mogą mieć także pojedyncze obiekty większe i mniejsze: mamy więc wieś *Zalesie* czy *Zarzecze* oraz wiele pojedynczych osiedli o nazwach *Zalesie*, *Podlesie*, *Podmalinie* itp. Są też zwykle te nazwy nazwami terenowymi: *Zadziele*, to nie tylko *przysiółek-osiedle*, ale i cały teren, 'pola *za działem*'. Powoduje to nawet trudność w zarejestrowaniu danej nazwy jako terenowej lub nazwy

miejsowości; zasadniczo powinna być taka nazwa rejestrowana podwójnie, raz jako główna, drugi raz jako poboczna¹.

d) Nazwy osiedli.

Osiedla (zob. wyżej w rozdziale I, s. 12—14) oraz mniejsze przysiółki typu „osiedlowego“, tj. takie, które do rangi „przysiółka“ doszły tylko przez rozbudowę zwykłego osiedla, ale poza tym posiadają wszystkie cechy nazewnictwa osiedla, różnią się wybitnie od wsi i przysiółków zarówno swym bogactwem typów i formacji nazwennych, jak i innymi cechami językowymi. Przede wszystkim więc osiedla nie tworzą od swych nazw mieszkańców, a przeważnie też nie używa się przymiotników; po prostu — osiedle ma zbyt mało mieszkańców by trzeba ich było oznaczać osobną nazwą. Są więc *litacãki* i *litacãunki* — mieszkańcy Litacza, przysiółka Brzeznej, czy *volãki* — mieszkańcy Woli Brzezińskiej, z Jedlanego pochodzą *jedlaniãki* i *jedlańãunki*, ze Strzygańca *šćygańcãki* i *šćygańcãunki*, mamy pola *litacki* i *volãjske*, natomiast osiedla tejsze wsi *Pod Gwizdarem*, *Prusówka* czy *Pod Wardeżynami* — nie tworzą ani nazw mieszkańców, ani — na ogół — przymiotników, chyba że nazwa osiedla jest nazwą pola lub osiedle nabiera charakteru przysiółka. Odstępstwo od tej zasady zachodzi wtedy, gdy osiedle jest bardziej samodzielną miejscowością, oddzieloną od wsi wzgórzem, lasem itp., np.: *Podlesie*, osiedle Kurowa — *podleśsãki*, *Pod Lasem*, os. Zbyszyc — *podleśsãki*, *Pośrednia*, os. Januszowej — *pośrednãki*.

Osiedla mają wielkie bogactwo typów nazw miejscowych, o wiele większe niż wsi i przysiółków.

Osiedla nie tworzą zupełnie nazw patronimicznych na *-ice*, *-owice*, *-owce*, ani służebnych, ani etnicznych; formacje nazw rodowych przybierają tu charakter nazw „rodzinnych“ i pod takim nazwaniem są w dalszym ciągu niniejszej pracy wymieniane². Bardzo rzadkie są nazwy

¹ W mojej praktyce zależy to od charakteru osiedla: jeśli to duży obiekt, już o charakterze przysiółka, to w ogóle nie rejestruję tej nazwy jako terenowej, jeśli to osiedle o wyraźnym skupieniu — podaję nazwę miejscowości jako główną, a w wykazie nazw terenowych jako poboczną z odsyłaczem do części II; jeśli natomiast przeważa pojęcie nazwy terenowej, na której np. jest 1 dom — to terenowa nazwa jest główną.

² Wprowadzam ten termin nie zamiast terminu nazw „rodowych“ — jak chce prof. P. Zwoliński (por. Zierhoffer, Maz. 19, przyp. 42), lecz jako osiedlowy odpowiednik „nazw rodowych“ wsi: w przeciwieństwie bowiem do nazw typu *Wielogłowy*, *Trąbki*, oznaczających herby czy rody szlacheckie, a więc nazwy raczej założycieli czy właścicieli wsi, nazwy osiedli typu *Żywczaki* czy *Łomnickie* oznaczają przeważnie również założycieli lub współwłaścicieli, pierwotnych czy późniejszych, ale chłopskich — i zarazem współmieszkańców, podczas gdy mieszkańcami *Trąbek* czy *Wielogłów* byli prócz mieszkańców dworu — także poddani chłopci innych nazwisk. Oczywiście mogą też być i nazwy pośrednie między rodowymi a „rodzinnymi“: np. *Łosie* (nazwa wsi) to zapewne przezwisko pierwotnych mieszkańców, a więc jakby rodu chłopskiego (o ile to nie od zwierząt *łosi*). Podobnie też z nazwą przysiółka *Dybce* czy *Pęchry*.

dzierżawcze na *-owa*, tak częste w nazwach wsi sądeckich, jeszcze rzadsze, zupełnie wyjątkowe nazwy na *-ów* i na *-owo* czy *-ino*. Natomiast normalnie pojawiają się tutaj następujące typy nazw:

A I. Nazwy topograficzne

1. proste: *Brzeg, Młaka*;
2. przyrostkowe: *Bukówki*;
3. złożone—zestawienia: *Czarna Młaka*;
zrosty (wyjątkowo): *Lisiejamy*;
złożenia właściwe: *Wyszopole* (też wyjątkowo);
złożenia prefiksalne: *Zabrzeżina*;
złożenia prefiksalnie-sufiksalne: *Podświercze*;
4. wyrażenia przyimkowe: *Na Dziale*;

II. Nazwy kulturalne

1. proste i przyrostkowe: *Gródek, Folwark, Koszarki, Majerz, Wola*;
2. zestawienia: *Wyżni Dwór*;
3. złożenia prefiksalnie-sufiksalne: *Przedmieście*;

IIc: n. **zartobliwe**: *Poczekaj, Wesola, Raj, Paryż* czy **przezviskowe**: *Wysranka, Świniokrzywda*¹.

III. Nazwy dzierżawcze

a) *-ówka*, najczęstszy, dlatego na pierwszym miejscu: *Michalikówka*², *Piwowarówka*;

b) *-ówki*: *Fedorówki, Kowalówki*³;

c) *-ów, -owa (-owo)*: *Berdychów, Blankowa*, także w zestawieniach: *Gauronowa Wieś* (os.)—wyjątkowo. Nazw na *-owo* w Sądeczyźnie zasadniczo nie ma. Osobliwością są natomiast pospolite w Iwkowej brzeskiej nazwy tego typu jako nazwy dawnych ról (= pól i osiedli): *Piechowo, Stachoniowo*, na *Piechowie*. Również w Gródku gorlickim trafiają się nazwy na *-owo* osiedli, ale tylko wtedy, gdy powstały w nowszych czasach, z dala od centralnych osiedli dawnych ról, na polach, które w przeciwieństwie do osiedli z nazwami na *-ówka* lub rodzinnymi—tworzą nazwy nijakie na *-owo*: *Michalówka*||*Michały*—to osiedla, *Michalowo*—pole dawnej „roli”. Szerzej o tym w rozdziale 9. Ale jest też *Chomowo* ‘os. Kamionki Małej lim.’;

¹ Por. *Świńska Krzywda* w nazewnictwie kielecko-sandom. (M. Kamińska, op. cit. s. 263).

² Wśród nazw wsi zupełnie wyjątkowo (*Klimkówka*), w nazwach przysiółków również bardzo rzadko.

³ Bardzo częste na Podhalu, por. *Buńcówki, Krzeptówki* itp. w Zakopanem, w Kościelisku itp. W nazwach wsi i przysiółków ta forma się nie pojawia.

- d) *-ka*: *Buciarka* (wyjątkowe; mogłaby to być też n. rodzinna);
 e) *-stwo*: *Soltystwo*¹;
 f) *-szczyzna* i *-czyzna*: *Zarębowszczyzna*², *Podoszczyzna*;
 g) *-ina*: *Markowina* 'osiedle Kokuszki'³, *Morawina* 'os. Moszczenicy Niżnej'; *Jasienina*; *Głowaczyna*, *Górczyzna* 'os. Kamionki Małej lim.';
 i) przymiotnikowe na *-ska*, *-skie* (od nazwiska właściciela): *Tymo(w)ska* (domyśl. *Polana*), *Witkowskie* (*pole*, *osiedle*). Nie należy mieszać tego typu z innymi typami przymiotnikowymi czy rzeczownikowymi, choć formalnie, słowotwórczo — podobnymi czy identycznymi (np. *Łomnickie* — zob. niżej);

j) wyrażenia przyimkowe: *Na Krzemkówce*, *Na Pietrówce*.

IV. Nazwy zdrobniałe, utworzone od innych nazw: *-ka*: *Cieniawka* (małe osiedle, 1 dom w Ptaszkowej przy granicy Cieniawy), *Kadeczka* (jak gdyby 'mała Kadecza'); *-ówka*: *Dąbrówka* (także jako nazwa wsi), *-owiec*: *Krakowiec* — chyba od *Krakowa*, natomiast *Śliwowiec* — to już nazwa topograficzno-przyrodnicza.

V. Nazwy złożone: *Gawronowa Wieś* (dzierżawczo-kulturalna).

B. VIII. Nazwy „rodzinne”, czyste nazwy osobowe (raczej typu przezwiskowego, nowsze — także nazwiska):

a) w mian. l. mn. na *-i* (*-y*), *-e*: *Żywczaki*, *Bołozy*, *Salabury*, *Wargulce*, *Duże* (dp. do *Dużuf*, a więc od nazwiska *Duży*);

¹ Por. Taszycki, Polskie nazwy miejscowe typu *Miętustwo* (...), Sl. Occ. XX, z. 2, s. 169—73; autor podaje za SG 18 osad, folwarków i mniejszych obiektów topogr. w powiecie sądeckim z tym przyrostkiem. Ja zebrałem takich nazw nieco więcej.

² H. Safarewiczowa, Nazwy miejscowe typu *Mroczkowizna* (...), Pr. Onom. 2, s. 52, 47, 38 — podaje 3 nazwy tego typu z pow. limanowskiego, z czego na teren Sądecki przypadają 2, wymienione wyżej w tekście, obie z Przyszowej. Ostatnie badania przyniosły jeszcze *Bileczyznę* — nazwę pola w Wojakowej brzes., a dawniejsze zapisy *Czachorszczyznę* 'os. Sowlin lim.' (Bigo 183, ale też SG i Safarewiczowa, op. cit. 38 — rzekomo nie z pow. lim.) *Rogowszczyznę* i *Pęgowszczyznę* 'części Siekierczyny lim.' (Ter. Czchow. rel. 48 i 89, WAP — obie z r. 1779). Ten niezwykle dla pd-zachodniej Małopolski typ przyr. *-izna*, rzadki także w apelatywach Sądecki — np. nie ma wyr. *okopowizna*, *nierogaczna*, *ojcowizna*, por. Smoczyński, PTJ XXI 63) — został chyba przyniesiony przez jakichś przybyszów ze wschodu czy pn-wschodu. O jego obecności na tym terenie świadczy wycofywanie go i zastępowanie inną formacją: *Zarębowszczyzna* to dziś *Zarębki* (o ile to ten sam obiekt), *Pęgowszczyzna* i *Rogowszczyzna* dziś nie istnieją (może pod zmienionymi nazwami), *Czachórszczyzna* dawna przestała istnieć, a nowe osiedle, przeniesione gdzie indziej w r. 1780, nosi nazwę *Czachurówka*||*Czachury*. Obecność typu *-szczyzna* stwierdza też I. Staszewski (Klasyfikacja i systematyka nazewnictwa geogr., s. 289): na mapce toponomastycznej Polski przyr. *-szczyzna* występuje gromadnie tylko na pn-wschodnim obszarze (okolice nad Bugiem i dalej ku pn-wschodowi).

³ Też rzadki jako dzierżawczy, natomiast częstszy przyr. *-ina* w nazwach topograficznych: *Jodłowina* 'pole w Zagorzynie', *Jasienina* 'os. w Brzynie', *Wierchowina* czy *Wierzchowina* (kilkakrotnie się powtarzająca nazwa), wreszcie częsta w Karpatach *Jaworzyna*.

b) w mian. l. poj. męś. i 3.: *Kulas, Banach, Fiedorek, Walkowiec, Śmigajka, Wójciczka*, także *Brzyski* (u *Brzyskiego*);

c) przymiotnikowe w mian. l. mn.: *Łomnickie* (dop. do *Łomnickich*), *Śmigowskie* (u *Śmigowskich*);

d) w przyp. zależnych, tj. w wyrażeniach przyimkowych z dopełnieniem: *Do Wawrzka, U Kowala*;

e) zupełnie wyjątkowo, jeden raz, występuje nazwa rodowa herbowa, w formie jak pod b): *Janina* (*Jónina*), powstała przez przypadkowe usytuowanie osiedla Kaniny lim. na miejscu starego grodziska rycerskiego po Wierzbietach herbu Janina¹. Można by tę nazwę traktować jako „pamiątkową“ i wydzielić w osobną podgrupę;

f) Wyr. syntaktyczne: *Stefek z Wądołu, Oracz w Lesie*.

Cała ta grupa wymaga osobnego, szczegółowego omówienia, co znajdzie miejsce w następnych rozdziałach.

E., F. Jak w poprzednich działach, tak i w nazwach osiedli spotykamy pewną ilość nazw dwuznacznych (E) (np. *Kretówki* — rodzinna lub topogr.) i ciemnych (F) (*Łosztki, Waziec, Wiela*).

Jako unikat występuje przyr. -owce: *Niskowce*, osiedle Niskowej, zresztą nie dzierzawcza i nie rodzinna, raczej zdrobniała nazwa od macierzystej, o czym świadczą dalsze przypadki w l. poj.: *Niskowca, w Niskowcu*; a więc wykoślenie zamiast *Niskowiec*, podobnie jak *Krakowiec*.

Pewną trudność sprawia czasem zaliczanie niektórych nazw bądź do grupy nazw miejscowości, bądź do terenowych. Pochodzi to stąd, że niektóre osiedla swoje nazwy własne, nowe, otrzymują w chwili swego powstania lub nawet później, natomiast inne, a także całe grupy osiedli, tworzące z czasem nowe przysiółki, zbudowane na polach, polanach czy na innych charakterystycznych formacjach terenowych, mających już od dawna swoje nazwy terenowe, nie otrzymują nowych nazw osiedlowych, lecz przyjmują nazwy tych obiektów, czasem bez zmiany, czasem w przypadku zależnym. A więc osiedle zbudowane na *dziale* (tu już *Dziale*) czy na *Zadziele* nazywa się (osiedle) *Na Dziale* lub po prostu *Dział, Za Działem* czy *Zadziele*, osiedle na *Polance* — *Polanką*, przysiółek na *Niemcowej* (*Polanie*) to również *Niemcowa*, szereg osiedli na *Mocarzy* to przysiółek *Na Mocarzy*. Ponieważ te nazwy mogą być ważne zarówno dla nazw osiedlowych, jak i terenowych, uwzględniam je w obu dalszych częściach, tj. i w wykazie nazw miejscowości (tom II), jak i terenowych (tom III) — z odpowiednimi odsyłaczami. Jeśli jednak osiedle określa się raczej wyrażeniem przyimkowym, to wtedy podaję je w nazwach miejscowości (np. *Na Dziale* jako osiedle), a właściwą mianownikową formę jako nazwę

¹ Zob. SG III. 402 (pod *Janina*) i 805 (*Jonina* czyli *Janina*).

terenową (*Dział*). Jeśli jednak przysiółek tak się rozrósł i usamodzielniał, że nazwa terenowa zeszała na drugi plan, stała się zupełnie niesamodzielną, to pomijam ją zupełnie w wykazie nazw terenowych (chyba że występuje w mapach katastralnych jako dziś już historyczna nazwa pól, łąnów itp.); tak np. w wielu wsiach *Dział*, *Zadziele*, *Podlesie* — to już właściwie tylko nazwy „miejscowości“ — oczywiście wraz z przynależnymi do nich polami, które często osobnych już nazw nie posiadają.

Drugą trudność, zresztą raczej drobną na tym terenie, przedstawia zaliczenie niektórych nazw „rodzinnych“ różnych osiedli do nazw miejscowych — lub uznanie ich tylko za nazwy osobowe właścicieli. Dlaczego *Do Porebskich* to nazwa osiedla w Piwnicznej, osiedla, będącego istotnie własnością Porebskich, podobnie *Filipki*, *Roški*, *U Kosiuta*, a zwłaszcza *Kosiut*, *Kubanek* w Żmiącej — a (*Idę do Luptoka*, (był(m) *u Amerykanki*, *u Polczyka*, *u Wojtka spod Brzysku* czy *u Maryny spod Skalki*, a nawet samo użyte jako orzecznik wyrażenie przyimkowe (*Ona jest zza Kościoła* w Sromowcach Wyżnych (n-tarskich) — to przerwiska osobowe? Otóż decydującą jest tutaj okoliczność, kto, względnie co jest nosicielem nazwy. Jeśli nazwa związana jest z osobą i może przenieść się z nią razem do innego domu, jest nazwą osobową; jeśli przywiązana jest do domu i pozostaje — bodaj przez pewien czas, ale zwykle latami — nawet po śmierci właściciela — to staje się nazwą osiedla. Jeśli np. w Sromowcach Wyżnych Anna Danielowa, córka Daniela Janczego, wyszła za mąż za Jana Bańkosza, który mieszkając *za Wąwozem*, otrzymał przydomek-przezwyisko *zwo Węwozu*, a potem małżeństwo zbudowało sobie dom *w Ulicy* — to przyniosło tu ze sobą i stare przezwyisko: *Jaś zwo Węwozu*, *Ciotka zwo Węwozu*. I to jest tylko przezwyisko osobowe. Podobnie wnukowie starego *Daniela-Janczego*, którzy wychowali się w rodzinnym domu Daniela, odziedziczonym przy działach rodzinnych przez ich ojca, przejęli przezwyisko dziadka i ojca, ewent. jako dzierżawczy derywat: *Danielów Józek*, *Danielów Franek* i noszą je do dziś dnia, choć mają własne rodzinne domy (jeden syn zresztą od położenia tego nowego domu dostał drugie, oboczne przezwyisko *Franek spod Skolecki*). Ani stary dom dziadka, ani ich nowe domy nie noszą nazwy **Danielówka* czy **Daniele*, czy **Do Daniela* — nie mają w ogóle żadnej nazwy. Natomiast w Żmiącej, choć po objęciu domu przez nowego właściciela może się zmienić jego nazwa, stara istnieje bodaj obocznie. Tutaj jednak mogą zachodzić wahania i wątpliwości: jeśli w okresie, w którym żona *Firleja* żyła z mężem w seperacji, jej dom nazywał się *Firlejanka* — to by wskazywało, że tu jeszcze idzie raczej o nazwyisko rodzinne. Ale inne nazwy osiedli Żmiącej wskazują, że wszystkie osiedla, nawet pojedyncze domy, mają swoją nazwę, więc i w tym wypadku należy traktować *Firleje*||*Firlejanke* jako nazwę osiedla.

e) Nazwy dzielnic

Nazwy dzielnic miejskich nie odbiegają od typów i formacji występujących w innych nazwach; są to zazwyczaj typy, formy, a nawet wyrazy, występujące w nazewnictwie wsi, przysiółków i osiedli; są więc przede wszystkim nazwy topograficznie różnych typów: *Górki* (Grybów), *Podgórze* (St. Sącz), *Zapoprządzie* (Muszyna), *Zalubincze* (N. Sącz), *Zawodzie* (Piwniczna), *Zakościół* (Muszyna), *Zakamienica* (N. Sącz), *Na Kamieńcu*, *Podmajerz* i *Za Franciszkanami* (St. Sącz), *Zazamcze* (Musz.), są nazwy kulturalne: *Folwark* (Muszyna), *Majerz* (Muszyna), *Grodzkie*, *Kaduk*, *Tłoki*, *Wólki* (N. Sącz), są nawet dzierżawcze na -ów: *Gorzaków* (N. Sącz), *Rusinów* (Muszyna) i niby-dzierżawcze *Przetakówka* (N. Sącz). Miasteczka, które są bardzo zbliżone do wsi, mają nieraz typowo osiedlowe nazwy dzielnic, np. *Kosmydlówka* w Piwnicznej. (Przez 'dzielnice' rozumiem tylko 'części zwartego obszaru miasta', ew. przedmieścia, a nie odległe, odosobnione, należące do miast przysiółki czy osiedla).

Również i wsie prócz nazw odrębnych przysiółków i osiedli mają często nazwy poszczególnych części swego zwartego (czasem luźnego, ale zawsze „podstawowego“) obszaru, czyli jak gdyby „dzielnic“¹. Przede wszystkim to centrum — w przeciwstawieniu do dalszych i peryferycznych przysiółków i osiedli zwie się prawie zawsze *Wsią*², a jej mieszkańcy *wsiaki* (*fśaki*, wyjątkowo *fśováki* — Januszowa) — w przeciwieństwie do *zagórzaków*, *zalesiaków*, *podlesiaków*, *zawodziaków* itd.

Poza tym mamy częsty podział na wieś górną i dolną, które czasami stanowiły pierwotnie oddzielne wsie: z roku 1629 podaje Inglot³ takich przypadków pięć: *Brunary Niżne i Wyżne*, *Bukowiec Niżny i Wyżny*, *Chomranice Niższe i Wyższe*, *Męcina Górna i Dolna*, *Przydonica i Przydonica Wyższa*; odwrotnie, kilka wsi pojedynczych rozdzieliło się z biegiem czasu i rozrosło na oddzielne wsie o wspólnej nazwie podstawowej (*Barcice i B. Dolne*, *Krużłowa Niżna i Wyżna*, *Moszczenica Niżnia i Wyżnia* (pojedyncza w r. 1276, już w 1394 *Nova i Antiqua Moszczenica*)⁴, *Wierchomla Mała i Wielka*, także *Kamionka Wielka i Mała* (dziś przysiółek Popowie). Inne jednak „długie“ wsie zachowały jedność administracyjną, a tylko terenowo i onomastycznie podzieliły się na górne i dolne, przy czym najczęściej występują ich określenia w formie zestawień z członem odróżniającym *Dolna* (*Dolne*) i *Górna* (-e), (Gołąbkowice D. i G., Jadamwola D. i G., Jastrzębie D. i G.), *Niżni* i *Wyżni* (Bukowiec, Niżna i Wyżna Popardowa, *Niżne* i *Górne* Wielopole) albo po prostu *Wieś Dolna* i *Wieś*

¹ Wyraz ten na wsiach, gwarowo, nie używany.

² O ile oczywiście są po temu warunki, tj. *Wieś* ma sobie przeciwstawne osiedla czy przysiółki.

³ Rejestr poborowy woj. krak. z r. 1629, Kraków 1956.

⁴ Kod. Młp. II 139 i Sąd. XIII/XIV 160, dok. nr 9).

Górna lub *Dolna Wieś*, *Górna Wieś*, lub *Góra-Wieś* (dość częste), czasem występuje człon odróżniający jako samodzielna nazwa: *Góra* (Siolkowa) i *Dół* (Januszowa). Niekiedy oznacza się tylko jedną część głównego kompleksu wsi, jeśli się jakoś wyodrębnia swym położeniem: *Brzezna-Dół* (z *Dółu*, *Na Dole*), (w przeciwstawieniu do „Wsi“), *Wyżni Bukowiec*, *Wyżnia Wieś* (Librantowa), *Góra-Wieś* (z *Góry ze Wsi*, *u Góry na Wsi* — część wsi, jedna z dzielnic Podegrodzia), *Tamten Koniec* ‘zachodnia część Janczowej’. Nie zawsze musi to być dolna lub górna część wsi: *Druga Strona* ‘część Kaniny po północnej stronie gościńca’, *Zawodzie* (Biała Wyżna i Niżna, Maszkowice, Piwniczna). Niekiedy znów oznacza się tylko końcowe części wsi górskiej: *Niżni Koniec*, *Wyżni Koniec* (w wielu wsiach), *Ten Koniec* ‘górna część Januszowej’ i *Tamten Koniec* ‘dolna część centrum tej wsi’, zwana też *Wsią* (mieszk.: *fšovãki*). Czasem po prostu: *Koniec* (Chelmiec, ale to jest właściwie jak gdyby boczny już przysiółek), *Koniec Wsi* (Zabrzeż).

Ale są też wsie, w których wszystkie „dzielnice“ centrum wsi mają swoje nazwy: *Kolonia*, *Pędzicha*, *Kąty*, *Ulica*, i *Góra Wieś* (Podegrodzie) inne nazywają osobnymi nazwami tylko niektóre wyodrębniające się części: *Na Rzece*, *Folwark* i *Pasternik* (Słowikowa), *Podogrodzie* i *Pod Słowikową* (Siedlce), *Dwór*, *Podmiłkowa* (Miłkowa). Że i w ostatnich czasach rodzą się nowe nazwy centralnych „dzielnic“ wsi, świadczy *Centrum* ‘centralny punkt Rytra’, a także *Pod Stacją* w Ptaszkowej, choć to już raczej osiedle.

Wszystkie tu omówione nazwy „dzielnic“ wsi należą do typu nazw topograficznych: *Krzaki*, *Kamieniec*, *Zawodzie*, *Wierchowina*, *Pod Skielkiem*, *Na Maszkowskim* (= *Namaszkowskie*), niekiedy w f. zestawień (*Mała Roztoka* i *W. Roztoka*, części Roztoki Ryterskiej) i kulturalnych: *Folwark*, *Kolonia*, *Kwartale*, *Nawsie*, inne typy wyjątkowo się trafiają, np. dzierżawcze na -ówka: *Porębówka* = *Wieś* (w Cieniawie).

Oczywiście, zakwalifikowanie niektórych nazw do kategorii nazw „dzielnic“ czy przysiółków, a nawet osiedli — może natrafiać na trudności i budzić pewne zastrzeżenia. Kierowałem się jednak tutaj położeniem de-sygnatu omawianej nazwy i charakterem wsi: łańcuchówka składa się tylko z osiedli, nie ma więc żadnych dzielnic z wyjątkiem podziału na górną wieś i dolną, ew. z wyróżnieniem *Wsi* i luźnych osiedli; czasem jednak jakieś osiedle w centrum wsi rozrosło się, zmieniło swój pierwotny charakter i stało się rzeczywiście odrębną dzielnicą w zwartym kompleksie szerszego centrum wsi (jak np. *Porębówka*). W żadnym jednak wypadku nie można traktować jako odrębnej, samodzielnej „dzielnicy“ wsi przysiółka czy osiedla¹.

¹ Warto tu zwrócić uwagę, że eksploratorzy z pow. brzes. i lim. (Mag. On.) nie różniali często dzielnic od przysiółków, jedno i drugie określając jako ‘części wsi’ lub

f) Nazwy pojedynczych obiektów

Pojedyncze obiekty mieszkalne na ogół rzadko mają własną, odrębną nazwę. Należą tu nieliczne zamki, zabytkowe domy, kapliczki itp. Nie uwzględniam oczywiście nazw kościołów czy budynków urzędowych, których określenia nie straciły jeszcze charakteru apelatywnego (*kościół farny, kościół jezuitów, ratusz*).

Natomiast pojedyncze gospodarstwa (tj. domy z zabudowaniami gospodarczymi, oborą-podwórzem, ogródkiem) traktuję jako osiedla — i tam włączam ich nazwy (o ile je posiadają). Tak też traktuję je nazewnictwo ludowe; wprawdzie we wsiach, w których istnieje termin *osiedle*, oznacza on przynajmniej 'dwa domy' (np. w Brzynie), ale to nie przeszkadza, że i pojedyncze domy, stanowiące samodzielne „osiedla“, mają własne „osiedlowe“ nazwy.

'dzielnice'; stąd rozbieżność czasami między moim określeniem a zapisem z Mag. On. Również przypominam, że termin *osiedle* jest nie znany przeważnej części terenu Sąd.; w jego pd. części wszystkie 'osiedla' dial. nazywają się *przysiółkami*.

ROZDZIAŁ 4

SPOSOBY TWORZENIA NAZW MIEJSCOWOŚCI DAWNIEJ I WSPÓŁCZEŚNIE

Spróbujmy wreszcie zastanowić się nad postawionymi w poprzednim rozdziale pytaniami: czy i jaki zachodzi związek między nazwami wszelkich obiektów mieszkalnych (= miejscowości) a historią ich powstania, chronologią i kształtami różnych ich typów, a w związku z tym — jaki jest ilościowy stosunek nazw poszczególnych typów — i co z tego wynika? Analizę pełnego materiału ułatwią statystyczne tabele. Ale zanim się w nie włączymy, spójrzmy na zwykłą topograficzną mapę Sądeczyzny¹. Otóż nawet pobieżne porównanie jej z materiałem toponomastycznym z tego terenu uświadomi nam wyraźny związek między ukształtowaniem terenu i sposobami jego zabudowania — a nazwami osiedli. Zarówno sposób ich „nadawania“ skupiskom domów, jak i same typy onomastyczne i formacje słotwórcze zależne są od wielkości tych skupisk, ich zagęszczenia i ewentualnie od ich innych terenowych czy strukturalnych właściwości.

A więc przede wszystkim wyróżniają się pod względem nazewniczym tereny górskie Karpat, tj. Beskidu Sądeckiego i Beskidu Wyspowego (pasma Jaworza), przeciwstawiające się północnemu pogórzcu — oraz centralnej Kotlinie Sądeckiej² i jej przedłużeniom w górę dolin Dunajca, Popradu i Kamienicy.

1

Zacznijmy od stosunków ilościowych nazw do terenu. Wsie górskie (niekoniecznie „góralskie“, bo należą tu liczne wsie „lachowskie“ Beskidu Wyspowego), składające się, jak już powiedziano, z dużej ilości samych drobnych osiedli górskich, mają tych nazw ogromnie dużo: każde nowe, oddzielnie założone gospodarstwo staje się nowym osiedlem i otrzymuje

¹ Zob. wykaz map w bibliografii „Źródeł“ na końcu książki.

² Zainteresowanie nazwami górkimi pragnie wzbudzić wśród onomastów ostatnio St. Hrabec (Karpackie nazwy geograficzne, Onom. 5, s. 87): „Drugi wzgląd, który nazwy górkie kazał obrać za przedmiot specjalnego zainteresowania, to chęć stwierdzenia, w jakim stopniu i w czym różnią się one od nazw terenów zwartego osadnictwa „dołów“, jak by to górale powiedzieli. Słowem, czy istnieją jakieś odrębne cechy onomastyki górkiej, a jeśli istnieją, to jakie one są“.

osobną nazwę topograficzną lub od pierwszego właściciela; w północnej części w Beskidzie Wyspowym, np. w Żmiącej — jak to zobaczymy w dalszym ciągu — każdy dom ma swoją nazwę własną, która zresztą czasem może się zmieniać wraz z właścicielem. Te drobne, liczne nazwy osiedlowe mają duże znaczenie praktyczne w terenie górskim: dlatego nazwy osiedli (zwanych zresztą na południu często *przysiółkami*) figurują w urzędowych spisach, ogłoszeniach gminnych czy parafialnych, na adresach itp. Tak np. wieś Obidza składa się z dziewięćdziesięciu kilku takich drobnych osiedli. Poza tym bardzo silne rozczłonkowanie terenu zmusiło mieszkańców do utworzenia mnóstwa nazw terenowych: dolin (i zarazem potoków), które z biegiem czasu — po zabudowaniu — mogą się stać nazwami osiedli czy przysiółków (np. *Majdan* w Obidzy), oraz nazw grzbietów, polan i lasów, o czym będzie mowa w rozdziale o nazwach terenowych.

Zupełnie inaczej kształtują się stosunki ilościowe nazw na sądeckim pogórzu, gdzie teren sprzyja raczej większym skupieniom gospodarstw i gdzie drobnych osiedli, oddalonych od centrum wsi, dawniej zupełnie nie było, a i dziś jest niewiele: poza nazwą wsi i ewentualnie kilku większych, odległych przysiółków (które zresztą dawniej stanowiły przeważnie samodzielne wioski), czasem też poza nazwami kilku większych osiedli — nie ma nazw własnych pojedynczych domów, pobudowanych w ostatnich latach. Tak jest np. w Rożnowie, gdzie na pytanie o nazwy takich pojedynczych, odosobnionych domostw podają informatorzy nazwę ogólną: Rożnów albo też nazwiska właścicieli, nie mające jednak żadnych cech nazw miejscowych. Również bardzo jest niewiele w tych okolicach nazw terenowych. Np. Siedlee mają 2 nazwy części wsi centralnej, 6 — przysiółków, 2 — osiedli, 3 nazwy terenowe i 3 wodne. Uderzający jest też brak nazw obszarów polnych. Ale z drugiej strony i tutaj trafiają się czasem nazwy poszczególnych domów w centrum wsi, np. w Jasiennej: *Dębówka*, *Grabczyńskówka*, *Kochanówka*, *Skrzypcówka* lub liczne nazwy niewielkich pól (np. w Sechniej lim., w Wojakowej brzes. itp.).

Trzecią grupę nazewniczą tworzą wspomniane już w II rozdziale wsie centrum Kotliny Sądeckiej, największe w powiecie sądeckim. Ich strukturę nazewniczą omówimy w 5. ustępie tego rozdziału (zob. s. 68—71).

Druga sprawa to sposób powstania nazw, zarówno wiejskich, jak osiedlowych, ich struktura słowotwórcza i znaczenie. Związane to jest z historią powstawania poszczególnych wsi i z różnymi rodzajami kolonizacji, omówionymi poprzednio. Dlatego omówimy te sposoby — w grubym przybliżeniu — chronologicznie.

2

W pierwszym etapie kolonizacji „dzikiej“ czyli swobodnej pierwsze osiedle na wykarczowanej wśród puszczy polanie dało początek późniejszej wsi, rozrastającej się wokół tego osiedla, i wieś tę można było nazwać

od imienia czy przezwiska pierwszego osadnika. Z Sądeczyny nie mamy pewnego przykładu takiej nazwy: mogłaby nią być *Kunina* czy *Kunów*, *Muszyzna* czy *Nieszkowa* — a więc wsi, które występują w dyplomach z XIII czy XIV wieku jako już istniejące. Ale częściej zapewne nadawano nazwy nowemu osiedlu przez pierwszych osadników od jakiejś charakterystycznej cechy terenu: była to więc *Łomnica* 'bystra woda łamiąca skały' czy 'łamiąca się na skalnym dnie', *Jamnica* — 'woda wybijająca jamy' czy 'wypływająca z jam', *Głębokie* — 'głęboki wąwóz górski', *Kamienica* — 'kamienista rzeka' itp. I już ta nazwa została dla całego obszaru później rozrastającej się wsi, nieraz w promieniu dobrych kilku kilometrów¹. Natomiast nowe gospodarstwa-osiedla, zakładane później przez dalszych potomków osadnika i przez nowych przybyszów na nowych terenach (w głębi doliny i na zboczach), przybierały nowe nazwy. Wśród nich wyróżnimy kilka typów, wymienionych w poprzednim rozdziale (s. 44—47). Tu należą je bliżej rozpatrzeć.

1. Najczęstszy w górach od nazwiska pierwszego właściciela², przy czym mogą występować 3 formy: a) czyste nazwy osobowe, raczej typu przezwiskowego, w mian. l. mnogiej: *Żywczaki*||*Do Żywczaków*, *u Żywczaków*, *Wnęki*, *Jarzębaki*, *Toczki*, *Bolozy*, *Wargulce*, *Duże* — *do Duzów* (a więc od nazwiska *Duży*), *Króle* (wszystkie przykłady z Łomnicy); b) także nazwiska w l. mn., ale przymiotnikowe: *Śmigowskie*, (byłem) *u Śmigowskich* (Piwniczna); c) także nazwiska w mian., ale l. poj.: *Kulas* (Obidza), *Śmietana* (Zagorzyn), *Banach* (Zarzeczce), wyjątkowo w formie żeńskiej, jako że rzadko kobieta bywa samodzielną głową gospodarstwa (*Śmigajka* — Mszalnica, typ na pewno nowszy); wreszcie d) nazwiska w dopełniaczu l. poj. lub l. mn. w formie wyrażenia przyimkowego: *Do Wawrzka* (Zarzeczce), *U Porębskich*||*Do Porębskich*. Jak z powyższego zestawienia widać, zachodzi często chwiejność a raczej dowolność w używaniu obu form: *Żywczaki* i *Do Żywczaków* w funkcji mianownika (a więc twór rzeczownikowy).

2. Drugi typ najczęstszy w górach stanowią nazwy dzierżawcze z przyrostkiem *-ówka*, jak gdyby zdrobnienie od nie istniejącej nawet pośrednio formy na *-owa*³, niekiedy b) w l. mn., niekiedy obie liczby obocznie, z tym, że niektóre wsie mają skłonność do tworzenia pewnych typów słotwórczych. Tak więc Łomnica ma typ 1a oraz *-ówka*: *Korkówka*, *Mrozkówka*, *Rechmanówka*, Piwniczna często oba typy: 1a i 2: *Piwowary* — *Piwowarówka*, tylko: *Duchówka*, (2b): *Fedorówki*, *Kowalówki*. W ogóle ob-

¹ „W pierwotnym nazewnictwie aryjskich plemion Europy były, jak się zdaje, tylko nazwy fizjograficzne“ (J. Staszewski, *Klasyfikacja i systematyka nazewnictwa geograficznego*, s. 261).

² Wg podziału Taszyckiego typ B 4.

³ Por. Stieber, *Lemk.* I 72.

serwujemy, zwłaszcza w niektórych wsiach, dużą chwiejność w zastosowaniu obu tych typów. Ale jak te formy związane są z terenem, świadczy fakt, że osiedla Piwnicznej po prawej stronie Popradu, a więc bliskie Łomnicy, mają już jej typ 1a: *Korpały, Skorupy, Walczaki* — podczas gdy na lewym brzegu w tejże Piwnicznej tylko lub przeważnie *-ówka||-ówki* (prócz typów innych, o których niżej: typ *Piwowary, Bziniaki* — raczej rzadki).

3. Również raczej rzadki dla osiedli w ogóle, a również dla osiedli górskich, jest typ dzierżawczy na *-owa*: *Kickowa, Latawcowa, Niemcowa, Tromowa* (z domyślnym **Polana* — z Piwnicznej), jeszcze rzadsze dzierżawcze nazwy na *-ów*: *Hanuszów* w Piwnicznej (ale dawniejsze też *Hanuszowa*)¹.

4. Też bardzo rzadki typ dzierżawczy przymiotnikowy (= urzeczownikowiony przymiotnik: *Witkowskie* (domyślne: *pole*, dp. *Witkowskiego*, na *Witkowskiem* — i po tej odmianie można odróżnić typ przymiotnikowy od typu 1b: *Śmigowskie*); *Żeniowska, Tymoska (-wska), Niedźwiedza* (domyślne: *polana*).

5. Ale późniejsi twórcy nowych osiedli zastawali już gotową nazwę polany, na której chcieli się pobudować, lub lasu, który mieli wykarczować, i od tej czysto topograficznej nazwy nazywano nowe osiedle. Mamy więc w Piwnicznej *Cyrle, Hale, Jezioro, Makowiska, Polanę, Szeroką Polanę, Trześniowy Gron, Zabanie, Zapotok, Międzybrodzie*; do tego dochodzą rzadsze (6.) nazwy kulturalne: *Łazy, Koszarki, Piekło, Wapiennik*. Nie wchodzę tu w poszczególne typy i odmianki słowotwórcze tych grup (proste, zestawienia, zrosty, złożenia prefiksalne, prefiksarno-sufiksalne, wyr. przyimkowe).

Oczywiście nie ma w tym typie osiedli górskich nazw etnicznych, patronimicznych ani służebnych, ani rodowych w sensie rodu rycerskiego, szlacheckiego, który wieś założył lub był jej właścicielem, względnie stanowił pierwotnych mieszkańców wsi, tj. typu *Bolesty, Wszebory*) — w miejsce rodowych występują w tej samej strukturze gramatycznej omówione wyżej nazwy „rodzinne“.

3

Ale nazewnictwa wsi, powstałych z kolonizacji „dzikiej“, i ich osiedli nie można traktować oddzielnie, niezależnie od nazewnictwa wsi z drugiego etapu, tj. osadzonych na zasadzie przywileju lokacyjnego i w oparciu o powszechnie obowiązujące prawo polskie czy magdeburskie, później też wołoskie. Wiemy już, że wsie pierwotnie „dzikie“ musiały w końcu dostać się pod władzę i administrację króla, księcia czy biskupa, otrzymy-

¹ Zob. w t. II w wykazie szczegółowym nazw wsi i przysiółków.

wały „ex post“ dokumenty lokacyjne, tworzyły nowe osiedla w głębi własnej doliny lub na zboczach — i to wszystko odbiło się też w nazewnictwie. Wiemy już (por. rozdz. 2, s. 21—25), że w kolonizacji zorganizowanej zasadzka na zasadzie przywileju lokacyjnego przydzielał swym ochotnikom-osadnikom po łanie (= roli) lasu, rzadziej pola na już wykarczowanym terenie, a osiedle, które powstało nad strumykiem przy drodze, a u „podstawy“ prostokąta roli, otrzymywało (wraz z całą rolą) nazwę najczęściej dzierżawczą na -owa, lub -ówka: *Matusówka*, *Synowcówka* (Ptaszkowa), *Kuligówka*, *Matolówka* (Kąclowa), *Matusikówka*, *Gucówka* (Gródek gorl.), rzadziej przymiotnikową innego typu: *Bartosza*, *Sottysia*, *Nataruska* (w Powroźniku). Na Podhalu rola jako ziemia miała nazwę dzierżawczą na -owa (*Dudowa*, *Kiptowa* — w Czarnym Dunajcu¹, *Zychowa*, *Kojsowa*, *Skorusowa* — w Chocholowie)², a powstałe na roli osiedle przybierało formę zdrobniało-dzierżawczą na -ówka lub -ówki (por. zakopiańskie i kościeliskie *Skibówki*, *Buńdówki*, *Chramcówki* itd.). Ale w Sądeczyźnie występują też we wsiach łanowych inne formacje nazewnictwa ról: wspomniany wyżej typ „rodzinny“ 1a i 1d: *Matusiki* = *Do Matusika*, *Liszki* = *U Liski* (sic!), najczęściej obocznie z formacją -ówka (Gródek gorl.), wreszcie tylko jako nazwy ról (wyjątkowo samych, mniejszych pól) formacje dzierżawcze nijakie na -owo: *Figłowo*, *Karwałowo* (Iwkowa); formy te występują też w Gródku gorl., ale tylko jako nazwy pól należących do roli, gdy osiedle ma formację -ówka lub 1a, d: *Gucówka*||*Gucwy* — to osiedle na „roli“, *Gucowo* ‘pole do tej roli należące’.

Z powyższych przykładów wynika jasno po pierwsze, że niezależnie od wszelkich znaczeniowych i formalnych podziałów — nazwy osiedli tworzą dwie zasadnicze grupy: nazwy od ludzi i od terenu, a po wtóre, że nadawanie osiedlom nazw z tej czy drugiej grupy — zależy od czasu powstania osiedla, od typu wsi, a także od terenu, od miejsca, na którym osiedle powstało, wreszcie i od lokalnych zwyczajów. A więc najstarsze wsie i osiedla, w dzikiej kolonizacji budowane, przyjmowały najczęściej nazwy topograficzne i kulturalne, zwłaszcza jeżeli powstawały w miejscach nowych, niedostępnych, na stokach gór itp. W drugiej fazie, a więc już w trzecim, czwartym czy dziesiątym pokoleniu założycieli wsi — znów nazwy topograficzne czy kulturalne przyjęły osiedla, zakładane na miejscach, które wcześniej otrzymywały własne nazwy leśne, polne itp. Natomiast osiedla, zakładane na „rolach“ wzdłuż potoku we wszelkiego rodzaju łańcuchówkach, czy to „łanowych“, czy rozrastających się w analogiczny do „łanowych“ sposób wsiach „dzikich“, otrzymywały prawie wyłącznie nazwy dzierżawcze na -ówka lub rodzinne w l. mn. Inne odmianki oraz ilościowe stosunki tu omówionych nazw osiedli zależały już od lokalnych

¹ Kantor, Czarny Dunajec, s. 55.

² E. P.

zwyczajów, a może i od przypadku (może np. *Kulas* był jakimś samotnym gazdą, a *Wnęki* czy *Bolozy* to cała rodzina). W ten sposób nazwy topograficzne (i kulturalne) pojawiają się masowo w trzech okresach kolonizacji: w VI—IX wieku, a więc w epoce przedpolskiej, której tutaj nie rozważamy i o której na terenie Sądeczyzny niewiele wiemy, w okresie swobodnej kolonizacji w Karpatach, a więc zapewne w XI—XIII wieku — i wreszcie w okresie rozrastania się dawnych, na dokumentach lokacyjnych założonych łańcuchówek czy wsi skupionych i mieszanych w dolinach głównych sądeckich rzek. Natomiast dzierżawcze nazwy osiedli mogły się pojawić dopiero w drugim i trzecim okresie osadnictwa i w dalszym ciągu mogły być nadawane nowym osiedlom, tworzącym się nawet i na stokach i grzbietach górskich w ciągu wielu następnych wieków, aż do czasów najnowszych.

O stosunkach ilościowych poszczególnych typów onomastycznych i słotwórczych nazw osiedli górskich oraz o odrębnościach terenowych pouczą nas załączone tabele. Pierwsza obejmuje wszystkie wsie „górskie” Sądeczyzny bez wsi polemkowskich oraz tych, które zachowały układ i nazewnictwo „rolowe” czyli „łanowe” — druga to właśnie wsie łanowe. Pominięto też kilka wsi małych a bardziej skupionych, posiadających bardzo niewiele osiedli, a więc nie mających charakteru wsi „górskich”, np. Wolę Krogulecką, Gołkowice Górne, Gaboń, Skrudzinę. Z terenu pasma Jaworza podano przykładowo tylko 1 wieś: Żmiącą. Nie uwzględniono w tabeli nazw wsi i przysiółków, które — jak już mówiono — mają odrębny charakter, nie górski. Nazwy i formy występujące obocznie uwzględniono jakby były nazwami odrębnych obiektów (np. *Piwowary*||*Piwowarówka* lub np. *Zagrody*, nazywane również *Majerz*), natomiast nie uwzględniono nazw powtarzających się jako nazwa terenowa i nazwa osiedla — (tj. o ile terenową uznałem za podstawową, a osiedlową za wtórną, np. *Dział* i os. *Dział* — uwzględniam tylko nazwę terenową). Wskutek powyższych przesunięć liczba nazw nie jest zgodna z liczbą obiektów — nazw jest więcej niż miejscowości.

Analiza tabeli nr 1 nasuwa szereg spostrzeżeń i wniosków. Przede wszystkim zwraca uwagę obfitość nazw typu A 3a (dzierz. na -ówka) w kilku wsiach i B 4a (rodzinne typu *Żywczaki*) w Łomnicy, Obidzy i Brzynie. Gdybyśmy uwzględnili tu wsie z zachowanym nazewnictwem „rolowym” (zob. niżej), to okazałoby się, że nazwy dzierżawcze na -ówka są najtypowszymi nazwami osiedli powstałych na „rolach” czyli łanach i przejmujących nyzwy tych ról, a także nazwami innych osiedli tworzonymi na wzór tamtych. O sile i atrakcyjności tego typu świadczy tworzenie na wzór łanowych — nazw topograficznych tego typu, np. *Brzegówka*, *Rolówka*||*Na Roli* (w Ptaszkowej). Są to zatem stare, może najstarsze nazwy osiedli w tych wsiach, które powstawały w XIII i XIV wieku na

Tabela 1: Typy onomastyczne osiedli górskich
a) Beskid Sądecki: pasmo Radziejowej i zachodnie zbocza pasma Jaworzyny

Typ	Nazwy	Piwniczna	Komnica	Kokuszka, Młodów, Głębokie	Rytko Rozтока R. Obłazy, Sucha Str.	Przysietnica	Moszczenica (Wyżna i Niżna)	Maszkowice	Obidza	Łazy Brzyńskie	Brzyzna	Zarzecze	Suma	Sumy grup nazw	% (w przybliżeniu)
A 1.	topograficzne	23	3	8	15	5	4	16	26	2	17	14	133	192	44%
A 2.	kulturalne	4	3	7	1	2	5	6	13	—	14	4	59		
A 3a	Dzierżawcze: -ówka	8	3	7	6	2	5	10	16	2	10	1	70		
b	" -ówki	3	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	5		
c	" -ów, -owa	6	—	2	—	—	—	2	1	1	—	—	12		25%
e	" przymiotn. -ska -skie	3	—	2	—	—	—	1	3	—	4	1	14		
d (f)	" innych typów	2	—	2	2	—	1	—	—	—	1	—	8		
B 4a	"Rodzinne" typ: "Żyuczaki	9	23	1	5	1	—	1	14	8	13	5	80		
b	" typ: Łomnickie, dp. -ich.	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3		28%
c	" typ: Kulas (lp.)	—	1	1	—	—	—	—	2	1	—	1	6		
d	" typ: Do Wawrzka	—	1	—	1	6	—	—	10	3	1	4	26		
—	Inne formacje	3	2	2	1	2	—	3	2	2	4	1	22	22	5%
Razem nazw osiedli		64	36	32	32	18	15	39	87	19	65	31	438	438	100%

Tabela 1 (cd.: b, c, d):
Typy onomastyczne osiedli górskich

Typ:	Nazwy	b) wsch. stoki pasma Jaworzyny							c) Beskid Wyspowy					d) Gorce					Suma ogólna (a + b + c + d)				
		Nawojowa z 4 wsiami			Frycowa z 5 wsiami		Biała Wyz.	Kąclowa	Sumy		Zagorzyni Wo. (K. i Pias.)	Kieźnia	Zmłica	Sumy		Kamienica	Zasadny	Szczawa	Szczegółowe	Ogólne typów	%		
		Nawojowa z 4 wsiami	Frycowa z 5 wsiami	Biała Wyz.	Kąclowa	Szczegółowe	Ogólne typów	%	Szczegółowe	Ogólne typów				%									
A 1	topograficzne	16	15	7	18	56	75	39%	22	22	26	70	84	40%	15	8	29	52	63	43,5	311	414	42%
A 2	kulturalne	11	7	—	1	19	—	—	7	2	5	14	—	—	3	—	8	11	—	—	103	—	—
A 3a	dzierzawcze	16	57	9	14	96	—	—	6	1	22	29	—	—	2	1	6	9	—	—	204	—	—
b	" na -ówka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—
c	" -ówki	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	30	17%	1	—	—	1	11	8%	14	248	25%
e	" -ów, -owa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	17	—	—
e	" przymiot. -ska, -skie	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—
d (f)	" innych typ.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
B 4a	rodzinne, typ Żywczaki	—	1	—	9	10	—	—	11	—	10	21	—	—	28	11	14	53	—	—	164	—	—
b	" przymiot. Łonnickie	—	—	—	1	1	—	—	—	1	2	3	94	42%	—	—	—	—	62	43%	7	287	29%
c	" typ Kulas	—	1	—	—	1	—	—	2	—	21	23	—	—	—	—	1	1	—	—	31	—	—
d	typ Do Waurzka	—	—	—	4	4	—	—	1	—	46	47	—	—	—	—	8	8	—	—	85	—	—
—	Inne formacje	2	—	—	1	3	3	2%	4	—	—	4	4	1%	3	1	4	8	8	5,5%	37	37	4%
Razem nazw osiedli		45	82	11	49	192	192	100%	54	26	132	212	212	100%	53	21	70	144	144	100%	986	986	100%

zasadzie dokumentów lokacyjnych, i kto wie, czy wiele z nich nie sięga chwili powstania wsi. Tym się tłumaczy w ogóle duży procent tych nazw dzierżawczych na *-ówka* we wsiach górskich wschodniej części pasma Jaworzyny (ok. 50%). Wszystkie te wsi to prawdopodobnie pierwotnie wsi „łanowe“.

Również stare mogłyby być nazwy rodzinne w mian. l. mn. — w Łomnicy, Obidzy czy Brzynie, bodaj czy nie starsze tu od dzierżawczych, bo — jak to wynika z tworzenia się nazw osiedli np. w Żmiącej jeszcze dzisiaj — najprzód określa się ludzi mieszkających w danym domu czy grupie domów („Tam mieszkają *Misiaki*“), potem ta nazwa osobowa staje się zwolna nazwą miejscową („... to są *Urygi*, ten przysiółek nazywa się *Urygi*“), z kolei wreszcie przekształca się nazwa na bardziej typową dla osiedli — dzierżawczą: *Urygówka*. Nie wiadomo, czy przechodziły tę ewolucję osiedla powstałe od razu jako role czy na rolach, osiedla, które np. w Ptaszkowej w najdawniejszych znanych nam zapisach¹ występowały już w formie dzierżawczej, co zrozumiałe, bo to były właśnie role: *Pruksowa* czyli *Pruksówka*, *Wójciakowa* czyli *Wójciakówka* itd. Zresztą pierwszym właścicielem roli i osiedla był chyba jakiś jeden *Wójciak* czy *Błażek* — a nie cała gromada *Wójciaków* czy *Błażków*. Więc można by przyjąć, że we wsiach łanowych pierwotne role-łany i osiedla określano nazwami dzierżawczymi (*-owa* lub *-ówka*), a osiedla później zbudowane, czasem już nie na pierwotnej roli lub po zatarciu się wyrazistości ról i pamięci o nich, lub wreszcie we wsiach innego typu — nazywano od mieszkańców, a ta nazwa rodzinna mogła się potem zmienić na dzierżawczą. Ten proces przemiany typu rodzinnego na dzierżawczy widzimy jeszcze dziś w płynności obocznych nazw np. w Piwnicznej: *Piwowary*||*Piwowarówka*, w Żmiącej: *Wąsikówka*||*Wąsiki*, czy choćby w dziś łanowym Gródku gorlickim: *Kopernakówka* — częściej *Kopernaki*, co oczywiście w tabelach nie występuje. Więc można by przyjąć z dużym prawdopodobieństwem, że te rodzinne *Bolozy*, *Króle* czy *Wargulce* w Łomnicy czy Brzynie (w Łomnicy 25 na 34—73,5% nazw!), które nie przeszły w *Bołozówkę*, *Królówkę* czy *Wargulcówkę* — to osiedla „niełanowego“ początku: po prostu powstały wskutek rozrostu ludności i rozwijania się wsi, szukającej nowych terenów mieszkalnych czasem za zgodą właściciela, a czasem na sposób starej, „dzikiej“ kolonizacji². Zapewne dlatego w całej Łomnicy są tylko dwie nazwy dzierżawcze osiedli i jedna terenowa, w Brzynie 10 na 65, czy w Obidzy (16 na 87); dwie ostatnie wsie pochodzą zresztą z XV wieku, więc już o „rolach“ nie ma mowy — są to wsi rozprószone, osiedlowe, a w takich tak właśnie nazywano nowe osiedla (o ile nie określeniami topograficznymi).

¹ Por. Czart.

² Por. J. Broda, Chłopskie karczunki wypaleniskowe na Żywiecczyźnie w okresie gospodarki folwarcznej. Wierchy, t. XXIV (1955), s. 26.

Ale powyższe rozumowanie o wyłączności nazw dzierżawczych w osiedlach łańowych osłabia nazewnictwo jednej wsi łańowej z zachowanym systemem nazewniczym „rolowym”: oto w Gródku gorlickim nazwy osiedli na rolach (pól — nie), a także nazwy zagród (osiedli bez „ról“) mają obok — częstych zresztą — nazw dzierżawczych (*Mitusiówka*) także równorzędnie używane nazwy rodzinne: *Molówka* obok *Mole*, *do Mola*, *Matusikówka* obok rzadszego: *Matusiki*, *u Matusika*, *Liskówka* obok *Liszki*, *Do Liski* (tak!), *Gucówka* obok *Gucwy*. Trudno tu rozstrzygnąć bez znajomości starych dokumentów, która forma jest wcześniejsza. Przyjęcie jako starszej nazwy rodzinnej byłoby trochę dziwne. W mapach katastralnych pow. gorlickiego figurują jako nazwy ról tylko formy dzierżawcze na -ówka: *Obrzutówka*, *Radzikówka* — obok kilku topograficznych czy kulturalnych (*Sudoł*, *Sółtystwo*). Tak więc sprawa jest nie rozstrzygnięta. Ale ta wieś stanowi pod tym względem wyjątek.

O płynności i obocznościach nazw innych typów będzie mowa przy omawianiu toponimii wsi Żmiącej.

Niektóre formacje toponomastyczne występują bardzo rzadko (typ dzierżawczy -ów, -owa, zdrobniały -ówki, tak częsty na Podhalu). Formy przymiotnikowe na -ska i dzierżawcze na -owa wystąpiłyby wyraźniej, gdybyśmy uwzględnili nazwy terenowe, zwłaszcza nazwy polan i pól (*Tyłowska*, *Karczmarska*, *Maćkowska*, *Obrzudowa*, *Jasionowa*) — ale te jako nazwy osiedli występują tylko wtórnie, tj. o ile na polanie powstało osiedle, które przejęło jej nazwę.

Wreszcie największy odsetek nazw osiedli górskich stanowią nazwy „topograficzne“ (bez wsi „łańowych“ ogółem 299 na 991, łącznie z „kulturalnymi“ — 42% całości). Skąd to pochodzi? Po prostu zależy od typu, kształtu wsi. Łomnica, łańcuchówka, jedna z najstarszych wsi w dolinie Popradu, istniejąca już w pierwszej połowie XIV wieku¹, miała zapewne poszczególne zagrody-osiedla (czy „role“) — tylko w dolinie lub w niewielkiej od niej odległości — i dziś jeszcze odległych, rozrzuconych górskich osiedli ma niewiele — i dlatego jej osiedla przybierały nazwy „rodzinne“ od właścicieli. Podobnie i Przysietnica. Natomiast Piwniczna czy Obidza, najtypowsze wsie górskie, rozprószone², rozwijały się z jakiegoś bardzo drobnego centrum (w Obidzy nawet trudnego dziś do wskazania) przez tworzenie coraz nowych, odległych od siebie osiedli po różnych polanach, halach, groniach, nad leśnymi potokami, koło wilczych legowisk, za górkami — i stąd owe nazwy: *Hale*, *Polana*, *Trześniowy Groń*,

¹ Stam. Piwn. 102. Ale w XIV w. tylko u ujścia potoku do Popradu (później *Stara Łomnica*).

² Bo właściwe, skupione „miasto“ Piwniczna — to tylko drobne centrum całego miasta-wsi, składającej się z samych drobnych osiedli.

Za Rzeką, Za Górą, Wilcze, Podwilcze itd. Te nazwy jako nazwy osiedli tworzyły się zresztą, jak i same osiedla, późno, w XVII, może dopiero w XVIII i XIX wieku, gdy pola, polany, gronie czy wąwozy dawno już były ponazywane. Tak np. wymienione przez Słamińskiego¹ nazwy dzisiejszych osiedli Piwnicznej to w XVI wieku wyłącznie nazwy pól, łąk i lasów: jeszcze w roku 1895 *Obidza* i *Kosarzyska* (dziś duży przysiółek) figurują na mapie katastralnej „wielkiej Piwnicznej“ jako „polany“². Jeszcze typowsza pod tym względem jest *Kicznia*, wieś stara (XIII w.), wciśnięta w ramiona Modyni, która ma osiedla o nazwach niemal wyłącznie topograficznych: one też bez badań mapy doskonale określają typ i charakter wsi: *Za Górą, Łąki, Pod Dąbie, Na Klin, Osiki, Pod Jarcową, Granicznik, Łazy, Oborzyska, Zapadliska, Na Korzeń, Na Cisowiec* itd. Są to przeważnie osiedla małe, często jednozagrodowe, co wskazuje na ich młody wiek. Natomiast *Kamienica* w Gorcach, powstała w r. 1330 (jedna z niewielu wsi, której datę powstania znamy dokładnie i pewnie)³ — a więc jako wieś łąnowa, ma 25 nazw rodzinnych (59½%), a tylko 9 topograficznych (21%)! Ale to wszystko nie pokrywa się z chronologią nazw topograficznych jako wcześniejszych od patronimicznych czy dzierżawczych, chronologią, objaśnianą przez historyków w ten sposób, że w miarę rozrastania się wsi i powstawania kilku nowych osiedli na terenie, posiadającym dziś wspólną nazwę topograficzną, ta nazwa przestała już wystarczać, wobec czego nowe osiedla otrzymywały już nazwy dzierżawcze. Oczywiście, mogły się zdarzać i takie wypadki, ale nie stało się to regułą. Z drugiej strony materiał nazewniczy Sądeczyzny w żadnym wypadku nie obala tezy Bujaka i Taszyckiego⁴ o dawności i „pierwszeństwie“ nazw topograficznych, raz dlatego, że obaj ci badacze brali pod uwagę nie osiedla, lecz wsie, po wtóre że ową najstarszą epoką nazw topograficznych jest wczesne średniowiecze (VIII—IX wiek), z którego nie mamy żadnych wiadomości o wsiach sądeckich i ich nazwach. Najstarsze zaś wsie (XIII wiek), o których coś wiemy, a które nie mają dokumentów lokacyjnych, mają właśnie bardzo często nazwy topograficzne (*Bilsko, Brzezna, Chelmiec, Czerniec, Głębokie, Łącko, Łomnica, Łęka, Mogilno* itd. Rzecz jasna, o której już była mowa i do której wrócimy niebawem).

Tak samo jak w Piwnicznej czy Obidzy — tłumaczy się duża ilość nazw topograficznych w Żmiance (26 na 132 = 20%); równocześnie wielka ilość nazw dzierżawczych na *-ówka* (22) i rodowych typu „*Do Wawrzka*“ wynika z charakteru „łąnowego“ wsi, z dawnych *ról*, których pamięć zachowała się i przejawia się w dzisiejszych polach i zagrodach „kmiących“.

¹ Ibid.

² Ibid. 12.

³ Kod. Młp. II 272, por. też Dziwik, R. Sąd. IV 278.

⁴ Tasz. Śl. n. mc., s. 52.

Wiemy już, jak powstawały nazwy osiedli oraz nazwy terenowe *ról* (łanów) w dawnych wsiach „łanowych“. Wiemy również, że z biegiem czasu zmieniały się zarówno stosunki terenowe, tj. konfiguracja *ról*, pól, osiedli, jak i toponimiczne (por. s. 23): gdy zatarł się rysunek łanów, a nawet pojęcie *roli* jako zwartego obszaru, należącego do jednego właściciela — zaczęły się rodzić nowe nazwy osiedli, lasów, łąk, a nawet pól; dane nazwy *ról* albo zupełnie zaginęły, albo utrzymały się jako nazwy „podstawowych“ osiedli (tak np. w Żmiance), albo jako wspólne nazwy pól, dziś już należących do różnych właścicieli (jak wspomniane wyżej role w Powroźniku lub na Podhalu), albo został tylko wyraz *rola* jako nazwa własna: *Rola*, *Na Roli*, a samo pojęcie *roli* pozostało tylko jako wspomnienie dawnych kilkudziesięciomorgowych pól — *ról*, czy wreszcie jako pewnego rodzaju miara gruntu, określenie większego pola, stanowiącego własność jednego gospodarza (zob. słowniczek w rozdziale: „Słownictwo topograficzne Sądeczyny“). W niektórych wsiach pamiętają jeszcze pierwotny podział: „Dawniej było 12 *ról*“ — mówił mój informator w Powroźniku.

Jedynie tylko w pięciu wsiach środkowej Sądeczyny: w Kamionce Wielkiej, Królowej Polskiej, Królowej Ruskiej (Górnej), w Ptaszkowej i Boguszy — na wschodnich krańcach tej krainy w Gródku gorlickim oraz na samej północy obszaru w Iwkowej — łącznie w 7 wsiach — utrzymał się w nazwach miejscowych dawny podział pól na role i związek nazw osiedli z pierwotną nazwą *roli*. A więc np. *Pruksówką* w Ptaszkowej nazywa się nie tylko pas pola z lasem na zboczu i grzbiecie Jaworza, odpowiadający dawnej *roli*, nie tylko osiedle na Pruksówce, wzniesione nad potokiem przy głównej drodze, ale także wszystkie nowe domy (osiedla), zbudowane wyżej w polach na tej *roli*, w tym wypadku domy Katarzyny Janusz i Eugeniusza Janusza. Unaoczni to lepiej załączony schematyczny szkic nr 3.

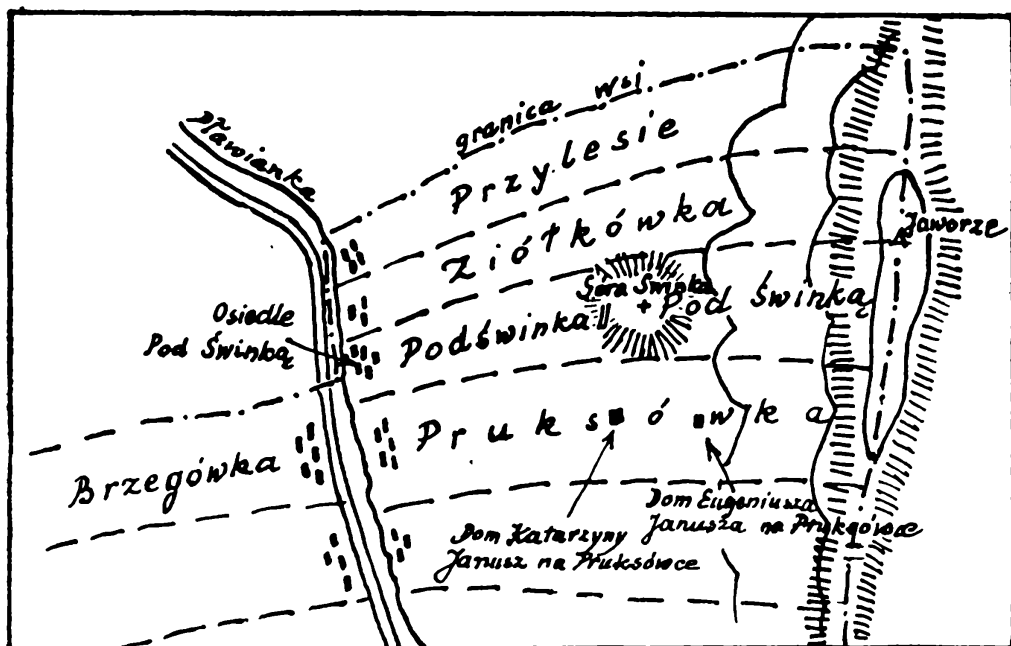
I tu jednak zaszły daleko idące zmiany i zakłócenia zarówno rysunku pól, jak i tego systemu toponimicznego; przejrzystość dawnej struktury pól psuje często parcelacja gruntów dworskich, dalsze podziały *ról*, wreszcie komasacja. Dlatego chcąc zilustrować stan pierwotny, trzeba było uciec się do Podhala (por. fotografię pól Sromowiec Niżnych na s. 22). Ale zasadniczy system nazewnictwa zachował się do dzisiaj. Rozpatrzmy to szczegółowo na przykładzie jednej z tych siedmiu wsi, cytowanej już Ptaszkowej.

Ptaszkowa, założona w r. 1359 na podstawie przywileju lokacyjnego Kazimierza Wielkiego¹ na 21 „łanach francuskich“ czyli rolach, do któ-

¹ Kod. Młp. III 126 i R. Sąd. IV 284 oraz mój przypisek 3 na s. 19 niniejszej pracy. Na terenie Ptaszkowej była także druga wieś *Plawna*, notowana jeszcze w r. 1581.

rych doszedł jeszcze 1 łan na pastwisko i 2 łany dla parafii, w wieku XVI ma już 27 ról-osiedli, których nazwy pierwotne, a raczej XVI-wieczne, zachowały się w aktach parafialnych w formie dzierżawczej zdrobniałej. Są to ¹: 1. Barczakówka, 2. Błażkówka, 3. Bochenówka, 4. Fugierówka, 5. Gawkówka, 7. Gryblówka, 7. Kaspówka, 8. Kielbasówka (dziś Niżni Pagorek), 9. Kruczkówka (dziś Zawście), 10. Matusówka, 11. Michalikówka, 12. i 13. Muchówka Niżnia i Wyżnia, 14. Pałubówka, 15. Pawlakówka,

AL. 2

*Schematyczny szkic fragmentu Ptasekowej
(Przykład podziału na role i związanych z tym nazw ról i osiedli)*

16. Pruksakówka, 17. Pruksówka, 18. Ropiakówka (dziś Rola), 19. Synowcówka, 20. Ślusarzówka, 21. Śpiczakówka (dziś Wyżni Pagorek), 22. Tokarzędka (dziś Poddziel || Pod Dział) 23. Tykówka, 24. Waniówka, 25. Wójciakówka, 26. Wionówka i 27. Ziółkówka. Jak z powyższego wykazu widać, niektóre z dawnych nazw, znane jeszcze starszym, przy-

której ślad zachował się tylko w nazwie głównej rzeczki ptasekowskiej: *Plawianka*. (Dok. lokacyjny Kod. Młp. III 126) nazywa ten potok *Ptaszkow*. Wg Czart. już w 1336 r. istniała na terenie Ptasekowej jakaś osada.

¹ Wszystkie te dane z maszynopisu Czart., a te z archiwum parafialnego, dlatego mogą tu zachodzić nieścisłości zapisu i odczytu. Formy gwarowe podano w wykazie szczegółowym (tom II).

brały nazwy typu topograficznego czy kulturalnego: *Niżni i Wyżni Pagorek, Zawsie, Pod Dział, Rola*, kilka nazw zanikło i trudno je zlokalizować (nr 5, 7, 16, 20, 23), któreś z nich to pewnie *Podświnka, Przylesie* i *Brzegówka*; natomiast powstały też nowe osiedla, które przybrały nazwy jakoby nowych ról: *Drożdżówka, Pawłówka, Janczakówka* — z mniejszymi osiedlami: *Palaczkówka* i *Pelusiówka* — na dawnych gruntach dworskich, rozparcelowanych jeszcze przed wojną, *Jeleniówka* — na polach plebańskich. Powstały też nowe osiedla o nazwach terenowych: *Dział, Zadziele*||*Za Dział, Podgóra, Bucze, Lipie*, czy kulturalno-topograficznych: *Nad Browarem, Na Wygonie, Sadówka* (-ówka w *Sadówce* i *Brzegówce* świadczy o atrakcyjności i panowaniu tego typu dzierżawczego we wsiach zwłaszcza łańowych), wreszcie pojedyncze domy, które otrzymują własne nazwy, bądź jako samodzielne osiedla: *Cieniawka*, na granicy *Cieniawy, Gralkówka, Kopanica, Palaczkówka, Wygoda*, bądź jako części składowe większych osiedli nowszych, a wyjątkowo i na starych rolach, np. *Wygrab* należy do *Przylesia, Jedlicznik* i *Pawlaki* do *Muchówki Niżnej, Wygoda* to jeden dom w środku *Waniówki*, podobnie jak jeden dom *Za Wsią* wznosi się na *Muchówce*, a więc na starych rolach, niezgodnie ze starym systemem toponimicznym. Podobnie *Górkówka* to pierwotnie część *Ropiakówki* (= *Na Roli*), a *Tokarka* (1 dom) należy do *Michalikówki*.

Proces ten bynajmniej się nie zakończył! Stare osiedla otrzymują nowe nazwy, związane z nowymi twórcami kulturalnymi: *Barczakówka* przekształciła się w *Pod Stacją* lub *Koło Stacji*, a nowe domy rodzą nowe nazwy, dziś się utrzymujące: jeden dom samodzielny otrzymał w czasie okupacji hitlerowskiej bardzo dwuznaczną nazwę *Raj*, inne, poniemieckie gospodarstwo *Hebenstreita* dziś utrwala swą nazwę *Do Hebestraja*, dziś upowszechnia się nazwa jednego domu *Oślizówka* od nazwiska przybyszów, osiadłych zresztą w Ptaszkowej już od kilkudziesięciu lat.

O wiele czystszy układ łańowy i nazewniczy zachowała duża wieś Iwkowa w pd. części pow. brzeskiego, a na północnym krańcu Sądeczyny, licząca ponad 450 domów. Pochodzi z wieku XIV i miała pierwotnie ponad 60 łańów, z których 37 nazw zachowało się w żywej tradycji starszych mieszkańców, a także w dzisiejszym układzie pól¹. Między Ptaszkową a Iwkową zachodzi jednak wyraźna różnica w strukturze i rozbudowie wsi: W Iwkowej łańuchowy pas osiedli ciągnie się nie wzdłuż głównej drogi na dnie doliny, lecz równolegle do niej, ale nieco powyżej, górując nad strumieniem. Ale nowych domów w głębi, tj. w gór-

¹ Najstarsi gospodarze na wspólnym zebraniu oraz w konfrontacji z mapą gruntową dodali jeszcze 31 nazw ról, z których 6 jest i dziś żywych, ale jako nazwy przysiółka, osiedli czy nawet pola i lasu. Co do pozostałych 25 nie można mieć pewności, czy to są już tylko zaginione, historyczne nazwy, czy też niektóre istnieją jako oboczne nazwy dziś jeszcze „żywych” ról lub nawet jako nazwy innych samodzielnych obiektów.

nej części łąnów na ogół się nie buduje, a grunty nie uległy takim podziałom, które by zniekształciły rysunek łąnów, dzięki czemu można je jeszcze dziś wskazać; (wskazana mi przez informatora *rola* obejmuje 4 długie pasy pól, ciągnące się po dział graniczny wsi w głąb lasu grzbiętowego). Informator J. Janawa zaznaczył wyraźnie, że cała *rola*, tj. pole wraz z osiedlem, ma jedną nazwę i gdyby ktoś zbudował nowy dom gdzieś daleko od macierzystego osiedla, nie mógłby on mieć odrębnej, nowej nazwy, lecz byłby domem *na Paciorekowskiej*, *na Piekarzowie* czy *na Piechowcie*, podobnie jak nie mają nazw domy budowane przy szosie na dnie doliny. W związku z tym odrębnych osiedli prawie nie ma (mogą być na jakichś polach nie należących do ról, np. *na Pańskim*). Dalsza różnica, widoczna już w powyżej cytowanych nazwach — to sposób tworzenia tych nazw. Gdy w wymienionych poprzednio wsiach centralnej Sudeczyzny czy w Gródku *role* mają przeważnie nazwy dzierżawcze zdrobniałe na *-ówka* (w Ptaszkowej 27 takich nazw, wśród nich prawie wszystkie dawne *role*, dawniej było tych nazw więcej), gdy na Podhalu przeważa stary typ dzierżawczy na *-owa* (Zychowa *rola*) lub zdrobniały, ale w l. mn. (Krzeptówki) — w Iwkowej wytworzył się nowy typ: dzierżawcze żeńskie na *-owá*, w których *á* zrównało się z *o*, przeniesiono do typu dzierżawczych nijakich z odmianą rzeczownikową. Mamy więc *Bodkowo*, *-a*, *na Bodkowie*, *Piechowo* — *na Piechowcie* itd. Nazw takich jest 24 + 2 na *-ino* = 26¹. Obok nich jako wyłączne lub obocznie z tamtymi stosują formację przymiotnikową na *-ska*: *Kaczmarska*, *Osuchowska* (*rola*) lub nijakie: *Soltysie*, *Jaskowskie* — a więc nazwy występujące w górach jako nazwy polan (na *-á*) lub pól (na *-e*), a w Powroźniku jako nazwy ról (*Nataruska*). Takich nazw jest w Iwkowej 11 samodzielnych i 5 obocznych z typem *-owo*. I raz tylko pojawia się zdrobniła *Siąkałowka*. Byłoby ciekawe zestawienie wszystkich 60 dziś już częściowo zapomnianych nazw.

Jeszcze osobliwsze jest nazewnictwo łąnowe Gródka gorlickiego. Tu osiedla na roli noszą nazwy dzierżawcze na *-ówka*, względnie obocznie nazwy rodzinne dawnych właścicieli: *Grybosówka*||*Grybosie*, *u Grybosia*, przy czym nie używa się zwykle przypadków zależnych od n. dzierżawczej, lecz tylko *U Grybosia* — i to zawsze w l. poj. Natomiast dalszy pas roli, tj. 'pole', wyjątkowo też osiedle nowsze, zbudowane w granicach, (tj. w górnym krańcu roli), ew. druga część roli — po drugiej stronie potoka wraz z osiedlem — ma formę dzierż. na *-owo*: *Grybosowo*, *na Grybosowie*. Natomiast *zagrody*, odróżniane tu od *ról* (tj. gospodarstwa bez pierwotnego przydziału *roli-łanu*) mają nazwy osiedli takie same, jak *role*, a więc *Kopernakówka*||*Kopernaki*||*Do Kopernaka*, ale nie może być oczywiście

¹ Ciekawe, że w 31 „dodanych“ osobno nazwach (zob. poprzedni przypisek), a więc raczej dawniejszych, nie podano ani jednej nazwy na *-owo*, 2 na *-ino*, 17 na *-owska* (wśród nich jedna, którą mnie podano w formie na *-owo*) + 2 na *-ska*; reszta innych typów.

nazwy pola *Kopernakowo*. System nazewniczy Gródka tym jeszcze osobliwy, że z nazwami ról ciągnących się prostopadle do drogi i strumienia krzyżują się nazwy poszczególnych pól, długich, wąskich pasów (w Sechnej czy Dobrocieszu: *stajonek*), ciągnących się równolegle do drogi i potoka przez kilka ról na poprzek (*Dział, Doliny, Osicze, Pod Roztarganą Górką* itd.). Wieś dzieli się na „*Dół i Górę*” oraz obejmuje 3 przysiółki przygraniczne: *Podlesie, Zagórze* i *Granice*, ma więc strukturę podobną nieco do struktury Żmiej, co przejawia się nawet w pewnym podobieństwie nazewnictwa.

Wreszcie trzeba sobie uświadomić rzecz oczywistą, że nazwy dawnych ról, a nawet nowych osiedli, urobione od nazwisk pierwotnych właścicieli.

Tabela 2

Typy onomastyczne osiedli wsi łanowych z zachowanym podziałem i nazewnictwem rolowym

Typ nazwy:		Kamionka W.	Królów Pol.	Królów Ruska	Piaszkowa	Gródek	Iwkowa	Razem		%
								szczególne	całego typu	
A 1	topograficzne	11	3	2	13	13	4	46	65	23,2%
A 2	kulturalne	5	—	2	5	5	2	19		
A 3a	dzierżawcze na -ówka	35	11	16	27	24	1	114	170	60,7%
c	dzierżawcze -ów, -owa	—	—	—	—	—	—	—		
c	dzierżawcze -owo, -ino	—	—	—	—	9 ¹	26	35		
e	dzierżawcze przymiotnikowe -ska, -skie	3	—	—	—	—	16	19		
d (f)	dzierżawcze-przymiotnikowe innego typu	1	—	—	—	1	—	2	41	14,6%
B 4a	Rodzinne, typ: <i>Żywczaki</i>	—	—	—	2	13	—	15		
b	Rodzinne, typ: <i>Łomnickie</i>	—	—	—	—	—	—	—		
c	Rodzinne, typ: <i>Kulas</i>	—	—	—	—	—	—	—		
d	Rodzinne, typ: <i>Do Wawrzka</i>	—	—	—	1	25 ²	—	26		
	Inne formacje	—	—	1	1	2	—	4	4	1,5%
Razem nazw osiedli		55	14	21	49	92	49	280	280	100%

¹ -owo tylko jeśli nowe osiedle powstało na polu dawnej roli, noszącym nazwę na -owo.

² Ten typ w Gródku dosyć niepewny, bo trudno ustalić, czy wyrażenie *do Matysika* jest zwykłym dopełniaczem, czy samodzielną urzeczownikową nazwą *Do Matysika*.

cieli, mogą dziś nie mieć w ogóle mieszkańców tego nazwiska: np. Na *Barczakówce* w Ptaszkowej mieszkają *Barczaki* i *Siedlarze*, ale właścicielami *Janczaków* czyli *Janczakówki* są tylko: *Janusze*, *Serafiny*, *Ogorzałek*, *Kogut*, *Kruczek* i inni, a *Janczaków* dziś w ogóle nie ma. Takie same stosunki panują oczywiście i w osiedlach wsi innych typów: np. w Piwnicznej na *Więckówce* mieszkają jeszcze *Więcki*, u *Łomnickich*, u *Śmigowskich*, na *Piwowarach* mieszkają jeszcze właściciele o takich nazwiskach, ale u *Korpalów*, *Walczaków*, na *Cichoniówce* — nie ma *Korpalów*, *Walczaków* ani *Cichoniów*.

Charakter i ilościowy stosunek różnych typów nazw wsi „rolowych“ ukazała nam załączona tabela nr 2. W tabeli tej opuszczono *Boguszę*, małą wioskę polemkową, mającą układ podobny do innych tu podanych ale z której nie mogłem wydobyć ani jednej nazwy osiedla „rolowego“.

W wykazie uwzględniono nazwy wszystkich osiedli, a więc zarówno ról, jak i zagród, i luźnych, nowszych zabudowań.

Powyższa statystyka potwierdza poprzednie rozważania na temat stosunku nazw rodzinnych do dzierżawczych. Nazwy typu *Żywczaki* czy *Do Wawrzka* występują tylko w Gródku (w Ptaszkowej — 3) i to w znikomym procencie 14,6. Można więc chyba uznać nazwy dzierżawcze za pierwotne w systemie rolowym, nazwy rodzinne albo za pierwotne w osiedlach nie-rolowych lub jako nowsze we wsiach dawnych łąnowych, tworzone wtedy, gdy już dawnego podziału na łąny nie było, np. w *Żmiącej*. Natomiast w Gródku są dosyć trudne do wyjaśnienia: może *zagrody* nazywano pierwotnie od nazwiska właściciela (*Kopernaki*) a role dzierżawczą nazwę (*Molówka*), a potem oba typy pomieszały się. Charakterystyczne przy tym, że w bardziej oficjalnej relacji podaje się nazwę dzierżawczą, a w potocznej mowie stosują mieszkańcy prawdopodobnie raczej nazwy rodzinne.

5

Zupełnie inny typ przedstawiają wsie środkowej Sądeczyzny. Są tu już opisane szczegółowo bardzo duże wsie w dolinie Dunajca (*Chelmiec*, *Świniarsko*, *Podegrodzie*, *Naszacowice*) lub u wylotu wpadających do Dunajca potoków, a częściowo na zboczach wzgórz (*Brzezna*, *Gostwica*), wreszcie bardziej na północ i na zachód położone wsie w dolinach większych potoków (*Przyszowa* lim., *Pisarzowa* lim., *Męcina* lim.), lub na wzgórzach i zboczach pogórza (*Mogilno*, *Siedlce*, *Posadowa*, *Janczowa*, *Milkowa* itd.). Są to wsie ze skupionym centrum i kilku peryferycznymi większymi przysiółkami, które często stanowią niemal odrębne wsi (np. *Litacz*, przys. Brzeznej — ponad 40 domów), a często były w przeszłości samodzielnymi wsiami (*Wola Brzezińska*, *Litacz* dziś ps-ki. Brzeznej, *Wyglanowice* dziś ps. Stadel, *Mała Wieś* — dziś przys. Świniarska), oraz z kilku, na ogół nie-

licznymi, osiedlami. Pod względem toponimicznym od poprzednich typów wsi różnią się nie tylko posiadaniem nazw dzielnic centrum oraz kilku dużych przysiółków, ewent. też bardzo niewielu osiedli, ale w ogóle małą ilością nazw miejscowości, prawie brakiem nazw terenowych leśnych i górskich (z powodu braku lasów i gór), natomiast pewną ilością nazw nawet małych skrawków pól, które znów w tamtych typach nie mają często własnych odrębnych nazw, lecz zadowalają się ogólną nazwą roli, góry, wąwozu, polany itp. Pochodzi to tutaj z wielkiego rozdrobnienia gruntów, wyżej postawionego rolnictwa, które tutaj jest głównym źródłem dochodu i — oczywiście — z ukształtowania terenu. I znów unaoczni to zestawienie cyfrowe kilku wsi tego typu:

Tabela 3

Zestawienie liczbowe nazw miejscowych najtypowszych wsi centrum Sądeczyzny ¹

Nazwy wsi:	Ilość nazw miejscowości					Nazwy terenowe			Nazwy wodne	Suma
	wsi	dzieln.	ps.	os.	razem	pól	inne	razem		
Chelmiec	1	—	4	3	8	2	—	2	10	20
Świniarsko	1	3	3	5 ⁺¹	12 ⁺¹	31 ⁺²	—	31 ⁺²	4	47 ⁺³
Brzezna z Chochorowicami	2	4	5	10	21	22 ⁺²	—	22 ⁺²	2	45 ⁺²
Gostwica	1	2	7	6	16	13	1	14	4	34 [*]
Podegrodzie	1	5	2	5	13	15	8 ⁺¹	23 ⁺¹	6	42 ⁺¹
Przyszowa z ps. Zagórowem	1	1	10	26	38	7 ⁺³		7 ⁺³	1	46 ⁺²
Pisarzowa lim.	1	2	5	54 ⁺⁵	62 ⁺⁵	15 ⁺²		15 ⁺²	4 ⁺¹	81 ⁺²
Męcina lim.	1	1	13	37	52	7		7	3 ⁺¹	62 ⁺¹
Mogilno	1	1	3	2	7	—	—	—	—	7
Siedlce	1	2	6	2	11	—	3	3	1	15
Janczowa	1	1	4	—	6	—	—	—	1	7
Razem:	12	22	62	150 ⁺⁶	246 ⁺⁶	124 ⁺¹¹			36 ⁺²	406 ⁺¹²

Mała ilość nazw osiedlowych powyższych wsi nie świadczy bynajmniej o tym, by te wsi się nie rozrastały, — przeciwnie — nowe domy buduje się często, ale po pierwsze stoją one obecnie raczej samotnie, pojedynczo

¹⁾ Małe cyfry ze znakiem + oznaczają nazwy podwójne, występujące jako główne w innym rodzaju nazw: np. 5⁺¹ w os. oznacza, że ta jedna nazwa osiedla występuje zasadniczo jako nazwa terenowa i tam już jest liczona; nazwa wodna może być równocześnie terenową itp.

*) N. pól często wskazują teren (góry) lub zarośla.

(każdy buduje na swoim polu, nieraz w dużej odległości od centrum wsi), po wtóre domy takie nie stają się samodzielnymi osiedlami w sensie geograficznym i toponimicznym, jak gospodarstwa górskie, i — co za tym idzie — nie otrzymują żadnej nazwy własnej: w razie potrzeby wymienienia się nazwisko właściciela, które jednak nie ma żadnych cech nazw miejscowych. Wreszcie po trzecie — nawet skupienia kilku domów, w nowszych czasach powstałe, a więc typowe osiedla, obywają się bez własnych nazw; niekiedy tylko pożyczają sobie nazwę od pola czy dolinki, o ile te obiekty mają swoje odrębne nazwy (a więc np. są domy *Na Potokach* (*Potoki* — ‘pola w Biegonicach’) *Gaj* ‘pole i 2 domy’ w Dąbrówce itd.

Zupełnie podobną konstrukcję mają wsie północnej Sądeczyzny, z wyjątkiem terenu pasma Jaworza na północ od Limanowej i Pisarzowej — a więc prawie wszystkie wsie pogórza karpackiego, co zresztą uwzględniono już i w powyższej tablicy nr 2, bo Mogilno, Siedlce i Janczowa — to wprawdzie centrum obszaru sądeckiego, ale zarazem już typowe pogórze. Uderza tu nie tylko ubóstwo nazw osiedli, brak przysiółków, ale nawet i nazw terenowych, nazw pól — niektóre wsie obchodzą się zupełnie bez nich z wyjątkiem nazw, które są równocześnie nazwami form terenowych, pól i domów na tych terenach wybudowanych (różne *Działy*, *Zadziela*, *Wądoły* itp). Natomiast trafiają się tu często nazwy terenowe, które stały się nazwami zbiorowych, złożonych z szeregu domów czy odległych osiedli — przysiółków, o których już była mowa (por. s. 42—3): *Podlesie*, *Zagórze*, *Góry* (*Góry Łęckie* i *Góry Siedleckie*) itd.

Niektóre znów wielkie wsi są tak rozbudowane, że tworzą całą hierarchię obiektów mieszkalnych, większych i mniejszych skupisk domów, o czym również już była mowa w opisie geograficznym. Osobliwością pod tym względem jest *Przyszowa*, której większe przysiółki — niemal osobne wsie — mają swoje własne, mniejsze przysiółki, a te znów obejmują po kilka osiedli; inne znów osiedla mogą należeć bezpośrednio do większych przysiółków lub do samej „Wsi“. Ta wielopiętrowa konstrukcja geograficzna i nazewnicza warta, by ją w całości przedstawić:

Struktura topograficzna i nazewnicza wsi Przyszowej:

Przyszowa:

1. *Wieś* — ‘centrum, właściwa wieś’
2. *Berdychów* ‘ps’ — obejmuje:
 - a) *Górki* ‘mniejszy ps’ = — obejmuje:

Za Kępą	‘osiedle’
Kuciówki	‘os.’ (2 domy)
Osiedle	‘os.’ (3 d.)
Sarówka	‘os.’
Leżaje	‘os.’

b) *Ogrojec* 'większe osiedle'

c) *Zalas* 'większe osiedle'

d) *Podkanina* — 'ps', właściwie niemal odrębny; do niego należą też prócz właściwej Podkaniny osiedla:

Góralówka,

Wilcza Góra;

e) *Drapa*

f) *Zarebówka* (1 d.)

g) *Józkówka* (1 d.)

h) *Leszcze*

i) *Buczniak* (3 domy)

h) *Rusinówka*

} samodzielne osiedla Berdychowa;

3. *Zagórow*, 'ps';

4. *Zagórze* 'ps';

5. *Cabałówka* 'ps' (ok. 20 domów);

6. *Kierków* 'ps' (12 d.);

7. *Okreglica* 'ps' (15 d.);

8. *Podpiekło* 'ps Przyszowej', 4 domy należą do Długołęki;

9. *Wądole* 'ps' (40 d.) z osiedlami samodzielnymi:

Na Potokach

Wierchy.

10. Wreszcie osiedla, nie należące do żadnego przysiółka, lecz jak gdyby bezpośrednio do wsi:

Podoszczyzna, Wyżni Dwór, Porąbka, Glinik, Cydzówka, Zamek, Koło Rzeki, Zagósciniec, Pod Górą.

Podobną strukturę ma *Stara Wieś* limanowska, obejmująca *Wieś* z 9 osiedlami (*Skrajuszkówka, Fejtkówka, Pod Górą, Kamerdynówka, Słomiana, Tokarzkówka, Rola, Œwikówka, Dzielec*) — oraz 12 przysiółków, z których 5: *Jabłowiec* (— niegdyś osobna wieś), *Zagolców*¹, *Podlas, Łęki i Góry* — nie mają już dodatkowych nazw osiedli, 4 — po jednym przynależnym do nich osiedlu: *Gaik* z *Sajdakówką, Podgolec* z *Krupówką, Morgi* z *Wiśniczem* i *Zakopane* z *Wyrębami*, a 3 — po kilka: *Podlipowe* z *Malarzówką, Rusinówką* i *Źródłówką, Golców* z *Bulandówką, Zoniówką, Wojtasówką, Władykówką* i *Górowem* oraz *Wola* z os. *Wolą, Pod Wolą, Podjabłonicem, Doliną, Majerzem* i *Brzegiem*.

Wreszcie osiedla *Zadział, Skorupówka, Kąty, Kretówki* i *Majcze* (nazwa ginąca) nie należą ani do „Wsi“, ani do żadnego przysiółka.

Wsi o tak skomplikowanej budowie jest w Sądeczyźnie zaledwie kilka; inne mogą mieć jeden lub dwa przysiółki z należącymi do nich jednym lub kilku osiedlami.

¹ Wg J. Jońca (Historia parafii limanowskiej, maszynopis) też niegdyś samodzielna wieś, która nosiła nazwę *Zgrzebiska*.

Są jeszcze kombinacje opisanych w poprzednich rozdziałach typów. Stanowią je wsie górskie, sięgające swymi osiedlami na zbocza i grzbiety Beskidu Sądeckiego, ale powstałe w dolinach rzek, zwłaszcza większych, i również założone na zasadzie przywilejów lokacyjnych. Dlatego spotykamy w nich zarówno wszystkie typy zabudowy i rozbudowy osiedli, jak i wszystkie typy toponomastyczne. Do takich wsi należą np. *Jazowsko*, *Kadcza*, *Łącko*, *Zabrzeż*. Ich toponimie rozpatrzmy na przykładzie tej ostatniej wsi. *Zabrzezie* (bo tak się pierwotnie wieś nazywała)¹ lokowane było w wieku XIV (dokumentu lokacyjnego brak) w dolinie Dunajca u ujścia potoku Kamienicy (Gorcowej), a więc w dość dużym rozszerzeniu doliny, i było pierwotnie małą wsią skupioną. Tuż obok, po drugiej, prawej (orograficznie) stronie ujścia Kamienicy do Dunajca, powstała również w XIII lub XIV wieku² druga wioska *Boczów*, a o 3 km na południe od nich trzecia — *Wietrznice*³. Z biegiem czasu (może w XVIII wieku) *Boczów* i *Wietrznice* straciły swą samodzielność i stały się przysiółkami *Zabrzeży*, która równocześnie zaludniła zbocza górskie nowymi osiedlami; z tych niektóre nabrały rangi przysiółków: na południowych zboczach *Byniowej* powstała *Paproć* (*Wyżnia* i *Niżnia*), pod samym szczytem *Byniowa*, na przeciwległym grzbiecie *Zarąbki* (z osiedlami: *Gronie*, *Słabaszowa* i *Wójciki*) i *Dybce*. Z kolei powstawały też i nowe małe osiedla, zarówno samodzielne, odległe od wsi czy przysiółków (*Babieniec*, *Działy*, *Jarosze*, *Łęgi*, *Przylesie*, *Zazdrośna* (dawniej 'karczma', dziś tylko 'miejsce') jak i wchodzące w skład przysiółków czy samej wsi: *Kolonia* i *Nawsie* — *Boczowa*, *Do Podolaka* i *Wygony* — *Wietrznice*, *Bednarzówka*, *Huzówka*, *Pokrzykówka*, *Bryndzówka* i *Kozikówka* — to przedłużenie *Zabrzeży* w górę ku północy, ku *Paproci*. Wtedy też zapewne wytworzyły się nazwy poszczególnych części czy osiedli centrum wsi: *Niżni Młyn*, *Zalej* (2 młyny i domy) itd.

Również pojedyncze domy, osobno stojące lub po dwa — otrzymały nazwy, prawie wyłącznie terenowe, od pastwiska, łąki, pola czy lasu — lub kulturalne: *Biały Potok* (2 domy), *Dąbrowy* (2), *Dąbrówka* (1), *Gronik* (1), *Jaworów* (2), *Kąty* (1), *Łaz* (1), *Morgi* (1), *Pod Górkami* (1), *Suszyce*||*Pod Suszycami* (1), *Ślaban* (1), wyjątkowo od właścicieli: *Kluczники* (2).

Dzięki takiemu rozwojowi i takiemu ukształtowaniu terenowemu daje nam *Zabrzeż* jakby przekrój, chronologiczny przegląd wszelkich typów nazw i formacji toponimicznych, zależnie od czasu powstania danego

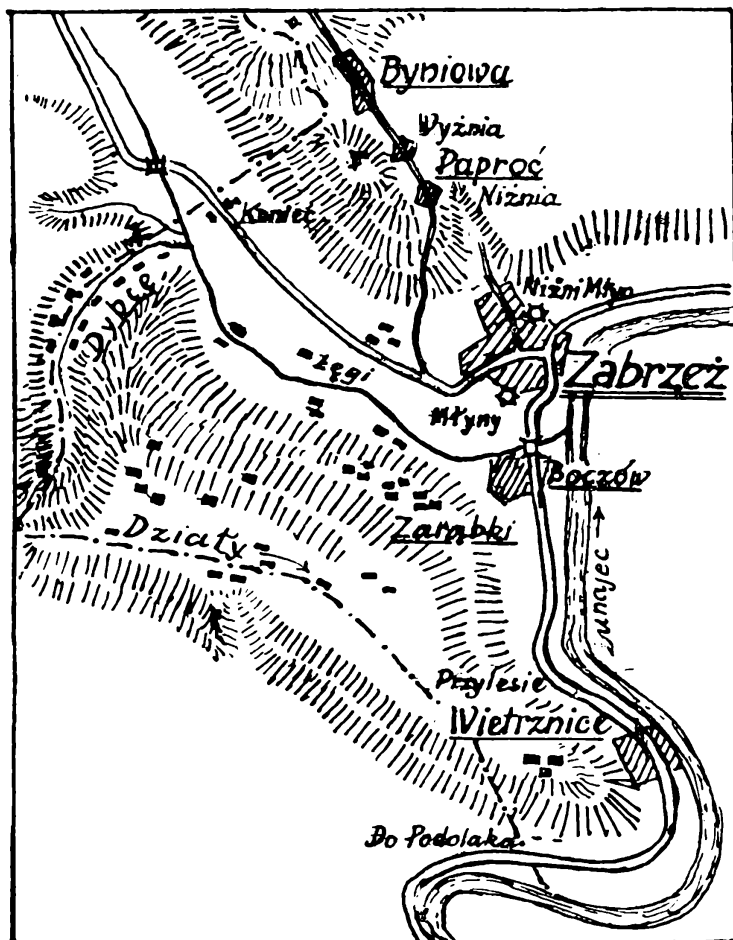
¹ Por. Kod. Młp. II 224 z r. 1312 i III 111 z r. 1358.

² Pierwsza wzmianka z r. 1330, Kod. Młp. II 272.

³ Pierwotnie *Wietrznica* — r. 1280, ibid. II 145.

obiekty: najstarsze nazwy „topograficzne”: sama główna nazwa *Zabrzezie* czy *Wietrznica*, późniejsze kulturalne (*Zarąbki*) i zapewne współczesne im rodzinne typu *Dybce* — i znów topograficzne n. osiedli, które odziedziczyły nazwy obiektów terenowych: *Działy*, *Łęgi*, *Przylesie*.

Nr 4.

Szkic sytuacyjny Zabrzeży

Równocześnie nowe osiedla we „wsi” tworzą nazwy wzorowane na nazwach osiedli innych wsi, łańowych, zresztą popularne i w innych typach: *Bednarzówka*, *Huzówka* itd. Wyrażenie przyimkowe *Do Podolaka*, tak częste w niedalekiej Obidzy czy we wsiach Beskidu Wyspowego, tu występuje wyjątkowo.

Wreszcie ostatni osobliwy przykład skomplikowanej budowy geograficznej i toponimicznej przedstawiają górskie wsi północnych stoków pasma Jaworza (Beskid Wyspowy, północny kraniec powiatu limanowskiego). Z nich najciekawszą pod tym względem i na bogatszą pod względem nazewniczym jest *Żmiąca*, dlatego na tym miejscu rozpatrzmy szczegółowo jej strukturę i nazewnictwo miejscowe.

Struktura geograficzna i toponimastyczna wsi *Żmiącej*

Żmiąca, wieś górską, wciśniętą między opadające ku północy ramiona pasma Jaworza (921 m) w północnym zakątku powiatu limanowskiego, ma strukturę wsi górskich, podobną np. do struktury Łomnicy, ale o wiele bardziej urozmaiconą. Jest wsią osiedlową typu mieszanego: łańcuchówka + wieś rozprószona. Od Łomnicy i innych wsi górskich różni się podziałem na wyraźnie oddzielające się części: wieś górną (*Ĝŕnǎ Věš*), południową — i wieś dolną (*Dolnǎ Věš*), północną. Drugi, krzyżujący się z tamtym podział, południkowy, dzieli wieś na centrum, rozbudowane wzdłuż *Żmiąckiego Potoku* po jego obu stronach, na przysiółki, ciągnące się na peryferiach wsi od północy, wschodu, zachodu i południa, oraz luźne osiedla po środku obszaru. Na centrum wsi składają się dwa rzędy chałup-osiedli „kmiecych“ (po zachodniej i po wschodniej stronie potoku), tj. najstarszych, zbudowanych na dawnych łańcach czyli rolach kmiecych. Niektóre z nich do dziś nie zostały podzielone, liczą około 40 morgów (a więc są równe dawnym łanom frankońskim) i ciągną się wąskimi pasami na wschód po granice Ujanowie i Kobyleczyny i na zachód po granice Sechnej, na innych oddzielono części końcowe na nowe gospodarstwa i na nich powstały nowe osiedla, względnie części przysiółków, mające swoje nowsze nazwy. Ale z wszystkich prawie ról podzielono początkowe części, ciągnące się od gościńca, dla braci, nie dziedziczących całych „ról“, i na tych parcelach powstały dwa rzędy uboższych gospodarstw, zwane *Przy Gościńcu*. Wspomniane przysiółki tworzą pasy lub większe skupienia luźnych osiedli. Mamy więc na północy na podmokłym pastwisku-polu *Moczarzy* (*M*ocǎš*) długi przysiółek, należący do *Żmiącej*, do Strzeszyc i do Jaworznej, od zachodu ciągnie się szereg osiedli, tworzących *Zagranice*, od wschodu podobnie *Granice*, od południowego wschodu *Kaleń* (znów na terenie trzech wsi: *Żmiącej*, Kobyleczyny i Stańkowej), od pd-zachodu *Oślak*. Byłby to więc obraz trochę podobny do obrazu omówionych już na przykładzie Ptaszkowej wsi łańcowych, gdyby nie to, że nazwa roli nie jest tu już związana z ziemią (z dawnym łańcem), lecz z domem, a nowo powstające gospodarstwa na odciętych końcach ról mają odrębne nazwy.

Charakterystyczną cechą struktury geograficznej i toponimicznej Żmiącej i kilku wsi sąsiednich — jest ich „osiedlowy“ charakter i „osiedlowe“ nazewnictwo w przeciwieństwie do ubogich toponimicznie niedalekich wsi pogórza i do „łanowych“ wsi o zachowanych do dziś nazwach ról-osiedli.

Tę specjalną strukturę unaocznia załączony szkic nr 5 — Żmiącej oraz pełny wykaz nazw miejscowości według ich położenia w terenie i struktury, tj. wzajemnej zależności.

Zaczynając od północy, tj. od rzeki Łososiny i wsi Strzeszyce, mamy:

I. Dolna Wieś

a) przy granicy Strzeszyce i Jaworznej: przys. *Na Moczarzy*¹ (3 domy do Żmiącej, reszta do Strzeszyce i Jaworznej);

b) centrum — *Wieś*, kmicca:

strona lewa (zachodnia):	strona prawa (wschodnia):
<i>Dudkówka</i> (2) ²	<i>Pietrówka</i> <i>Na Pietrówce</i> (3)
<i>Orlówka</i> <i>U Orła</i> (2)	<i>U Krzyżaka</i> <i>Krzyżaki</i> (2)
<i>U Kosiuta</i> <i>Kosiut</i> (1)	<i>U Bobka</i> <i>Bobek</i> (1)
<i>Konifasówka</i> <i>Na Konifasówce</i>	
<i>U Pisarza</i> (1)	
<i>Filipki</i> <i>Do Filipka</i> (2)	<i>Krzemkówka</i> <i>Na Krzemkówce</i> (2),
<i>Olchawówka</i>	dziś już <i>U Filipka</i> (II) ⁴
<i>Kubanek</i> <i>U Kubanka</i> <i>Kuban-</i>	
<i>kówka</i> (2)	<i>Dudówka</i> (3)
<i>U Angielki</i> , dziś <i>U Dumina na</i>	
<i>Dziale</i>	<i>Bursztynówka</i> (5)
<i>Rośki</i> <i>U Rośków</i> (1)	<i>U Frolczaka</i>
<i>U Robonia</i> <i>Robonie</i> (1)	<i>Pachówka</i> (3)
<i>U Błażka</i> <i>Błażek</i> (1)	<i>Kuśnierzówka</i> (3)
<i>U Kowala</i> <i>U Kiepusa II</i> (1) ⁴	<i>Liptakówka</i> (1)
<i>Krawczyki</i> <i>U Krawczyków</i> (2), je-	$\left\{ \begin{array}{l} \textit{U Sośniaka}^3 \\ \textit{U Franaska} \\ \textit{U Kuby} \end{array} \right.$
den z tych domów: <i>U Siwego</i> .	
<i>Chelm</i> <i>Na Chelmie</i>	
<i>Zabrzeński</i> .	<i>Szymborówka</i> (1)
	<i>Kowalówka</i> (1) ⁴ .

c) centrum, ale *Przy Gościńcu* (tu mieszkają „*gady*“):

(Po obu stronach gościńca):

Nalepki (= *Júzek Ustyreki*)

¹ Brzmienia gwarowe w tomie II.

² Liczba w nawiasie oznacza liczbę domów danego osiedla.

³ Te 3 nazwy można by już uważać za nazwy osobowe, a nie miejscowe, choć skostniałe wyrażenie przymikowe pozwala je zaliczać do nazw osiedli.

⁴ *U Kowala* inne osiedle, inne *Kowalówka*. Cyfra rzymska oznacza drugie osiedle o tej samej nazwie.

Kowal
U Pawlusia||Pawluś
U Kosiarza||Kosiarz
U Dzieżki (Żyski)||W Sklepie
U Salki
U Prusa
U Misiaka Na Wsi||Misiaki
U Ogrodnika
Firlejanka||Firleje
Karczma
Krakowiakówka
Trafika.

- d) Nieco dalej ku zachodowi — luźne osiedla:
Na Chełmie (Chełm, wzgórze 714 m w połowie drogi między centrum a zachodnią granicą wsi i mniej więcej na granicy Górnej i Dolnej Wsi).
- e) Pogranicze zachodnie — od wsi Jaworznej:
 Przysiółek *Zagranice* z osiedlami:
Zagranice (2)
Dział||Na Dziale (1)
Zadział (3)
Na Pagórku (Jula na Pagórku) (1)
 +*U Kędra* (rozebrany dom)
Łączki (2)
Zajedlina||Za Jedliną (1)
Brzezie (1).
Brzeg (jakby „podprzysiółek“ — 4 gospodarstwa):
Za Osiką +*Gadówka* (rozebrany dom)
Na Brzegu *Łazki*
Piegża (1)
Sikornik (1)
Michałkówka (1)
Cuprówka (1) } osobne osiedla rozrzucone.
- f) Pogranicze wschodnie — od Ujanowic i Kobyleczyny — osiedla:
Na Dziale (II) (1)
Przyłaski (1).
 Przysiółek *Zadziele* (oficjalnie tylko ‘pole’, a na nim 5 osiedli):
U Urbańczaka (1)
Borowiaczka||Borowiak||U Borowiaczki (1)
U Kuśnierki||Kuśnierka
U Janka Z Końca
 (Naklik).
 Przysiółek *Granice* z osiedlami:

W Granicach
U Gieblaka||Gieblak
U Janasa||Janas.

II. Górna Wieś

a) Centrum — *Przy Gościńcu*:

W Młynie|| U Szalasa
Kęcina
Poddziałek
Gawronowa Wieś.

b) Centrum — osiedla „kmiece“ (strona zachodnia):

Chałupiska (1)
Zachęlmie (1)
Dąbki (2)
Salabury (1)
Urygi|| U Urygi||(Urygówka) (1)
U Kiepusa (1)
Kąty (2)
Groń (1)
Obidowa (2)
Padół (1).

c) (Strona pd-zachodnia): Przysiółek *Oślak* z osiedlami:

Wąsikówka|| Wąsiki
U Pasionka|| Pasionek (1)
U Biedy (1)
U Franasia

Szalas 'osiedle na górze Szalas 909 m'||Las.

d) Strona pd-wschodnia:

Zakaleń|| Za Kalenią (jak gdyby dolna część *Kaleni*) (z domami:
U Bartka, U Wikty, U Franka).

Luźne osiedla:

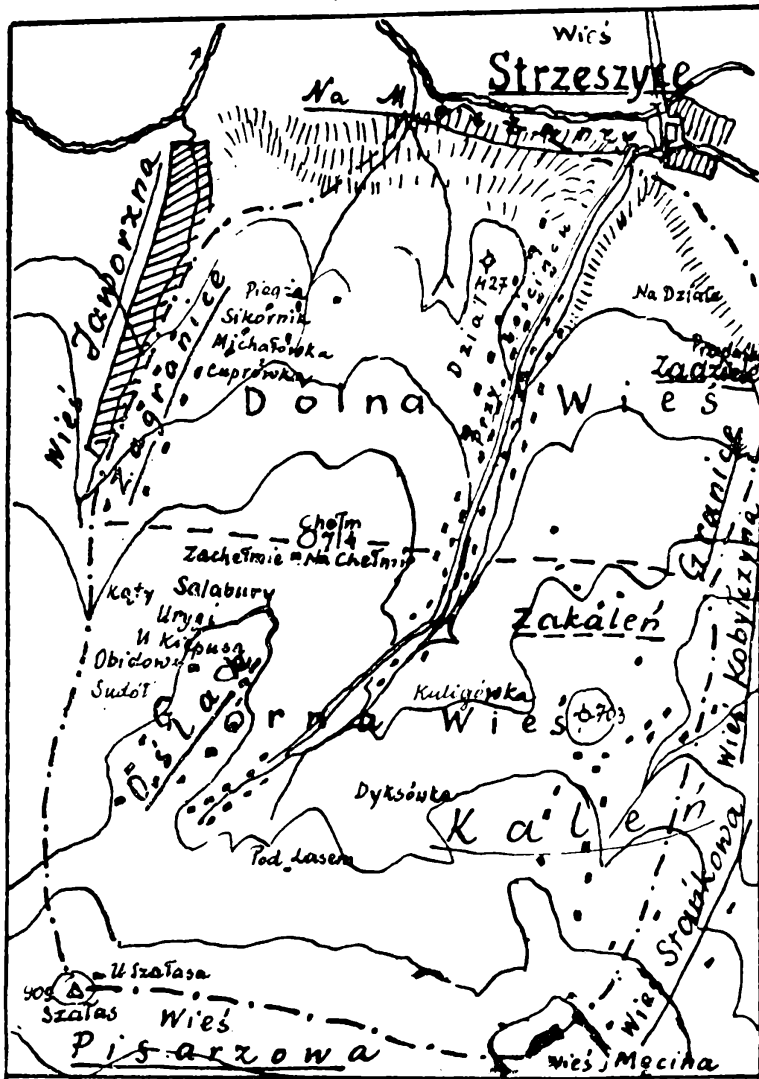
Kuligówka
Dyksówka
U Ogrodnika II
U Kreta (Krecionka) (1)
Pod Lasem (Grześ Pod Lasem) (1).

Przys. *Kaleń* z osiedlami:

U Kowala
Dudek|| U Dudka
U Puchala|| Puchal
U Biskupa|| Nad Żmiącą (1)
Pacholik (1)
Gologóra (1).

Jak z powyższego zestawienia widać, cechą charakterystyczną toponimii zmiąckiej (podobnie jak sąsiedniej — choć już niegórskiej wsi Krosnej) jest przytłaczająca przewaga nazw osiedli, pochodzących od

Nr 5.

Szkic sytuacyjny Żmiącej

nazwiska właściciela, nad wszelkimi innymi typami. Wśród tych rodzinnych przeważają nazwy grupy B 4 d oraz (najczęściej obocznie) B 4 a lub c, tj. wyrażenia przyimkowe typu *Do Wawrzka* lub w mian. l. mn. (poj.): *Urygi*, *Puchal*. Oboczność *Urygi*||*U* *Urygi* jest tak pospolita, że

trudno orzec, która forma jest częściej używana, główna; można często przypuszczać, że wyrażenie przyimkowe jeszcze nie jest całkowicie urzeczownikowione, lecz stanowi normalną formę przypadkową genetiwu. Niekiedy występują obocznie trzy formy: *Kubanek*||*U Kubanka*||*Kubankówka*. Wydaje się jednak, że użycie jednej z tych trzech form nie jest zupełnie dowolne: ta sama informatorka podaje raz nazwę osiedla w mian. l. poj., raz w dp. z przyimkiem *do*, *u*, raz w formie na *-ówka*, to znów inne osiedle zawsze tylko w formie *Piegza*, ew. *Do Piegze* (a nie **Piegzówka*) lub odwrotnie, tylko *Michałkówka*, na *Michałkowie*, a nigdy **Michalek*, **U Michałka*. Wydaje się, że nazwy dzierżawcze na *-ówka* ustalają się na trwałe wtedy, gdy dawni właściciele wymarli czy przenieśli się gdzie indziej, a dawna nazwa została, chociaż nie zawsze tak jest, skoro w osiedlu *Do Piegze* mieszka dziś *Gołąb*. W każdym razie olbrzymia mnogość nazw osiedli 1-domowych nasuwa podejrzenie, że przynajmniej niektóre z nich są jeszcze raczej nazwami osobowymi właścicieli, niż nazwami toponimicznymi. Wreszcie osobliwością jest oboczność form męskich i żeńskich: *Borowiak*||*Borowiaczka* 'wdowa po Borowiaku'||*U Borowiaczki*. Szczegółowo rzecz biorąc, możemy się doliczyć wśród nazw tych 101 osiedli 31 nazw typu 4 a i c (w tym 10 w l. mn.: *Urygi*, 21 w l. poj.: *Piegza*, wśród nich 5 kobiecych), 46 nazw typu 4 d (*U Gieblaka*) i 22 typu 3 a (*-ówka*) oraz 2 typu 3 e (*-owa*), a tylko 26 typu topograficznego i 5 „kulturalnych”. Wszystko to świadczy o nowości typu *Kubanek*, a zwłaszcza *U Kubanka*, a zarazem potwierdza przypuszczenie, że nazwy przyimkowe z dopełniaczem są nazwami in statu nascendi w stanie przekształcania się wyrażenia syntaktycznego na urzeczownikowiony twór toponomastyczny. Oczywiście statystyka ta nie jest zupełnie pewna i sprawdzalna wobec istniejących chwiejności i możliwości stosowania nazw różnych typów.

Ogólna suma nazw (133), niezgodna z liczbą osiedli, wynika właśnie ze współlistnienia obok siebie nazw różnych typów dla tego samego obiektu: najczęściej wymieniają się typy 4 a i c, 4 e i 3 a (*-ówka*), a nawet — jak widzieliśmy — wszystkie trzy typy¹, względnie formy męskie i żeńskie, a także formy l. poj. i mnogiej: *Urygi*||*U Urygi*, *Filipki*||*Do Filipka*. Te oboczności ilustrują zwykle różne stosunki rodzinne i domowe: np. po śmierci gospodarza przekształca nazwa domu swą formę na żeńską, albo też żona żyła w seperacji z mężem i wtedy nazwano jej 'dom *Firlejonka* i ta nazwa została już po jej śmierci, wymieniając się ewentualnie z oboczną *U Firleja*, *Firleje*. To znów osiedle, obejmujące 2 gospodarstwa 2 braci, nosi wspólną nazwę *Krzyżaki*, ale jedno z nich, „ojcowizna” — to *U Krzyżaka*. Zdarza się też, że po śmierci gospodarza zmienia się nazwa gospo-

¹ Nie uwzględniam tu i w statystyce takich oboczności jak *Krzemkówka* i *Na Krzemkowie*.

darstwa: *Borowiak*||*Borowiaczka* — to dziś *U Janka z Końca*. Wszystko to świadczy o dużej płynności tych nazw i nasuwa podejrzenie, czy wszystkie nazwy jednodomowych „osiedli“ (których zresztą nie nazywają tu osiedlami, bo osiedle w tutejszej gwarze to dopiero kilka domów objętych wspólną nazwą), są już urzeczownikowymi nazwami miejscowymi, czy to jeszcze tylko nazwiska osób¹. Druga sprawa to zasięg używania form dzierżawczych na *-ówka* i mianownikowych rodzinnych oraz syntaktycznych wyrażen przyimkowych. Mgr Oleksówna, zapytana, czy to rzecz przypadku, że raz podaje nazwę *Kowalówka*, w innym wypadku *Salabury* lub *U Salabury*, odpowiedziała, że w zasadzie tak, bo to nazwy oboczne; w praktyce jednak wystąpiło wiele nazw tylko w formie wyrażenia przyimkowego, a kilka tylko w formie na *-ówka*. Potwierdzają to też nieliczne zapisy z Mag. On.: tylko *Dudkówka*, *Liptakówka*, *Olchawówka*, *Szymborówka* — i tylko *U Krzyżaka*, *U Robonia*, *U Kiepusa*. Wydaje się, że typ *-ówka* możliwy jest (z nielicznymi wyjątkami) tylko jako nazwa „osiedla“ kilkudomowego, natomiast domy 1-rodzinne przybierają nazwy raczej typu *U Robonia* czy *Roboń*. Wszystko to świadczy o świeżości typu *U Kubanka* (a nawet *Kubanek*): jako nazwy miejscowe są to twory in statu nascendi, w stadium przekształcania się zwykłej formy przypadkowej z przyimkiem w urzeczownikowiony (znaczeniowo) twór syntaktyczny nazwy miejscowej, o czym będzie mowa w następnym rozdziale.

Wreszcie warto zaznaczyć, że spośród kilku wsi, leżących w całości lub częściowo w obrębie pasma Jaworza, tylko Żmiąca przedstawia tak oryginalny i bogaty system toponimiczny. Podobna do niej pod tym względem jest Krosna, leżąca już w dolinie Łososiny — poza obrębem zboczy górskich.

8

Zupełnie inaczej należy potraktować nazewnictwo wsi z terenów połemkowskich. Przede wszystkim — jak już wspomniałem we wstępie — wskutek ruchów przesiedleńczych oraz zmian w gospodarce (zalesienie łąk i pól, rozebranie wielu domów-osiedli) wiele pierwotnych nazw zaginęło, inne, zapisane przez Stiebera i przez mnie, są często nazwami ginącymi lub w ogóle już nie używanymi. Po wtóre całe nazewnictwo tych terenów należałoby podzielić na trzy grupy: nazwy z pochodzenia łemkowskie, ruskie, używane do niedawna wyłącznie przez ludność łemkowską; 2) nazwy pochodzenia łemkowskiego, ale używane także przez ludność polską, zarówno zamieszkałą na tych terenach, jak i szerzej, często już częściowo lub nawet zupełnie spolszczone — i 3) nazwy czysto pol-

¹ Dlatego w powyższym wykazie nie uwzględniłem wszystkich nazw domów, wchodzących w skład np. 2- lub 3-domowego osiedla, ale takich opuszczeń jest niewiele.

skie, bądź bardzo stare, jeszcze sprzed kolonizacji wołosko-łemkowskiej, lub — rzadziej — powstałe później, nawet w ostatnich latach ¹. Pierwsza grupa — poza nazwami wsi i rzek, ewentualnie i głównych szczytów — nie podlega naszej analizie, bo została już opracowana przez prof. Stiebera ², a dziś przedstawia już tylko zbiór historycznie ciekawych, ale nie istniejących w żadnym żywym języku ani w codziennym użyciu nazw ³. Trzecią grupę włączyłem oczywiście w całości, a z drugiej usunąłem nazwy o brzmieniu czysto łemkowskim, dziś już nieaktualne, zapomniane, a uwzględniłem nazwy spolszczone i używane przez obecnych mieszkańców, choćby z językowymi nalotami ukraińskimi. A więc odpadają np. nazwy dawnych ról, polan czy pól w rodzaju *Nataruska*, *Akymilka*, *Pereslich*, *Spilna*, zostają natomiast nazwy wsi, dziś używane, choćby z ukraińską fonetyką (*Berest*), oraz dziś używane, przeważnie spolszczone nazwy osiedli, gór, pól itp.: zostaje więc *Czerzeż* 'las i góra w Tyliczu', *Szynkarówka* 'ts.', *Wysokie Bereście* 'góra', uwzględniona w tym brzmieniu i na mapach turystycznych, zostaje *Piorun* (nie *Peron*) 'góra w Pioruncie', *Wojkówki* (nie *Uikiwky*) 'las — tamże', ale także *Łitowiska* 'las i pole tamże' — nie **Latowiska*, bo w pierwszej, ukraińskiej postaci nazwa dziś jest używana przez Polaków ⁴, podobnie *Kruhla* zamiast polskiej nazwy *Okrągla*, a nawet kilkakrotnie występujący *Horb*, *Horbek*, jeżeli tych form używa zdecydowanie dzisiejsza ludność polska. Również nie uwzględniam w analizie językoznawczej naszego materiału — zjawisk dialektu łemkowskiego, którego przecież dziś na naszym terenie nie ma. Tak jest w opracowaniu ogólnym. Natomiast w szczegółowym wykazie nazw całego terenu (tom II i III) nazwy czysto łemkowskie z grupy I i wyeliminowane przeze mnie jako łemkowskie z grupy II — zebrałem dla pełni obrazu nazewnictwa miejscowego Sądeczyny w dodatkowym, osobnym wykazie.

Również analiza toponomastyczna nazw łemkowskich nie przynosi właściwie niczego nowego, przede wszystkim z tego powodu, że wsie i miasteczka z tego terenu, założone dawniej, w wieku XIII i XIV, były czysto polskie (ewent. polsko-niemieckie), więc ich nazewnictwo utrzymywało się w ramach omówionych wyżej zasad, zwyczajów i grup toponimicznych, a kolonizacja wołoska czy wołosko-ruska rozpoczęła się u nas dopiero w wieku XVI, i to przeważnie w jego ostatniej ćwierci, często uzupeł-

¹ Przypominam, że tereny kolonizowane w w. XVI—XVII ludnością łemkowską były przeważnie już osiedlone przez Polaków — przybysze tylko uzupełniali pierwotną polską ludność (por. s. 25).

² St. Ł. I i II.

³ Oczywiście mam na myśli część zbioru Stiebera, bo jego praca uwzględnia wszystkie nazwy, a więc i grupy II i III.

⁴ Zresztą nie mogłoby być inaczej, bo etymologia tego wyrazu (od *lato* — 'miejsce pobytu bydła czy owiec przez lato') nie jest znana dzisiejszym mieszkańcom tych terenów.

niając tylko już osiadłą tam ludność polską¹; nie więc dziwnego, że na ogół te wsi dostosowały swoje nazewnictwo do urobionego już systemu polskiego. Przy tym były to przeważnie łańcuchówki, a więc wsi „łanowe“, na prawie wołoskim zakładane, ale w typie podobne do naszych polskich czy „magdeburskich“ łańcuchówek. Niestety, nazwy osiedli na -ówka, charakterystyczne dla tego typu wsi, zachowały się tylko szczątkowo, raczej jako nazwy terenowe: *Wronówka* (*Vronyuka*), *Hawrylakówka* (łemk. *Xavrylakiuka*), *Fatuyyuka*, wyjątkowo jako osiedla: *Czałakówka*||*Čaľa-kiuka* w Mochnacze. Nazwy rodzinne typu *Żywczaki* nie występują tu zupełnie. Natomiast częściej zdarzają się formy przymiotnikowe nijakie, zresztą też raczej w nazwach terenowych: *Pasieczne*, *Poplebańskie* (pole), *Bortne* ‘las’, *Skoroniste* ‘osiedle’ w Bereście. Najczęściej jednak występują na całym terenie połemkowskim Sądeczyny nazwy czysto topograficzne jako nazwy osiedli czy części wsi. Warto wreszcie zauważyć, że na tym terenie prawie nie ma przysiółków.

¹ Por. Pieradzka, *Na szlakach Łemk.*, passim, zwłaszcza s. 12, 51—3, 58—70.

ROZDZIAŁ 5

NAZWY TERENOWE

Do nazw terenowych należą nazwy gór, lasów, polan, łąk i pól oraz innych, drobnych obiektów terenowych: jaskiń, pojedynczych skał, których zresztą w Sądeczyźnie prawie nie ma, wreszcie innych terenów, po prostu „miejsce“, których nie można nazwać ani polem, ani łąką, ani lasem. Omawiając nazwy terenowe, trzeba znów — jak przy nazwach osiedli — uwzględnić różnice ukształtowania terenu, położenia geograficznego, a więc osobno traktować góry, tereny karpackie, inaczej cały środek i północ Sądeczyzny, a więc pogórze karpackie.

1. W górach mamy oczywiście wielką mnogość górskich form terenowych: gór „w ogóle“, szczytów górskich, grzbietów, przełęczy i wąwozów, ponadto góry pokryte są jeszcze rozległymi lasami i posiadają wiele polan, stąd w tym terenie wielka ilość nazw terenowych górskich, leśnych i nazw polan. Ale o tych nazwach można powiedzieć mniej więcej to samo, co powiedział o nazwach terenowych Gorców prof. Stieber: podobnie jak w Gorcach, także i w Sądeckim Beskidzie jego mieszkańcy patrzą na góry pod kątem widzenia gospodarczym: „góry to przede wszystkim las i polany, a więc teren o takim czy innym znaczeniu gospodarczym. Mieszkaniec Beskidu nie zwraca prawie uwagi na szczyty...“¹ — inaczej niż kartograf czy turysta, którzy widzą w górach przede wszystkim formy terenowe, punkty widokowe czy szczegóły krajobrazu. Stąd nazwa terenowa oznacza przede wszystkim las, porastający górę, a dopiero wtórnie samą górę, ewentualnie szczyt. Dlatego informator zapytany „Co to za góra?“ — podaje prawdziwą nazwę: *Rogacz*, *Radziejowa*, *Heliaszówka*, lecz ma na myśli przede wszystkim las. Niekiedy ta dwuznaczność nazwy wyjdzie w rozmowie, czasem sam informator określi, np. *Runek* ‘góra, las’, *Kiczera* ‘wierch i lasy’ (w Wierchomli), *Groń* (górka 831 m) — ‘górka i las’ w Woli Kosnowej, *Piechówka* ‘góra i las’ w Kieczni. Czasem w ogóle określi informator znaczenie nazwy górskiej jako las: *Dzwonkówka* — ‘las’ (w Obidzy). Jeśli szczyt czy szczytowy grzbiet zalega hala, to jej nazwa zastę-

¹ Gorce, 213.

puje nazwę szczytu, a nawet całej góry, z czasem ta nazwa przechodzi do nazewnictwa turystycznego i utrwała się na mapach turystycznych i wojskowych (*Łabowska Hala*, *Pisana Hala* — w paśmie Jaworzyny, *Hala Szczawnicka* w paśmie Radziejowej), czasem turyści dobierają sztuczną nazwę, np. *Wierch Nad Kamieniem*, nie wiedząc, że hala szczytowa (nie dochodząca zresztą na sam wierzchołek) — zwie się *Krajnia*.

W niższych położeniach, gdy niższe górki i wzgórza nie są pokryte w całości lasem, lub w ogóle lasu na nich nie ma, tylko pola, może jedna nazwa oznaczać 'pole i górę' (np. *Dzielec* i *Kiercowska Góra* w Woli Krosnowej — lub i 'górze', i 'las', i 'pole' (np. *Malnik* w Muszynie).

Wreszcie jedną nazwę ma także i większa dolina, większy wąwóz — i porastający je las; wszystko to trzeba zawsze traktować jako całość, np. *Skotarskie*, *Borsudziny*, *Pod Wąglorz*, *Pod Polankę*, *Pod Lajbczyk*, *Pod Dudłę*, *Baniska* — to dolinki Wielkiej Roztoki Ryterskiej i zarazem lasy, *Głębokie* to 'las i potok' w Łomnicy itd. W takich wypadkach traktuję te nazwy jako terenowe i tu je umieszczam w przeciwieństwie do małych dolinek i wąwozów, noszących nazwę potoku, zaliczoną do nazw wodnych. Wreszcie trafia się też nazwa, która jest nazwą góry i równocześnie osiedla czy przysiółka na tej górze zbudowanego, np. *Makowica* nad Suchą Strugą.

Ale tu zaczynają się odstępstwa od systemu nazw Gorców, przedstawionego przez Z. Stiebera. Przede wszystkim nawet w terenie górskim, na południu, większe, wyróżniające się w krajobrazie swym kształtem góry, choćby pokryte lasem, mają swoje własne nazwy. A więc *Kicarz* w Piwnicznej to jednak przede wszystkim 'góra' (choć łomniczanie traktują tę nazwę też chyba jako nazwę lasu, o czym świadczy składnia: *w Kicorze* (bo tu ma formę oboczną żeńską: *Kicora*) — nie: *na Kicorze*. Również jako 'górze' podano mi *Sycówkę* w Głębokim i Kokuszcze, *Koziejówkę* w Muszynie, *Ostrą* w Barcicach, *Tokarnię* między Przysietnicą a Skrudziną itd. Po wtóre: czasami góra, której nazwa może zresztą oznaczać i las, ma jakiś charakterystyczny, wyróżniający się wierzchołek i ten otrzymuje wtedy osobną, własną nazwę. Tak jest w Wierchomli Wielkiej, w której wspomniana wyżej Kiczera ma szczyt zwany *Drapą*, tak jest z Mogielicą (1171 m), która zresztą jest graniczną górą Sądeckizny i Gorców, a której wyniosły wierzchołek zowie się *Kopą*, zachowując w ten sposób „system“ sądecki. I po trzecie: właśnie wskutek obfitości lasów w górach i ich rozległości, często otrzymują własne, odrębne nazwy poszczególne części lasu, „rejon“, i stąd wspólna nazwa góry nie oznacza już lasu, lecz górę: tak np. na górze *Modyni* (*Modyń*) nad Kicziną — poszczególne partie lasu zwą się: *Łysina*, *Brześciń*, *Brzezcie* itd.

Również i grzbiety, i przełęcze górskie mają własne nazwy, oczywiście tylko przełęcze głębsze, wyraźne, zwłaszcza mające znaczenie komunika-

cyjne, np. przełęcz *Wilczy Dół* między Jodłową Górą a Rosochatką, którą prowadzi droga z Posadowej do Ptaszkowej, *Przysłopy* między Dzwonkówką a Szczawnicką Halą ze starą, ważną drogą z Obidzy do Szczawnicy czy Krościenka, *Żłóbki* między Radziejową a Rogaczem.

W górach wyróżniają się nazwy polan, hal — ze względu na duże znaczenie tych polan w gospodarce pasterskiej. Dlatego — o ile rozciągają się na grzbiecie czy szczycie górskim, narzucają swoją nazwę zajmowanej przez siebie formie terenu (por. wyżej: *Łabowska Hala*, *Pisana Hala*), o ile są niżej, mają sobie tylko właściwą nazwę, albo topograficzną (*Dudniska*, *Jaworzyna*, *Mnich*, *Skalka*, *Wychody*, *Kiczora*), albo kulturalną (*Wdżary*), albo — najczęściej — od właściciela: *Tylowska*, *Maćkowska*, *Kornytowa*, *Jasionowa* itd. Ze względu na ich rolę w górach, podaję nazwy polan w lasach rycerskich w osobnym, dodatkowym zestawieniu (w t. III).

Tej mnogości nazw lasów i polan oraz grzbietów przeciwstawia się na tych terenach górskich zupełne ubóstwo nazw obszarów uprawnych, pól, niw, ogrodów¹. I to zupełnie jasne. Wynika to przede wszystkim z dawnego systemu gospodarki pastersko-hodowlanej: kawałki pola „wyrobione“ na spalonym lesie były nieliczne i niewielkie (polany uzyskane z karczunku przeznaczano przede wszystkim na pastwiska) i znajdowały się raczej blisko osiedla, a więc nie otrzymywały osobnych nazw. Po wtóre — taki system nazewnictwa dyktował sam teren: skoro każdy wąwóz, grzbiet czy polana — miały swoją nazwę, to i półko uprawne, choćby oddalone od osiedla, przejmowało tę nazwę, najczęściej zresztą „topograficzną“ czy „kulturalną“. Tak np. w Łomnicy-Zdroju z 36 zanotowanych nazw terenowych w rodzaju *Wierchy*, *Łaziska*, *Kacza Góra*, *Bukowina*, *Jarzębackie Góry* itd. — zaledwie 4 są nazwami pól: *Granice*, *Przymiarki*, *Nowiny* i *Świniarnia* (nazwa pola i domu); w Obidzy na 25 nazw terenowych² nie ma ani jednej nazwy pola. Podobnie i w Piwnicznej, gdzie dzisiejsze osiedla to często nazwy pól — jeszcze w XIX wieku. Ale także i nazwy wzgórz, polan itp. — stają się z biegiem czasu nazwami osiedli.

2. Podobnie jak w systemie nazw osiedli — tak i w zakresie nazw terenowych odrębną, drugą grupę tworzą wsi centrum Kotliny Sądeckiej. Tu — ze względu na położenie wsi w dolinie Dunajca czy innych rzek i większych potoków oraz na okalających je wzgórzach — brak tu prawie zupełnie nazw obiektów górskich i leśnych; natomiast rolniczy charakter tych wsi, żyzność gruntów, zresztą dość silnie już rozdrobnionych —

¹ A więc inaczej niż np. we wsiach pow. myślenickiego, por. M. Kucała: *Nazwy terenowe kilku wsi pow. myślenickiego*, *Onom.* V, s. 67—100: autor zebrał z 6 wsi 1600 nazw terenowych (głównie pól i ról). Podobnie Z. Gołębiowska: z 13 wsi orawskich zebrała 2886 nazw terenowych, zob. *Terenowe nazwy orawskie*, op. cit.

² W rzeczywistości jest ich znacznie więcej, lecz dużo z nich wskutek zabudowy stało się nazwami osiedli; ich charakter „terenowy“ zaniknął.

wszystko to przyczyniło się do powstania bardzo wielu nazw pól: nie tylko większe „niwy“ (tak są nazwane większe obszary na mapach katastralnych), ale i drobne półka mają swoje odrębne nazwy: w samym Świniarsku zanotowałem takich nazw 34¹.

3. Trzecią grupę tworzą wsi północnej, a częściowo i środkowej Sądeczyny — wsi pogórza. Cały ten obszar cechuje niezwykle ubóstwo nazw terenowych: kilka nazw obszarów leśnych, i to mało oryginalnych (najczęściej typu: *Wielki Las*, *Mrozowski Las*, *Trzycierski Las*, czasem inne — typu topograficznego: *Garby*, *Zaskale*, *Ostrysz*), kilka nazw wzniesień czy dolin, które zazwyczaj są też nazwami osiedli czy przysiółków (*Dział*, *Paryja*, *Skala*, *Łazy*, *Łazki*, wyjątkowo samodzielna nazwa góry (*Kobylnica*, *Dąbrowska Góra*) i zwykle ani jednej lub znikoma ilość samodzielnych nazw pól czy łąk (najczęściej otrzymują je skrawki pastwisk czy pól nad rzeką, potokiem, stanowiące dla oka samodzielną całość (*Sikornik*, *Równia*, *Spasne*)).

Ale spotykamy też inne stosunki, i to nieraz różne w sąsiadujących ze sobą wsiach pogórza. Tak np. informatorzy z Połomia Małego oraz z Porąbki Iwkowskiej (pow. brzeski), starsze kobiety, a więc dobrze znające teren, stanowczo twierdziły, że żadne pole nie ma odrębnej, własnej nazwy, a w razie koniecznej potrzeby określa się dane półko nazwiskiem właściciela (wzgl. przezwiskiem) lub też ogólną nazwą terenu, części wsi czy przysiółka (*Nadole*, *Nowizny* w Połomi (tak!), *Psiagóra*, *Burdak* itd. w Porąbce). Natomiast w najbliższych wsiach: w Kątach, w Wojakowej (pow. brzeski) czy w niedalekiej Sechnej (lim.) — informatorzy podali, że każde półko, każde *stajonko* (liczące po kilka zagonów — Sechna) ma odrębną nazwę, używaną przez właściciela i jego otoczenie i znaną tylko przez najbliższych sąsiadów; chcąc wszystkie nazwy spisać, trzeba by chodzić od domu do domu. A jest tych nazw bardzo wiele; z jednego tylko osiedla w Kątach podano następujące: *Kozica*, *Zapaść*, *Debrza*, *Pod Garbem* ('pola ew. z lasem'), w Sechnej: *Kwokówka*, *Za Wygonkiem*, *Przy Krzakach*, *W Padolach*, *Chałupiska*, *Ugorek*, *Pod Chałupą*, *Nad Grzesia*. W podobny sposób kształtuje się nazewnictwo pól w Gródku gorl. z tą różnicą, że w Gródku nazwy pól, ciągnących się zagonami równolegle do potoku i drogi, krzyżują się z nazwami ról; w ten sposób jedna nazwa

¹ Por. uwagę J. Staszewskiego: „... im większe było rozdrobnienie ziemi, tym większa była ilość nazw pól. Tworzą się one coraz obficiej w miarę podziału ziemi (Klasyfikacja i systematyka nazewnictwa geograficznego, s. 257). Ale zróżnicowanie nazw polnych może sięgać czasów b. dawnych: „W ustroju feudalnym proces nazywania ziemi jest już tak zróżnicowany, że często kilka morgów pola tworzy oddzielną niwę ze swoją własną nazwą, nie zapisaną nieraz na mapach katastralnych, ale znaną i używaną powszechnie na miejscu“ (tamże). Ale z drugiej strony źródłem dużej ilości nazw pól może być też duże zróżnicowanie terenu i jego pokrycia (zob. wyżej: *Debrza*, *Zapaść*, *Przy Krzakach* itd.).

oznacza pas pola, należący do kilku ról, do kilku właścicieli, np. *Dział, Pod Działem, Doliny, Grodki, Osicze, Górka, Pod Sadem, Za Działą, Między Brzezunami, Pod Łaziskami, Od Kędry* itd. Jak widzimy, pola mają nazwy prawie wyłącznie topograficzne, przeważnie określające ich położenie względem innych obiektów, kształt, teren itp.

Ale wszystkie te nazwy terenowe tworzą się podobnie jak znaczna część nazw osiedli i dadzą się podzielić na te same typy i grupy znaczeniowe i formalne jak nazwy miejscowości¹, z tym, że pewnych typów może brakować, a niektóre formacje są reprezentowane nielicznymi przykładami: np. w Sądecczyźnie brak nazw patronimicznych, służebnych, plemiennych i rodowych, a silnie są rozbudowane nazwy topograficzne oraz urobione od innych nazw geograficznych. O podziałach Kucały i Lubasia była już mowa w rozdziale 3, tu wspomnieć jeszcze można o podziale nazw Bojkowszczyzny J. Rudnickiego², który wyróżnił grupy znaczeniowe oznaczające pochodzenie nazw terenowych (od terminów górskich, od świata roślinnego i zwierzęcego itd.), od kształtów, od cech gruntu, od barwy — a więc dosyć podobnie, jak to zrobił Lubaś, ale mniej drobiazgowo. W niniejszej pracy stosuję konsekwentnie omówiony w rozdz. 3 podział Taszyckiego dla nazw miejscowości — z ewent. wewnętrznym zróżnicowaniem. A mianowicie:

A. I. Nazwy topograficzne — 1. bezprzyrostkowe: *Błyszcz, Czertez, Cyrla, Drapa, Dział, Góra, Chelm, Magura, Skala, Syhla, Ubocz, Wierch*; 2. a) **przyrostkowe:** *-acz (Rogacz), -e (Bucze, Jaworze), -ec (Jabloniec), -ica (Czubica), -ik (Dołki), -ka (Sprzyczka), -ina (Kotlina), -isko (Zapadli-ska)* itd.; 3. **złożenia prefiksarno-sufiksalne** (*Rozdole, Zakręcie*); 4. **Złożenia prefiksalne** (*Zadział*); 5. **Zestawienia i zrosty:** (*Krzywe Nivcy, Kamienny Groń, Zapadła Dolina*); 6. **Wyrażenia przyimkowe** (*W Jałowcach, Pod Białą Drogą, Za Chmielnik*).

II. Nazwy kulturalne — z podziałem wewnętrznym jak wyżej: 1. *Fol-wark, Grobla, Łazy, Młyny, Ogrody, Wygon*; 2. **sufiksalne** : *-ek, -ik, -isko, -ów (Kierków)* itd., z tym, że brak tu złożenia prefiksalnych, prefiksarno-sufiksalnych — bo te samą swą strukturą tworzą typ topograficzny — oraz zestawień — które ze względu na różny charakter obu członów — przechodzą do typu IV.

¹ Zauważył to już M. Kucała, *Nazwy terenowe... Onom. V*, s. 68 oraz Z. Gołębiowska (Terenowe nazwy orawskie), która stosuje w swej pracy podział Taszyckiego. Inni badacze nie zajmowali się tym zagadnieniem — albo opracowując podział raczej nazw wsi, albo zestawiając cały materiał nazewnictwa łącznie, alfabetycznie.

² Rud. Boj. — Ale ten podział czasami trochę sztuczny: np. wg tych kryteriów nazwy *Chelm, Paryja, Wądoty* — to zarówno „terminy górskie“, jak i określenie kształtu obiektu; *Skala* i *Skalka* to „terminy górskie“ i określenie „cech gruntu“.

Tu włączyć można jako osobną podgrupkę nazwy żartobliwo-przezwiskowe: *Burdel, Raj*.

III. Nazwy dzierżawcze (zwłaszcza w nazwach ról i polan): — tylko sufiksalne: *-ów, -owa, -owe, -owo*: (*Niemcowa [polana], Radziejowa g., Grybosiuwo* — 'n. pola stanowiącego rolę' zob. w ust. o wsiach łąkowych, s. 66); *-in, -ina, -ino* (o *-ino* jw.), **-jb, *-ja, *-je, -ówka*: *Chrobakówka, Hebdówka, Rechmanówka* (role i polany), *-ka (Pisarka), -ska, -skie (Tyłowska, Pietruskie), -owiec (Kordowiec)*.

IV. Nazwy od innych nazw miejscowych (miejscowości, terenowych, wodnych): 1. *Majdan, Potoki*; 2. *Gostwiczki* (od wsi *Gostwica*); 3. *Na Lichni* (od pot. *Lichnia*); 4. *Pasternickie Działki* (od n.ter. *Pasternik*). Wątpliwe są nazwy dolinek i wąwozów (a więc także pól i lasów) identycznych z nazwami potoków, bo trudno ustalić, która od której pochodzi: *Majdan* — pierwotna ter. nazwa, należałaby wtedy do kulturalnych.

V. Nazwy złożone 1. z pierwszym członem odróżniającym urobionym od innej n. mc.: *a—aa*: *Bilskie Lasy, Burdakowskie Pole, Dąbrowska Góra, ab* — to samo, ale człon odróżniający (przydawkowy) na 2. miejscu: *Krzaki Chochorowskie, Las Kadecki*; 2. z pierwszym członem dzierżawczym: *Gawłowski Lasek, Ruchalowe Krzaki*; 3. z pierwszym członem innego pochodzenia (np. żartobliwe określenie): *Babi Brzuch* 'wzgórze'.

B. Nazwy oznaczające pierwotnie ludzi:

VI — VII — IX — patronimicznych, służebnych, plemiennych w Sądeczyźnie brak.

VIII. Nazwy rodzinne wyjątkowo: *Kućmy*.

C. — obcych nazw nie spolszczonych brak, jedyny wyjątek: *Lembark* w Łomnicy.

D. Dwuznaczne: *Ciecierz, Psie*.

E. Ciemne: *Lizawy, Strzębiałówka* i inne.

Na szczególną uwagę zasługują wyodrębniające się nazewnictwo nazwy polan i hal (przeważnie dzierżawcze na *-owa, -ówka* lub przymiotnikowe na *-ska* (*Niemcowa, Maćkowska*), często też od kształtu polany lub jej położenia (*Okragła, Krajnia*). Dlatego niezależnie od szczegółowego opisu w tomie III nazwy polan zebrane są w osobnym dodatkowym zestawieniu alfabetycznym w tymże tomie.

Nazwy jaskiń i skał.

Jest ich, jak wspomniałem, w Sąd. bardzo niewiele. Ponieważ powstanie ich łączy się z różnymi legendami ludowymi, więc też ich nazwy często są związane z „nieczystymi“ siłami: *Diabli Kamień* nad Krynica, *Diabla Dziura* 'jaskinia w Bukowcu'; czasem nazwa pochodzi od kształtu skały: *Krzasto, Skalka, Wietrzne Dziury* 'zapadlisko' i 'las pod Przechybą', czasem od koloru: *Biały Kamień* w rejonie Złotnego-Barnowca.

ROZDZIAŁ 6

NAZWY WÓD

Podobnie jak nazwy terenowe, tak i nazwy wód o wiele liczniejsze są w południowej, górskiej części Sądeczyny — niż na środkowym i północnym pogórzu. Wynika to zarówno z ukształtowania terenu, z jego zabudowania, jak wreszcie ze stosunków gospodarczych. Bardzo silnie rozczłonkowany teren górski, pokryty mnóstwem dolinek i wąwozów, spowodował powstanie mnóstwa strumieni i małych potoczków, z których niemal każdy ma własną nazwę¹. Ale do powstania tych nazw przyczyniła się też zabudowa potoków górskich. Skoro osiedla górskie rozmieszczały się nad tymi potokami i na sąsiednich zboczach, to i nazwy trzeba było wynaleźć dla tych potoków, z których codziennie brano wodę. Wreszcie i szersze względy gospodarcze: tereny leśne, tak ważne dla życia i gospodarki wsi, nadają swoje nazwy przepływającym je potokom. Natomiast w centrum Kotliny Sądeckiej i na pogórzu nie tylko mniej jest dolinek i potoków, ale nie mają już one dzisiaj tak doniosłego znaczenia dla wsi, jak dawniej, skoro kilka z tych wsi zbudowano na wzgórzach i grzbietach górskich — z dala od wody (Mogilno, Boguszowa, Klimkówka, Łazy Biegonickie, Łazy Brzyńskie); więc też i nazwy potoków mniej są ważne. Zdarza się dość często, że nazwa głównego potoku, przepływającego przez wieś, jakkolwiek znana, prawie jest nie używana: pospolicie mówi się *żyka* (a raczej *Żyka*, bo to już staje się niemal nazwą własną), a czasem w ogóle jest tylko *Żyka*. Boczne potoczki, zwłaszcza małe, krótkie, najczęściej w ogóle nie mają nazwy. Ilustrować to zjawisko może statystyka: Obidza ma nazw potoków 10, Przysietnica 9, Rytro 10, Kąclowa 12, Frycowa 9 — natomiast Brzezna z Chochorowicami — 2, Trzetrzewina z Bieczycami Górnymi — 2, Łukowica, Jadamwola, Jastrzębie, Świdnik, Owieczka (wszystkie lim.) Piątkowa — po 1, Przydonica z Glinikiem i Zbękem, Librantowa i szereg innych — zero.

¹ Por.: „...im bogatsze jest urzeźbienie i hydrografia, tym więcej jest nazw”. (J. Staszewski, *Klasyfikacja i systematyka nazewnictwa geogr.*, s. 258).

Również w zakresie wymyślania nazw wodnych wykazali pierwotni i późniejsi mieszkańcy Sądeczyny daleko mniej inwencji, niż w zakresie nazw terenowych. Poza prastarymi nazwami rzek (*Dunajec, Poprad, Kamienica*, zapewne też *Biała i Łososina*) także niektórych potoków (*Łomnica, +Słona*) mniejsze rzeczki i potoki otrzymują nazwy najczęściej od wsi, przez którą przepływają, identyczne z nazwami mieszkańek wsi (typ *Niskowianka*), czasem w innej postaci słowotwórczej (*Królówka, Jamniczka, Ubiadek*), czasem od właścicieli terenów, przez które płyną: *Romankowski Potok, Motykowski Potok*. Wreszcie najprostszy sposób: urabianie nazwy od terenu, z którego potok wypływa lub przez który przepływa: *Majdańska Rzeka, Spod Złotego (potok), Potok w Kretówkach* itd.

Kusiłoby trochę — zgodnie z powyższymi rozróżnieniami — zastosowanie podziału według pochodzenia nazw wodnych — jak to zrobił Rudnicki¹ z nazwami Bojkowszczyzny: od terminów wodnych, od właściwości wody (koloru), cech dna i gruntu, od świata roślinnego, od położenia względem innych obiektów — od nazw wsi i osiedli czy od nazw terenowych. Stosuję jednak konsekwentnie podział przyjęty dla nazw miejscowości i nazw terenowych (zob. poprzednie rozdziały). A mianowicie:

A. Nazwy, które zawsze były nazwami wodnymi lub terenowymi, wyjątkowo też nazwami wsi²

I. Nazwy topograficzne

1. Bezprzyrostkowe: *Biała, Czarna, Doliny*, 2. Przyrostkowe: *-ak: Wiklak; -ec, -eniec: Głębiec, Głębieniec; -ka: Białka, Kamionka; -ica: Kamienica; -inka: Jaworzynka; -owiec: Bukowiec* itd.; 3. Złożenia prefiksально-sufiksalne: *Leszcze*; 4. Złożenia prefiksalne — brak; 5. Zestawienia: *Biały Potok, Czarna Młaka, Suchy Potok*; 6. Wyrażenia przyimkowe: *Od Cegielni, Spod Wdżarów, Potok Pod Wybrańską, Do Kłyt*.

II. Nazwy kulturalne

1. (jw.): *Piekło*; 2. *-isko: Grodzisko; -ne: Złotne* itd.

III. Nazwy dzierżawcze

Wyjątkowo: *Paskówka, +Kacówka*, łemk. *Boryłów* czy *Mykosza*; poza tym albo w zestawieniach, a więc w typie V (*Marynin Potok*), albo = n. miejscowości: *Gaboń, Gorzków*, a więc w typie IV.

¹ Por. Rud. Boj., s. 38.

² Por. A. Wilkoń, Polskie nazwy miejscowe od nazw wodnych, Onom. VIII, 87—124. Autor przyjmuje jako wcześniejsze od nazw wodnych tylko nazwy wsi typu kulturalnego (*Krzyżówka*) lub dzierżawczego (*Binczarowa*) czy zdrobniałe, ale przyjmuje też wątpliwe pochodzenie nazw takich jak: *Obidza, Dąbrowa, Lipnik*.

IV. Nazwy od innych nazw geograficznych

(W każdej grupie a) od n. wsi czy ps-ka, b) od n. ter.):

1. a) *Gaboń*; b) Tu można by włączyć nazwy typu *Piekło* (zob. niżej);

2. przyrostkowe: a) *-anka*: *Brzeźnianka*, *Biczyczanka*, *Głębozanka*, *Niskowianka*, *Szymanowianka*; *-ówka*: *Królówka*, *Wojnarówka* (od wsi na *-owa*); *-ka*: *Jamniczka*, *Lipniczka*, *Jastrzębka* (od wsi na *-ica*, *-e*); *-ek*: *Ubiadek* (potok z *Ubiadu*); *-owiec*: *Czaczowiec* (od wsi na *-ów*); b) *-ny*: *Mogielićny* (od g. *Mogielić*).

3. Zestawienia — mieszczą się w typie V.

4. Wyrażenia przyimkowe — mieszczą się w typie I (topogr.).

V. Nazwy złożone

1. **Dzierżawczo-topograficzne** najczęściej z 2. członem *Potok*; *Barbarzaków Potok*, *Księży Potok*, *Gryblowski Potok*, *Rośkowy Potok* — typ spotykany raczej we wschodniej części Sądeczyzny.

2. **Pierwszy człon wskazuje pochodzenie od n. wsi, przysiółka lub ter.:** *Kokuszczański Potok*, *Młodowski Potok*, *Łęcka Rzeka* (z *Łęki*), *Witkowski Potok* (z ps-ka *Witkowskie*).

3. **Inne:** *Stary Zdrój* 'źródło w Żegiestowie'.

B. — typy VI — VII — VIII — IX: nazwy ludzi nigdy nie służą bezpośrednio do tworzenia nazw wodnych.

C. — brak.

D — E. Nazwy dwuznaczne i ciemne:

Czercz, *Lichnia*, *Łubinka*, *Neprodak*, *Żeglarka* i inne.

Podział ten ma też słabe strony, bo np. w nazwach wodnych topograficznych czy kulturalnych znajdują się nazwy na pewno pochodzące od nazw terenowych: *Kosarzyska*, *Piekło* i *Złotne*. Nazwy potoków pochodzące od świata roślinnego: *Bukowiec*, *Leszcze*, *Jaworzynka* — to przede wszystkim nazwy lasów i uboczy, a dopiero wtórnie potoków. Można by je więc umieścić w typie IV. Ponieważ jednak nazwy potoków stanowią często nierozdzieloną całość z nazwą otaczającego je terenu, więc decyduje o podziale podstawowe znaczenie, w tym wypadku „topograficzne“, „przyrodnicze“, a więc *Bukowiec* to nie tylko „las bukowy“, ale także 'potok przepływający przez las bukowy'.

Zupełnie wyjątkowo występują nazwy źródeł (*Osiek*, *Podkrzasło*), stawów (*Czarna Młaka*, *Stawiska*) oraz sztuczna, nowa nazwa: *Jezioro* (*Różnowskie*).

ROZDZIAŁ 7

Charakterystyka językowa materiału I:

NAZWY TYPU *PODLAS* I *POD LASEM*

Osobną uwagę należy poświęcić tworzeniu nazw przysiółków i osiedli typu *Podlas*, *Zagóra*, obocznych im i równoważnych, a pochodnych od nich nazw typu *Podlesie*, *Zagórze* oraz wyrażeniom przyimkowym typu *Pod Lasem*, *Za Górą*, z których się oba poprzednie typy wywodzą. Ważne będą te rozważania nie tylko ze względu na wielką ilość i częstość występowania tych typów w terenie Sądeczyzny, jak i z uwagi na to, że ten nowy materiał zilustruje i uzupełni rozważania na ten temat M. Karasia¹ oraz ciekawe, dodatkowe uwagi K. Dejny². W swej interesującej monografii o nazwach typu *Podgóra*, *Zalas* wyjaśnia Karaś charakter i sposób powstawania tych nazw. Autor tłumaczy je mianowicie³ jako odrębny słowotwórczy typ prefiksalny, w którym jedynym wykładnikiem słowotwórczym (= formantem) jest przedrostek, i wyprowadza te nazwy od wyrażen przyimkowych według wzoru: *Zabrzeg* $\Leftarrow$ *za brzegiem*⁴. Autor ukazuje też mechanizm tej przemiany: „W takich wypadkach mamy do czynienia ze zmianą funkcji wyrażenia przyimkowego oraz z zatarciem się stosunku przyimka do odpowiedniej formy przypadkowej. Zamiast bowiem funkcji składniowej (zwykle okolicznik miejsca) otrzymuje ono funkcję leksykalną, w zakresie nazw miejscowych onomastyczną. Jego pierwotna funkcja składniowa zależna jest od ujawnionego językowo, bądź tylko domyślnego członu konotującego, zwykle czasownika i form od niego pochodnych, np. »wieś (leżąca) za górą«, stąd nazwa miejscowa *Zagóra*, »pokój, który jest przed innym pokojem«, stąd *przedpokój*. Przy uświadamianiu sobie tego związku z czasownikiem przeważa funkcja składniowa, która jednak w miarę separacji składniowej wyrażenia przyimkowego od konotującego ją członu zaciera się i coraz bardziej nabiera ono funkcji leksykalnej. Przy czym zupełny zanik następuje wtedy, kiedy za-

¹ M. Karaś — zob. Bibliografię na końcu cz. I.

² K. Dejna, *Śl.* — jw.

³ Op. cit., s. 8.

⁴ S. 67 nn. i 111—2.

mierza zależność formy fleksyjnej danego czasownika od przyimka i wyrażenie przyimkowe może być substantywizowane. Od tego momentu pozostaje tylko funkcja leksykalna“¹. Ale podany przez autora olbrzymi materiał jest już zrealizowanym wynikiem tej przemiany składniowej funkcji na leksykalną, a nie ukazuje nam samego procesu tworzenia się tych nazw, procesu, który ukaże się żywo wtedy, gdy obok siebie mogą występować — obie formacje: już leksykalna — *Zalas*, *Podgóra* i jeszcze składniowa, wypowiedziana pierwotnie wyrażeniem przyimkowym z czasownikiem, w dalszym ciągu samym wyrażeniem przyimkowym, pełniącym już funkcję zestawienia, jakby zastępującego formę mianownika l. pojedynczej. Jedyny przykład takiej oboczności podaje Karaś na s. 113, ale z formą przyimkową już jako zrost: *Podmalcem*||*Podmalec*. Natomiast nazwy osiedli Sądeczyzny (nie wsi, a przysiółków wyjątkowo!), dostarczają wielu przykładów na tego rodzaju oboczności i ukazują żywy w tej chwili proces formowania się typu nazw *Zalas*, *Zagóra*.

Na przykład zapytany o nazwę osiedla Gołkowice Górnych informator podaje *Podgóra*, dop. *Podgóry*, ale na pytanie o miejscownik — poda tylko *pod Górą*, a nie jakieś **na Podgórze*. Częściej jednak i formę dopełniacza podadzą informatorzy tylko w wyrażeniu przyimkowym: *Zabrzeżina* — *zza Brzeziny* (Mystków)² nawet przy formacji prefiksально-sufiksальной: *Podlesie*, *Zalesie* — *spod Lasu*, *zza Lasu* (wzgl. *Spod Lasu*, *Zza Lasu*) i *Pod Lasem* (np. w Posadowej Mogińskiej), co wskazuje na to, że i przy tworach prefiksalnych owo *spod Góry* należy czytać i rozumieć jako wyrażenie przyimkowe *spod Góry*, a nie dopełniacz zwyczajny z przyimkiem: **z Podgóry*, choć przy wiadomych częstych wahaniach i taka interpretacja byłaby możliwa. Poza tym jednak materiał nazewniczy Sądeczyzny daje bardzo wiele przykładów wahań i oboczności właśnie w zakresie tych nazw: obok *Podgóra* mamy przeważnie i *Podgórze* (często podawane jako rzadsze, ale czasem też i samodzielne), ale także i *Pod Górą* występuje często jeszcze w funkcji mianownika, obok *Podlysce* (= *Podleszcze*) — *Pod Lyscám* (Cieniawa), obok *Nadgórcze* — *Nad Górkami* (Biegonice), obok *Podgórcze* — *Pod Górkami* (Dąbrówka), *Podborowa*||*Pod Borową* itd.³. Niekiedy znów trafia się nielogiczne pomieszanie formy i sensu nazw: *Zabrzeżina*, *zza Brzeziny*, ale *w Brzezynie* (!) (Mystków). W każdym razie ewolucja formalna jest jasna: wyrażenie przyimkowe nabiera z czasem

¹ Op. cit., 112.

² Jak zwykle w części ogólnej podaje nazwy w brzmieniu i pisowni literackiej, w oryginalnym brzmieniu ludowym tylko w razie, gdyby to było potrzebne do jaśniejszego przedstawienia omawianego zjawiska.

³ Ten proces przekształcania się wyr. przyimkowego w złożenie prefiksalne pokazuje też na materiale kielecko-sandomierskim M. Kamińska: *pod Borkem meska* = *Podborek*, ale także z genetiwu: *spod Borku* = *Podborek* (O nowszych nazwach miejscowych na terenie Wyżyny Kielecko-Sandomierskiej, Rozpr. K. Jęz. ŁTN VIII 259—268).

funkcji mianownika i może być odpowiedzią na pytanie, jak się osiedle (przysiółek) nazywa, tak że możemy uważać za dwie nazwy równorzędne w funkcji mianownika: *Podgóra* i *Pod Górą*; możemy się spotkać wprost z całym zdaniem „To jest (osiedle) *Pod Górą*” lub „... nazywa się *Pod Górą*”. Oczywiście w tym wypadku *Podgóra* jest wydedukowanym mianownikiem od narzędnika *Pod Górą* po uproszczeniu wyrażenia syntaktycznego przez opuszczenie rzeczownika uogólniającego, czyli członu utożsamiającego („dom“, „osiedle“, „miejsce“, „pole“). Inną parę analogiczną tworzą oboczne wyrażenia przyimkowe *Za Wodą*, *Za Pasiekami* i złożenia prefiksalnie-sufiksalnie *Zawodzie*, *Zapasieczy*, używane równorzędnie, może — zwłaszcza przy mniejszych osiedlach — z niejaką przewagą wyrażenia przyimkowego. Ten sam przysiółek (wraz z terenem), należący do dwóch wsi, nosi w Gaboniu obocznie wszystkie trzy możliwe nazwy: *Za Pasiekami* = *Zapasiaki*||*Zapasieczy*, gdy w Skrudzinie (inf. z Gołkowic Dolnych) tylko *Zapasieczy*||*Za Pasiekami*.

Ale jest jeszcze inny, bardziej bezpośredni sposób przekształcania się wyrażenia syntaktycznego w twór czysto leksykalny, a to za pośrednictwem dopełniacza. Jeśli ktoś mieszka w osiedlu *za lasem* czy *pod górkami* (a jeśli te apelatywy stały się już nazwami własnymi topograficznymi, to *za Lasem* i *pod Górkami*), to normalnie *idzie*, *przychodzi zza Lasu*, *spod Górek*; drogą morfologicznej perintegracji tematu dzieli się wyraz (świadomie czy podświadomie) inaczej: *z Zálassa*, *s Podgúrek* — i stąd już proste wyprowadzenie mianowników *Zálas*, *Podgúrki*¹. Tego rodzaju chwiejnych oboczności, co do których informator wyraźnie wahałby się, gdyby mu przyszło napisać poprawnie wszystkie te formy, jest na naszym terenie bardzo wiele, występują w każdej niemal większej wsi² i świadczą, że widzimy tu proces tworzenia się tego nowszego typu słowotwórczo-onomastycznego, widzimy go „in statu nascendi”. Zachodzą przy tym pewne warunki, choć niezupełnie ściśle przestrzegane:

1. Do tworzenia wyraźnych typów rzeczownikowych, formacji „słownikowych” (*Zálas*||*Zalesie*) mają skłonność raczej większe osiedla i przysiółki oraz większe obiekty terenowe: długi pas pól, ciągnących się *pod lasem*, *za działem*, *pod Chelmem* itd. Natomiast wsi typu *Zálas* w Sądeczyźnie nie ma, jest tylko przedmieście Nowego Sącza — *Zakamienica* i okolica Starego Sącza — *Podmajerz*, wsie oraz nazwy części (dzielnice)

¹ Por. op. cit. Karasia § 43, s. 111—16 oraz M. Kamińska, op. cit., 268: *spod Borku* (= *s Podborku*, E. P.) = *Podborek*.

² Jak już wyżej wspomniałem, czasem trudno ustalić różnicę między *zda Lassa* a *z Zálassa*, często jednak wyczuwa się wyraźnie u informatora przerwę, bodaj intencjonalną, psychiczną, między *z* a *Zd-*. — Pełny materiał tych nazw znajdzie czytelnik w tomie II (Wykaz nazw miejscowości), a także III („Nazwy terenowe”) w odpowiedniej podgrupie nazw „topograficznych”. Procentowy stosunek tych 3 typów wobec ich chwiejności nie wniósłby nic nowego do naszych rozważań.

wsi i miasteczek mają nazwy raczej typu prefiksально-sufiksального: *Zalesie*, *Zarzecze* (wsie), *Zawodzie*, *Zakościele*, *Podgórze* (dzielnice). Nazwy mniejszych osiedli i pól przybierają albo formy oboczne, nawet wszystkie trzy, albo utrzymują tylko wyrażenie przyimkowe, często jeszcze w wyraźnej formacji (czy funkcji) składniowej, tj. z czasownikiem: *mieszka za Lasem*, zwłaszcza jeśli idzie o bardzo małe osiedle. Mamy więc *Na Glince* a nie **Naglinka* (*Podglinka* to inny obiekt, większe osiedle), *Pod Sociną*, a nie **Podsocina* czy **Podsocinie* itp.¹

2. Są pewne nazwy, które — tak mi się wydaje — wykluczają możliwość tworzenia nazw rzeczownikowych prefiksalnych czy prefiksально-sufiksalnych: *U Wody* — a nie **Uwoda* czy **Uwodzie* (w Podegrodziu), *Pod Piechówką* (Kiecznia) — a nie **Podpiechówka*, *Pod Sociną* (ibid.), *Na Kałuzie* a nie **Nakałuża* (Podegrodzie), Zdarza się nawet i przysiółek *Pod Lipą* (w Moszczenicy Wyżnej — zresztą małych rozmiarów, więc raczej osiedle) bez oboczności **Podlipa* czy **Podlipie*, choć w Moszcz. Niżnej jest *Lipie*, a *Podlipie* występuje gdzie indziej. Wreszcie mamy przysiółek *Pod Piekłem* (część w Długolece, część w Przyszowej), a nie **Podpiekle*. Wydaje mi się, że o tego rodzaju twórcach syntaktycznych decyduje samo brzmienie danego wyrazu, które mogłoby nasuwać jakieś dziwaczne czy fałszywe skojarzenia (*Podpiekle*, *Uwodzie*). Chodzi tu może o przedrostek *u-*, bo *Zawodzie* jest powszechne. Ale jest też i *Ulesie*! Może więc to i przypadek czy też miejscowa moda?

Odwrotnie, są wyrazy (czy rdzenie), nadające się tylko do formowania typu prefiksального bez wyraźnego pośrednictwa wyrażenia przyimkowego, czyli chyba później utworzone formy analogiczne do już gotowych, żywych prefiksalnych nazw. Są to *Podglinka* (w Olszance) i *Przedewżarek* (*Pšedevžárek*, dop. *Pšedevžárka*, mc. na *Pšedevžárku*), a nie **przed Wżarkiem* = **pšede Vžárkám* (przysiółek i pole w Mokrej Wsi). Ciekawe, że te nazwy nie tworzą też formacji prefiksально-sufiksальной: nigdzie nie ma jakiegoś **Przedewżarze*, **Podwżarze*, natomiast jest *Do Vžáru* i *Na Vžáże* (Obidza), nie ma też **Podglinca*, bo *Podglinicze* pochodzi od *Glinika* a nie od *Glinki*.

¹ Również na dalszych terenach Karpat, Podkarpacia czy Podhala występują bardzo licznie oba typy jako n. pól, często z przewagą wyr. przyimkowego. Tak np. w Sromowcach Wyżnych n-tars. (E. P.) obok *Za Pulstynem* i *Przed Pulstynem* występuje n. pola *Zapulstynie* i *Przedpulstynie* (rzadziej), *Nad Łazkami* (*Uoskami*) i *na Nădyoscu*, *Miedzy Potoki* (||-ami) i *Miedzypotoczce*, tylko *Pod Cisowcem* i *pod Cisowiec* — itp. Natomiast np. w Więciórce myśl. (Kucała, PJPAN XI 334—340) jako n. pól i lasów występują prawie wyłącznie nazwy typu wyrażen przyimkowych obu rodzajów, tj.: *Na Łąku*, *Pod Jalowcami* i *U Mrowce*, *U Palki* itp.; na 263 nazwy pól tego typu mamy tylko 28 rzeczownikowych w mian. (prostych i zestawień)! Podobnie w n. lasów: na 57 wyrażen przyimkowych — 11 rzeczownikowych. Zmienia się ten stosunek w nazwach pastwisk, a w n. ról występuje często obocznie formacja na *-ówka*.

Osobne kategorie stanowią bardzo nieliczne nazwy, utworzone bezpośrednio od epitetów, które powstały przez dewiację wsteczną od czasowników: *Przychód* (os. Gabonia), *Przymiarki* (częsta n. pól) jako bezpośrednie twory prefiksalne: *Padoly* (częsta nazwa wąwozu), *Wędół*. (por. Karaś, op. cit. 72).

Odrębną grupę stanowią nazwy osiedli górskich od nazwiska (przezwiska) właścicieli, w formie wyrażenia przyimkowego typu *Do Wawrzka*, *Do Porębskich*, *U Wawrzka*¹. Powstały one oczywiście również z funkcji składniowej przez opuszczenie konotującego ją członu, tj. orzeczenia: „*(Idę) do Wawrzka, (byłem) u Kowalów*“. Z biegiem czasu te wyrażenia również usamodzielniały się i urzeczownikowiły, pełniąc czasem (zresztą rzadko i raczej w sztucznych wypowiedziach) funkcję podmiotu czy orzecznika: „*Do Wawrzka to jest osiedle*“, „*To osiedle nazywa się Do Wawrzka*“. Rzecz przy tym osobliwa, że jak z jednej strony mamy wsie, w których ten typ nazw osiedli jest szczególnie modny (Obidza, Krosna, Żmiąca — por. tabl. na s. 58 i 59 oraz s. 74—80), tak z drugiej strony w tej samej wsi mogą występować raz obocznie obie formy: mian. l. mn. lub l. poj. i wyrażenie przyimkowe, np. w Obidzy: *Stefany||Do Stefanów*, *Dychały||Do Dychały* (sic!), *Warzechy||Do Warzechów*, *Kulas||U Kulasa*, w iryckich wypisach podają tylko: *Do Florków*, *Do Pogwizdów* (ew. *U Florków*, *U Pogwizdów*), *Do Dziadosza*; oczywiście tego rodzaju wyrażenia i nazwy są dość płynne, bo jeśli podano w mian. *Stece*, to może być i *u Steców* i nie mamy pewności, że to wyrażenie nie może być urzeczownikowe jako mianownikowa nazwa *U Steców*. W przeciwieństwie do poprzedniego typu (topograficznego) w tym chyba nigdy nie występują obocznie trzy formy w rodzaju *Pomietły||U Pomietłów||Pomietłówka*: ta ostatnia forma występuje tylko na mapie (Ma) i w Wykazie, więc możliwe, że ją podał jako jedną z możliwych jakiś informator. Jaki jednak istnieje ustalony zwyczaj nazywania pewnych osiedli w stały sposób, ilustrować może zestawienie osiedli Niżnych Łazów Brzyńskich w kolejności (od dołu) i w brzmieniu podanym przez informatora, autochtona i mieszkańca Łazów, doskonale obczanego z terenem: *Bieryty*², *Biele*, *Do Kikliców*, *Do Korzeńskich*, *Kabatki*, *Lizonie*, *Krupy*, *Rządek*, *Do Lizońki*.

Jeszcze inny typ, choć pozornie podobny do pierwszego (topograficznego) — tworzą nazwy osiedli czy nawet przysiółków, utworzone od nazwy terenu, na którym zostały zbudowane: *Na Mocarzy* to domy zbudowane na łące *Moczarz* (Żmiąca), *Na Półku* to dom na *Półku* (Obidza).

¹ Formacja to bardzo stara, wynotowana przez prof. Taszyckiego (Śl., s. 311) już z dokumentu wrocławskiego z r. 1202: *u Glinian*, *u Konar*, *u Panika*, *u Bialka*, *u Kwiatka*, oraz z 1 połowy XIV wieku: *u Grzyba*.

² Podaje znów w brzmieniu literackim.

Często obocznie występuje tu mianownikowa nazwa terenowa: *Mocarz*, *Pólko* jako nazwa osiedla.

Wreszcie jako przykład żywych jeszcze tworów przyimkowych, nie formujących jeszcze jednowyrazowych „słownikowych” nazw, warto przytoczyć nazwy osiedli, podawane w bierniku: *Na Korzeń*, *Na Cisowiec*, *Na Dójnicówkę*, *Na Knapiarkę*, *Na Jaworzynę* i *Na Opałówkę*, wszystko osiedla przysiółka *Wyrobiska* w Kieczni, *Na Potok*, *Na Świniarki*, *Na Łąkę*, *Na Pólko*||*Pólko*||*Na Pólku*, *Za Tracz* (*Za Trąc*, *Zza Trąca*, *Za Trącâm*) — w Obidzy; tu by też chyba należało włączyć rzadki twór syntaktyczny w funkcji toponomastycznej, do z dopełniaczem: *Do Potoka* (Łomnica). I znów — tego rodzaju formacje powstały przez opuszczenie orzeczenia: (*Ide*) *na Cisowiec*, *do Potoka*. Wydaje mi się jednak, że chyba istnieją w świadomości mieszkańców wsi także nazwy rzeczownikowe bez przyimka w mianowniku, jak np. wspomniane *Pólko*, co oczywiście uniemożliwi powstanie form typu **Najaworzyna*. Może po prostu pole, polana, góra zwie się *Knapiarka*, *Jaworzyna*, a wąwóz — *Potok*, a więc do osiedla, zbudowanego na tych obiektach, idzie się: *na Knapiarkę*, *na Opałówkę*, a do osiedla w wąwozie: *na Potok* lub *do Potoka*. W każdym razie sam fakt, że tak się właśnie podaje nazwę osiedla, jest już bardzo znamieny. Na ten sam wypadek zwraca uwagę Dejna, nazywając tego rodzaju nazwy „nie urzeczownikowymi składnikami syntaktycznymi”¹ i wymieniając w swej pracy o nazwach śląskich² szereg nazw, podawanych przez informatora w bierniku jako okoliczniki: *na Kratke*, *na Rozhony*, *na Kratke Polo*, *na Vygûn*, *pot Kopéc* — jak gdyby „informator zamiast odpowiedzieć na (...) pytanie (...) «Jak się nazywa to pole?» przeskoczył w myśli interesującą nas część pytania i odpowiadał jakby na pytanie «Gdzie pojedziecie jutro orać?». Użył więc nazwy nie w formie podmiotu, lecz okolicznika”. Według Dejny należało więc zapisać *na Rozhony*, nie *Na Rozhony*. Ale może to tylko — jak powiada autor — „nie wystarczająco dociekliwie docieraliśmy do mianownikowej postaci nazwy”. Ale i według Dejny (s. 133) to nie są przypadki zależne nazw, dla których nie zanotowano mianownika, kiedy ewentualny dorobiony ich mianownik spełnia już inną funkcję językową. A mianowicie są w danej gwarze nazwy wsi czy rzeki: *Opawka*, *Wysoka*, *Galduny* i pola: *Za Opawką*, *Przy Wysokiej*, *Ku Galdunom*, ew. apellativum *bana* ‘kolej’ i pole *Za Baną*. Są to

¹ Pod względem formalno-morfologicznym, ale ze względów znaczeniowych i składniowych można by je nazwać właśnie „urzeczownikowymi składnikami”, bo choć nie są urzeczownikowane formalnie, fleksyjnie i słowotwórczo, to jednak mają znaczenie i pełnią funkcje mianownika l. poj., a składniowo nawet podmiotu, np. w zdaniu: *Na Korzeń* jest małym osiedlem (podobnie jak poprzednio: *Pod Górą*. Tak też to rozumie Karaś (op. cit., s. 112: „... wyrażenie przyimkowe może być substantywizowane”).

² Śl., s. 122.

pełne nierozdzielne nazwy, nawet już w funkcji mianownika (czy biernika): *Zorałem Przy Kościele*, nawet *Na Farskiem*, *Na Pańskim*; tu informator wręcz powiedział: „Nie mówi się *Pańskie*“¹. Takich zestawień podaje Dejna kilkanaście. Są to wprawdzie wyłącznie nazwy pól, nie osiedli — jak w Sądeczyźnie, ale podobieństwo ich budowy i sposobu ich powstawania zasługuje na podkreślenie. Wszystko to — jak powiada prof. Dejna² — pozwala „badać te zawsze żywotne procesy językowe, które (...) są wynikiem tendencji do doskonalenia słownictwa i szlifowania jego budowy gramatycznej“.

¹ W dyskusji nad niniejszymi rozważaniami, podjętej na jednym z zebrań Komisji Językozn. PAN w Krakowie, próbowano wyjaśnić tego rodzaju „decyzję“ informatora, zmienioną sytuacją gospodarczo-społeczną: nie mówi się *Pańskie*, bo dziś nie ma *pańskiego* gruntu, może zostać tylko wspomnienie dawnej nazwy w wyrażeniu przyimkowym: *Na Pańskim*. Przeczy temu jednak istnienie żywe tego rodzaju nazw rzeczownikowych w mianowniku w Sądeczyźnie: jest do dziś *Dworskie* ‘dzielnica Kamionki Wielkiej’, jest *Pańskie* — ‘dość rozległy przysiółek Siolkowej’. Nazwa nieaktualna została i nikogo nie razi, bo nikt z mieszkańców na codzień nie wglębia się w jej pochodzenie, jak nie razi *Sośnie*, choć w tym miejscu może już nie ma sosen, czy *Świdnik* bez większych zarośli *świdy* — *świdwy* itp.

² Op. cit. 126.

ROZDZIAŁ 8

Charakterystyka językowa II:

ZMIANY NAZW MIEJSCOWYCH

Wsie zaginione. Przekształcanie się wsi w przysiółki.

Nazwy wsi, a w konsekwencji i niektórych przysiółków, skoro wiele z nich było dawniej wsiami, ulegały w ciągu wieków, tj. ściśle mówiąc od końca XIII wieku do czasów po 2. wojnie światowej, różnym zmianom i przekształceniom, które tu warto omówić. Są to zmiany zarówno drobne, nicistotne, fonetyczne, jak i sięgające głębiej w strukturę nazwy i jej znaczenie, a nawet w stosunki gospodarczo-administracyjno-narodowościowe — a więc zmiany słowotwórcze, fleksyjne, składniowe i leksykalne.

Wiele zmian formalnych wynika z wyraźnych błędów w zapisie nazwy, z przekręcenia czy z różnic czysto graficznych; a więc zapis Długosza *Zchlana*¹ — sądząc z przypuszczalnej lokalizacji tej wsi — to przekręcona nazwa *Sehlana*, *Sehlina* (c zamiast e, a może zły odczyt?), dzisiejsza *Sechna*. Czasem spotykamy zabawne przestawki liter: *de Czanse* (z r. 1405) zamiast *de Sancze* (z niby-łacińską końcówką), *Zarogow* (u Pawińskiego) zamiast *Zagórów* (może w skojarzeniu z ówczesnym właścicielem Rogowskim), *Zalogo-szcza* — zamiast *Zagołoszcza*, czasem pomieszano podobne litery i zrobiono z *Mysłkowa* (pisanego *Mysłkow*) — *Myszków*, ze *Stanęcina* — *Stawęc-in*; niektóre z tych zmian i przekręceń utrwaliły się nawet w brzmieniu i pisowni urzędowej, jak np. wspomniany *Myszków*. Czasem przyczyną różnicy jest dawna grafika, np. utrzymujący się brak kreskowania ó: *Chroślice*, dziś przez -u-; czasem opuszczono lub dodano zbędną literę i stąd pozorna zmiana słowotwórcza: *Jastrzębnik* zamiast *Jastrzębik*, *Podogrodzie* zamiast *Podegrodzie* — zapisywane tak wielokrotnie (r. 1310, 1629, 1712) może przez adideację do ogrodów, gdy stara etymologia już się zatarła (grodu już od dawna nie było).

Czasem opuszczenie liter wskazuje na zjawisko fonetyczne: małopolskie słabe, z szeroką szczeliną χ — *Uryny* zamiast *Uhryny* (dziś *Uhryń*), ale też

¹ Źródła i daty zapisu podaję w szczegółowym wykazie w tomie II.

w r. 1673: *Kryny* — a więc i opuszczenie *u*, i przekręcenie *χ* na *k*. Wreszcie spotykamy często zupełne przekręcenia i zniekształcenia, z których czasem trudno dojść pierwotnej nazwy i jej pochodzenia: *Zrostow*, *Drzdziostów*, *Zurostow* — to dzisiejszy *Rdziostów*; wobec zapisów *Cressici* (i podobnych) z XIII i XIV oraz *Trzeszyce* z XV i *Strzeszice* z XVI wieku — nie wiemy, czy założycielem wsi był *Krzesz* czy *Strzesz*; gdzie indziej *Bołariowa*, *Borcalowa*, *Belczarowa*, *Biekczarowa*, *Bielczarowa* — to różne zapisy dzisiejszej *Binczarowej*; *Hanczowa* i *Kunczowa* to zapewne przekręcenia lub pierwotne brzmienia dzisiejszej *Kąclowej*. Te zjawiska interesują nas o tyle, że utrudniają dotarcie do pierwotnego brzmienia nazwy, a czasem nawet uniemożliwiają lokalizację wsi: tak np. nie ma pewności, czy istotnie *Hanczowa* i *Kunczowa* to dzisiejsza *Kąclowa*¹.

A. Zmiany fonetyczne. Również mniej ważne dla onomasty są wymiany i oboczności fonetyczne. Do nich należą:

1. Oboczności w rodzaju *Jędrzejówka*||*Andrzejówka*², wymiany samogłoskowe, np. *o* ⇒ *u*: *Kokoszka* ⇒ *Kokuszka*, *a*||*â*: *Chamrzyska* ⇒ *Homrzyska*; więcej w zakresie *ē* ⇒ *y*: *Teluszcza* ⇒ *Tyluszcza*, dziś znów z *e*, *Trzeciesz* ⇒ *Trzeciesz* ⇒ *Trzycierz*, *Bielsko* ⇒ *Biłsko* (gwarowo także *Byłsko*), *Znamirowice* ⇒ *-ier-*, i znów ostatecznie *Znamirowice*, wreszcie oboczność *'e*||*o*: *Jasiona*, dziś *Jasienna*.

2. Wymiany spółgłosek: *Młodzów*||*Młodów* (co może się wiązać z inną podstawą słowotwórczą), a zwłaszcza zmiana miękkiej na twardą: *Mochniaczka* ⇒ *Mochnaczk*.

Uproszczenie grupy spółgłoskowej: *Jedlna* ⇒ *Jelna*, *Sechlna* ⇒ *Sechna*, *Czermna* ⇒ *Czyrna*, *Wola Kosthnowa* ⇒ *W. Kosnowa* (ale u *Pawień. Kusznowa*).

4. Metateza: *Hilbrantowa*, *Ilbrantowa* ⇒ *Librantowa*, *Ilmanowa* ⇒ *Li-manowa*.

5. Dysymilacja na odległość: *Wygnanowice* ⇒ *Wyglanowice*, lub opuszczenie pierwszej z powtarzających się spółgłosek: *Zbigneowa Wola* (1368) zamiast *Zbigniewowa Wola*. Tu należy też dość częsta dawniej wymowa gwarowa *Šonc*, do *Šonca*, zamiast *Sonca* 'Sącza'.

6. Zmiany osobliwe i niejasne. Do najosobliwszych, nie wyjaśnionych dotąd w pełni przez naukę, należą wymiany grup *ol*-||*al*- ⇒ *lu* — w nazwach dwóch wsi: *Ubiad* ⇌ st. *Olbiad* i *Lubnia* (dziś *Zalubincze*, dzielnica N. Sącza) oraz rzeki *Lubinka* ⇌ *Olbinka*, *Albinka*, a także w dawnej nazwie Kadczy *Lbina* (?) i Kieczni (*Lbyna*), co zestawiają uczeni z kilku podobnie brzmiącymi nazwami *Lubiana*, *Lubiany*, *Lubianka*, *Lubna*,

¹ Por. Stieber, *Łem.* I 10 oraz wykaz szczegółowy w II tomie tej pracy.

² Szczegóły, tj. czas i miejsce zapisu, w tomie II.

z drugiej strony z nazwami z grupą *oł-*: *Olpińy*, *Olbina*, wreszcie z nazwami wsi *Łabowa*, *Łabowiec*, *Łobzów*, *Łobez*, *Łobzowa* i rzeki *Łaba*||*Elba*¹.

7. Wyjątkowo trafia się raz w dokumentach (1629, Ingl.) spolszczenie lemkowski nazwy *Berest* na *Brzost*.

8. O zmianach fonetycznych współczesnych, występujących nie w dokumentach, lecz w wymowie gwarowej, będzie mowa w następnym rozdziale.

Etymologia ludowa. Wiele wsi zmieniło swe nazwy wskutek tzw. etymologii ludowej². Niezrozumiała, nie tłumacząca się etymologicznie nazwa wsi wskutek adideacji do podobnie brzmiącego wyrazu zmienia swe brzmienie, nieraz zatracając sens znaczeniowy. W ten sposób *Przedanica* zmieniała się w *Przydonicę*, *Nieszkowa* (od *Nieszek* = *Niegostaw*, *Niegomir*)³ przez *Nieskową* na *Niskową* (niby 'nisko położoną'), *Wielkonosa* (1581 i 1629) na *Wilkonoszę* (niby od 'noszenia wilków'?). Może też tu należy zmiana *Ślawikowej* na *Śłowikową*, może na tej zasadzie zmienił się *Zrostów* na *Rdziostów* (por. gwarowe góralskie *rdziost* 'rdest' i powszechniejszy *zrost* 'żywokost')⁴. Odwrotnie, etymologicznie jasne *Nosaczowice* przerobione na niejasne, wiele zabawnych, dziecinnych etymologii prowokujące *Naszaczowice* z gwarowymi zniekształceniami (*Nāscāvice*, *Nāscevice*)⁵, podobnie dość jasna *Przesiecznica* zmieniła się w niejasną *Przysietnicę*.

B. Zjawiska słotwórcze. Do najstarszych należą:

1. Zmiana rodzaju i związana z tym zmiana przyrostka: *Czaczowa* = *Czaczów*, *Jablonica* = *Jabłoniec*, *Kunowa* = *Kunów*, *Kurowa* = *Kurów*, *Myślec*||*Myślica*||*Mylcowa* i znów = *Myślec*, *Leluchowa* = *Leluchów*, *Rytter* = *Rytro*, *Stawisza* = *Stawiszyn* = *Stawisza*.

2. Zmiana liczby: *Polana* = *Połany*, *Siedlec* = *Siedlce*, *Stadła* (tak historycznie i zawsze w potocznym języku) = *Stadło* (nie uzasadnione niczym brzmienie urzędowe, dziś już częściowo zmienione, np. na tablicy PKS), *Słopnica* = *Słopnice* (to uzasadnione podziałem wsi na *Królewskie* i *Szlacheckie Słopnice*), *Uhryń* = *Uhryny* = *Uhryń*, *Wawrzki* = *Wawrzka*, *Wietrznice* = *Wietrznica*.

¹ Szerzej o tym w t. II pod *Łubnia* i *Łabowa* oraz w t. III pod *Łubinka* — tam też wykaz literatury zagadnienia.

² Por. szczegółowe rozważania na ten temat w zakresie nazw bojkowskich u Rud. Boj. s. 195—6 oraz bogaty materiał z pracy L. Malinowskiego *Studia nad etymologią ludową III: Etymologia ludowa w nazwach geograficznych i topograficznych*, PF I (1885).

³ Por. Maria Karpluk, *Onom.* VII, s. 94.

⁴ E. P. i SGP Karl. VI 413.

⁵ Ale trzeba zauważyć, że o założycielu czy właścicielu wsi *Nosaczu* — nikt nie słyszał, więc dla ludzi XV—XVI wieku etymologia była niejasna. Szerzej o tym E. Pawłowski, *Sącz* i *Naszaczowice*, R. Sąd. VIII (w druku).

3. Zmiana formacji słowotwórczej:

a) złożenie właściwe $\Rightarrow$ zestawienie lub odwrotnie — lub zrost||złożenie właściwe: *Ostrogóra* $\Rightarrow$ *Ostra Góra*, *Białawoda*||*Białowoda* (gwarowo tylko zrost lub zestawienie *Baŭdoda*, dop. *Baŭe Vody*). Nie wiadomo, czy można tu zaliczyć *Długolękę*, która gwarowo brzmi zawsze jako zrost, a nawet zestawienie: *Długolęka*, z *Długie Ułki*, wyjątkowo *Długoułki* (urzędowe *ę* w *-lęka* sztuczne, choć występuje historycznie i gwarowo w nazwie innych 2 wsi: *Lęka* i *Lęki* — *Ułki*);

b) zmiana postaci słowotwórczej, związana ze zmianą typu słowotwórczo-nazewniczego: *Tęgoborza* (dzierżawczy z suf. **-ja*) na typ sufiksalny *Tęgoborze* — zresztą sztuczna, raczej przekreślona forma; st. *Łubnia* $\Rightarrow$ *Zalubincze*.

4. Zmiana tematu miękkiego na twardy: *Kicznia* (XV w.) $\Rightarrow$ *Kiczna* (1581 i 1629) i z powrotem $\Rightarrow$ *Kicznia*, *Uhryń* $\Rightarrow$ *Uhryn*.

5. Zdrobnienie lub sztuczne przejścia zdrobniałej formy na nie zdrobniałą: *Zawada* $\Rightarrow$ *Zawadka* lub odwrotnie: *Stańkówka* $\Rightarrow$ *Stańkowa*, *Jaroszówka* $\Rightarrow$ *Jarostowa* (sic!), *Boguszówka* $\Rightarrow$ *Boguszowa* $\Rightarrow$ *Bogusza* — (zob. niżej). Często zdrobnienia powstają też z dwuczłonowego zestawienia po opuszczeniu członu utożsamiającego (*Wola*) lub odróżniającego (*Mała*): *Klimkowa Wola* $\Rightarrow$ *Klimkówka*, *Nawojowa Parva* $\Rightarrow$ *Nawojówka*, *Parva Olszana* $\Rightarrow$ *Olszanka* *Mała* $\Rightarrow$ *Olszanka* itd.

6. Opuszczenie lub dodanie drugiego członu zestawienia czy wyrażenia syntaktycznego: a) *Krasne* $\Rightarrow$ *Krasne Biczyskie* i *Krasne Potockie*, *Łososina* $\Rightarrow$ *Ł. Dolna* i *Ł. Górna*, *Kamionka* $\Rightarrow$ *K. Mała* i *Wielka*, *Krużlowa* $\Rightarrow$ *Kr. Wyżna* i *Niżna*, *Mochniaczka* $\Rightarrow$ *Mochnaczką Niżną* i *Wyżną*, *Kostnowa* $\Rightarrow$ *Wola Kosmowa*, *Poręba* $\Rightarrow$ *Poręba Mała*; b) *Nawojowa Góra* $\Rightarrow$ *Nawojowa*, *Jostowa Góra* $\Rightarrow$ *Just*, *Stańkowska Wola* $\Rightarrow$ *Stańkowa*, *Wola Królowa Polska* i *Wola Królowa Wołoska* $\Rightarrow$ *Wieś Królowa* $\Rightarrow$ *Królowa Polska* i *Królowa Ruska*, *Świniarsko Większe* $\Rightarrow$ *Świniarsko* (bo *Świniarsko Małe* $\Rightarrow$ *Mała Wieś*), *Olszanka Mała* $\Rightarrow$ *Olszanka*, *Nawojowa Parva* $\Rightarrow$ *Nawojówka*, *Gabańska Wola* $\Rightarrow$ *Wola*.

7. Wymiana a) wyrazów odróżniających w zestawieniu: *Lipnica Niemiecka* $\Rightarrow$ *Ł. Wielka*, *Pusta Wola* $\Rightarrow$ *Wola Brzezińska*, (*-eńska*), *Wierchomla Księża* $\Rightarrow$ *W. Wielka*, *Biała Oboja* $\Rightarrow$ *B. Niżna* i *Wyżna*, b) wymiana członu utożsamiającego: *Mokra Dąbrowa* $\Rightarrow$ *Mokra Wieś*, *Małe Świniarsko* $\Rightarrow$ *Mała Wieś*, *Nowa Wola* $\Rightarrow$ *Nowa Wieś*, *Wola Barcicka* $\Rightarrow$ *Wola Krogulecka*.

C. Zmiany leksykalno-słowotwórcze

Zaliczyć tu można te zmiany w budowie słowotwórczej, które powodują zmianę formacji toponimicznej, a więc i zmianę znaczeniową. Należy tu omówiona już wyżej oboczność *Tęgoborza*||*Tęgoborze* czy przejście nazwy *Łubnia* $\Rightarrow$ *Zalubincze*, *Miczaków* $\Rightarrow$ *Miczaki* (dziś ps. *Męciny*), *Jaro-*

szówka ⇒ *Jarostowa* (dziś ps. Łos. Dolnej) oraz często obocznie występujące, omówione w rozdziale 7. formy nazw osiedli: *Piowary* (nazwa rodzinna)|| *Piowarówka* (n. dzierżawcza) lub wsi: *Jostowa Góra* (pamięt.-topog.) ⇒ *Just* (jak gdyby rodzinna lub pamiątkowa = nazwisko w mian.), *Adamowa Wola* (zestawienie dzierżawcze) ⇒ *Jadamwola* (zrost o nieokreślonym na pozór znaczeniu i formacji), *Boguszówka* ⇒ *Boguszowa* (dzierz.) ⇒ *Bogusza* (forma przymiotnikowa). Na osobliwość tych zmian: wtórny typ z XV wieku (zdrobnienie) w stosunku do późniejszej nazwy z XVI wieku, która zwykle bywa raczej pierwotną — i wreszcie przymiotnikowy typ dzierżawczy, bardziej archaiczny — współcześnie — zwrócił uwagę prof. Stieber (Łem. I 11). Tych zdrobniałych, wcześniejszych form jest więcej, np. *Kamionka* (1629 Ingl. 234) ⇒ *Kamianna*.

D. Zmiany leksykalne

Należą tu zupełne przekształcenia nazw, tj. zastąpienie całej nazwy lub jednego członu zestawienia zupełnie innym wyrazem, co powoduje zupełną zmianę znaczenia (przy możliwości zachowania typu onomastycznego np. a) *Przebitki* ⇒ *Kamienica* lim., *Smilna* ⇒ *Krużłowa*, *Łbino* (?) ⇒ *Kadcza*, *Łubnia* ⇒ *Barłkowa*, *Lbyna* ⇒ *Kicznia*, *Świrad*, *Św. Świrad* ⇒ *Tropie*, *Radziejowice* ⇒ *Radajowice* (ale 1370: *Radniowice*!), *Wola Kobylska* ⇒ *Gródek* (wątpliwe)¹, *Stara Wieś* alias *Rojówka*: dziś *Rojówka* to wieś, a *Stara Wieś* — przysiółek Tęgoborzy, b) *Mokra Dąbrowa* ⇒ *Mokra Wieś*, *Nowa Wola* ⇒ *Nowa Wieś*, *Świniarsko Małe* ⇒ *Mała Wieś*, *Pusta Wola* ⇒ *Wola Brzezińska*². Tu też można zaliczyć zmiany nazw, wynikające z przemiany osobnej wsi na dzielnicę: *Przedanica Wyższa* ⇒ *Wieś Górna*.

E. Zmiany syntaktyczno-słotwórcze

Tu należą omówione już w rozdziale 7. zmiany wyrazów syntaktycznych (przyimkowych) typu *Za Lasem* w twory prefiksalne lub prefiksально-sufiksalne: *Zalas*||*Zalesie*. Tu podkreślam raz jeszcze dla pełnego zamknięcia tych rozważań, że twory syntaktyczne jako nazwy wsi występować nie mogą, jako nazwy przysiółków występują wyjątkowo, mianowicie wtedy, gdy przysiółek powstał przez rozrośnięcie się małego osiedla lub powstawał stopniowo na gruncie terenu, którego nazwę przejął, nie zmieniając jej na normalny dla wsi typ nazewniczy; natomiast bardzo częste są nazwy osiedli i pól (względnie w ogóle terenowe) tego typu.

Stosunkowo najmniejszym zmianom ulegają nazwy pól, nazwy górskie i leśne — raz że to nazwy tradycyjne, związane z terenem, a po wtóre nie działają tu czynniki uboczne, wpływające na zmiany nazwy, przede wszystkim pismo, zmiana właścicieli, mieszkańców wsi itp. I tu jednak

¹ Stam. Sąd., s. 156 i 158.

² Tamże, s. 146 i 158.

obserwujemy zmiany, mające jednak inny charakter. Przede wszystkim zanika wiele dawnych nazw, zwłaszcza nazw ról: jeszcze na mapach katastralnych z roku 1846 i późniejszych figurują różne „niwy“, których charakter i nazwy zatraciły się w ciągu stu lat. Po wtóre na dawnych polach i niwach (rolach) powstały osiedla lub pojedyncze rozrzucone domy i one odziedziczyły nazwę pola, odsuwając jej funkcję nazwy terenowej na dalszy plan. Np. różne *Działy*, *Zadziela*, *Zalesia* i *Podlesia*, *Góry* i *Podgórze* — to dziś już nazwy przysiółków a nawet wsi, poza którymi dopiero widzimy nazwę całej partii terenu, a także właściwe apellativum (*góry*, *podgórze*, *brzeg* itp.). Wreszcie w miarę rozdrabniania się gruntów mogą powstawać nowe nazwy nowych, mniejszych pól, zwłaszcza w centrum Kotliny Sądeckiej, a stara nazwa ogólna albo zostaje, albo zanika.

Natomiast tak jak góry pozostają niezmiennie w swym kształcie i charakterze, tak i ich nazwy na ogół nigdy się nie zmieniają. Wyjątkowe przekręcenia czy oboczności, np. nazwy lasu, góry (807 m) między Przyszową a Kaniną: *Łyżka* i *Wyżka* zawdzięczają swe powstanie chyba austriackim kartografom, którzy nie znając języka polskiego, bardzo często nanosili na mapę błędne nazwy; te zaś z czasem (b. rzadko) — mogły się rozpowszechnić i w codziennym użyciu. Tu ludową jest *Vyska*, a wtórna *Ųyska* traktowana jest humorystycznie. Podobnie błędnemu zapisowi kartografów zawdzięcza swą nazwę góra *Skolnik*, która jest *Skalnikiem* z *ą*. Zmiana góry *Prehyby* w *Przehybę* (czy *Przechybę*, jak na mapie wojsk. i Ma) jest trochę sztucznym spolszczeniem nazwy łemkowskiej, do niedawna nie stosowanym w praktyce mieszkańców okolicznych wsi¹. Do wyjątkowych zmian wykazanych dawnym zapisem z w. XVI. można zaliczyć zmianę n. lasu i góry *Jawor* $\Rightarrow$ *Jaworze* (nad Grybowem).

Wreszcie najmniejszym zmianom ulegają nazwy wód, zarówno rzek, jak i potoków, które często noszą swoje nazwy od czasów pierwszych osadników, którzy zakładając osiedla i wsie nad strumieniami, nadawali im przede wszystkim nazwy topograficzne (*Łomnica*, *Kamienica*, *Kamionka*, *Łososina* i inne). Zmiany nazw potoków zdarzają się chyba wyjątkowo w terenie połemkowskim.

F. Nazwy zaginione.

W ciągu dziejów, tj. od końca XIII do końca XIX wieku, zaginęło wiele wsi, przysiółków oraz kilka folwarków i gródków, bądź to zabranych przez powódzie², bądź zniszczonych przez wojny czy epidemie. Oprócz tego znajdujemy w dokumentach, mapach katastralnych czy w innych zapisach

¹ Że góra, która była szczytem granicznym między łemkowską Szlachtową a polskimi wsiami Gaboniem i Rytrem, nosiła nazwę o formie łemkowskiej, pochodzi stąd, że hala *Prehyba*, która nadała nazwę całej górze, leży w całości już na terenie Szlachtowej.

² Por. Stam., R. Sąd. V, 143—7.

trochę nazw miejscowych dziś nie używanych i nie znanych, których znaczenia nie potrafimy dziś wyjaśnić; jest ich zresztą niewiele: jedna wieś łemkowska przestała istnieć po 2. wojnie i dziś dopiero zaczyna się zaludniać na nowo. Podaję tu pełny wykaz zaginionych wsi i przysiółków, a także zaginione nazwy wsi istniejących dziś pod innymi nazwami. Wykaz wsi „zaginionych“ trzeba przyjąć z pewnymi zastrzeżeniami: mogą zachodzić pomyłki i wieś zaginiona może dziś istnieć, a tylko nazwa „zaginiona“ jest po prostu przekreślona, np. *Pyszowa* z r. 1402 może być *Przyszową* z opuszczonym *rz*; zwłaszcza wszelkie zapisy jednorazowe, znane tylko z jednego dokumentu, budzą podejrzenie omyłki. Takich nazw nie uwzględniam w ogólnej statystyce — i dlatego w tabeli nie mają te nazwy numerów kolejnych. Przy zmianie nazw w różnych dokumentach do określenia typu onomastycznego bierze się nazwę najstarszą, np. *Zbigniewówkę* określam jako nazwę dzierzawczo-kulturalną, ponieważ starszy zapis brzmi *Zbigniewowa Wola*. Dla pełni obrazu podaję też nazwy zaginionych gródek; jedna z nich żyje jeszcze w tradycji historycznej (Tropsztyn), drugi gródek, zaginiony zupełnie, znajduje oparcie w istniejącym dziś osiedlu-przysiółku (*Lemiesz*) — (źródła zapisów podano w wykazie szczegółowym w tomie II).

Wykaz zaginionych wsi i gródek oraz zaginionych nazw wsi

Lp.	Nazwa wsi:	lokalizacja	pierwsza wzmianka	ostatni znany zapis	Uwagi:
1.	<i>Bieńczyce</i>	okolica Podegrodzia	1674		
—	<i>Biskupice</i>	d. parafia Tropie	1448		= Biskupice Melsztynskie (?)
2.	Burisow	okol. Gabonia	1293		
3.	<i>Chroma</i>	płn. Sądecz.(?)	1405		Dziwik, Struktura...s.40
—	<i>Ciechosławice</i>	d. parafia Tropie, okol. Michałczowej i Witowie Górnych	1397	1673	Zapewne to <i>Cichawa</i> , ps. Michałczowej i Witowie G. (Stam. R. Sąd. IV, 148)
4.	<i>Czarna Kamionka</i>	d. par. Muszyna	1674	1674	
5.	<i>Dobra</i>	k. Krużlowej	1538		
—	<i>Dziwkówka</i>	d. par. N. Sącz	1480		wg Stamirskiego (ustnie) to = Drzykowa
6.	Gocz (<i>Gość</i>)	jak Hamplowa	1470	1608	zob. pod Hamplowa
—	<i>Gródek</i>	k. Rozdziela		1517	gródek

Lp.	Nazwa wsi:	lokalizacja	pierwsza wzmian- ka	ostatni znany zapis	U w a g i
7.	Hampłowa (Kamplowa)	w widłach Du- najca i Popradu	1448 (LB)	1608	„per fluvium Poprod devastata“, not. z r. 1781 (por. Stam. R. Sąd. V, 143—7)
—	Jaczów	?	1286		może to przekreślona na- zwa Boczków (ps. Za- brzeży)
8.	Kamienica	na miejscu No- wego Sącza	1292	1448	N. Sącz używał przez jakiś czas i tej nazwy
9.	Kielbaśnia	pod N. Sączem	1458	1542	Stam. Osadn., s. 42.
10.	Kosowice	koło Gołkowic i Mostków nad Dunajcem	1276	1292	prawd. zabrane przez powódź w r. 1662 (Stam. Sąd. V, 143—7).
11.	Kotnia	p. lim. albo (?)	1457		
—	Lbina	oboczna n. Kicz- ni	1283		
—	Lemiesz	może nad Biało- wodą?			gródek, dziś jest ps. tej nazwy
12.	Leskowice	?	1288		
13.	Lewkowa	?	(LB) 1448		może to Lewniowa brzes.?
—	Luczesa (?)	?	1292		zapewne = Łącko
14.	Łąka Na Łąkach	Koło Gołkowic nad Dunajcem	1292		
15.	Łopuchowa	par. Barcice	1542		
16.	Łoskownia	rejon Podegro- dzia	1581		
—	Lubnia	oboczna nazwa Bartkowej	1410		
—	Mestza	= Ptazkowa	1359	—	Pierwotna n. wsi, która nie weszła w użycie
—	Miastko	pierwotna nazwa Tylicza	XIV w.	1612	
—	Nalęże	zob. Zależe k. Zbludzy	1673		mylny zapis
—	Opoka Wola	k. Rożnowa	1370		dziś Wola, ps. Witowie Dolnych

Lp.	Nazwa wsi:	lokalizacja	pierwsza wzmian- ka	ostatni znany zapis	Uwagi:
17.	<i>Parkoszkówka</i>	k. Wytrzysecki d. par. Tropie	1581	1712	Por. Stan., R. Sąd. V 143
—	<i>Piekło</i>	oboczna nazwa wsi Jelna	1370		„Jedlna alias <i>Pyekło</i> “
18.	<i>Piestrzyce</i>	okolica Jazowska	1398	1516	albo <i>Pierścice</i>
19.	<i>Plawna</i>	na terenie Ptasz- kowej, druga wieś	1336	1581	dziś tylko Ptaszkowa i potok Pławianka
20.	<i>Podłęże</i>	pod N. Sączem	1296	XV w. (LB)	
21.	<i>Podłęże</i>	koło Chomranic	1313	1411	
—	<i>Podolino</i>	?	1280	—	albo <i>Podole</i> — n-sąd., albo <i>Podoliniec</i> na Spi- szu
22.	<i>Proszówka</i>		1581	1886	1886 jako ps. Dobrocie- sza, d. par. Wojakowa
—	<i>Przyniec (?)</i>	?	1313	1313	„ <i>Prinicz silvam colonis frequentandam</i> “ więc może wieś nie została założona
—	<i>Przebitki</i>	dawna nazwa wsi Kamienicy lim.	1330		
—	<i>Pyszowa</i>		1402	1402	Może to = <i>Przyszowa</i>
—	<i>Radziestów</i>		1673	—	} mylne zapisy wsi <i>Rdzio- stów</i>
—	<i>Radzieszów</i>	par. N. Sącz	1712	—	
23.	<i>Rzeka</i>	par. Limanowa, koło St. Wsi	XVI w.	1627	
24.	<i>Siedliszcze = Sadyszcze (?)</i>	?	1325—7	XVII	
—	<i>Schlana</i>	par. Ujanowice	1448		zapewne omyłka za- miast <i>Sehlana</i> = <i>Sechl- na</i> , <i>Sechna</i>
—	<i>Słomka</i>	p. lim. zapewne nad rzeką Słom- ką	1886	1886 (?)	(?) chyba omyłka — wieś nie znana
—	<i>Smylna (Zmyl- na? Smilna?)</i>	druga nazwa Krużlowej	1356		

Lp.	Nazwa wsi:	lokalizacja	pierwsza wzmian- ka	ostatni znany zapis	Uwagi:
25.	<i>Strzyczkowa</i>	okolica Rożnowa	1370	1408	lub <i>Strzyczkowa</i>
26.	<i>Szymańczowa</i>	par. Ujanowice lim.	1448	1538	
27.	<i>Tarnawa</i>	k. Łącka	1577	1623	
—	<i>Tropsztyn</i>	k. Tropia	1390	n. znana na ma- pach	gródek — dziś zaginio- ny
—	<i>Viridis Silva</i>	?	1448 (LB)		
—	<i>Wola</i>	d. nazwa Jabłoń- ca (lim.)	?		<i>Wola</i> alias Jabloniec (wg J. Jońca Hist. par. li- man.)
—	<i>Wola Barci- cka</i>	= Wola Krogu- lecka			
28.	<i>Wala Jazowska</i>	k. Jazowska	1398		
—	<i>Wola Kobylska</i>	k. Kobylego	1581	1712	Gródek nad Jeziorem Rożn. (Por. Stam. Sąd.)
—	<i>Wola Wawrz- kowska</i>	= Wawrzka	1504		
29.	<i>Wróblowice</i>	k. Tropia	1448		
30.	<i>Zagoloscza</i>	wieś weszła w skład Radajo- wic k. Rożnowa	1370	1712	n. dziś nie znana
31.	<i>Zalipie</i>	par. Tropie	1663		
32.	<i>Zalęże</i>	na terenie Ża- brzeży	1712		por. „Boczow y Zalę- że“
33.	<i>Zalęże</i>	par. Kamienica lim.	1668	1712	por. „Zbłudza y Zalęże“
34.	<i>Zasłonie</i>	nad Słoną (Słomką) u ujścia do Dunajca	1293	1662	zabrana przez powódź (not. 1698, por. Stam. R. Sąd. V 143—7) Dziś n. pola
—	<i>Zassona</i>	?	1373		zapewne = Zasłonie
35.	<i>Zawadka</i>	k. Łącka	1448	XVI w.	(LB) w XVI w. ⇒ <i>Za- wada</i>
36.	<i>Zawierzbie</i>	k. N. Sącza	1407	1457	może folwark miejski? dziś jest dz. (ps.) Chełm- ca Podwierzbie

Lp.	Nazwa wsi:	lokalizacja	pierwsza wzmian- ka	ostatni znany zapis	Uwagi:
37.	<i>Zbigniewowa Wola</i>	k. Gabonia	1368	1401	1401: Zbygneowka
—	<i>Zgrzebiska</i>	St. Wieś lim. (†)	XVI w.	1627	wg J. Jońca (Hist. par. lim.) to dzisiejszy <i>Zagolców</i> w Starej Wsi
—	<i>Zachwicie</i>	chyba część Drużkowa?	1581		„Drużków pusty i sors Zachwicie.

Do zaginionych nazw należy też włączyć nazwy nie istniejących już przysiółków czy „części wsi“. Niektóre z nich znamy tylko z jednego lub z nielicznych zapisów. Należą tu: 1. +Gaik, ps. Mordarki lim. (J. Joniec, Hist. par. lim., bez daty zapisu); 2. +Majerz — jw., zapisany też jeszcze w r. 1884 w SG V 919: Majerz; 3. +Pęgowszczyzna i 4. +Rogowszczyzna ‘części Siekierzyny lim.’ (1779, WAP, Terr. Czeh., rel. 48 i 89); 5. +Zachwicie i 6. +Zgrzebiska (zob. wyżej) oraz nazwy kilku przysiółków wsi polemkowskich, zatarte już w pamięci obecnych mieszkańców, a zapisane przez Stieberta (t. II, s. 19, 21, 36, 62, 82), a niektóre nawet jeszcze w r. 1956—7 przez eksploratora Mag. On.; są to: 7. +Dawidowska, 8. +Długoszówka i 9. +Kaliszówka — ps-ki Wierchomli, 10. +Pod Czyrną, 11. Psarów i 12. Zawodzianie — ps-ki Śnietnicy gorl. (dziś tylko n. ter. *Psarów* i *Za Wodą*), wreszcie 13. +Stajnie — ps. Banicy i Izb. gorl.

Natomiast nie można liczyć rzekomych nazw wsi klucza muszyńskiego z falsyfikatu XVII-wiecznego, datowanego z r. 1391 (Krasnojedl, Poruj itd. — Stam. Osadn. 27—9). ani kilku nie znanych poza tym nazw ps-ków podanych przez Bigę w Skorowidzu z r. 1886, zawierającym mnóstwo błędów (Babicha, rzekomy ps. Brzeznej, Juraszówka — Juraszowej, Kulinki — Stańkowej).

Wreszcie Czehorszczyna w Sowlinach zmieniła nazwę na *Czachurówkę*, nie jest więc „nazwą zaginioną“.

G. Nazwy przysiółków i osiedli, które były wsiami

Na zakończenie podaję wykaz przysiółków i osiedli, które niegdyś były wsiami. Wprawdzie historycznie rzecz biorąc, różnica między wsią a przysiółkiem ma charakter czysto administracyjno-gospodarczy: jeśli przy folwarku osiedlił się bodaj jeden kміeć na 1 łanie, czy też zagrodnik z „rolą“ — to miejscowość stawiała się ‘wsią’ i była notowana w rejestrach poborowych jako jednostka podatkowa (odrębnych folwarków

nie notowano); ale dla onomasty wielkość wsi obojętna — a nazwa ważna, a ich zestawienie pouczające, bo wykazuje, dlaczego dzisiejsze przysiółki, a nawet (bardzo nieliczne) osiedla mają te same typy nazewnicze co wsi, o czym już była mowa (rzadki dla przysiółków typ dzierżawczy na *-in*, nie spotykany poza wsiami typ patronimiczny na *-ice*, *-owice*, czy rodowy typu *Trąbki*.

a) Przysiółki

Lp.	Nazwa:	należy do wsi:	pierwszy	ostatni	pierwszy zapis jako ps.	Uwagi
			zapis jako wsi ¹			
I. 1. Nazwy topograficzne						
1.	Borowa	Zabrzeż	1663	1712		1712: „Wietrz-nica i Borowa“
2.	Cisowiec	Łęki i Wit. D.	1673	.		
3.	Czertyżne	Banica gorl.	1674	1886		
4.	Dobra Woda= +Dobrowoda	Stronie lim.	1357	—	Mag.On.	ale już w r. 1400 nazwane przysiół-kiem, por. s. 40.
5.	Gaj	Chelmiec	1886 (!)			
6.	Glinik	Przydonica	1336	1712	1886	
7.	Grabie	Drużków Pu- sty lim.	1613	XVII w.		
8.	Grabowa	Naściszowa	1663		1886	1886: Naściszowa z Kwieciszową i Grabową
9.	Gruszków	Jazowsko	1398	1712	1886	
10.	Jabłoniec	Limanowa, Mordarka, Stara Wieś lim.	1581	1712		wg J. Jońca dwn. Wola: Wola alias Jabłoniec (!)
11.	Kamionka Mała	Popardowa	XIV w.		1886	
12.	Kamionki	Frycowa, Ku- nina, Nawo- jowa	XV/XVI wiek	1712		
13.	Lipie	Jelna-Zby- szyce	1629	1886		
14.	Łączki	dzielnica Łącka	1886	1886		
15.	Łączne	Łososina Dolna	1333	1712	1886	

¹ Oczywiście ostatni pewny zapis w dostępnych mi materiałach; np. „Index“ z r. 1794 nie wyróżnia przysiółków. Niezupełnie pewnych obiektów i nazw obocznych nie numeruję.

Lp.	Nazwa:	należy do wsi:	pierwszy	ostatni	pierwszy zapis jako ps.	Uwagi
			zapis jako wsi			
16.	<i>Łązek</i>	Marcinkowice	1629		1886	„ps. Dąbrowy“
17.	<i>Łęg</i>	Nawojowa	1663			
—	<i>Łobzów</i>	Dobrociesz lim.	1538		1542	not. jako karczma
—	<i>Olchówka</i>	Librantowa				zob. Wolfowa
18.	<i>Ostra Góra</i>	Bilsko	1538	1712	1886	
19.	<i>Podgórze</i>	Tęgoborze	1673			
20.	<i>Rozdziele</i>	Białawoda	1581	1880	1886	
21.	<i>Sadowa</i>	Łososina Dł.	1415	1746	1886	
22.	<i>Strugi</i>	Chelmiec	1448	1712	1886	
23.	<i>Świerkla</i>	Długoleka	1357	1712	1886	i dziś raczej oso- bna wieś
24.	<i>Wietrznica</i> (dziś <i>Wietrz- nice</i>)	Zabrzeż	1280	1712	1886	
25.	<i>Zagórów</i>	Przyszowa	1581	1886		ale już w r. 1400 nazywany przy- siółkiem, por.s.40.
26.	<i>Zagórze</i>	Lipie	1581	1712		
27.	<i>Zagórze (Roż- nowskie)</i>	Rożnów	1410	1712	1886	
28.	<i>Zalęże Niżne</i>	Znamirowice	1410	1712		
29.	<i>Zalęże Wyżne</i>	Znamirowice	1538	1712		
30.	<i>Zutki</i>	Kąty brzes.	1581			

2. Nazwy kulturalne

31.	<i>Łaziska</i>	Rożnów	1370	1712	1886	dwn. St. Łomnica
32.	<i>Łazy</i>	Rożnów	1712			
33.	<i>Majerz</i>	Piwniczna				
34.	<i>Mała Wieś =</i> (dwn. <i>M.Świn.</i>)	Świniarsko	1280	1712	1886	
35.	<i>Opalana</i>	Gaboń	1292	1886(!)		
36.	<i>Pracza</i>	Gaboń	1673		1886	
37.	<i>Przydonica</i> <i>Wyższa</i>	Przydonica	1538	(1581 †)		
38.	<i>Stara Wieś</i>	Tęgoborze	1415	1886(!)		

Lp.	Nazwa:	należy do wsi:	pierwszy	ostatni	pierwszy zapis jako ps.	Uwagi
			zapis jako wsi			
39.	Wola	Mystków	1568	1663		zob. <i>Opoka</i> w n. zaginionych
40.	Wola	Witowice Dolne	1370	1844 (†)		
41.	Wola (Ga- bońska)	Gabqń	1368	1712		
42.	Wolica (Kró- lewska)	Olszana	1317	1629	1886	
43.	Wolica (Wola Strońska)	Stronie	1538	1712	1886	
44.	Zawada	Łukowica	1565	1712		
45.	Zgrzebiska	St. Wieś lim.	XVI w.	1627		= Podgólców (†)

3. Nazwy dzierżawcze

46.	<i>Boczów</i>	Zabrzeż	1330 (1286 †)	1712		
47.	<i>Byniowa</i> (= <i>Bieniowa</i>)	Łącko, Za- brzeż, Zago- rzyn	1358			
48.	<i>Drzykowa</i>	Rdziostów	1390	1712	1886	okresowo dwie wsi
49.	<i>Gierowa</i>	Rożnów	1538	1712		
50.	<i>Golców</i>	St. Wieś lim.	1673	XVII w.		
51.	<i>Jarostowa też d. Jaroszkówka i Juraszkówka</i>	Łososina Dolna	pocz. XV w.	1712	1882	
52.	<i>Jaszkowa</i>	Brunary	1343	1886		
53.	<i>Kunów</i>	Jamnica	1339	1886		„Kunów i Jam- nica“
54.	<i>Kweciszowa</i>	Naściszowa	1389	1712	1886	
55.	<i>Miczaków, dziś Miczaki</i>	Męcina	1581	1712		1629 już Miczaki
56.	<i>Roćmirowa</i>	Bilsko	1339	1712	1886	
57.	<i>Stanęcin</i>	Olszana	1293	1712	1886	
58.	<i>Świegocin</i>	Korzenna	1518			
59.	<i>Teluszkowa</i>	Korzenna	1414—47 (LB)	1629		
60.	<i>Wolfowa, dziś Olchówka</i>	Librantowa	1398	1412 (†)	1886	w 1581 już nie fi- guruje

Lp.	Nazwa:	należy do wsi	pierwszy	ostatni	pierwszy	Uwagi
			zapis jako wsi		zapis jako ps.	

4. Zdrobniałe od innych nazw

61.	<i>Łyczanka</i>	Świdnik	1581	1712	1886	
62.	<i>Nawojówka</i>	Zawada	1389	1712	1886	
—	(<i>Olchówka = Wolfowa</i>)	Librantowa	—	—	—	zob. wyżej
—	(<i>Jaroszówka = Jarostowa</i>)	Łososina Dolna				zob. wyżej

5. Nazwy złożone typów mieszanych

—	<i>Gabańska Wola</i>	Gaboń	1581			zob. Wola w gr. 2
63.	<i>Góra Św. Jo- doka = Jo- stowa Góra = Just</i>	Tegoborze	1537	1712	1886	
64.	<i>Krasne Bi- czyckie</i>	Biczyce Górne	1538	1712	1880	
65.	<i>Pusta Wola = W. Brzeziń- ska</i>	Brzezna	1538	1794	1886	także <i>Pusta Łąka</i>
66.	<i>Sucha Sowlina</i>	Sowliny	1694			
67.	<i>Wola Stańkow- ska</i>	Stańkowa	1581	1794	1886	

II. 1. Nazwy rodowe

68.	<i>Trąbki</i>	Piaski-Druż- ków	1581	1712	1886	
—	(<i>Miczaki = Miczaków</i>)	(Męcina)	(1712)			

2. Nazwy patronimiczne

69.	<i>Bielowice</i>	Dąbrówka	1383	1712	1886	
70.	<i>Ciechosławice</i>	Witowice Dol.	1397	1673		= <i>Cichawa</i>
71.	<i>Jakubkowice</i>	Łososina Dl.	1325	1712	1886	
72.	<i>Roszkowice</i>	Nowy Sącz	1341	1712	1886	1886: „ps. Gołęb- kowice“
73.	<i>Szymanowice</i>	Niskowa	1581	1712	1886	
74.	<i>Wyglanowice</i>	Stadła	XIV w.	1712	1886	1886: ps. Chocho- rowic(?)

Lp.	Nazwa:	należy do wsi:	pierwszy	ostatni	pierwszy	Uwagi
			zapis jako wsi		zap. jako ps.	

III. Nazwy ciemne i innych typów

75.	<i>Bieliczna</i>	Izby	1629	1886		
76.	<i>Litacz</i>	Brzezna	1673			
77.	<i>Skrudlak</i>	Sowliny lim.	1673	?		w SG brak
78.	<i>Szarysz lim.</i>	Mordarka	1673		1886	„praedium“
79.	<i>Wiesiółka</i>	Rożnów	1410	1712	1886	
80.	<i>Żebraczka</i>	Lipnica Wka	1382	1712		

b) Osiedla

1.	<i>Biała</i>	Michalczowa	XIV w.	1629	1880	SG I (1880): Bilsko z Białą
2.	<i>Brzezówka</i>	Porąbka Iwk. lim.	1517	1712	1886	dziś 1 dom!
3.	<i>Kamyk</i> (część ps. Sadowa)	Łosocina Dolna	XVII w.			
4.	<i>Klecie</i>	Rożnów	1408	1673		
5.	<i>Sośnina</i>	Połom. Mały brzes.	1516			
6.	<i>Wilkówka</i>	Tabaszowa	1531	1629	1886	

c) Dzielnice miast

1.	<i>Krynica-Wieś</i>	Krynica	XVI w.		1957	
2.	<i>Łubnia = Zalubincze</i>	Nowy Sącz	1268	1886 (1912)	1912	

d) Osobne wsi, które złączyły się w jedną: 1. *Brunary Niższe i Wyższe*, 2. *Bukowiec Wyżny i Niżny*, 3. *Chomranice Niższe i Wyższe*, 4. dwie odrębne *Drzykowie*, 5. *Laskowa Dolna i Górna* (1663 r.), 6. *Librantowa Oboja* (dziś jedna), 7. *Męcina Dolna i Górna*, 8. *Przydonica i Przydonica Wyższa*, 9. *Uhryny Dolne i Górne* — dziś *Uhryń* (*Kryny Niższe i Wyższe*).

e) Nadto wskutek rozszerzenia granic administracyjnych miast w ostatnich latach (ew. już i dawniejszych) — weszły w ich skład jako „przedmieścia“ następujące wsi: *Cyganowice* (St. Sącz), *Gołabkowice* i *Falkowa* (N. Sącz), *Słotwiny* (Krynica-Zdrój). Zarówno w ogólnej statystyce, jak i w części II — traktuję je jednak jako wsi, bo taki zachowały nadal charakter.

W sumie mamy więc 37 zaginionych wsi, a łącznie z 21 obocznościami nazewniczymi¹ i 16 przysiółkami — 74 zaginionych nazw wsi-osiedli oraz 80 nazw wsi, które stały się nazwami przysiółków (+ 6 osiedli, 2 dzielnice miast). Ta duża liczba dostatecznie nam tłumaczy, dlaczego przysiółki mają wiejskie typy i formacje nazewnicze, co już szczegółowo omówiono.

¹ Nie włączam do tych oboczności oczywistych omyłek pisarza (np. Radziestow zam. *Rdziostów*) oraz nazw niepewnych czy nazw niepewnych obiektów (Gródek, Prinicz, Słomka itd.). Również do następnej liczby — 80 nazw wsi nie włączam wspomnianych wyżej nazw podwójnych (Bukowiec Niżny i Wyżny, Góra Św. Jodoka = Jostowa Góra = Just, Pusta Wola = Wola Brzezińska, względnie nazw, które z czasem uległy przesunięciu do innego typu nazewniczego, np. *Miczaków* ⇒ *Miczaki*; natomiast wliczyć należy zupełnie odrębne dawne nazwy dzisiejszych przysiółków: *Lubnię* (⇒ *Zalubincze*), *Opokę* (⇒ *Wola*), *Wółfową* (⇒ *Olchówka*), *Zachwicie* (⇒ ?), *Zgrzebiska* (⇒ *Zagoleców*).

ROZDZIAŁ 9

Charakterystyka językowa III

ZJAWISKA GWAROWE W NAZWACH MIEJSCOWYCH

Nazewnictwo miejscowe Sądeczyzny w swoim brzmieniu ludowym odzwierciedla dosyć dobrze cechy gwar ludowych tego terenu, całkiem szczegółowo głosownie, dosyć dużo zjawisk słowotwórczych i — oczywiście — bardzo niewiele fleksyjnych, a zupełnie wyjątkowo składniowe. W nazwach miejscowych odbijają się nawet dosyć wyraźnie różnice między trzema gwarami: północnosądecką, południowo-wschodnią i podegrodzką (pd-zachodnią). Różnice te będą uwidocznione przy omawianiu poszczególnych zjawisk. Ponieważ jednak nie jest zadaniem tej pracy szczegółowy opis dialektologiczny, a ogólną charakterystykę gwar sądeckich podałem w mojej „Gwarze podegrodzkiej”¹, przeto w tym rozdziale pominę zjawiska ogólnie znane, powszechne w Małopolsce południowej (np. brzmienie samogłosek jasnych, labializacja *o* itp.), a uwzględnię charakterystyczne dla „pasa górsko-podkarpackiego” oraz dla gwar sądeckich, w szczególności zaś te, które są bliżej związane ze zjawiskami toponomastycznymi, z systemem nazewniczym tego obszaru. O ile przy opisie poszczególnych zjawisk gwarowych nie podano ich geografii, to znaczy, że występują na całym terenie Sądeczyzny jednakowo — zarówno w gwarze podegrodzkiej, północno-, jak i wschodniosądeckiej.

Oczywistą jest rzeczą, że zwłaszcza w nazwach wsi, ale także i w innych nazwach miejscowych występuje często u informatorów szczególna skłonność do zacierania brzmienia gwarowego. Jaskrawym tego przykładem są zapisy niektórych eksploratorów spoza powiatu sądeckiego, zapisy częściowo lub zupełnie „urzędowe”, a w każdym razie ze zniekształconą gwarą, gdy dotarłem do brzmienia właściwego. Czasem jednak pod wpływem „urzędowego” brzmienia, „urzędowej” formy nazwy w piśmie — przyjmuje się jako przeważająca — forma literacka, zwłaszcza we wsiach o dużym procencie ludności robotniczej, dojeżdżających do N. Sącza

¹ Pawł. Pod. 21—35.

kolejarzy itp. Dotyczy to przede wszystkim zaniku mazurzenia oraz *ä* (np. już jedyna postać *Navoiova*). Jeśli mimo to można było właściwie wszędzie ustalić brzmienie gwarowe, zresztą prawie zawsze używane jeszcze w potocznej mowie bodaj części mieszkańców wsi, to świadczy to o żywotności gwar ludowych Sądeczyny. Nazwy przysiółków i osiedli mniej się poddają tej urzędowej literackiej formie, choćby z tego względu, że wiele z tych nazw nie występuje nigdy w piśmie i w ogóle w dialekcie kulturalnym, a mieszkaniec wsi, który znaczenia wielu nazw i ich pochodzenia nie rozumie, nie umiałby ich „przełożyć” na postać literacką, choćby poza tym mówił gwara zepsutą czy nawet już względnie czystym dialektem kulturalnym (np. nazwy *Vzäry* nie kojarzy przeciętny mieszkaniec wsi z ‘wyżarzeniem’ i dlatego nie zmieni jej na **Wżary*; podobnie nie kojarzy się już z niczym *Scuglin* czy nawet *Sätkoöec*).

1. GŁOSOWNIA

a) Samogłoski

a, ä

aN: *a* przed spółgłoskami nosowymi może przybierać lekką nosowość: ¹ *Baranek* (Pdgr.), *kuñiñany* ‘mieszkańcy Kuniny’; *Symanovice* (Chełmiec), czasem ze zwężeniem: *L’ibröntovä*. Ale jak w wyrazach pospolitych — nie jest to zjawisko bezwzględnie stałe, podlega raczej „rozchwianiu”: *Gränice* (Bieg.)||*Gränice* (BN, Żmiąca), *Jedlane* (Brz., Gstw.).

ä jest prawie zawsze dźwiękiem wyraźnie różniącym się od *o*; czasem jednak zwęża się w czyste *o*: *Stodua* (Brz., Pdgr., Gstw., Świn.), *Städua* (Gstw., Pdgr.). Bardziej konsekwentnie przeprowadzono zwężenie *a* w położeniu przed *u* w *ou*, a nawet w *äu*: *śou* (powszechne), *śouek* (Kam. W.), *śóu* (Libr.), *śäu* (Cien.), ale też *Kfartäu*||*Kfartöu* (w Szczereżu)||*Kfartöu* w Kieczni (Łącko). Heterosylabiczne *äu* raczej zachowuje *ä*: *śänek* (w tejże Cieniawie, także Wielogl. i w Ubiadzie (Wlgl.), *śäny* (Olszanka, Kadzca, Skrudzina, Łęka, Siedlce), ale trafia się też *o*: *Kfartouy* (Zagorzyn), *Böue* (ps. Szczawy). Ciekawą formę ma urobiony od nich dop.: *s_Kfartuy*. Wynika z tego, że *äu* w nazwach miejscowych zachowuje się nieco inaczej niż w apelatywach (np. nie zanotowałem -*öu*-), ale to może właśnie objaw typowego dla tej grupy „rozchwiania”.

Zgodnie z systemem występuje *ä* w tych pozycjach i w tych kategoriach morfologicznych, w których pojawia się w wyrazach pospolitych. A mianowicie:

¹ O ile wyraźnie nie zaznaczono, wszystkie omówione tu cechy występują na całym terenie Sądeczyny, tj. wszystkich trzech odmianek gwar, wyżej wspomnianych. W nawiasie podano miejsce zapisu.

1. W rdzeniach imiennych: *Drąpka* 'ps. Naszacowie' (Pdgr.), wieś *Iaśonna* obok *Iaśonki* (Korz., Buk.), *Fálková*, *Grábná* (Biała Niz.), *Kácory* (Zagorzyn), *Kátca* 'wieś Kadcza', *Kávčry* (Siedl. — 'ps. Miłkovej'), *Msálnica* (Zagorz.), *Opálaná* 'ps. Gabonia', *Skálník* 'góra nad Popardową' (Naw.), *Stádua* 'wieś', *Kfártoyy*||*Kfartáu* (Szczereż, Kiecznia — zapis z Łacka), *Kárcyska* (w różnych wsiach), ale bez pochylenia *Bauá*; *Stábańiska* 'las' w W. Roztoce (Ryterskiej), *Márcinkoske*, *Pracka*||*Prácka* 'ps. Gabonia', *Xomżyska* (od 'hamrów-kuźnie'), *Nat_Sátkem* (Gródek gorl.).

2. Jako rezultat ściągnięcia i w pokrewnych formacjach:

a) W mian. lp. nazw ż. na *-ā: *Volá*||*Vola* — (zob. niżej), *Rolá* obok *Rola* (Stronie), *Skfarná* (os. Siedlec), *Potkouřbá* (Siedl.) *Velá* (Maszk.), *Bańá* (St. Wieś n-sąd.), *Růvná* (ogólne); także w nie ściągniętych: *Vídomiřá* (wielokr.), *Pouomiřá* — 'Połomia' w Brzynie — (Łazy Brz.);

b) W nazwach dzierżawczych wsi na -owa, -ina, *-jā: *Pisařová*, *Uosořiná*, *Obiřá*, ale wiele nazw dzierżawczych na -ina pochylenia nie wykazuje, o czym będzie mowa niżej;

c) W nazwach przymiotnikowych wsi typu topograficznego czy kulturalnego: *Niřná Bauá* obok *Vyřná Baua*¹, *Běžná*, *Grábná*, *Ielná*, *Kožená*, *Opálaná*, *Šklaná*, *Uřicaná* (Łyczana). Tu należą też przymiotniki odróżniające: *Niřná*, *Vyřná*, *Velká*, *Mauá* (np. *Roztoka*) itd. Nie należą tu chyba wsi z przyrostkiem -iná typu topograficznego: *Čečeviná* (obok *Čečevina*), *Uosořiná*||-a;

d) W niektórych nazwach wsi czy gór na -ica: *G'ořficá* — 'Gostwica', *Cubicá* 'Czubica' (Znamierowice), ale *Cubica* we Wronowicach, *L'ipnica* *Velgá*, *Volicá* 'ps. Olszanej' — obok *Volica* (w Łukowicy), *Magożyca*, *Makovica* itd.;

e) W nazwach imiesłowowych: *Opálaná* (Gaboń).

f) w dop. l. poj. nijakich z *-bja: *P'odegrořá*, *Sořná*, *Záleřřá*, *Závořá* itd.

3. Jako rezultat wzdłużenia zastępczego w zgłoskach zamkniętych:

a) w mian. l. poj. w rdzeniach: *Gáři* (Świn., Moszczenica, Zabelcze)||*Gari* (Chelmiec, Dąbrówka, Biegonice, Gołk. D.); analogicznie i w l. mn.: *Vzáry*, 'Wdżary' (Łacko, Stronie lim.), *Vřáry* (Przysietnica) itd.;

b) w dop. l. mn.: *Zár* od *Žarna* (Kurów);

c) w tr. rozkazującym: *Pocekáři* (częste);

d) w przyrostkach: -ák: *Geblák*, *B'orovák* (Żmiąca), *Šredňák* (Obidza), *Šfistok* (Szczawa) i analogicznie w dalszych przypadkach oraz w przyrostku żeńskim -aczka: *U Křyzáka*, *Do Podoláka* (Zabrzeż), *Křáki G'ořficke*, *Rařáki* (Żm.), *B'orovácka* (Żm.), *Šyrácka* (Czerniec). Oczywiście także zawsze w nazwach mieszkańców wsi (przez całą odmianę: *p'odegrořák*,

¹ Oczywiście to *a* w końcówce może być wynikiem wpływu formy literackiej, urzędowej, ale też mogłoby świadczyć o starożytności tej nazwy — o pochodzeniu z czasów nie złożonej deklinacji przymiotników.

litacák, v^olák, gajovák i *litacáki, gajováki, xazováki, mokšáki* itd. bez wyjątku; 'os.' *V^olák* i w Gródku gorlickim;

e) natomiast w przyrostkach żeńskich *-anka* występuje oboczność *ǎ||a*, ale nie dowolnie: *p^oodegrožǎnka, uocǎnki*, ale tylko — *litacanka, šenǎnka, begoǎnka* — raczej z ilościową przewagą nazw z *a* jasnym; nazwy przysiółków i osiedli mają *ǎ*: *Uycǎnka* (ps. Świdnika n-sąd.), *Firlejonka* (Żmiąca),

f) *-árka*: *Knapárka; Bučárka* (Obidza);

g) *-ǎl*: *Puxǎl* 'os.' (Żm.), *U Gurǎli* (Przysietnica), *u Kovǎla*;

h) *-ǎc*: *Za Trǎc* (Obidza);

i) *-ǎl*: *Kfartǎu* (zob. wyżej);

j) *-ǎr*: *K^oosǎr*; wyjątkowo **-ǎr = -úr*: *M^oocúr* (Świdnik lim.);

k) *-as*: *Kulas* (Obidza); *Jǎnas* (Żmiąca)||*Tobiiǎsufka, Miǎšovǎ* (Czer-niec), *Jurǎšovǎ* (Pdgr.);

l) *-ǎsek*: *U Frǎnǎska* (Żm.);

ł) *-ǎrsko*: *Šfinǎšk^o*;

m) *-ǎš* (= *-arz*): *K^ooǎš* (Obidza), *Kicǎš* (Piwn.), *pǎmulǎš, -ǎže* 'przezwisko mieszczańców parafii ujanowickiej', *U K^ooǎža, u Mašlǎža* (Gródek gorl.); jak z tego widać, wyrównania dają *ǎ* w całym paradygmacie.

4. W przedrostkach wyraźnie występuje ogólna, historycznie znana obecność: *-ǎ-* w przedrostku rzeczownikowym, *-a-* w przyimku: *Zǎlešše*, dop. *Zǎleššǎ* i na *Zǎleššu*, ale za *Lassám* (czy *Za Lassám*), *Zǎpašece*, ale *Za Pašekami* i *Zapašeki*. Brak *ǎ* w typie prefiksalnym *Zalas, Zagúra, Zapašeki* — zaświadcza młodszość typu prefiksального oraz wskazuje wyraźnie na syntaktyczny charakter tych formacji: przyimek *za* + *góraq, lasem* = *Zagóra, Zalas*, gdy w typie prefiksально-sufiksальnym *ǎ* jest starsze jako odbicie normalnego wydłużenia w prefiksach przyrzeczownikowych (*Zǎgúze, Pǎdouy*). Ale trafia się też — zapewne analogicznie: *Zǎgúra*.

W szczególności *ǎ* występuje w następujących przedrostkach:

nǎ-: *Nǎlepǎfka* (Kącl.), *Nǎscǎvice* 'Naszacovice' (Pdgr.), *Nǎdole* (częste), *Nǎgúžǎjske* (Buk.), *Nǎgúže*||*Nag^oože*||*nagoške pole* (Gródek gorl.), *Nǎkle* (częste), *Nǎfše* (jw.);

nǎd-: *Nǎdgúrce* (Bieg.);

pǎ-||pa-: *Pǎdouy*||*Pag^oórek* (ogólne);

zǎ-: *Zǎboyce* 'Zabelcze', *Zǎg^oożyn, Zǎbžes, Zǎžyce* 'Zarzeczce', *Zǎgúrǎf, Zǎlešše, Zakraie*||dop. *Zokraii* i *Za Kraiǎmi; Zǎvada*||*Zavada, Zǎmek* (Gródek gorl.)

ǎ||a

ǎ zamiast *a* występuje w niektórych formacjach słowotwórczych pod wpływem analogii do form podobnych, np. w przyrostku *-icǎ* czy w niedzierżawczym *-inǎ*, o czym była mowa wyżej. Oczywiście także w drodze wyrównań do mian.: *Kšǎki* i w derywatach: *Losek, Pšedevzǎrek*.

Niekiedy *â* zrównało się z *o*: *Uoski* 'Łazki' — (Gródek gorl., w ogóle częste), zwłaszcza przed *u*, gdzie może dojść do dalszego zwięzienia: ogólne *Źou*||częste *Źûu*, *Źôu*, *Źuu*;

Może przekruceniem, a może pochyleniem jest *o*: *Xomżyska* od 'ham-rów' = 'kuźnic', ale *χameški*.

a zamiast spodziewanego *â* występuje:

a) w wielu nazwach dzierżawczych na *-ina* (*Xabalina*, *Kańina*, *Kuńina*, *Muśyna*, *Śykircyna*, *Skrużina* — może z powodu podciągnięcia tych nazw do kategorii rzeczownikowej, co objawia się też w deklinacji: *Xabaliny*, *Skrużiny* — nie *Skrużine*; na *Xabaline* itd.);

b) w niektórych rdzeniach: *Baŭa* lub *Baŭâ*, *Baŭâvoda*, *Gai* obok *Gâi*;

c) w ściągnięciach: *Volâ* (Brzezińska, Kosnowa, Piskulina i Ubiedzka)|| *Volâ* (Krogulecka, Kurowska, Marcinkowska. Stańkowska), *Rola* obok *Rolâ*;

d) w niektórych przyrostkach dzierżawczych na *-ova*: *Posadova* (koło Mog.);

e) w niektórych nazwach przymiotnikowych żeńskich: *Šenna* (?);

f) w żeńskich nazwach mieszkańców wsi na *-anka*, o czym była mowa wyżej.

Oczywiście w wielu z powyższych przykładów, zwłaszcza w kategoriach spod b) d) i e) może zachodzić zanik *â* pod wpływem formy urzędowej, literackiej (zwłaszcza że występuje on częściej w nazwach wsi niż osiedli czy terenowych), ale z drugiej strony niektóre zapisy bez *â* powtarzają się czasem kilkakrotnie i to brane od różnych informatorów. Zwłaszcza wydaje mi się stale związane z terenem *â* lub *a* w nazwach mieszkańek wsi (*p^oodegrożâńka*, ale *litacanka*).

âN

Podobnie jak w apelatywach *â* pozostaje bez zmiany (jednak zazwyczaj z lekką nosowością) lub też — częściej — ulega silniejszemu zwięzieniu poprzez *ô* nawet w *û*: *Iânas*|| *U Ionka* (Żm.), *Iôńina* (Kanina), *Iônecki* w Woli Kosn. (Zagorzyn), *K^oôci Zômeek*, na *K-m Zomku* (Bieg.), *Zômeek* (Jazowsko)|| *Zâmek* (Przysz.) itp., *Iûnûfka* (Kam. W.), *Iûnove Gûry* (Szymanowice).

e

eu ⇒ *ou* na całym obszarze z pewnymi ograniczeniami terenowymi i wyrazowymi: *Xoum* 'góra nad Męcina' i *Potχo^ome* (Rojówka, Chomranice), *Xoum* 'g. w Chelmcu'|| *Xeum* 'góra nad Grybowem' i *Potχeume* (B. W. i Kąclowa); *Skouek* 'Skielek', góra w lim., ale *Skeu^uki* w Wielogłowach, *Zâbouce* 'wieś Zabełcze', ale *U Angeu^uki* (Żmiąca — może dlatego, że to wyraz obcy?) *keubasa* w Mszalnicy, skoro *Do Keubasûf* (= **l*), *Pekeuko*

(Siołk.), także ze *Stodeu*. Niekiedy może nastąpić uproszczenie grupy spółgłoskowej: $-eum- \Rightarrow em- \Rightarrow -\dot{a}m-$ lub $-ym-$: do *Xámca*, *f Xámca*, *chá-mecki* obok *Xymec* (Chełmiec), także *Xámek* w Gstw. i *Xamek*||*Xemek* = 'Chełmek' w Roztoce nad Dunajcem.

'e||'o, 'e||'a

Na ogół jak w apelatywach i jak w innych gwarach pd-małopolskich. Mamy więc wieś *Piorunkę*||*Peronkę*, górę *Pierun*||*Peron* i osiedle *Pod Pierunem* (w Czyrnej). Zgodnie z apelatywem *Krzasto* 'kamień w górach nad Gaboniem', ale nieprawidłowo *Krzamyk* w Łęce (Siedl.) i *Krzamkówka* w Żmiącej. Waha się brzmienie nazwy wzgórza nad Grybowem i Siołkową: *Matelanka*||*Matolanka* (od: *Matola*) osobliwe *Neżúvetki* w Łomnicy. Ale są i odstępstwa: *Za Bżeżinom*||*Bžożina*, *Mązy Bžożinańi* (Gródek gorl.).

Nieprawidłową wokalizację $e \Leftarrow \dot{z}$ wykazuje nazwa *Studzionki* (Stańkowa) — powszechne na Podhalu i w Gorcach: *Stużanki* w Szczawie.

Stosunek do jerów

Wstawne *e* w miejscu, gdzie jeru nie było, pojawia się w przymiotnikach: *ryteški* — *Rytro*, *chameški* — *Xomżyska* — pod wpływem innych przymiotników z normalnym *e*: *rybješki* — *Rybień*. Natomiast sama nazwa ostatniej wsi: *Rybień* została włączona do kategorii rzeczowników z *e* ruchomym: *pień-pnia*, więc i *Rybień-Rybnia*. Inne wyrównania wchodzą też w zakres fleksji: *Stádua*, dop. l. mn. *Stát* — lub słowotwórstwa: *śedlecáki* zam. *siedlczaki* (od *Siedlce*) pod wpływem *siedlecki*. Zresztą normalnie: *Podegrodzie*||*Podglinicze* (ale historycznie udokumentowana forma oboczna *Podgrodzie* da się również objaśnić fonetycznie: $\Leftarrow$ **podžgordŭje* bez przyjęcia przejściowej fazy z pełnogłosem: *podžgrodŭje*), *Pšedevžarek* ($\Leftarrow$ **předŭvžārŭkŭ*).

Zanik *e* obserwujemy wyjątkowo w żartobliwej nazwie *Pockăi* (Mszalnica, Naw.), zresztą kilkakrotnie *Pocekăi*, *Poczekaj*.

eN

eN omówione będzie łącznie z nosówkami.

ĕ

Normalnie — jak w całym prawie dialekcie pd-małopolskim — daje **ĕ* na całym terenie *y*, zarówno po twardych, jak po miękkich: *Bžyk* — *Bžegu*, *Čertyžne*, *Klyty*, *Pšyvus* (w znaczeniu chyba 'przewóz', bo to 'miejsce nad Dunajcem' w Pdgr.); *bylski* — od Białej Niżnej i Wyżnej, *Lyxy* = Lechy, 'ps. Bukowca', *Podbyloske* 'os. Zawady', *Pod Lyskami* (Dąbrk.) od *lyski* — 'leszczyny', *U Šfyrka* (Gródek gorl.), *U Ščyski* =

U Ścieżki 'pole w Czerńcu'. Wyjątkowo — pod wpływem silnie palatalnego sąsiedztwa, a nawet przed lub po *l*, występuje tu *-i:* *Ĭilsko* 'wies' — tak i w oficjalnym brzmieniu, *Ĭiloŭice* 'ps. Dabrowki' i *Pod Ĭiloske* (tamże), ale *Podbyloske* (zob. wyżej), *Kamińec* i *Kamijskâ Voda* (Jamnica), *Do Kałity* (Szczawa), *Ćiŭś* = *Ciecierz* (Naw.).

Wyjątkowo zanotowałem w Gródku gorl. obok normalnego *y* także odmiankę rozszerzoną: *Želonâ*, a nawet *Želono* i w Zalesiu lim. (Mag. On.): *Vŭžyka* (?).

Także **ĭ* i **ir* ⇒ *'ir* ⇒ *'er* ⇒ *'yr*: *Cyrc* = Czercz, *Cyrńec* = Czerniec, *Ćyrńe*, *Śfyrce*, *Śfyrklâ*, *Śtyrykorce*, *Śykŭrcyna*, *Vyrxovina*.

y ⇐ **ē* występuje w tych samych położeniach, co w apelatywach, dlatego szczegółów tu rozpatrywać nie będę. Tak jak w apelatywach analogia w dalszych przypadkach do mian. występuje chyba wyjątkowo — przykładu z materiału toponomastycznego nie wynotowałem. Niekiedy występują wahania: *Lemēs*||*Lemys*, w *Lemeśe* 'ps. Białejwody', *Zăbžes* 'wies'||*Zăbžys* 'ps. Wojnarowej'.

i, y

1. *iŭ* ⇒ *uŭ* ⇒ *u*

Na powszechne w gwarach lachowskich przejście *iŭ* ⇒ *uŭ* (*ũu*) nasz materiał nazewniczy dostarcza niewielu przykładów: *Muŭk*ova*, *muŭkoviâki* (wies Miłkowa) i *Mouk*oske* w Słopnicach lim., *Kobu*caiskâ Gura* w Żmiance, ale *Kobyŭy* w Górowej. Niekiedy *u* ulega redukcji: *Kobucyna* 'Kobyłczyna' i *kobucok*||*kobyŭcok*; *kobucanka*.

2. *ly-* ⇒ *lu^l*

Osobliwa sądecka wokalizacja wyrazu 'młyn' znalazła odzwierciedlenie także w nazewnictwie miejscowym: *Muŭino* (Obidza), *M*uŭcyska* (Brzyna), *F Starâm M*uŭiŭne* (Krosna), *Muŭno* i *Muŭna* (Gaboń), *Zâm*uŭiŭne* i *Do M*uŭina* (Kruźl. W.), *Muŭiŭne* (Złotne, zapis z Frycowej). Podobnie brzmi ludowa nazwa Łyczanej: **Uŭicanâ* oraz wyjątkowo — not. tylko w Olszanej i Trzetrzewinie — *Uŭisâ Gura* obok normalnego *Uycânka* w Świdniku.

3. *li* ⇒ *lu*

Ślad stpolskiej wymiany *li* ⇒ *lu* znajdujemy w nazwie miasteczka Zakliczyna (pow. tarnowski): *Zăklucyn* (not. z Gostwicy, ale prawdopodobnie powszechne).

4. *yl* ⇒ *ŭl*

Wyjątkowe rozszerzenie *yl* ⇒ *ŭl* w Przydonicy: *Kobŭlńice*.

5. *-iĭâ*, *-yĭâ*

nie ściągnięte zachowuje się w nazwach *Paryĭâ* (*Cărnâ Paryĭâ* pod Tropiem), *Vidomĭĭâ* (wielokrotnie), *Nat Stacyiom* (Kam. W.).

6. *iN*, *yN*

pozostaje bez zmiany. Wyjątkowe rozszerzanie zanotowałem w Cieniawie: *U Mašénki*, w Pdgr.: *Barcýnka*, we Frycowej: *Iavožénka*, *Iavožéna*||*Iavožyna* oraz w Łomnicy i Frycowej: *Martýnec*.

“o

o występuje — jak w innych gwarach środkowo-, zachodnio- i południowopolskich z silniejszą lub słabszą labializacją w nagłosie (tu zwykle prawie dyftongiczne *uo-*) i po sp. tylnojęzykowych, i wargowych. Po palatalnych wyjątkowo (np. *S’ośńe* Maszk.).

ó

Ta charakterystyczna dla gwar sądeckich (a także innych, bardziej na północ położonych gwar lachowskich) cecha: przesunięcie artykulacji o ku przodowi przy braku zaokrąglenia warg jak przy *ö*, a zatem niższe i bardziej tylne *e* — występujące głównie po sp. przedniojęzykowych, wyjątkowo po wargowej i obejmuje znacznie większy obszar gwar sądeckich, niż to mogłem wykazać w mojej Gwarze podegrodzkiej¹. W zebranym przeze mnie materiale toponomastycznym napotkałem *ó* zarówno w gwarze pn-sądeckiej, gdzie to jest normalne i typowe (i gdzie występuje chyba najsilniej), jak w gwarze podegrodzkiej, natomiast wyjątkowo zauważyłem to *ó* w gw. wschodniosądeckiej i na południowym odcinku gwary podegrodzkiej. A mianowicie:

Północ: *v Dóline*, *Róstoka*, *Karplóvec* (Wojakowa), *Zátóki* (Kąty brzes.) *Mrózcíski Las* (Korz.), *Sćśńe*||*Sośńe* (Wojnarowa), *Vatróvice*, *Vítóvice*||*Vitóvice*, *Róstoka*, *różnoski* (Roztoka), *róćmiroski* (Ł. D.), nawet *Ká-óčry* (Milkowa), oraz w przygodnie zebranych apelatywach: *dóbže* (Roztoka n. Dunajcem), *róśńe*, *namety* (Buk.).

Gw. podegrodzka: *Náscóvice* (Pdgr.), *Náscévice*||*-óvice* (Brz.), *X*ox*oróvice* (Brz. i Chochor.), *P*otóki* (Brz.), *dółina*, *p*otóck* (Kadcza), *Dóuiki*, *Kfartóu*||*-áu* (Maszk.).

Południe i Wschód: *Toćki*, *Mroskufka* (Łomn.), *na ‘Obžutóve* (?) (Gródek gorl.), *Rosožátka* (Cieniawa), *Rostoka* (Rytro).

ou = öu

Padöuy (Krosna lim.)||*f Padouak*, *Döuiki* (Zagorzyn).

Inne przemiany o

o ⇒ *u*: *Just* ze st. *Jost*² (Jostowa Wola), *Kokuszka*, st. *Kokoszka*³

¹ Op. cit. 61—4.

² Szczegóły i źródła w t. II. tu raczej *u* pierwotnie ⇒ *o*, bo imię *Just* chyba łac. *Iustus*.

³ Źródła w t. II.

or $\Rightarrow$ *ur*: *Burk*oske* (Mszaln.).

o $\Rightarrow$ *û*: *drûga* (Pdgr., w ogóle częste w różnych nazwach miejscowych),
Vqsûš (Gstw.), *Syroka Drûga*, *Ėauâ Drûga* itd., *Dûlaiske* (Gstw.).

oN

oN wykazuje na całym terenie stałe zwężenie w *ôN* lub *ûN*, *uN* (różnica dosyć fakultatywna, jak w apelatywach) np.:

Północ: *Kunusovâ* 'Koniuszowa', *Ku-||Kûninovec* (Libr.), *Salamuny* (Mszaln.), *U Duñina* (Żm.).

Centrum: *Zâgômne* (Pdgr.), *Zâgône* (Dąbrówka).

Góry: *Do Farunki* (Szczawa), *Farunovy Vyrx* (Zabrzeż).

Wschód: *Brunary* z dawn. *Bronary*¹ (Mag. On.).

W związku ze zwężeniem *o* $\Rightarrow$ *û*, *u* wtórna nosowość nie pojawia się tutaj.

û

Na całym obszarze występuje jako kontynuant **ō* dźwięk pośredni między *o* a *u*, bardziej zbliżony do *u*, często wybitnie przesunięty ku przodowi (*û*). Szczególnie wyraźnie występuje to brzmienie w centrum Sądeckizny i na północno-zachodzie w rejonie pasma Jaworza, zwłaszcza we wsiach oddalonych od miast (Żmiąca, Krosna): *Kâdrûfka*, *Sâžûfka* (Krosna), *Vaidûfka* (Żm.), *Vanûfka*, *Myžûfka* (Ptaszk.), *Sârûfka* (Przysz.). Poza tym prawie wszędzie: *Gûra*, *Rûvnâ*, *U Gûrâli*, *Nagûžaŋske* (Buk.), *Kretûfki* (Zabelcze), *Iaxlûfka* (Gaboń), *Źadûfki* (Przysietnica), *Romankûfka* (Kącl.) itd.

Jednakże gwara pn-sądecka (z wyjątkiem terenu pasma Jaworza (o czym wyżej) — ma tendencję do zrównania *û* z ogólnopolskim *u*, zarówno w rdzeniach (np. *Dvur* — Lipn. W., Miłkowa, *Za Gurom||Gûra* — Buk., *Zâgûže* w Siedlcach, *Gurovâ* 'wieś', *Za Gurom* (Zbyszyce), *Grudek* 'wieś n. Dunajcem', *Vilcy Duu* (Posadowa k. Mogilna), jak w końcówkach, zwłaszcza -*ów*, co zdarza się i na innych terenach. Mamy więc *Vâj-cykuŋ* w Siennej, *G*oškuf||-ûf*, *Opufka||*Op^uûfka*, *Migostuf* — w Jazowsku, *Kamejucuf* — Szczereż-Maszkowice). Niektóre wsie wykazują dosyć duży konserwatyzm w zachowaniu *û* (np. Przysietnica: *Turkûf*, *K*ońûf*, *u Sar-nûf*). W Łacku jednak częste zrównanie *û* i *u*. Ale wszelkie odstępstwa od normalnego *û*, *û* nie mogą być uważane za stałe zjawisko gwarowe, bo najczęściej są w nazewnictwie wynikiem wpływu brzmienia literackiego i różni informatorowie mogą różnie wymawiać, zwłaszcza końcówki i przyrostki (-*ów*, -*ówka*). Gródek gorl., gwara mieszana, wsch.-sądecko-gorlicka, ma *ô* bardzo bliskie *o*: *gôra*, *Sudôu*, *Dôu*, *Brodôfka* — prawie bez wyjątku. Nazwa wsi i pole *Za Grotkami* mają *o* jasne.

¹ Źródła i szczegóły w t. II:

Natomiast zanotować warto odstępstwa od normy literackiej: *ó(o)* zam. *ó* — stałe: *Pag^oórek* lub *Pag^oorek* (rzadziej *Pag^uórek* — Iwkowa), i *ó* zamiast *o*: stałe *p^ootócek*, występujący czasem jako *n. wodna*, *D^ułajské* i *dr^uga* (Gstw., zob. wyżej).

Wyjątkowe: **Od Gory* (Kącl.).

W złożeniach z *pól* na całym chyba terenie *pu-*, stąd częste uproszczenie *Póllanki* $\Rightarrow$ *P^uanki*, *P^uanek*.

u

u wykazuje bardzo nieliczne zmiany w stosunku do ogólnopolskiego *u*: *ur* = *úr* wystąpiło w *n. mc. Fig^uúra* (not. w Nawojowej)¹.

uN = *óN* *Zągómne* (Pdgr.), częste *Dóna^uiec* (Pdgr., podobnie na Podhalu), a nawet $\Rightarrow$ *oN*: *Peron*||*Perun* (Mochnaczka Wyż.), *Peronka* (Berest.).

O oboczności *q*||*u* — niżej.

Nagłosowe *u* z labializacją lub bez: *uUrygi*||*Urygi* (Żmiąca), *Do uUiecka*, *uU uUiecka* (Szczawa), *uUicaná* (Korzenna), *Za uUgory* (Moszczenica Wyż.). Odwrotne zjawisko (hiperpoprawność?) obserwujemy w nazwie rzeki Łubinki, w której obok normalnego *lu-* w innych wsiach występuje w Cieniawie i Mogilnie *u*: *Ubinka* — oraz w nazwie os. we Frycowej: *Ukacufka* i w Gródku gorl.: *Ukosófka* (o ile to od *Łukasza*, a nie od *ukosu*).

Nosówki

Cały obszar gwar sądeckich należy do „pasa góralsko-podkarpackiego”², który — jak wiadomo — cechuje zachowanie dwóch szesnastowiecznych nosówek *q* (= *ę*), *q* z synchroniczną wymową także przed zwartymi i zwartoszczelinowymi. Ale w dalszym rozwoju nosowość (zwłaszcza *q*) uległa osłabieniu, a niekiedy nawet zupełnemu zanikowi. Inny kierunek rozwoju prezentują wyspy „pasa”, w którym samogłoska *q* (literackie *ę*) — podobnie jak już raz we wczesnohistorycznej polszczyźnie XII—XV wieku — obniżyła i cofnęła w tył swoją artykulację; w rezultacie otrzymujemy gwary jednonosówkowe z *q* (pn. stoki Gorców) lub z zupełną zaturą nosowości (*gośi*, *vozac* — Dobra, Kasina Wielka), czego nie można utożsamiać z zanikiem nosowości w środkowej Małopolsce (Kieleckie *geśi*, *vozac* lub *v^uzac*). Otóż Sądecyzna reprezentuje stan pierwotny, st-polski, tj. z dwoma nosówkami *q*, *q* i z pełną lub osłabioną, ale zawsze nie rozłożoną nosowością. Ten typ sądecko-lachowski sięga od zachodniej granicy Sądecyzny (a więc obejmuje wschodnie stoki Gorca: Zasadne, Szczawę, Kamienicę) po wschodnią granicę opisaną we wstępie, a więc z Gródkiem gorl. włącznie — z drobnymi wyspami innej wymowy.

¹ Por. *scúr*, *pazúr*||*pazyr*, *fig^uúra* itd., Pawł. Podegr. 73.

² Por. Pawł., Charakterystyka gwary Srom. oraz Podegr. 22 i 33—5.

Mianowicie Słopnice — jako wieś graniczna — mają już wymowę bez-nosówkową, ale z zachowanym zróżnicowaniem dawnego ϵ (q), które brzmi $\hat{a}$ -, i ϱ , realizowanego jako $\acute{o}$ — a więc 2 fonemy. Dla jednonosówkowej wyspy na wschód od Sącza — Ptaszkowej — niestety materiał nazewniczy dostarcza bardzo mało materiału: *Zakróski* 'Zakrażki' — *Potoki v Zábrčskak*, bo *zakřicajo še, Vyrop, ve Vyrābe* może nieściśle zanotowany zamiast *Vyrōbe*. Mamy tu więc jeden fonem nosówkowy (potwierdzony zresztą licznymi przykładami z mowy potocznej) z różnymi realizacjami: ϱ , $\acute{o}$, ew. $\hat{a}$ oraz z zanikiem nosowości przed szczelinowymi (*scošće*), czego w materiale nazewniczym nie napotykalmy. Również na terenie góralsko-sądeckiej gwary łackiej trafiają się odstępstwa od systemu sądeckiego, czego w materiale nazewniczym, zebranym w Łacku, w Zagorzynie, w Czerńcu i Zabrzeży, nie mogłem ująć.

Gródek gorl., który wykazując podstawę gwarową wschodniosądecką, ma już wiele cech gwar pogórzan gorlicko-jasielskich, także i w zakresie nosówek wykazuje wahania: obok typowo sądeckiego $\hat{a}$ ma czasem $\hat{a}$, ale też już rozkład nosowości: *en* + zw. obok $\acute{o}$ — *ón*, *óv*. Szczegóły w przykładach.

Realizacja ustna nosówek może być rozmaita: ϱ prawie zawsze bez zmiany, niekiedy z lekkim zwężeniem w $\acute{o}$, $\acute{o}$; natomiast ϵ — od czystego, pełnego $\hat{a}$ poprzez $\acute{a}$ ($\acute{a}$), $\hat{a}$ ($\hat{a}$) — czasem niemal do ϵ . Ale są to odmianki fakultatywne, mogące występować u jednej osoby. Natomiast w Czarnym Potoku ϵ jest realizowane jako $\acute{a}$ ($\hat{a}$), gdy $\varrho = \varrho$ lub $\acute{o}$ $\acute{o}$ — a więc i tu 2 fonemy nosówkowe zachowane, zatem podobnie jak w Słopnicach.

Poza tym teren jest jednolity. Odstępstwa, trafiające się tu i ówdzie w niektórych wyrazach, wymawianych asynchronicznie, są oczywiście następstwem wpływu wymowy kulturalnej. Tylko w kilku wyrazach trafia się zazwyczaj rozkład nosowości: *Dombrowa* w Siennej i Tropiu, *Domb-rufka* 'nazwa Dąbrówki Polskiej' — ale wieś *Dobrowa*. Podobny rozkład mamy w różnych postaciach nazwy Wądół (*Vondūu||Vendou*).

eN . Samogłoska e przed spółgł. nosową przybiera nosowość i zachowuje się zupełnie jak samogłoska nosowa ϵ , tj. $\Rightarrow \acute{a}N$, $\hat{a}N$, $\hat{a}N$ za wyjątkiem Gródka gorl. i dlatego to zjawisko rozpatrujemy łącznie z nosówkami.

A oto materiał przykładowy:

ϱ

A. Północ:

Iwkowa brzes.: *Koćiny*, ale *Šonkaŭŭfka*;

Dobrociesz brzes.: *Kočk'ŭfka*, *Koćina*;

Kąty brzes.: *Koŭty*, *kocaiški*;

Sechna lim.: *Dāpcyn* 'Dąbczyn';

Żmiąca lim.: *Žmōcā*, *Za lēdlino*, *Koty||Koty*;

Wronowice n-sąd.: *Koćina*;
 Korzenna: *Vondou*;
 Stara Wieś n-sąd.: *Uoki*;
 Librantowa: *Uoki*;
 Witowice: *Koćina*;
 Łososina Dolna: *Uocene*;
 Tęgoborze: *Okrpk*;
 Kurów: *na Zarno*;
 Zabełcze: *Uoki*.

B. Wschód:

Gródek gorl.: *Na Uonkak||Uoka, na Uonce*;
 Frycowa: *Zrop*;
 Falkowa: *Na Uokaχ*;
 Piątkowa: *Zarópka*;
 Żeleźnikowa W.: *Koćina, Koty*;
 Żeleźnikowa M.: *Uo^oki*.

C. Gwara podegrodzka:

Pisarzowa: *na Kaino* 'na Kaninę';
 Przyszowa: *Bok^oóec||Bonkoóec*;
 Stara Wieś lim.: *Koty*;
 Biczycze Dolne: *Uoki*;
 Świniarsko: *Za V^oożino*;
 Brzezna: *Suoka, Pod_Dópce* 'Dąbce';
 Podegrodzie: *Uokta (Uokta), Suoka||Suoka; Koty||s_Kotuf*;
 Gostwica: *Vpsūs, Uoki, Uocki||z_Uok, ||Na Uokak, Na Poduocu, Robac*;
 Stronie lim.: *Dombrova(?)*;
 Przysietnica: *Na Uo^okak*;
 Rytro: *Pod Vegláš*;
 Moszczenica N.: *Voxayûfka*;
 Łomnica: *Konty* (tylko 1 przykład, nietypowy);
 Obidza: *Na Uoká*;
 Brzyna: *Vyrép* (Łazy Brz.), *Vyroǒiska* (tu może pierwotne o).

D. Gw. góralskie (łacko-kamienickie):

Łacko: *Uocko, Uoki, Vogrotki, Vyroǒiska, Pod Uyśino, Xorongvica*;
 Zagorzyn: *uOkrpk, Vqdole, Uokée, K^ompělná, Dombrovy; uocki 'łacki'*;
 Zabrzeż: *Koty, Dqbrovy*; Czerniec: *Dqbrovy*;
 Szczawa: *Voxayy, Guǒbińec*.

-o = -om tylko w narz. l. poj. ż.: *Za Vuodom, Nad Ropskom Drogom* (Gródek gorl.), poza tym o||o: *Dyugo Uoká, Na Bystro, na V^oolq*, ale i w narz. trafia się -o: *Pot_Cesno* (Kiecznia), *Pod_Iarcovo* (Kiecznia), *Pot Krakosko* (Łacko).

A. Północ:

Czechów brzes.: *Pexry* 'Pęchry';
 Będzieszyna brzes.: *Bažesyna*;
 Iwkowa brzes.: *Pažry*;
 Wojakowa brzes.: *Dăbina, Răžiny*;
 Żmiąca: *U Kădra*;
 Krosna: *Kădrŭfka, Săžufka*||*Să-*;
 Stańkowa: *Zărapki*;
 Korzenna i Niecew: *Poraby*; Jasienna: *Kăpa, Na Kămpé, Kămpske Lasy*;
 Bukowiec i Lipnica Wka: *Ųažyska, z Ųažysk*;
 Łososina Dolna: *Ųăki*;
 Tęgoborze: *Tăgoboža*;
 Wielogłowy: *Ųăki*;
 Librantowa: *Oduăce*;
 Zabełcze: **Okrăguă*;
 Paszyn: *P*orăbŭfka, Ųăk*||*Ųăk, Guaboke*.

B. Wschód:

Biegonice: *Vendŭŭ*||*Vondŭŭ, Prănt*||*Prent*; Dąbrówka: *ŲOkreŭgi*;
 Nawojowa: *Porămba Maŭă, porăbăki, Ųăk*||*Ųe"k, Ųăgi, Ųăżany*;
 Frycowa: *Zrăbu* (dop.);
 Kamionka Wka: *Văgžynŭfka, Porăbŭfka*;
 Biała Nizna: *Po dămbanŭi*;
 Kąclowa: *Š/ăse*;
 Gródek gorl.: *Măży-*||*Menzyleše, Kădrovo, Iădžykôfka*||*Iěndžeiôfka, U Kodry* 'Kędry'.

C. Gw. podegrodzka:

Męcina: *Măcina*||*Môcina*||*Moćina, Dobina* 'Dębina', *Ųăgi, Zakrotek*||*Zakrătek*;
 Przyszowa: *Okrăglŭca, s Kăpy*;
 Wysokie: *ŲOkrák*;
 Świniarsko: *Kăpa*||*Kămpa*;
 Brzezna: *Vardazyny*||-do-;
 Podegrodzie: *Păžŭxa, na Pažise*;
 Olszana: *Stanăcin*;
 Gostwica: *Vardožyny* 'Wardeżyny';
 Przysietnica: *Ščăbaŭŭfka*;
 Rytro: *Pot Polanke, Tănca*;
 Łomnica: *Iăžăbăki, Vnăki, Do Porempskŭk*;
 Kadcza: *Zăkraće* 'Zakręcie';

Obidza: *Ve^ogžynufka*, *Veži Potok*(!), *Iaščăbufka*, *Za Žekă*;
 Brzyna: *Kšăžă* (Łazy Brz.), *P^ooraby* (jw.);
 Maszkowice: *Ųagu*, *P^oorăbiska*;
 Zarzecze: *Za Struskă*, *Zăkoymăće*.

Gw. góralskie:

Łącko: *Măży Drogami*;

Zagorzyn: *Okrăgu*;

Zabrzeż: *Dăbe*, *Ųăgi*;

Kamienica: *Ustăpne*||*Ustămpne*, *Kapy* 'Kępy';

-ę w wygłosie czasem *Droge* (Gródek gorl.), ale normalnie *đ*: *Za Gŭră*,
Pot Soćină, *Na Iawożynă* — obok *Na Knăpărkă* (Kiecznia).

eN

Północ:

Kożánna, *Za Potočâm* (Buk.), *Kolăiscăufka* (Krosna), *Văicykuf* 'Wien-
 czyków' (Sienna), *Kamăńec* (Dobrociesz), *Pod Garbâm* (Żel. W.), *Prod*
Lassâm, *Kălăj*, (Żm.).

Wschód:

K^oożăńec (Biała W.), *Prod_Ielăńâm* (Frycowa), *Cămpufka*||*Cem-*
(Kam. W.), ale w Gródku gorl. już *eN*: *Nat_Starem Gościeicem* obok
oN: *po sfojomu*.

Podogr.:

Moščăńica, *Pod Vauâm* (-ă) (Świn.), *Pod Morzăńâm* (Rtr.), *Polă-*
ńice 'Polenice' (Zarzecze).

Gw. góralskie:

Pod_Iavorâm, *Cyžăńec*, *Cyžăjca* (Łącko).

Wymiana *ę*||*ę*

Vyrăbiska||*Vyrobiska* w Górowej (Podole), *Vendŭu*||*Vondŭu* (Bieg.),
Vendouek (Kluźl., Mszaln.), *Vondou*, *ve Vondole*||*Verdole* (Korz.), *Ųozek*||
Ųazek 'Łęzek' (Bieg.).

ę zamiast *ę* zgodnie ze stałym *ę* w odpowiednich apelatywach spoty-
 kamy w nazwach: *Gŭobokă* (Przysz.), *Zagŭobokë* (Libr.), *Gŭobîńec* (Szczawa),
Žody 'Rzędy' (Krosna), *Pod Voglăš* (Rtr.) oraz wyjątkowo: *Ųozek*||*Ųazek*
 (w Bieg.) i *Ųok* = Łęg (Maszk.) i *Pośfotne* (Gstw.), *Skšptla* 'Skrzętla
 k. Świdnika n-sąd.', *Zaŭoze* (Znamirowice).

ę zamiast *ę* stale w nazwach od przym. *okrągły*: *ŭOkrăguă* (Zabełcze
 i Piwn. (tu not. -ev-), *ŭOkrăgue* (Mystków), *ŭOkrăglica* (Przysz.), *ŭOkręg-*
lica (Iwkowa brzes.).

iN = *eN*

K^oożeńec (Gródek gorl.).

Zanik nosowości

Zanikająca niekiedy nosowość (zwłaszcza w *o*) nie występuje w jakichś określonych warunkach czy wyrazach, lecz jest wynikiem tendencji do osłabienia rezonansu nosowego w ogóle; dowodzą tego oboczności w tym samym wyrazie i w tej samej wsi lub w sąsiednich wsiach, np. *Rōbac*||*Rōbac*||*Robac* not. w Gstw.; *Vardazyny* (Brz.)||*Vardozyiny* (Gstw., Brz.), *Pop^uŕfka*||*Pāmpufka* (Łukowica); nadto: *Poddōpce* 'Poddąbce' i *Zoūoōce* 'Żołądźce' w Chochorowicach. Częsty zanik nosowości w nazwie przysiółka kilku wsi górskich i terenów, „wyrobionych“ przez karczunek lasu: *Vyrobiska*||*Vyrobiska* może wynikać ze skojarzenia tej nazwy z pojęciem „wyrobienia“ ziemi w lesie; czasem zresztą trudno orzec, czy tu nie pierwotne *Vyrobiska*.

Pojawianie się nosowości

Mōgēlica w Póhrzeczkach lim. i Słopnicach Królewskich — obok normalnej *Mogielicy* w innych wsiach, por. Galas JP XXI 60—1 i St. Gorce.

o||*u*

Wyjątkowo miesza się *o* z *u* w nazwie *Bokoŕec*, *Nad_Bokoŕcām*||(*Bukoŕce*) w Cieniawie i Przyszowej, gdzie forma z *u* tylko na mapie.

Powyższe przykłady dowodzą, że z wyjątkiem terenów pogranicznych Sądeczyzny (zachód: Słopnice i wschód: Gródek) oraz wyspy — Ptaszkowej cały teren jest pod względem nosówek jednolity — nosówki nie mogą być podstawą podziału wewnętrznego gwar Sądeczyzny.

Inne osobliwe zmiany samogłoskowe

1. *yr* ($\leftarrow *y_r$) $\Rightarrow$ *ar*: *Carχlā* (zapis w Zagorz.).
2. *Zyabina* (w Zarzeczu) zam. powszechnego *Żłobina*, *Zyobina*.
3. Zanik *e*: *Śradūfka* 'Sieradówka' (Paszyn).
4. O starej wymianie *ol*||*lu*, *u* (*Łubinka*, st. *Olbinka* i *Ubiad*, st. *Olbiad*) będzie mowa w tomie II i III — w wykazie szczegółowym.
5. Osobliwą postać ma *Kno^uska* (Gaboń) — jak gdyby nie dwugłoskowe, lecz heterosylabiczne *o* — *u*.
6. *o* = *y* w nazwie góry: *Rosyχātka* w Ptaszkowej jest indywidualnym wykolejeniem czy przekręceniem.

b) Spółgłoski

Wargowe

f = *χ* w wyrazie *folwark* w niektórych wsiach pogórza północnej Sądeczyzny¹: *Xolvark* w Siolkowej, Librantowej, Witowicach Górnych, *Xolvarcyska* — ps. Habaliny, wyjątkowo w Bieczycach Gór-

¹ Por. w ap. *luxt* 'przeciąg' (Pawł. Pod., s. 89).

ných: *X^olvark*||*Folvarki*, także w Sowlinach lim. (tylko jako apel.): *lvark*.

m + ŋ niekiedy = *nŋ*: *Zągómńa* (Szymanowice), *Zągónńe* (Niskowa).

śv-, év- ⇒ s_u-, é_u-

To zjawisko, które przed laty stanowiło jedną z charakterystycznych cech gwary wschodniosądeckiej (por. *ś^uatuo, ś^uadek*)¹, zanikło zupełnie w apelatywach, natomiast zachowało się resztkowo — jako zresztą pewnego rodzaju archaizm — w gwarowym brzmieniu niektórych nazw osiedli czy terenowych. Mamy więc:

Frycowa: *Ś^uatkoskufka* — od nazwiska *Światkowski*, a może *Świadkowski*; zresztą dość trudno było dopytać się o oryginalną formę, która dziś brzmi czasem nawet *Śatkoskufka*.

Kamionka Wielka: *Ć^uerć*||*Ć^uerć*, *Ć^uerći*, ale tylko *Ś^uigut^ufka* od nazwiska *Świgut*, zapewne nowszego.

Korzenna: *Śig^ooćin* 'Świegociń', a więc nawet we wschodniej części pn-sądeckiej gwary.

Pojawianie się *v* — *f*.

śl ⇒ s_u ⇒ sf wyjątkowo w nazwie wsi Słowikowej: *S^ufajk^oová*, zresztą obocznie z inną: *S^uoik^oová*. Można to zjawisko zestawzić z przejściem *s_u = sf* w wyrazach *pos^uać, s^uyseć* w gwarze podegrodzkiej (por. Pawł. Pod. 97).

Zanik *v* między samogłoskami:

To osobliwe zjawisko zachodzi również wyjątkowo w 2 nazwach miejsc.:

ivo = i^o: *Pi^ovary* w Łazach Brzyńskich, poza tym normalnie *Pivovary* (Piwniczna);

ovi = oi: *S^uoik^oová* 'Słowikowa'.

Spółgłoski przedniojęzykowe

Omawiam łącznie zwarte i szczelinowe oraz zmiany w grupach spółgłoskowych występujące w nazewnictwie Sądeczyny.

tš, dž = z reguły *č, ž*: *Čečevíná* (obok *Čečevíná* i *Čečevíná = cietrzew*), *Večnice* 'Wietrznice' (Zabrzeż), *Vyčyska* = 'Wytrzyszcza', *Večne ž^ury* (Przysietn.), *ž^uyko* = 'Drzykowa'.

stř ⇒ šć: *Iaščembik, Iaščãbe, Ščygańec, Ščylafki*.

d + ŋ = nŋ, a nawet *ń*: *Pot^uStunńe* (Rtr.), *Š^ufińik* (oczywiście w starszej wymowie *Š^ufidńik*, (Świd. n-sąd. *Š^ufidńik* lim.)

t, d ginie w grupach spółgłoskowych *stw, stk, stń, dlc, jtš*: *G^uośfica* = Gostwica, *Paśfiska* 'ogólne, także w apel.), *Mysk^uuf, mysk^uoski, K^uośnica* 'pole w Biegonicach', *Šelce* — ze *Šedlec, Rajśula* 'os. w Łacku'.

¹ Por. Pawł. Pod. 88—9.

-t wygłosowe zanika w nazwie *Ślaban* — dop. *Ślabantu* (Maszk.).

$d + s \Rightarrow ts \Rightarrow c$: *Nactafce* (Zabrzeż), a także międzywyrazowo: *Pockoukom* = 'Pod Skalką' (Zarzecze), *Ockarbůfki* = Od Skarbówki (Świniarsko), *Spozuotnego* = 'Spod Złotnego' (Obidza).

Mazurzenie

Gwary sądeckie należą oczywiście do gwar mazurzących — i zjawisko to przejawia się normalnie także w nazewnictwie miejscowym. Mamy więc *Uązyska*, *Kosary* i *K*osażyska*, *Zāmcyisko*, wsie *Ptāskovo* i *Maskovice*. Niekiedy to „zmazurzone“ *s*, *c* ulega zmiękczeniu w *ś*, *ć*, *ź*: *Ścyres* = 'Szczereż', *Śklanā* — Włgł., *Śkarpa* (Gaboń). Ale to zjawisko najłatwiej ulega — jak wiadomo — zanikowi pod wpływem dialektu kulturalnego, a tym bardziej w nazewnictwie, gdzie narzucają swoją formę brzmienia urzędowe. Występuje to oczywiście przede wszystkim w nazwach wsi, rzadziej przysiółków, i w nazwach terenowych i wodnych, jeszcze rzadziej w nazwach osiedli i drobnych obiektów terenowych, zwłaszcza takich, których etymologiczne znaczenie już się zatarało, a brzmienia urzędowego, literackiego nie ma w ogóle; także w wyrazach pochodnych, np. w nazwach mieszkańców wsi i przysiółków, a więc w wyrazach nie notowanych „urzędowo“. Tak więc niektóre wsie mają już swoje nazwy wyłącznie z formą niemazurzącą, np. *Zbyśyce*, *Bićyce Gurne*, *Śekerčyna* czy *Śykircyna*, ale mieszkańcy tylko *śykircoki*, *Mośćānica* — ale w tejże Moszczenicy *P*otócek*, *uOlsyny* i *Głincāk*; czasem nazwa osiedla (roli) rodzinna (a więc opierająca się na brzmieniu metrykalnym) ma brak mazurzenia, natomiast forma dzierżawcza oraz przypadki zależne występują z mazurzeniem: *Łiški*, ale od *Łiski*, do *Łiški* i *Łiskófka* w Gródku gorl. Czasem tylko odwrotnie: *Ukāškófka*, na *Ukāškófce* (tamże). Czasem w nie mazurzącej formie występują i mniejsze obiekty: *Mieczyska* (Wysokie lim.). Czasami informatorzy twierdzili stanowczo, że dana wieś (czy przysiółek) ma formę wyłącznie z *ć*, natomiast w potocznej rozmowie z przypadkowo spotkanym rozmówcą wyszło mazurzenie. Tak było we Frycowej z nazwą wsi: *Czaców* — gdy spotkany na szosie z furą drzewa chłop powiedział, że jedzie *s_Cācova*. Tak samo zdarzyło mi się z n. wsi *Przyszowa*||*Pšysovā* oraz w Wojnarowej z nazwą przysiółka *Mostečna*||*Mostecna*. W ogóle zwłaszcza informatorzy „urzędowi“, z prezydów RN — często świadomie zacierają gwarową formę mazurzącą swojej wsi; zazwyczaj jednak bez wielkiego trudu da się wszędzie odszukać dobrego informatora i dotrzeć do prawdziwego brzmienia potocznie używanej jeszcze gwary.

Niekiedy brak mazurzenia w nazwie miejscowej może wynikać z właściwości gwary. Tak np. w gwarze podegrodzkiej liczebnik *sześ* ma zawsze *ś* i stąd nazwa pola i osiedla w Bieczcach Dolnych brzmi: *Śeśćik*orce*.

Inne zmiany szczelinowych

Oczywiście **r* i *ř* ⇒ *ž*, *š* i te nie ulegają mazurzeniu. Nadto *š* pojawia się jako rezultat zlania się *r* + *s* — zgodnie z systemem — na całym obszarze bezwyjątkowo:

r + *s* ⇒ *š*: *Šfinašsko*, *Tokaške*, *Smačaška Ulica*, *Dvoške* — i w pochodnych przymiotnikach: *řomeški*, *ryteški*, *žaguški*, *nagoške pole* 'nagórskie' (Iwkowa brzes.).

Podwojenie *s*, *š* i dysymilacja podwojonych

Cechą charakterystyczną gwar sądeckich, jak i wielu innych małopolskich i pd-mazowieckich¹ jest podwojenie *s* i *š* w przypadkach zależnych rzecz. *las*, w czas. *wisieć* i *wieszać*, rzadziej w *łusy*, *boso*, *zawiasy*. W nazwach miejscowych Sądeczyny występują na szerokim obszarze formy rzeczownika *las*, rzadziej w *łusy*. A mianowicie *ss* zanotowano:

- ss* a) Północ: *Uyssă Gura* w Korzennej oraz w różnych nazwach osiedli i przysiółków typu: *Do Lassa*, *za Lassem*, *za Lasso*, *Pod Lassem*, *Spod Lassu*, *Ku Lassowi*: w Żmiencej, Siennej, Zbyszycach, Wielogłowach, Dąbrowie, Siedlcach, Mogilnie z Posadową, oraz zanotowane formy w apelatywach: *lassu* — Naw. — *lassy* — w Rożnowie².
- b) Gw. podegrodzka: *Uyssă Gura* — Olszana, Trzetrzewina, Łomnica||*Uyisă* — Naszacowice (not. w Pdgr.), Trzetrzewina oraz wyżej wym. wyrażenia przyimkowe z formami przypadk. rzecz. *las* — w Niskowej, Gostwicy, Długolece, Czarnym Potoku (zapis — Olszana), Gołkowicach Dolnych, Pisarzowej, (*Gminnego Lassa*), Słopnicach lim. (jw.).
- c) Wschód — jw.: Mystków, Mszalnica, Ptaszkowa, Gródek gorl. (*Lassa*).
- d) Góry — brak materiału nazewniczego. Brak podwojenia w Woli Kosn. i Kiczni w nazwie: *Uyšina*, *Pod Uysin*.
- šš* W nazwach *Zalešsie*, *Podlašsie* i *Podlešsie*, *Przylešsie*, *Ulešsie* oraz *zalešsioki*, *podlešsioki*, ew. apok. w *lešsie*:
 - a) Żmience, Kobylczyna, Ujanowice, Bukowiec, Posadowa k. Mogilna, Siedlce, Januszowa, Sienna, Zbyszyce, Kurów, Dąbrowa, Wielogłowy, Świdnik, Młynne lim.
 - b) Długoleka, Gostwica, Gołkowice Dolne, Słopnice lim.
 - c) Nawojowa, Ptaszkowa.
 - d) *Przylešsie* w Zabrzeży, wieś *Zalešsie*, a więc na tym samym obszarze, co *ss*.

¹ Por. Gr. j. p. 447.

² Podaję tu postaci zasadnicze, nie wdając się w drobne szczegóły fonetyczne (a czy *š*).

ss ⇒ *sc*:

lascu, *s Podlascu* — Podole, Posadowa, *do lasca* — Kadcza.

śś ⇒ *ść*:

v leśće: Frycowa, Jasienna, Kadcza, *podleścioki* — Posadowa k. Mogilna, *Zaleście* — Jasienna, Librantowa|| *Zalesie*, Tęgoborze, *Podleście* — Librantowa, Mszalnica, Cieniawa, Mogilno z Posadową.

śś ⇒ *js*:

Pšyleiše, *v leiše* tylko u najstarszych, zresztą *leśše* (Gródek gorl.).

Z powyższego zestawienia widać, że *ss* i *śś* występują prawie na całym obszarze, bo częściowo nawet na terenie góralszczyzny, natomiast *sc*, *ść* stanowią na tym obszarze wyspę ciągnącą się od Tęgoborzy na pn. od N. Sącza ku wschodowi i pd-wschodowi po Frycowę, oczywiście wyspę niejednorodną — z wsiami nie wykazującymi tej zmiany.

Inne zmiany w stosunku szczelinowych do afrykat

Szczelinowa ⇒ afrykatę

ž (= *z*) ⇒ *ʒ*: **uđžany* 'mieszk. Łęgu (Nawojowskiego)' i *uđžaŋski*;

s ⇒ *c* — wyjątkowa zmiana w 1 nazwie *Coltyz* (Szczawa)¹.

Zatrata zwarcia

ʒv ⇒ *zv* — zgodnie z ogólną zmianą gwarową: *Zvonica* (Stańkowa), *Zvonkufki* (Obidza) (por. Pawł. Pod. s. 94);

cm ⇒ *sm*: *Za Smętażám* (Jazowsko);

čt ⇒ *št*, *st* w liczebn. 'cztery': *Štyryk^oorce* (Biczycze Dol.), *Štyroprá^oče* (Kruźlowa).

Upodobnienia *šc* ⇒ *šč* — *šfinaščak*.

Uproszczenie *ščk* ⇒ *sk*: *Vyčyska* 'Wytrzysszczka'.

Stosunek zębowych i dziąsłowych do palatalnych

Stosunki jak w dial. kulturalnym i jak w apelatywach gwarowych.

A więc występują:

1. *š*, *ž*, *č* (≠ *s*, *z*, *c*) — w miejsce literackich *š*, *ž*, *č* wskutek asymilacji do nast. miękkich lub nawet przed twardymi:

š, *s* + wargowa: *Pašfiska*, *G^ošfică*.

š, *s* + przednioj.: *Reštufka*, *Štyryk^oorce* — zob. wyżej, *Šrybne* (Niskowa).

š, *s* + średniojęzykowa: brak przykładu.

š, *s* + tyлноjęz.: *Šklană*, *Škarpa*.

Odosobnione — przed samogłoską (= **ije*): *Potkšyže* (Jazowsko).

2. Rozsuniecie palatalności

žc = *jsc*: *Vážec* — *Văisca* (Kadcza).

¹ Informacja od nadleśniczego Honowskiego.

Spółgłoski półotwarte

ɫ = ʏ wargowe niezgłoskotwórcze na całym obszarze. Wyjątkowo na terenach połemkowskich, nowo zasiedlonych przez górali z Podhala, trafia się ɫ, np. w Mochnacze Wyżnej.

ʏʏ ⇒ *ʏi, *ʏi:

*Uɫcãɫ = Łyczana (Korz.), ale Uɫcãɫka (w Świdniku), Mu'no (Ga-boń), Zãm*ʏiɫe (Krużl. W.), Mu'ʏiɫno (Obidza) itd. (zob. s. 122) zgodnie z brzmieniem wyrazu 'młyn' na całym prawie obszarze.

pół- ⇒ pu- (ogólne): Purole (Zbludza lim.), Puźagroże (Mystków), ale Pouyńakufka || Po*ɫɫńakufka (Czaczów); półlanek ⇒ Pu'anek, Pu'anek, Pu'anek (ogólne).

ɫ uległo uproszczeniu i usunięciu w grupie -ɫm-: do Xamca (= Xemca), Xamek (Brz., Roztoka n. Dunajcem), — ale Xeum || Xoum 'nazwa 3 gór w Sądeczyźnie' — zob. wyżej, a także w grupie: ɫaɫ: ɫagustyny || ɫaɫgustyny (Zalesie lim.).

su = sf: Sfaɫk'ová zob. wyżej s. 131.

ɫ epentetyczne prasłowiańskie — tu ruskie — zachowało się w nazwie wsi Wierchomla (Ale Mała Wierchomla nazywa się już raczej Wierchomka).

ɫ ⇒ i w Kam. Wk. w nazwie Baɫcyruɫka (od Balcer).

n — ɲ

nK

Jedną z najtypowszych fonetycznych cech gwar sądeckich, świadczącą zarazem o ich archaiczności, jest zachowanie przedniojęzykowego n przed sp. tylnojęzykowymi wobec stałego ɲK w wymowie kulturalnej Nowego Sącza (zgodnie z krakowską). Zjawisko występuje w pełni także w nazewnictwie miejscowym, łatwe do uchwycenia wobec dużej ilości nazw na -anka, -nki, a także w nazwach potoków i mieszkańek wsi (-anka). Bezwyjątkowo występuje nK na całym terenie gwary podegrodzkiej i prawie całym terenie gwar pn-sądeckich: ostatnie punkty na północy ze stałym i bezwyjątkowym nK to Iwkowa — Wojakowa — Tropie — Roztoka — Brzeziny — Bukowiec (a więc cała północ Sądeczyzny). Na pn-wschodzie i wschodzie: Wojnarowa (ostatnia wieś „lachowsko-sądecka“), Krużłowa, Biała Wyżna, w Kąclowej ɲK || nK, podobnie w Gródku gorl.: Kamonka || -nka. Dalej ku pd. stosunki trudne do uchwycenia ze względu na ludność mieszaną na terenach połemkowskich, np. w Polanach notałem Porunka, Polanka, we Flor. Florynka, w Mochn. Porunka, ale południowe kresy gwary podegrodzkiej mają wyraźnie nK: w Piwnicznej Kiińki, w Łomnicy Uomńicanka || Skovrovki, Polanka (ale to już wieś góralska). Na zachód nK sięga niewątpliwie po Łącko (ɲocãɫki, Cyrvonka),

Zarzeczce (*Iavožynka*)¹, Zagórzyn (*krosnovánka*), a więc już w teren gwar góralskich.

Na terenie pn-sądeckim i wschodnim trafiają się też wahania, np. w Koziennej (*Iašovki*||*Iašovki*), w Kąclowej (*Rumavki*, *Cyrvonki*?), w Starej Wsi grybowskiej starsi: *nK*||*vK* — młodsi, *vK* obok *nK* w Jamnicy (*jamnicavki*, *kynovavki*, *Natkanovka*||*-nki*) może być wynikiem wpływu literackiego, tj. wymowy inteligencji sądeckiej.

Oczywiście *vK* występuje też na całym terenie — o ile wskutek ze-
psucia gwary występuje rozszczepienie nosówek, np. *uOkrenji* (Dąbrówka).

ń przed spółgłoską

ń (+ *S* = jak w wym. kulturalnej i w apelatywach $\Rightarrow$ w nosowe *ĩ*: *Paiške*, często jednak wykazuje skłonność do zupełnego odnosowienia: *Na Kamejcu* (Świniarsko), zwłaszcza w ter. północnym (Żmłacia) czy wschodnim (Gródek gorl.): *Paiški Las*, *Vygojske*||*na Vygojskem*, *Moraida*.

$$-ń \Rightarrow -ĩ || -ĩ || -n \quad (n || ń)$$

Również wygłosowe *-ń* ma skłonność do zupełnej zatury nosowości. Wymowa waha się: zanotowałem *Buzyń* w Pdgr.||*Buzyń* w Olszanej, ale prawdopodobnie możliwa jest oboczna wymowa w jednej wsi. Wyjątkowo występuje stwardnienie wygłosowego *-ń*, a raz także śródwyrazowego: *Uhrzyn*², *Konusová*||*Konušova*. Poza tym zawsze *-ĩ*: *Groĩ* w różnych połączeniach na całym prawie terenie z wyjątkiem Górców, gdzie może być pełne *-ń*: *Groń* (Zasadne lim. ?).

Inne wymiany

nč $\Rightarrow$ *ic*: *Ioicová*, ale może punktem wyjścia była forma **Jańczova* (od nazw. *Jańczy*).

Zanik *n* między samogł.: *Katína*, *na Kaino* (Pis.).

śń||*źń*: W górach i w centrum Sądeczyny bezwzględnie panuje, a na reszcie terenu przeważa pierwotna, prawidłowa forma *vyśńi*, gdy analogiczna do *niźni*: *vyźńi* pojawia się rzadziej, zwł. w nazwach wsi lub jej części: *Vyźńi Bukovec*, gdy w tejże wsi *Vyśńi Dvur* (ale może to podział przypadkowy, gdy w rzeczywistości obie formy równorzędne). Czasami trudno o przykład, np. w Wielopolu: *V. Niźńe* i *Gurne* (nie *Wyźńie*).

śń $\Rightarrow$ *śr*: *Sośřina* (wielokrotnie powtarzająca się nazwa).

¹ Ale w Byniowej Zagorzyńskiej notowałem też *vK* (Pawł. Pod. 101 i 155).

² Zmiana dialektyczna łemkowska, por. Stieber, Łem. I 52.

Spółgłoski tylnojęzykowe

χ

χ cechuje — jak i w wymowie kulturalnej sądeckiej — dość luźna szczelina tylnojęzykowa, ale jednak bardziej zbliżona niż w gwarze podhalańskiej, czy w ogóle w gwarach góralskich. Tylko na południu, a więc w rejonie góralskim lub przyległym do niego, zanotowałem bardzo luźne zbliżenie, dające „góralskie“ słabe χ , wyjątkowo nawet jego zupełny zanik: ze *Sue Strugi* 'Suchej', *f-Suy Struze* (Rtr.), *Prezyba* (Przysietnica), *Rezmanufka* (Łomnica), *Śnieżufka* (Maszk.), *Vyrzgury* (Wola Kosnowa), *Palużufka* (Łącko), *Cyrzła* (Zarzecze). Z trzech wsi rejonu Gorców, z których materiał pochodzi od innych eksploratorów, nie mogę dać pewnych danych, przypuszczalnie i tam χ jest słabe.

Wyjątkowo notowałem χ także w centrum Sądeczyny: *Suzy Protok* (Gstw.), *Xroze* (Mszalnica).

$$-\chi = -k$$

Materiał toponomastyczny Sąd. nie może dać jasnego obrazu tego charakterystycznego dla pd-zach. Małopolski zjawiska, które występuje w pełni i w Sądeczynie z wyjątkiem dosyć wydłużonej ku pd-zachodowi i wschodowi wyspy wokół N. Sącza, gdzie pod wpływem wymowy miejscowej końcowe $-k$ ustąpiło literackiemu $-\chi$ ¹. Przede wszystkim materiał nazewniczy jest zbyt mały (czasem 1, 2, 3 przykłady, czasem brak zapisu z $-\chi$), po wtóre tu — jak w żadnym innym zjawisku — odbił się wpływ pisowni, urzędowego brzmienia i urzędowej wymowy. Tak więc nie tylko w obrębie przysądeckiej wyspy, lecz i znacznie dalej na zachód, na pn. i wschód mamy zapisy z wymową wahającą się ($-\chi \parallel -k$), lub z wyłącznym $-\chi$. Wahanie wykazuje na północy Świdnik, Łososina Dol., Bukowiec, Jasienna, Korzenna, Siedlce, wyłączne $-\chi$: Znamierowice, Tęgorborze, Chomranice, Zbyszyce, Sienna, Wielogłowy. Na wschodzie $-\chi$: Kąclowa, Królowa Polska, Nawojowa, Zawada, $-\chi \parallel -k$ Biała Niżna, ale w Gródku gorl. raczej $-k$, przynajmniej u starszych, zawsze $-k$: Biała Wyżna, na pn: Kruźlowa, Podole i cały pn-zachód i sama północ (pd. część pow. brzeskiego). Na południe Dąbrówka² i Biegonice mają już tylko $-\chi$, ale Barcice i Rytro — nie tylko mają zawsze $-k$ w końcówkach, ale zachowały je nawet w rdzenym czy przyrostkowym $-\chi$: *Facimek* (Barcice), *Mńik* (Rtr.). (Brak przykładów z Kamionki Wielkiej i Ptaszkowej).

Również na zachodzie, w terenie góralskiej gwary łąckiej, gdzie zasadniczo zawsze $-k$ (Maszkowice, Łącko, Zagorzyn, Czerniec i Gorce, z łachowskich wsi Obidza i Zarzecze) — mam zapisy tylko z $-\chi$ z Jazowska, Brzyny i Zabrzeży.

¹ Por. Pawł. Pod., s. 103—5 i mapka 2.

² W materiale nazewniczym, natomiast w mowie potocznej notowałem tu $-k$ nawet u zmieszanych robotników i kolejarzy (ibid., s. 104).

$$\chi \Rightarrow -f$$

Wreszcie na samym południu, w Piwnicznej, ujawniło się w kilku zapisach stare, już prawie zaginione zjawisko: przejście $\chi \Rightarrow -f$: *na Xolaf*, *na Pivovâraf*, *na Baniaf*||-a χ , *na Bziñâka χ* ||-af, *na Borovñica χ* . Okazuje się, że -f utrzymuje się resztkowo w odległych górskich osiedlach, zwłaszcza na stokach doliny Czercza.

Z powyższego przeglądu można wysnuć wniosek, że: 1. w mc. l. mn. w nazwach miejscowych świadomie podają informatorzy - χ , choć zapewne w codziennej mowie mają jeszcze -k, co stwierdziłem poprzednio w czasie moich badań; 2. że -k cofa się obecnie dosyć szybko pod wpływem literackim¹; 3. że w wielu miejscowościach wymowa może być chwiejna: jedni mają - χ , inni -k — i zapis zależy od tego, na jakich informatorów trafiłem (choć zwykle było ich kilku).

Uproszczenia grup spółgłoskowych i zanik sp. w grupie

wski $\Rightarrow$ *ski*: *ieloguoski*, *kuroski*, *ģeroski*, *Žobroskufka* — ogólne, choć trafia się i staranne -*fski* (ale raczej sztuczne, literackie);

brn $\Rightarrow$ *bn*: *Šrybne*;

rñc $\Rightarrow$ *rc*: *Cyrca*, *f_Cyrcu* = Czerńcu, *cyrcaiki*, *χámláki* $\Leftarrow$ *chełmczaki;

-*śc* $\Rightarrow$ -*ś*: *Zázroś* (Wgl.);

-*sk* $\Rightarrow$ -*s* dop. l. mn. *Meścis* (Zagorzyn).

-*dł* $\Rightarrow$ -*t*: *Stát* (dop. od *Stadła*).

Inne uproszczenia (*stk*, *stñ*, *stw*, *dln*, *dn*) omówiono wyżej.

bl-: *Uŷskovñica* (Gstw. — może to = Łuskownica?).

Inne zmiany spółgłoskowe i samogłoskowe

Metateza i ew. uproszczenie:

-*šlc* $\Rightarrow$ -*lsc*: *Mylsca*, *na Mylscu*, *mylscaiki*;

str- $\Rightarrow$ *rst-*: *uOrstef*||*uOstref*, *na uOrstfi* (Nawoj.);

łmc $\Rightarrow$ *ml-*: *χámláki*, *χámecki*.

Asymilacja i dysymilacja „na odległość“:

j — l $\Rightarrow$ *l — l*: *Lelonek* (Zasadne), *Lełitufka* (Frycowa);

r — r $\Rightarrow$ *r — u*: *Srybuufka* (Grybów);

stř — š $\Rightarrow$ *šč* — *s* $\Rightarrow$ *sc* — *š*: *Scešyce*, *scešycok*.

-*dł* $\Rightarrow$ -*t*: *Stát* (dop. od *stadła*).

Ściągnięcia:

Naszacowice: *Nāscōvice* (Pdgr.)||*Nāscāvice* (Pdgr., Świn.)||*Nāscēvice* (Brz.).

Zmiany odosobnione

Przejście bezdźwięcznej w dźwięczną:

k||g: *Velká*||*Velgā* (Kam. W.), *Velgā* (Obidza), *Kłodne*||*Guodne* ‘wieś’ i st. *Głodna* (*č* $\Rightarrow$) *c* $\Rightarrow$ *g*: *Borsużyny* (Rtr.).

¹ Materiał do „Gwary podegr.“ zbierałem głównie w l. 1937—9.

Uproszczenie:

ay ⇒ *a*: *Iagustyny*||*Iaugustyny* (Zalesie lim.).

Osobliwości:

Wyżka (*Vyska*)||*Łyżka* (*Ŭyska*), 'góra między Przyszową a Roztoką lim.' może pochodzić z fałszywego etymologizowania (a więc też etymologia ludowa), podobnie jak pomieszczenie dźwięcznej w wyżej wym. przykładzie: *Kłodne*||*Głodne*.

2. Morfologia

Ze słowotwórstwa i fleksji

Ponieważ sposoby tworzenia nazw miejscowych różnych typów omówiono w poprzednich rozdziałach, tu ograniczę się do omówienia niektórych osobliwych typów nazewnictwa, wahań w zakresie różnych formacji onomatycznych, w zakresie rodzaju i liczby, niektórych zjawisk fleksyjnych, przejawiających się w nazewnictwie, a przede wszystkim sposoby tworzenia nazw przymiotników od nazw wsi i nazw mieszkańców.

Zacznijmy od dwóch ostatnich zagadnień.

Tworzenie przymiotników od nazw miejscowych

Przymiotniki tworzy się przede wszystkim od nazw wsi i przysiółków, wyjątkowo od nazw osiedli, dość rzadko od nazw terenowych (gór, lasów), jeszcze rzadziej od nazw rzek, strumieni. Pochodzi to stąd, że pola (które najczęściej wymagają przymiotnikowego określenia), należące do małych osiedli, albo noszą nazwę osiedla, albo są częścią większego obszaru, mającego wspólną nazwę, albo wreszcie są zbyt małe i nie posiadają odrębnej nazwy. Nazwy lasów, gór i strumieni często już mają formę przymiotnikową w 1. członie zestawienia (*Trzycierski Las*, *Zawodzkie Wierchy*, *Kamińska Rzeka*, *Borownicki Potok*) i właściwie tylko teoretycznie można przypuścić stosowanie przymiotnika w rodzaju las *modyński* — zwykle mówi się (las) *w Modyni* czy *na Modyni*.

-*ski*

Przymiotniki tworzy się za pomocą formantu *-ski* dodanego do podstawy słowotwórczej, którą zwykle stanowi temat nazwy wsi (przysiółka): Czerniec — *cyrniecki*, Długoleka — *długolecki*, Gostwica — *goswiński*, Podegrodzie — *podegrodzki*, Pogwizdów — *pogwizdowski* itd.¹

Często jednak podstawa słowotwórcza zostaje skrócona lub rozszerzona, najczęściej gdy nazwa wsi jest zbyt długa, 4-, 5-, ale czasem nawet 3-zgłoskowa, lub odwrotnie — rozszerzona, gdy jest zbyt krótka (1-zgłoskowa). Mamy więc od nazw wsi z przyr.:

¹ Tu, jak i dalej, przeważnie w pisowni literackiej.

-(ow)ice przym. nie na *-owicki, lecz -owski:

Wyglanowice — *wyglanowski*, Chochorowice — *chochorowski*, Naszacowice (*Nāscōvīce*) *nāscoski*, Gołkowice — *goukoski* itd.

-ice:

Biegonice — *biegoński*||*biegonicki*;

-ica, -nica:

Mszalnica — *mśalski*, Przydonica — *przedoński*;

-no:

Mogilno — *mogilski*;

-in:

Świegocin — *świegocki* (gwar. *śig*ocki* — Korz.), Stanęcin — *stanęcki* (Olszana);

-(ow)iec:

Bukowiec — *bukoski*;

-ik:

Jastrzębik — *jastrzębski*;

-ka:

Kamionka Wielka — *kamięński*, Łyczana — *łyczański*, Mochnaczka — *mochnacki*, Zawadka — *zawadzki* (jak od Zawady);

-na:

Korzenna — *korzeński*;

-yska:

Homrzyńska — *homeški* (= *homerski*) z wstawnym *e*, Młynczyńska — *młynczyński*;

-(ów)ka:

Krzyżówka — *krzyżoski*;

-(ar)ska:

Świniarsko — *świniarski* = *śfinąski*.

-owski

b) Wzdłużeniu ulegają nazwy jednozgłowe (lub dwuzgłoskowe w l. mn.) przez przyr. -owski: (wyabstrahowany z typu: *młodowski*) Dybce — *dyboski*, Gaj — *gajoski*, Łazy — *łazoski*, Mostki — *mostkoski*, Rogi — *rogoski*.

-ański, -eński

c) Tam, gdzie budowa tematu wymaga rozszerzenia przyrostka, a więc gdy temat kończy się na spółgłoskę: *l-, ł-, n-, b-, t-*, przymiotnik tworzy się za pomocą przyrostka -'ański lub -'eński¹: Stadła — *stadłański*, Bujne — *bujneński*, Czarna — *czarniański*, Izby — *izbiański*, Jelna — *jelniański* (ale mogłoby być i **jeleński*), Krosna — *krośniański* (zam. **krosieński*), Sechna (= Sechlina) — *sechlański*, Piwniczna — *piwniczański*, Oblazy —

¹ Ten niepewny, bo gwarowo powinien być dać *-ąjski* lub *-ęjski*, a więc b. zbliżony do -ański.

oblaziański, Sienna — *sienniński*, Świerkla — *świerklański*, Składziste — *składziszczanski*, Trzetrzewina — *trzetrzewieński* (?), Wierchomla — *wierchomlański*, Złotne — *złotniański*.

d) W zestawieniach opuszcza się człon wyróżniający, rzadziej utożsamiający, tworząc przymiotnik tylko od jednego członu:

Krasne Biczyskie — *krasieński*, Łazy Biegonickie — *łazoski*, Mokra Wieś — *mokrzański*, Wola Brzezińska — *woleński*.

Niekiedy jednak zostają oba człony:

Czarny Potok — *czarnopotocki*, Mała Wieś — *małowsioski*, Stara Wieś — *starowiejski*.

e) Również w złożeniach pozostają oba człony: Długoleka — *długolecki*.

f) I tu decyduje też krótkość rdzenia i tematu. Łęg — *łęgajski*.

g) Nie mają uzasadnienia: *głębochański* (mogłoby być *głębocki*), Nowa Wieś — *nowowsiański*, Piwniczna — *piwniczański* (skrócenie tematu o przyr. -n i rozszerz. przyrostka) Wawrzka — *wawrzchański*.

-e wstawne:

Na osobną uwagę zasługuje przym. z nieprawidłowym wstawnym e: Zabełcze (od stp. *bełku*) — *zabelecki*, Homrzenska — *homeški* oraz brak zmiękczenia: *chámecki*, zam. *chełmiecki*.

Nazwy mieszkańców wsi i przysiółków

Urabia się je na ogromnej części Sądeczyny, bo wszędzie oprócz pogranicza pn. i pn-zachodniego, terenów polemkowych i gór — przez dodanie do tematu nazwy wsi przyrostków:

1. -*ák*, -*ánka*||-*anka*, żartobliwie także -*ácek*, -*ánecka*:

Pod.: Brzezina: *bżeżńák*, *bżeżńánka*, żart. *bżeżńánecka*, Gostwica: -*g'ośficák*, *g'ośficánka*, w pieśni także *g'ośficácek*, Podegrodzie — *p'odegroźák*, -*ánka*, Świniarsko: *śfińśóák*, -*ánka*; Przyszowa: *pšysováák*, -*ánka*¹.

Pólnoc: Bukowiec: *bukoſcáki* — *bukoſcánki*, Gródek n. Dunajcem: *grudeccáki*, -*ánka*, Kobyle: *k'obyláki*, -*ánka*, Bartkowa: *bartk'ováki*, -*ánka*, Wielogłowy: *veloguoováki*, -*ánka*, Żmijęca: *žmjoák*, -*ánka*, Lipowe lim.: *lipováák*, Koszary lim.: *kozažok*, Wojakowa brzes.: *vojakoováki*, -*anka*, Koniuszowa: *kunusováki*, -*ánki*.

Także od przysiółków: Zalesie: *zaleśśáki* (Wielogł.), Zagórze — *zagůžáki*, Łaziska: *łaziscáák*, Wiesiółka: *wěś'ycáki* — (Rożnów).

Wschód: Cieniawa: *ceńavák*, *ceńavácek*, Mszalnica: *mśalnicáki*, Nawojowa: *navojoováki*, Popardowa — *popardoováki*, Poręba Mała: *porábáki*, Żeleznikowa — *zeleźnikováki*.

¹ Kilkakrotnie zanotowałem brak zmiękczenia przed przyrostkiem: *zabżeżáki* (Zabrzeż), *paproccáki* (ps. Zabrzeż *Paproc*), a raz nawet *p'odegroźáki*.

Południe: Rytro: *ryčšáki*, ale już *rostocany*||(-áki), Życzanów: *žycanováki*, *pińnicák* (gwarowe)||*pińničanin*, Zarzecze: *žāžycáki*, -ánka, Łacko: *uocáki*||-cánki, Kiecznia — *kicēńáki*, Zagorzyn: *zāg^oožynáki*, Zabrzeż: *zābžezáki*, -ánka, Kamienica: *kańńanicok*, Szczawa — *scašovok*, -anka, -aczka:

Zasadne: *zasadńok* — *zasadńacka* (!)

A więc cały teren góralskiej gwary łąckiej i kamienickiej (gorcowy) ma typ -ák, -ánka, z tym, że w Zasadnem pojawia się nowy sufiks: -acka (= aczka).

-anka:

Brak pochylenia *a* w przyr. żeńskim może być fakultatywny, związany z większym lub mniejszym wpływem wymowy kulturalnej; w niektórych jednak wsiach z terenu „podegrodzkiego“, zbadanych bardziej szczegółowo, można stwierdzić stałe *a* wobec normalnego *ā* w innych pozycjach; może być nawet *a* w odrębnym większym przysiółku, gdy macierzysta wieś ma *ā*: *bžezńánka* ale *litacanka*, z rzadka (-ánka). Przyczyny tego *a* nie umiem wskazać.

Mamy więc na północy:

iašeńanka, *kožeńanka*, *śedlecanka*, *iojčovanka* (z Janczowej), *mojilńanka*, *zbyšycanka*, *śennanka*, *pšydońanka*, *rostocanka* (mieszk. Roztoki nad Dunajcem), *roznońanka*, *sārysanka* (m. Sarysza), *v^oolanka* (z Woli Kurowskiej).

Na terenie podogr.:

litacanka, *g^oośficanka*||-ánka, *moščeńanki* (z Moszczenicy), *śfi-ńāšcāńki*||-anki, *čečevanki* (z Trzetrzewiny).

W gw. wschodnio-sąd.: *žegońanka*, *uazovāńki*, *mylscanki* (z Myślica), *dombrovāńki*, *kańoncanka* (Kam. W.), (*mysk^oovāńki*), *kru-lovanka*, *navojočanki*, *ptāskońanka*.

Góry (pd-zach):

obizanka, *kańńanicanka*, *scańanka*. Również na samej północy stałe -anka: *vojakovanka*, *koⁿcańanka* (Kąty brzes.), *porópcanki* (Porąbka Iwk. brzes.) *pojomāńanka*.

-anka również wszędzie tam, gdzie jest przyr. męski -an.

2. Podobnie jak przy tworzeniu przymiotników także nazwy mieszkańców wsi urabia się od skróconej podstawy słowotwórczej, o ile temat jest za długi. Tak jest zawsze w nazwach patronimicznych na -owice oraz może wystąpić w kilku innych typach (w nawias ujęto częstkę, która pozostaje, bez nawiasu — którą się usuwa):

-(ow)ice:

Chochorowice — *χ^oox^ooroováki*, -anki, Gołkowice — *gołkoováki*, Maszkowice — *maskováki*, Naszacowice — *nāscováki*, Szymanowice —

symǫnowǫki, Witowice — *vitovǫki*, Wygłanowice — *vygłonovǫki*, Znamirówice — *znamirovǫk*.

-ice:

Biegonice: *begońǫki*, *-anka* || *begońicǫki*, Chomranice: *χomrańǫk* — *'-anka*;

-ica:

Przydonica: *pšydońǫk*, *-anka*, zresztą od pełnego tematu: *gʷośficǫki*, *makovícǫk* || *-on*, *mśalńicǫki*;

(-no):

bez skrótu: *mogilńǫki*;

-owa:

pisarcǫk, *pisarcǫnka* (Pisarzowa lim.);

-in, -ina:

Łososina Górna lim.: *χosośok*, *-śanka*, ale w Łos. Dolnej: *χosośińǫk*,
Siekierczyna: *śykȳrcok*, Stanęcin: *stanǫcǫki*, Świegocin: *śigʷocǫki* (Korz.);

(-ow)iec i -ec:

Pasierbiec lim.: *paśȳrbok*, Barnowiec: *barnoǫany*, Chelmiec: *χǫmlǫki*,
Czerniec: *cȳrcǫki* (tu uproszczenie fonetyczne $\Leftarrow$ **čȳnȳčǫki* — więc właściwie bez skrótu); zresztą bez skrótu: Bukowiec: *bukoŃcǫki*, Łabowiec: *χaboŃcǫne*.

-ik:

Jastrzębik — osobliwa formacja na *-čan*: *jaśčempčan*;

-ka:

tylko wyjątkowo w zdrobnieniach: Dąbrówka — *dombrovǫki*, zresztą normalnie *kańoŃcǫki*, Zawadka — *zavaccǫk*.

-na:

Jaworzna lim.: *javozok*, *-anka*, Sechna ($\Leftarrow$ Sechlina): *seχlǫk*, *-oki*, *seχlanka*;

(-ów)ka:

Bałażówka lim. — *baχažovǫk* (fonet.?), Klimkówka — *klimkovǫki*;

-yska:

Homrzyńska: *χomžany*.

Rozszerzenie formantu

3. *-ovǫk*, *-ovǫnka*

W podobny sposób jak przymiotniki ulegają wzdłużeniu nazwy mieszkańców, uformowane od zbyt krótkich, jednosylabowych (wzgl. w l. mn. dwusylabowych) nazw wsi i przysiółków. Tworzy się je przez dodanie rozszerzonego, wyabstrahowanego z nazw od *-ów* *-owa* przyrostka *-ovǫk*:

Gaj: *gaiovǫk* (ps. Świniarska), Łazy Biegonickie i Ł. Brzyńskie: *χazovǫki*, *-anki* (ale ryterskie *χobuāžany*), Rogi: *rogovǫki*.

Osobliwością jest rozszerzenie podstawy słow. nazwy przysiółka Podole: *podolǫjǫk*.

Tak więc cały teren rdzennej Sądeczyny, a zwłaszcza gwary podgrodzkiej, ma normalny typ *-âk, -âńka||-anka*, nawet na terenie pn-wsch. (pn. — p. limanowskiego) i w górach, mieszając się tylko na pograniczu z innymi typami. A mianowicie:

4. *-an, -anka, l. mn. -any*

Część pd-wschodnia Sądeczyny, zwłaszcza znaczna część wsi połemkowskich tworzy nazwy mieszkańców za pomocą przyr. *-an* (= *-ân*): (*frycównany, rybńany*)||*frycoscy, xomżany* (z Homrzysek), *złotńany* (ze Złotego), *čačovany, barnovany||-ne* (z Barnowca), *bońčany* (z Bączy), (*kuńińâki*)||*kuńińany, verxomlany, polańany||-âki, kšyžoścany||kšyžoške, cyrńany||čyrńane, floryńčany||-ne, (binčaroвање||-âki, tyličane, kotovány*.

b) z l. mn. na *-anie* (forma męskosobowa — przeważnie literackiego pochodzenia; ale nie zawsze, np. na pewno ludową jest forma *volańe* (mieszk. Woli Kroguleckiej); *barnowianie, (uhrynianie), łabowianie* i *łabowczanie* (z Łabowej i Łabowca), *maciejowianie, piorunczanie||(-câki), mochnacanie||-cz-, czyrńianie||cyrńany, florynczany||-ne, binczarowanie, tyliczanie, słotwinianie, nowowsianie -anki, łosianie* (z Łosia), *roztoczanie, miliczenie, wójkowanie, złotczan, złotczany||-anie||-avka* (ze Złockiego), *boguszanie, podjaworzanie* (z Podjaworza, ps. Białej Wyż.), (*kąclowiaki*)||*kąclowanie*.

5. *-anin*

Mieszkańcy miast, niektórych zdrojowisk i wsi o silniejszych wpływach dial. kulturalnego (z ter. połemkowskiego) tworzą nazwy mieszkańców za pomocą formantu *-anin* i — oczywiście — l. mn, na *-anie*. Należą tu: *sądeczanin* (*staro- i nowosądeczanin*), *grybowianin. piwnicznanin, krynicznanin, powroźniczanin* — ale *powroźniczka*. Tu należą też niektóre z wyżej wymienionych form na *-anie*, których l. pojedynczej nie zanotowałem, np. *żegiestowanie*. Ale ta „oficjalna“ forma nie przeszkadza współistnieniu obocznie drugiej, gwarowej — o ile miasto czy zdrojowisko ma charakter wiejski — lub przezwiskowej: mamy więc obocznie *piwnicâka* i *bryjoków* — mieszkańców St. Sącza.

Skracanie podstawy słowotwórczej w zestawieniach

6. Podobnie jak w przymiotnikach, tak i nazwach mieszkańców wsi o nazwach w formie zestawienia opuszcza się jeden z członów, zwykle wyróżniający, bo człon utożsamiający jest w pewnym sensie wyróżniającym od wsi głównej jako podstawy derywacyjnej: np. w nazwie wsi *Łazy Biegonickie* — pierwszy wyraz jest utożsamiającym w związku z Łazami *Brzyńskimi* czy *Marcinkowskimi* — ale w stosunku do macierzystych *Biegonic*, od których młodsza wieś pochodzi — jest właśnie członem wyróżniającym. Mamy więc:

Biała Niżna — *bylăki* i Biała Wyżna — *bylăki*;
 Czarny Potok — *potocăki* i *potocăni*;
 Krasne Biczyskie — *kraśnăki* i Krasne Potockie — *kraśnăki*;
 Łazy Biegonickie — *łazovăki*;
 Wola Brzezińska — *volăki*, W. Kurowska — *volałki*||*volały*;
 Wola Krogulecka — *volaŋe*.

Mogą też mieć wspólną nazwę mieszkańców: *volały* dwie sąsiadujące z sobą Wole: Kosnowa i Piskulina, ale mogą też ich odróżniać: *piskulinăki* i *kosnovăki*, ale wtedy — jak widzimy — nie używa się już członu utożsamiającego *volały*.

Czasem odwrotnie — tworzy się nazwę mieszkańców od członu wyróżniającego: Mokra Wieś — *mokśăki*, a czasem wyraz złożony — z obu członów: Mała Wieś: *małofśăki*, Stara Wieś k. Grybowa — *starofśăki*, Długoleka, ludowe: *Długoleka*||*Długă Uoka* — *długolecăki* i *długolecăni*, Paściągóra (już zrost) — *paścagovałki*.

Brak nazwy mieszkańców. Wyrazy zastępcze

7. Niektóre wsie wykazują tendencję do nieużywania żeńskich nazw mieszkańców wsi, zastępując je przymiotnikiem lub wyrażeniem przyimkowym: *z* + nazwa wsi. Tak podano mi w Białej Wyżnej, gdzie mówi się tylko *bylskă kobyta* (choć w Niżnej jest *bylanka*), także w Zagorzynie i w kilku innych wsiach. Również o ile jest nazwa mieszkańców przysiółków, używa się jej przeważnie tylko w formie męskiej i zazwyczaj w liczbie mnogiej, a więc ogólnikowo, zarówno o mężczyznach jak kobietach: Boczów — *bocovăki*, Wietrznice — *večnicăki*, Opalana — *opalaŋăki*, Praczka — *praccăki*, Podglinka (ps. Naszacowice) — *podglincăki*, Łazy Podegrodzkie — *łazovăki*, Kamionki (ps. Frycowej) — *kaŋonczany* itd. Tylko większe przysiółki — niby osobne wioski — mają z reguły nazwy także dla kobiet. Wyjątkowo mają te nazwania i mniejsze przysiółki, (ale są rzadziej używane, np. Paproć — *paprocăki* i *-cănka*).
8. Ale zdarza się, zresztą wyjątkowo, brak nazwy także dla męskich mieszkańców wsi czy większych przysiółków, które do nie dawna były wsiami. Tak np. podano mi w Andrzejówce, Roztoce Małej, Jakubkowicach (dziś przys. Łos. D.), w Kamionce Małej (dziś ps. Popardowej). W ogóle we wsiach na terenach polemkowskich i sąsiednich używa się tych określeń raczej rzadko, zastępując je przymiotnikami: Łabowa — *łaboscy*, Frycowa — *frycoscy*, Krzyżówka — *krzyżoskie*. Ale są też tam normalne nazwy; ich forma zależy prawdopodobnie od okolicy, z której pochodzą nowi osiedleńcy: dlatego tylko (*nowowsianie*), *wośaŋe* i *rostocaŋe*, obocznie *peruncăne* i||(-căki), *polanaŋy*||-năki, a podano mi tylko *beresăki* i *beresăcănka*.

Nazwy przezwiskowe i osobliwe

9. Oprócz wyżej opisanych, normalnych nazw mieszkańców wsi — spotykamy też z rzadka nazwy przezwiskowe, żartobliwe czy uszczypliwe, nadawane oczywiście przez ludność sąsiednich wsi, czasem poważne, ale w jakiś sposób osobliwe — i to odnoszące się bądź do mieszkańców jednej wsi czy jednego miasta, bądź do grupy wsi: parafii lub zespolonych w jakiś inny sposób. A więc mieszkańcy Starego Sącza czyli *Bryjowa* nazywani bywali (dziś już rzadko) przez mieszkańców Nowego Sącza, a zapewne i okolicznych wsi, *bryjakami* lub *bryjowianami*¹; mieszkańcy Zarzecza, *zážycákí*, to *b'otáže* — zapewne od często uprawianego czy jadanego *bobu*, podobnie *przydoňákí* — to *yorkisákí* — a przybysze z Paleśnicy brzes., którzy się osiedlili w Przydonicy, to *paleśňákí*. Mieszkańcy Sechnej, *sechloki*, to w przezwisku *šfedy*. *Ujanowicoków* i mieszkańców okolicznych wsi nazywano dawniej w okolicach Bochni *babcykami*, że nie nosili zarostu jak *baby*², natomiast mieszkańców parafii ujanowickiej (tj. Ujanowiec, Kobyłczyny, Żmiącej i Sechnej) nazywają w Pisarzowej *pamularzami* od *pamuły* 'polewki z owoców'³. Wreszcie mieszkańcy Ujanowiec, Strzeszyc, Kobyłczyny i Krosnej, tj. części dóbr strzeszycko-żbikowickich, skonfiskowanych za cesarza Józefa II klasztorowi starosądeckiemu i oddanych w zarząd państwowy (= *kameralny*) nazywali się i dotąd się nazywają *kamerakami*, przy czym owi *kameracy* w pojęciu ujanowiczaków uchodzili za coś lepszego od „*slachecáków*“, mieszkańców parafii jakubkowickiej⁴.

Zasięg typów słowotwórczych -ak, -an, -ic

10. -ic

Powyżej skreślony obraz zgadza się dość ściśle z granicami kilku typów tych nazw mieszkańców, przedstawionymi przez P. Galasę z okazji omawiania przyrostka *-ic* w nazwach mieszkańców wsi.⁵ Według tego autora przyrostek *-ak||-ák* w nazwach mieszkańców wsi występuje szczególnie często we wschodniej części powiatu bocheńskiego i limanowskiego mniej więcej od linii Niepołomice — Łapanów — Tymbark — Czorsztyn⁶ i w innych podgórskich powiatach Małopolski na wschód od tychże położonych⁷. Na zachód od tej linii na Podhalu,

¹ Oczywiście od *bryi* 'zamieszki z mąki'. A. Czarnocki, Wierchy XXVIII, s. 60, wyróżnił nawet *Bryjowian* jako osobną grupkę etniczną w St. Sączu. Por. s. 18 tej pracy.

² Ligęza, Ujanowice, s. 10.

³ Pawł. Pod., s. 225.

⁴ Ligęza, ibidem.

⁵ P. Galas, JP XXIII 13—18.

⁶ Ale w Sromowcach Wyżnych n-tars. wyłącznie *srumoŏanie||(-any)* (E. P.).

⁷ Galas, op. cit., s. 17, przyp. 2.

w Gorcach, w Żywieckiem panuje przyrostek *-an*, l. mn. *-any* (lub *-anie* — E. P.) który trafia się obocznie tu i ówdzie i po wschodniej stronie wyznaczonej linii (i odwrotnie *-âk||-ân* po zach. stronie): *górnomsanie*, *porąbiany*, *rabcany*, ale także *mordarcâki*¹||*mordarcany* (tak w Łososinie Górnej) i *pekelaiki*||*pekelany* (Piekiełko k. Tymbarku). Ale już koło Mszany miesza się typ *-an* ze szczerbko występującym tu przyrostkiem *-ic*, *-ice*, który jest powszechny w zachodniej części pow. bocheńskiego i sięga aż w pn-zachodnią część pow. limanowskiego, obejmując należące już do terenu Sądeczyny wsi Łososinę Górną, Laskową, częściowo Kamionkę Małą, a nawet Strzeszyce i Ujanowice. Ale we wszystkich tych wsiach przyrostka *-ic*, *-ice* używa się prawie wyłącznie do określenia mieszkańców dalszych wsi z pow. bocheńskiego czy skrajów limanowskiego, ew. brzeskiego — dla siebie mając przyrostek *-âk*. A więc w Łososinie G. mówi się: *laskowice*² i *walowice* (mieszk. Walowej Góry lim. — już na naszym obszarze Sąd.) — a inne wsie mają już w gwarze *łososiaków* (tak!) przyrostki *-âk*, *-âki* (o młodszych) i *-ân*, *-any* (o starszych, poważniejszych gospodarzach) — b. rzadko *-aie*. W Kamionce Małej „dość często mówią o *rozdzieli-cach* (mieszk. wsi Rozdziele boch. — E. P.), *laskowicach*, *wojakowicach*, ale Strzeszyce już tylko *rozdzieli-ce* i *laskowice*, Ujanowice: *rozdzieli-ce*, natomiast w Jakubowicach (Łososina Dolna — E. P.) już przyrostka *-ic* nie ma. Jedynie w Laskowej jest „jeszcze bardzo żywy“, mówi się tu o *żegocicach*, *bytomicach*, *laskowicach* (zwykle w l. mn.) także o *laskowicu*³. Ale w materiałach Onom. UJ wszystkie te wsi mają wyłącznie mieszkańców z przyrostkami *-ok* (ewent. *-ak*, rzadko *-on*): *łososok*, *makovicâk||-on* *kosażok*, *baŋažovak*, *pašyrbok*, *valoŋak*, *myŋnâk*, a nawet tylko *laskoŋok*.

Nazwy mieszkańców osiedli

Jak wyżej wspomniano, od nazw osiedli nie tworzy się zwykle ani przymiotników, ani nazw mieszkańców. To ostatnie zjawisko łatwo się tłumaczy: po pierwsze osiedle to grupka kilku domów, czasem 2—3, czasem nawet jedno gospodarstwo, więc za mało na mieszkańców, żeby zachodziła potrzeba tworzenia dla nich osobnej nazwy. Zresztą dawniej przeważnie — a często jeszcze i dziś — w osiedlu mieszka jedna rodzina, więc nazwisko rodzinne jest równocześnie nazwą mieszkańców. Wreszcie struktura nazw osiedla często wyklucza tworzenie osobnej nazwy mieszkańców, gdy ta nazwa ma formę „rodzinną“, a więc jest czystym nazwiskiem czy przezwiskiem (*Bołozy*, *Stece*, *Kowale*), albo dzierżawczą na *-ówka*

¹ Stosuję pisownię Galasa.

² jw.

³ Wg Galasa, op. cit., s. 15—16.

(*Piwowarówka*). Mimo to wyjątkowo spotyka się też nazwy mieszkańców osiedli, wtedy zwłaszcza, gdy osiedle jest większe i odosobnione, z dala od wsi, a więc bardziej samodzielne. Ale jest takich nazw na całym terenie zaledwie kilka, np. *gůrcąki* od *Górek*, os. Olszanej, *podleśśąki* — z Podlesia w Kurowie czy w Zbyszycach, *pośredniąki* (os. Pośrednia w Januszowej). Wyjątkowo określa się też mieszkańców jednodomowego osiedla: *kolonista* to mieszkaniec *Kolonii*, osiedla Boczowa, przysiółka Zabrzeży, *pożyłak*, *pożyłaki* — to mieszkańcy 1-domowego osiedla Podziela w Zarzeczcu; tu jednak tworzenie tej nazwy usprawiedliwia szersze znaczenie *Podziela*; to nie tylko '1 dom', ale cały teren *po dziale*, 'okolica, gdzie łączą się 2 potoki'.

Nazwy mieszkańców dzielnic wsi

Dość rzadko określa się wspólnym mianem mieszkańców jakiejś dzielnicy — większej połaci wsi; zdarza się to zwłaszcza wtedy, gdy stanowi ona pewną całość fizjograficzną, najczęściej dolną lub górną część wsi. Mamy więc częste — *doląki* lub *dolniak*, *-ąki*, 'mieszk. dolnej części wsi'. Również często *wsiakami* lub *wsiowiakami* określa się mieszkańców centrum wsi (w dolinie) w przeciwieństwie do mieszkańców rozrzuconych osiedli czy przysiółków (te ostatnie mogą mieć — jak wiemy — osobne określenia swych mieszkańców).

Nazwy potoków

Zupełnie tak samo jak nazwy kobiet mogą się tworzyć nazwy potoków: *niskowianka* — to więc zarówno kobieta czy dziewczyna z Niskowej, jak i potok *Niskowianka*; — podobnie *Szymanowianka*, *Biczyczanka* itd.). Szerzej omówiono nazwy potoków w rozdziale VI.

Osobliwe złożenia i zestawienia

Ponieważ budowę słowotwórczą poszczególnych typów nazw miejscowych omówiliśmy w poprzednich rozdziałach, tu ograniczę się tylko do przedstawienia osobliwości niektórych zestawień i złożeń.

1. Przede wszystkim należy zauważyć chwiejność niektórych nazw, które oscylują między zestawieniem a zrostem, a nawet złożeniem właściwym: *Długolęka* to gwarowa *Długolęka* (a więc *Długolęka*), ale także *Długolęka* — a w dalszych przypadkach charakter zestawienia występuje wyraźnie: z *Długolęki*, v *Długolęce*. *Mokrławieś* to już zrost, dalsze przypadki z *Mokrlefsi*, v *Mokrlyfsi* tak jak literackie *Białegostoku*, ale w narz. mamy osobliwą formę (*pod*) *Mokrlyfsom*. Pełnym zestawieniem jest zawsze (5-krotnie) *Nowa Wieś* z odrębną odmianą obu członów, ale *Stara Wieś* waha się między zestawieniem a zrostem: dwukrotnie (wieś lim. i ps. Świdnika lim.) to jeszcze zestawienie, a dwukrotnie już zrost (wieś n-sąd. i ps. Tęgororza): *Starlāwies ze Starlefsi*, na *Starlyfsi* (ew. || *Sta-*

riefsi). *Paścagura* to już zrost, który ma skłonność do przesunięcia swej formy ku osobliwemu złożeniu właściwemu: *Paścig^uura* — ale mieszkańcy to *paścagużaki*; oczywiście dużą rolę w formowaniu tych postaci gra niejasność etymologii. Ale i z jasną etymologią nazwy mogą mieć osobliwą formę: *Śfińakšyvda* na Wolakach w Łącku niby 'Świńska Krzywda' z dop. *Śfińe Kšyvdy*, mc. na *Śfińikšyvže*. Osobliwy zrost — w wyraż. przyimkowym *Na K^oiclaieš* (os. Gródka gorl.) powstał z zestawienia formy dop. l. poj. *S K^oicafši* = *Z Końca Wsi* (derywacja fleksyjna).

Pełnymi zestawieniami są nazwy typu *Czarny Potok*, *Czerwona Góra*, *Dobra Woda*, *Kamienna Góra*. Natomiast osobliwy jest zrost *Jadamwola* = *Adamowa Wola*, a także *Šešćik^oorce* i *Štyryk^oorce* (nazwy osiedli) z odmianą ze *Šešćik^oorcy*, na *-ak*, ale też *Na Štyrek K^oorcak*, czyli pierwsza nazwa to już złożenie właściwe, a drugie zrost lub nawet zestawienie. W wyjątkowych wypadkach mogło nastąpić zupełne opuszczenie członu utożsamiającego: st. *Jostowa Wola* = *Just*. Również skłonność do takiego opuszczenia i uproszczenia wykazują dwuczłonowe nazwy potoków: *Pšedožská* (z ew. opuszczeniem *Žyka* — Przydonica, *Šwiešowski* (potok) w Kącl. Wyjątkowo nazwy potoków mają formę dłuższego wyrażenia syntaktycznego: *Potoki w Zakrążkach* (Ptaszkowa).

Wahania w zakresie formacji onomastycznych

Częściowo omówiono już to zagadnienie w rozdziale 4. i 7., gdzie wskazano możliwe oboczne formy różnych typów nazewniczych, np. nazwy rodzinne *Piowary* równorzędnie z dzierżawczymi typu *Piowarówka*, czy równorzędnie oboczne formacje przyimkowe, prefiksalne i prefiksarno-sufiksalne: *Za Górą*||*Zagóra*||*Zagórze*. Tutaj przedstawię tylko kilka przykładów nie stałych, normalnych oboczności, lecz spontanicznych zmian, polegających na przerzuceniu w poszczególnych przypadkach nazwy miejscowej z jednego typu do innego; przyczyną takich zmian jest zapewne a) zatarcie poczucia związku danej formy z określonym typem morfologiczno-semantycznym — albo też b) adideacja do innego, bliższego brzmienia wyrazu. Np. a) *Dybce* (mian. l. mn. — nazwa rodzinna od nazwiska, ale na *Dybcach* zamiast *u Dybców* (Zabrzeż), *Kućmy* (jw., dp. *Kućmów*, ale na *Kućmach* zamiast *u Kućmów* (Cieniawa); *Banachy* (jw.) — ale (z) *Banachu* i na *Banachu* zamiast *u||od Banachów* (Chełmiec); b) *Brzyski* — *u Brzyskiego*, ale na *Brzysku* — zapewne przez skojarzenie z *brzyzkami* (od *brzyzek* 'brzezek, stromy brzeg') (Cieniawa).

Wahania w zakresie rodzaju

Również nierzadkie są przykłady stosowania różnego rodzaju w różnych przypadkach lub w całej odmianie: *Klđž* -m., dop. *Klāñā*, a więc jak gdyby od nij. **Klāñe* (Wronowice), *Krasuf*, *f_Krasove*||*na Krasovy*

(Piątk.), *Vožitop*, dop. *Vožitopa*, cel. *ku Vožitopu* (Zarzeczce), *Uozek*||*Uosko* (Bieg.)

Niekiedy te różne formy rodzajowe i różne typy deklinacyjne występują bez wahań — ale rozmaicie w różnych wsiach np. w trzech formach pojawiająca się dość częsta nazwa: *Stroń*||*Strońa*||nij. *Stronie*.

Zmiany rodzaju i typu deklinacyjnego

Do największych osobliwości językowo-nazewniczych płm. Sądeczyzny należy występujące zresztą jedynie w Iwkowej brzeskiej — przesunięcie żeńskiej nazwy dzierżawczej o odmianie przymiotnikowej na *-owã* do typu dzierżawczego nijakiego na *-owo* z odmianą rzeczownikową. Występują te nazwy jedynie jako nazwy dawnych *ról*, zachowane jako określenia zarówno pól, jak i osiedli na tych polach wzniesionych, a powstały przez dziwne utożsamienie *ã* z *o* i następnie przez ujmowanie nazwy jako nijakiej na *-owo*: *Ĥekašovã* (rola), dop. *-ve*, mc. na *Ĥekažovy* ⇒ *Ĥekažovo* (jeszcze ż. z odmianą żeńską) ⇒ nij. *Ĥekažovo*, dop. *Ĥekažova*, mc. na *Ĥekažove*. Dziwne to, ponieważ na tym terenie nazw miejscowości na *-owo* w ogóle nie ma, a nazwy pól tego typu w pd. części pow. brzeskiego zupełnie wyjątkowe, bardziej na południe w ogóle ich nie ma.

Wahania w zakresie liczby

Znacznie częstsze są wahania w zakresie liczby ¹, przy czym znów mogą zachodzić dwa wypadki: a) stałe wahania, tj. oboczne występowanie w obu liczbach wszystkich form przypadkowych i b) brak wahania — ale różnice liczby występują w różnych przypadkach, wreszcie c) może być kombinacja obu powyższych wypadków. A więc np.

a) *U Šmietanów*||*U Šmietany*, Zagorzyn; *Kobylnica* (l. poj.)||*Kobylnice* (l. mn.) i dop.: *Kobylnice*||*Kobylnic*, ale mc. tylko l. poj.: *Kobylnicy* (Przydonica). *Niwy*||*Niwa* (Piątkowa), *Sokowina*||*Sokowiny* (Mokra Wieś), *Na Górkach*||*Na Górcie* (Słopnice lim.).

b) Różnice w różnych przypadkach — szczególnie częste na lewym brzegu Dunajca w centrum Sądeczyzny:

mian. *Pólko*||*Pólka*, ale dalej tylko l. poj.: z *Pólka*, na *Pólku* (Chełmiec); *Przymiarki* l. mn., ale dalej tylko l. poj.: na *Przymiarek*, na *-rku* (Świniarsko);

Żrebia — l. mn., ale dalej tylko l. poj.: ze *Żreba*, na *Żrebiu* (Świniarsko);

Zápusty — l. mn., ale dalej tylko l. poj.: do *Zápusty*, na *Zápuście* (Szymanowice);

¹ To samo zjawisko notuje też M. Kamińska (O nowszych nazwach mc. na terenie Wyżyny Kiel.-Sand., s. 268: *Bukovec*||do *Bukovec*, *Nifki*||ide z *Nifki*. Genezę tego osobliwego zjawiska wyjaśnia J. Bał, „Niemotywowane“ pluralis niektórych nazw terenowych, Onom. VIII, s. 171—194.

Zápusty — l. mn., ale dalej tylko l. poj.: *ze Zápusty, v Zápušće* (Niskowa);
Niskowce — l. mn., ale dalej tylko l. poj.: *Niskowca, w Niskowcu* (Niskowa);

Chochle — l. mn., ale dalej tylko l. poj.: *do Chochle, u Chochle* (Mszalnica);
Goświcki (= *Gostwiczki*) — l. mn., ale dalej narz. za *Goświckami*, mc.;
na *G*ośficce* (Niskowa);

Banachy l. mn., ale dalej tylko l. poj.: *z Banachu, na Banachu* (Chełmiec);
Podszopki, z Podszopka, na Podszopku (Gstw.);

Działy i Działa, z Działu, na Dziale (dosyć częsta oboczność);

Oblazy, z Oblazu, na Oblazie (Czerniec);

Łęgi, z Łęgów||Łęgu, w Łęgu||Łęgach (Libr., Zabrzeż);

Jałowce, do Jałowców||z Jałowca (Zagorzyn);

Łazy, do Łazu, na Łazie (Czerniec);

Łazy Sopotowskie||w Łazie Sopotowskim (Czerniec);

Ostrowia l. mn. nij.||l. poj. dop.: *z Ostroń, v Ostrońu* (Maszkowice);

Gronik (l. poj.), dalsze przyp. w l. mn.: *z Groników, w Gronikach* (Łącko);

Więcki — ale *do Więcka* (*Źaćka*); *Giemziki Dolne* — *Do Giemzika* (Słopnice lim.);

Papieże||l. poj. *Do Pąpyza, U Pąpyza* (Słopnice);

c) *Zagonie* nij.||*Zagonia* l. mn., dalsza odm. tylko w l. poj.: *z Zagoń, na Zągońu* (Maszk.);

Płus l. poj. ż.||*Płuse* l. mn. ż., dalsza odm. tylko w l. poj.: *s Płuse, na Płusy* (Maszk.);

Równia||Równie, dalsze odm. tylko w l. poj.: *Równie*, mc. *w Równi* (Dąbrowa);

Kluczniki (nazwisko w l. mn.), w dalszej odm. wahania: *do Kluczników||-ka* (Zabrzeż);

Liszki — dop. *L'iskuf||Do L'iska* (Słopnice lim.).

Z deklinacji rzeczowników

Osobliwe końcówki

Dopełniacz, męskie: *Dwora* (Wojnar.), *Pag*orku* (Mszalnica), *Gródku* (obie wsie, a także ps. Czarn. Potoka), *lassa* (Pisał zowa, Słopnice lim.)||*la-ssu*; żeńskie: *Modynie* (zamiast *Modyni* — upodobnienie do tem. na -a) *Margani* (od nazwy góry *Margań*), *z Roli||Role* (G. ódek gorl.), poza tym przeważa gwarowe -e (*Wole, Role, Debrze, Kozice* itp.).

Celownik: *Ku Moście* (Gołk. Gór.).

Narzędnik: męs. *Przed Stece* w Obidzy, cecha góralska, nie spotykana zresztą w Sądeczyźnie (por. podhalańskie *s Pane Boge*). Również w Obidzy występuje podhalańskie twarde *k*: *pod Zomkem, żońnikiem*;

żeńskie — przeważa końcówka -o (z osłabioną nosowością), ale — zwłaszcza w gwarze podegrodzkiej, także i szerzej — analogicznie do męskiej końc. -em — występuje -om: *Pot Cârnom. Paryjom* (Tropie—Roztoka).

Miejscownik żeń.: *Na Kałuzie* (Pdgr.).

L. mnoga.

Mianownik: Częste przybieranie końc. miękkotemat. przez męskie nazwy o temacie na s- (ewent. z-): *Śfâse* (Kącl.), *Matuse* (Wola Piskulina), *Snoze* (Zalesie), ale *Wojtasy* (Kamienica lim.), *Bolozy* (Łomnica).

Poza tym normalnie końcówka nieosobowa:

Bolozy, Korpały, Banachy; Znaćce, Kiklice.

Dopełniacz:

Męskie. Niekiedy trafia się pierwotna końcówka zerowa, choć zapewne to nie pierwotne, lecz analogia do żeńs. i nij.: *Kwartaty* — s_ *Kfârtuy* zamiast *Kwartalów* (Wola Kosnowa, zapis z Zagorzyna). Kawiory — *Kâvûr* (Kąclowa).

Poza tym normalnie: *U Krûlżf* (Krosna), przy czym końc. -ów ma tendencję do zrównania ó z u: *Mikutuf* (Rtr.), s_ *Kulvonuf* (Maszkowice), *Kâvoruf* (B. Woda), *Kuémuf* (Cieniawa), *Matrasuf* (Makowica lim.) — obok *Zobrużf* (Cieniawa), *Novâkûf* (Słopnice lim.) itd.

Nij.: *Stadla* — *not Stât* (= **Stâdu*) zamiast *Stadel* — a więc pierwotna, prawidłowa forma, ale także *ze Stodeu* (ta forma częstsza).

Z deklinacji przymiotników

Charakterystyczne cechy gwary północnosądeckiej, końcówka przymiotników -ygo, -'igo- (wobec podegrodzkiej i wschodniosądeckiej -ego) występuje bardzo wyraźnie na całym prawie terenie północnej Sądeczyny w dopełniaczowych wyrażeniach przyimkowych typu *U Śivygo* (Żm.), *U Xudygo* (Krosna), oraz w dopełniaczach nazw przymiotnikowych: *Krośńańskigo* (Strzeszyce lim.), *Uocnygo* = *Łącznego* (ŁD); i oczywiście dalej ku północy — w pow. brzeskim. Kończówka ta przekracza granicę gwary podegrodzkiej i gwar pn-sądeckich, tj. pasmo Jaworza, występując w pasie wsi nad Smolnikiem od Wysokiego: *Vysokigo* poprzez Męcinę: *spod_Vysokigo*, *Rolnygo Potoka* i Pisarzową: *Gminnygo Lassa*, *Velgigo Lassa*, Kłodne: *Gwodnygo*, *Mokrygo Potoka* aż po Słopnice: *U żelâiskigo*, *Do Lubeckigo*, *Milkowskie*, dop.: *Mouk'oskigo*¹. Nie występuje jedynie w Librantowej: *Zagubobokego*, *Uagu Ianusoskego* — może tu działa bliskość miasta (ale też not. w Krużlowej: *Karcemnego*), natomiast pojawia się w Zarzeczu na terenie gór i przełomu Dunajca: *ze Psigo* (!). Zbyt skąpy mate-

¹ Z Zalesia i Zbludzy lim. brak przykładów miękkotematowych. Twardotematowe mają -ego: *Kamennego*.

riał z tej kategorii gram. nie pozwala na wyznaczenie izomorfy końc. -ygo, -igo i wyciągnięcie jakichś wniosków.

Formy celownika nie badałem. Inne przypadki (np. miejsc.) nie wykazują żadnych różnic z systemem gwarowym ani żadnego wewnętrznego zróżnicowania. Mamy więc normalną końcówkę dopełniacza żeńskiego przym. -e: ze *Sue Strugi* ('Suchej'), *Nove Fši*, *Vole Kuroške*, z *Vyšne Baue*, *Babe Gury*, *Vole K'osnove* i oczywiście także w już urzeczownikowionych nazwach wsi i przysiółków na -owa: *Ročmirove*, *Sadove*, *Kružlove* itd. Ale te formy najczęściej ulegają zniekształceniu pod wpływem miasta czy kancelarii PGRN: mamy więc już tylko *Popardowy* i *Nawojowy*, *Xodorowe*||-y itd., a zbyt łatwowierny czy pośpieszny badacz łatwo da się przekonać i zapisze końcówkę -y (czy nawet czysto literacką -ej) nawet tam, gdzie w codziennym użyciu gwarowym jest jeszcze stale końcówka -e. O sile tradycji tej końcówki świadczyć może występowanie jej stale w mowie kobiety od lat zamieszkałej w Nowym Sączu i mającej pretensje do należenia do inteligencji: *do Wojnarowe* (a także w nazwiskach żeńskich: pani *Dudkowe*).

Nie nastręczają trudności dalsze przypadki, wykazujące normalne gwarowe końcówki, a więc w narz. -o $\Rightarrow$ -om (nie fonet., lecz anal. do form męskich -em, skoro *s tām dobrām xuopām*, to także *Novom Fšom*, ale często i tu pozostaje o: *Za Gurp*. W mc. normalne -y: *f Suy Struže*, ale i tu pod wpływem wymowy czy pisowni urzędowej może się pojawić -j, a nawet -ej: *v Novej Fši* (ps. Krasnego Potockiego), *na Woli Stańkoski*||*Stańkoskiej* (= *Stajkoskej*) (?).

Z osobliwości składni

do czy na, w czy na?

Oczywiście materiał toponomastyczny nie może zawierać żadnych kontekstów, które by pokazały jakieś zjawiska składniowe. Właściwie jedynym zjawiskiem składniowym, występującym w toponomastyce, jest formowanie nazw miejscowości w okoliczniku miejsca czy kierunku z zastosowaniem przyimków *w* lub *na* (okol. miejsca) i *do* lub *na* (okol. kierunku). Użycie tych przyimków nie jest dowolne. Przede wszystkim *w* z mc. i *do* z dop. stosuje się do nazw miejscowości, które leżą w dolinie czy na równinie, natomiast *na* (z biernikiem i miejsc.) do nazw miejscowości leżących na jakimkolwiek wzniesieniu: na górze, na „dziale“, na zboczu. Mówi się zatem: *v Bžezny* i *do Bžezny* ale *na L'itacu* (mieszka) i (ide) *na L'itac* (nie: do Litaca) i *na V'oli Bžezajski*, *v Maskovicax*, ale *na Šyrezu* i *na Šyres*, *f Kunusovy* (w Koniuszowej), ale *na Janusovy*, *na Klimkówce*, *na Bogusovy* (Boguszowej), *na Močilne*; równorzędna składnia *v Močilne* może być również wynikiem położenia geograficz-

nego: centrum Mogilna leży na wyniosłym wzgórzu (stąd nazwa wsi), ale przysiółki w głębokich dolinach. Takie samo źródło ma oboczność *na||v_L'ibrontovy*.

W podobny sposób przedstawia tę składnię P. Galas z terenu pow. bocheńskiego¹: „Wybór *do* czy *na* zależy od położenia miejscowości. Każdy idzie *na Lubomierz*, *na Wolice*, bo te wsi leżą na (...) wzniesieniu, niewielkim wprawdzie, ale za to przeszło 50 m górują nad doliną rzeczki (...) Natomiast chodzimy (...) *do Gruszowa*, *do Boczowa* (...) bo te miejscowości leżą w dolinie. Nadto w bocheńskim powiecie mówi się *do* — jeśli chodzi o dalsze miejscowości bez względu na ich położenie z wyjątkiem *na Kalwarię* (ze względu na duże wzniesienie klasztoru ponad teren i położenie na stromej górze)“. Tego szczegółu nie badałem na moim terenie. Wreszcie na terenie Galasa miejscowości z przyrostkiem *-ice* mają tylko składnię *do*: *do Żerostawic*, *do Lasocic*, *do Krzesławic*. Na terenie Sądeczyzny stosuje się zasadę ogólną (trudno wprawdzie o szerszy materiał porównawczy, bo prawie wszystkie wsi i przysiółki typu patronimicznego (*-ice*) leżą w dolinach lub na dnie sądeckiej kotliny, mamy zatem: *w Cyganowicach*, *w Barcicach*, *w Biczycach*, *w Biegonicach*, *w Chomranicach*, *w Gołąbkowicach*, *w Jakubkowicach*, *we Wyglanowicach* itd., ale jeśli się trafią nazwy tego typu wsi leżących na wzniesieniach, i tu stosuje się *na*: mamy więc *na Bilowicach* i *na Roszkowicach* — z rzadszą obocznością typu miejskiego: *w Roszkowicach* (bo to dziś „przedmieście“ N. Sącza).

Zasadniczo podobną składnię mają nazwy osiedli: mamy więc stale *na Brzegu*, *na Bystrą* i *na Bystrej* (os. Kieczni na górze tejże nazwy), *na Gródku*, *na Kłagowej*, *na Spleźni*, *na Budzynie*, *na Jaworzu*, *na Groniu*, *na Łapczańskiem* — ale *w Międzygórach*, *w Tyrkielu*, *w Podrokiciu*, *w Cichawie*, *w Bukowcu*, *w Buczu*, *w Buczniku*, *w Zapadliskach*, natomiast *w Brzeziu* i *na Brzeziu*, nawet *na Cyr(h)li* i *w Cyr(h)li* — zależnie od położenia osiedla. Ale tu o formie przyimkowej decydują też inne czynniki. Przede wszystkim drobne osiedla, powstałe na różnych formach terenowych, a więc na wzgórzach, grzbietach, polanach, polach czy wśród lasów, wykazują mniejszą samodzielność — a większą zależność od terenu, na którym są wzniesione, niż wsi czy przysiółki; stąd nazwy „topograficzne“ osiedli mają składnię taką, jaką mają nazwy pól, gór czy lasów: jeśli więc mówi się *Olszyny* — *w Olszynach*, *Gaj* (pole w Biegonicach — *na Gaju*), *Pustki* — *na Pustkach* — to i nazwy osiedli tam pobudowanych mają składnię: *w Olszynach*, *na Gaju*, *na Pustkach*, choćby były — pierwsze na wzniesieniu, a drugie — w dolinie. Forma *v Gonygûže* (w Żmiącej) świadczy, że

¹ P. Galas: *w a na*, JP XIV 180—1. Ale wbrew tytułowi pisze nie o funkcji lokatywnej, lecz o okoliczniku kierunku, celu: *do* czy *na* z biernikiem; ale to nie przeszkadza, bo można przypuszczać, że jeżeli *na Wolice* (a nie *do Wolicy*) to i *na Wolicy*, jeśli *do Gruszowa* to i *w Gruszowie* a nie *na Gruszowie*.

osiedle *Goyogûra* zbudowano w lesie tejże nazwy, a nie na szczycie *Golej Góry*. Szerzej o tym przy nazwach pól i gór poniżej.

Po wtóre: nazwy osiedli „kulturalne“ mają składnię okolicznika miejsca taką, jaką mają obiekty kulturalne, które dały swą nazwę osiedlu. Jeśli się więc mówi normalnie: *w sklepie, w(e) młynie, w cegielni, w zagrodzie, we dworze* — ale *na folwarku, na sołtystwie, na kozłach, na wsi* — to taką samą formę zachowują i nazwy osiedli czy domów: *Sklep — w Sklepie, w Starym Młynie, Cegielnia — w Cegielni, we Dworze, na Folwarku, na Sołtystwie*, podobnie *na Kocim Zamku, na Młynisku, na Nowej Wsi* itd. Oczywiście zdarzają się odstępstwa od tego systemu, zwłaszcza gdy zaciera się związek osiedla z terenem, czy z macierzystą formacją kulturalną.

Po trzecie: nazwy dzierzawcze osiedli mają wyłącznie składnię z *na* bez względu na położenie: *na Gawronówce, na Szyszkówce, na Góralówce, na Zarębówce, na Dudkówce, na Piwowarówce* itd. Ma to związek niewątpliwie z tym, że nazwy na *-ówka* były przeważnie pierwotnie nazwami ról. Forma *w Kretówkach* (St. Wieś lim.) świadczyłaby o tym, że to nazwa niedzierżawcza.

Składnia nazw pól, gór i lasów. Nazwy gór łączą się wyłącznie z przyimkiem *na*, nazwy lasów prawie wyłącznie z przyimkiem *w*; stąd oboczność *na Modyni* ‘na górze Modyni’ i *w Modyni* — ‘w lesie porastającym górę Modyń’, zwanym również *Modyń*, tylko *na Rosochatce, na Śwince* (Ptaszk.), tylko *w Majdanie* (Łazy Bieg.), *w Pajorowej, we Wżarach, we Wietrznych Dziurach* (Rytro, Przysietnica).

Ale jeżeli las pokrywa grzbiet lub zbocze, mające swoją własną nazwę, i sam tę nazwę przejmuje, to zachowuje składnię tej zapożyczonych nazwy; mamy więc *lasy na Wzarak, lasy na Piaskowej, ale w Grabowcach, w Zaskalu, w Skalskiem, w Buczu, we Psiem*. Również zarośla i zagajniki mają *w*: *w Jałowcach*, zwłaszcza o ile są na zboczu: *w Lizawach*.

Polany i łąki tylko *na*: *na Tylowskiej, na Niemcowej, na Magozycy, na Łąkach*, ale *na Równi*||*w Równi*, gdzie chodzi nie o łąkę, lecz o szerszy teren.

Pola łączą swe nazwy przeważnie z *na*: *na Dziadówkach, na Dąbrowach, na Łazie, na Gaju, na Garbie, na Chorągwi, na Niwach, na Roli, na Pisarce, na Zagrodzie, na Póllanku* — ale zdarza się też *w*: *w Lipiu, w Potylu, w Uboczy, w Okręgach*; decyduje tu prawdopodobnie charakter nazwy, oznaczającej przede wszystkim formę terenu, jego położenie czy pokrycie, a dopiero wtórnie ‘pole’: *Potyle* to ‘teren położony w tyle jakiegoś innego obiektu’, a dopiero wtórnie ‘pole w Potylu’. Podobny charakter mają nazwy pól, łąk i pastwisk, położonych w wąwozach, dolinkach, nad potokami itp. Jak to już zauważył Sieber¹, wyraz *potok* ozna-

¹ Stieber, Gorce, 214.

cza w Gorcach nie tylko strumień, ale i dolinę, którą strumień płynie, w Sądeczyźnie zaś nazwa strumienia może (nie musi) oznaczać całą dolinę, wąwóz, o czym już była mowa w rozdziale VI). Stąd składnia z *w*: *w Podzielu*, *we Wągodkach*, *w Majdanie* (mowa nie o lesie w Łazach Bieg., lecz o wąwozie w Obidzy), *w Pastyrniku*.

Brak lok. Oczywiście nie tworzą lokatywów ani bierników nazwy w formie wyrażen przyimkowych typu *Za Lasem*, *Za Działem*. Także wyrażenia prefiksalne typu *Zagóra*, *Podborowa*, *Podokowaniec*, *Podugorki* (os. i pole) mają najczęściej tylko formy okol. miejsca *Za Górą*, *Pod Borową*, *Pod Okowańcem*, *Pod Ugorkami* a nie *na Zagórze*, *na Podborowej*, *w Podugorkach*. Nawet złożenia prefiksalnossufiksalne mają często ten typ: *Zawodzie* — *Za Wodą* a nie *na Zawodziu* (oczywiście to indywidualnie w pewnych wsiach, w innych może być i *na Zawodziu*), *Zajaworze* — *Za Jaworzem* (Libr.), *Zagórze* — *Za Górą*, *Zadziele* — *Za Działem* itd. Wreszcie dosyć osobliwe są formy oboczne *Podbielowskie* — *Pod Bielowcami*, a nie *na Podbielowskiem*.

Ale zdarza się też brak formy dopełniacza lub miejscownika w nazwach, które normalnie mogłyby go tworzyć: *Wyconki* (w Czerńcu), idę *pod Wyconki*, a nie *do Wyconek*, *Granica* — *pod Granicą*, a nie *na Granicy*.

Wreszcie mamy też kilkanaście nazw różnego rodzaju, w formie wyrażenia przyimkowego z biernikiem — bez formy mianownikowej: *Na Wapielną* (os.), *Na Przybieros* (os.), *Nad Ferdka*||*Nad Ferdkiem* 'las' — wszystkie w Maszkowicach), *Na Korzeń*, *Na Cisowiec*, *Na Dójniówkę*, *Na Knapiarkę* (w Kieczni), o czym już była mowa w rozdziale siódmym.

SŁOWNICTWO TOPOGRAFICZNE SĄDECZYZNY

1. Uwagi ogólne

W nazewnictwie miejscowym Sądeczyny stosuje się bardzo wiele wyrazów pospolitych, już to używanych też w miejscowych gwarach ludowych, już to występujących w gwarach na innych terenach, już to tylko literackich, wreszcie sporo jest takich archaizmów, które w żywym języku już wyszły z użycia jako apelatywy, a zachowały się jedynie w toponomastyce. Wszystkie te wyrazy występują oczywiście tylko w kilku grupach (typach) słowotwórczo-nazewniczych, przede wszystkim w nazwach „topograficznych“, „kulturalnych“, także w podgrupie nazw przezwiskowych i żartobliwych. Teoretycznie biorąc, każdy wyraz pospolity, tj. ściśle: rzeczownik i przymiotnik, związany znaczeniowo z terenem lub z terenową działalnością kulturalną człowieka, może się stać nazwą własną. Praktycznie — niektóre rzeczowniki nie występują nigdy na tym terenie jako nazwa miejscowa (np. nie ma tu nazwy **Stok*, choć w innych okolicach może się trafić, por. *Białystok*, *Stoczek*), inne pojawiają się wyjątkowo, jednorazowo, inne są dość częste, jeszcze inne zupełnie pospolite, są wreszcie i takie, które w nazwach nie występują samodzielnie, w mianowniku, lecz tylko w wyrażeniach przyimkowych np. *Pod Lipą*, *Za Ogród*, *Pod Stacją*.

Z rzeczowników jako nazwy miejscowe występują przede wszystkim takie, które w jakiś sposób wyraźny określają (lub określały w przeszłości, jeśli apellativum zaginęło) kształt, charakter, wielkość, barwę czy „sens“ danego obiektu. Najlepiej więc do tego celu nadawały się najpospolitsze rzeczowniki w rodzaju: *góra* (często z odróżniającym przymiotnikiem), *wierch*, *brzyzek* ('brzezek'), *dział*, *granica*, *groń*, *obłaz*, *nawsie*, *niwa*, *pagórek*, *pole* i *półko*, *paryja* i *pasieka*, *rola*, *łan* i *półłanek*, *roztoka*, *potok* i *rzeka* (z przymiotnikami), *las* i *lasek*, *dąbrowa*, *jaworzyna* — z dziedziny działalności kulturalnej człowieka *łaz* i *zdżar* lub *wdżar*, *wyrobiska* i różne *poręby* i *porąbki*, *koszary* i *kosarzyska*, *folwark* i *majerz*. Że takie wyrazy często używane, gdy obiekt jeszcze nie miał własnej nazwy, stały się w końcu własnymi nazwami miejscowymi, to jasne. (Por. rozdz. VII). Gdy się ciągle chodziło na *dział* lub mieszkało na *dziale*, to w końcu ten *dział*

stał się *Działem*. Niektóre, bardzo pospolite na Podhalu i w Gorcach, tutaj występują rzadko, inne nawet tylko w gorcowej części Sądeczynny; tu należą przede wszystkim owe liczne z rumuńskiego wzięte *kiczory* i *syhle*, *grapy*, *koleby* i *magury* czy słowacka *hola*. Niektóre wyrazy znamy ze staropolskiego czy z współczesnego literackiego (*majdan*, *ogrojec*¹, *padół*, *wądół*, *wodospad*, *wir*) lub za pośrednictwem literackim z innych gwar (*struga*, *zdrój*, *krynica*). Niektóre wreszcie rzeczowniki zupełnie przypadkowo stały się nazwami miejscowymi: dzwonek szkolny w drewnianej dzwonnicy koło szkoły w Librantowej dał nazwę całemu osiedlu (*Dzwonek*), dom w którym była „trafika” ‘sklep tytoniowy’ — nazwano *Trafiką*, podobnie było z *Browarem*, *Ochronką* czy jakimś przypadkowym *Lotniskiem* (nazwa dolinki w Mochnaczce). Czasem wyraz, który jest etymologicznie zrozumiały a słowotwórczo przejrzysty i który znajdziemy w ogólnopolskich słownikach, mógł w gwarze w ogóle nie występować, a użyty został tylko na oznaczenie nazwy miejscowej. Tu należy przede wszystkim liczna grupa rzeczownikowych nazw z przyrostkiem *-iska*, a także *-arnia*; nie możemy stwierdzić na pewno, czy wyraz *baniska* ‘miejsce gdzie są banie’ czyli ‘dziury, baseny wodne’ był kiedykolwiek używany w mowie potocznej jako apellativum, czy od razu *Baniskami* nazwano wąwóz i potok z wielu *baniami*; czy miejsce, gdzie były *hamry* = ‘kuźnice’ były kiedyś *homrzyskami* czy od razu wieś (osiedle) nazwano *Homrzyska*. To samo dotyczy *folwarczysk*, *oborzysk*, *ogrodzisk* itp. Oczywiście mogą być i tutaj znane w gwarach pospolite: *stawisko*, *lemierzysko*, *karczmisko*, *chałupisko*, czy w jęz. ogólnym: *grodzisko*, *zameczysko*, zwłaszcza gdy suf. *-isko* oznacza nie ‘miejsce, gdzie coś było’, lecz jest formantem zgrubiającym: *budzisko* to może być ‘stara buda’, *chałupisko* ‘stara chałupa’ itp.². Szczegółowy wykaz apelatywów tego typu zestawiam osobno.

Ale nie zawsze nazwa miejscowa wyraża to, co oznacza wyraz pospolity. Wiemy już z rozdziału VII, jak przesunęły się znaczenia nazw — z terenowych na nazwy osiedli, przysiółków, a nawet wsi; stąd *Dział* czy *Granice* to nie tylko ‘graniczny grzbiet’, ale także ‘domy’, przysiółek *Góra*, *Potok* to także nazwy osiedli czy wsi. Niektóre znów nazwy miejscowe przechowały w swym brzmieniu bardzo stare, prapolskie, a nawet prasłowiańskie wyrazy pospolite, które już dawno zaginęły i nie znajdziemy ich nawet w języku staropolskim. Tu należy niewątpliwie *bardo* ‘pagórek’ (= psł. *b_odo), *beskid* ‘szczyt’ lub ‘grzbiet górski’, ‘góra, granica’, *chełm* ‘wyniosła góra’ (= goc. hulma), *czerszla* — pierwotnie ‘wyrąb’, może i *czerteż*, i inne, o czym szerzej w słowniczku.

¹ Ale *ogrojec* podaje i SGP Karł. III 421 (Spr. XV 174).

² Na częstość tego typu nazw mogły mieć wpływ sąsiednie gwary góralskie, a zwłaszcza podhalańska, gdzie przyrostek *-isko* b. często nawet jako pieszczotliwe diminutivum: *dziewęcisko*, *budynisko*.

W podobny sposób stosuje się też i przymiotniki, jakkolwiek w bardziej ograniczonym zakresie. Rzadziej występują jako urzeczownikowione nazwy pól, gór, wąwozów, rzek, b. rzadko osiedli: *Pusta 'góra'*, *Puste 'las czy pole'*, *Plebańskie*, *Amerykańskie 'pole'*, *Suche 'las i osiedle'*, *Ostra 'góra'*, *Biała 'rzeka'*, częściej jako człon odróżniający zestawienia w nazwach wszelkiego rodzaju: *Biały Potok*, *Chłopski Wierch*, *Ostra Góra 'góra i osiedle'*, niegdyś 'osobna wieś', *Suchy Groń*, *Szeroka Polana*. Przymiotniki te wskazują na a) kształt, charakter i pokrycie terenu (*Długa Łąka*, *Mała Góra*, *Wielga* — 29 przymiotników), b) położenie, zwłaszcza w stosunku do innych obiektów: *Niżnia* (wieś) i *Wyżnia*, *Zadnie Góry* (8), c) barwę terenu czy wody: *Biała*, *Czarna Kamionka* i *Czarna Paryja*, (4), d) — pochodzenie obiektu: *Amerykańskie*, *Dworskie*, *Szpitalne*, *Chłopski Wierch*, (13 przymiotników), e) świat roślinny i zwierzęcy: *Jodłowa Góra*, *Trześniowy Groń*, *Węzi Potok* (15), f) inne, przypadkowe cechy, czasem nadawane żartobliwie: *Cichy Kącik*, *Dobra Woda*, *Koci Zamek*, *Niewinna*, *Szklane*, *Tania Góra*, *Zwadliwe* — (16, razem 85 przymiotników).

W ten sposób otrzymujemy trzy krzyżujące się podziały, które można by zestawić w następujące grupy i podgrupy:

- I. Rzeczowniki, przymiotniki (i i niesłowy) występujące jako pospolite także w gwarach sądeckich¹:
 1. o charakterze topograficznym:
 - a) w postaci samodzielnej (tj. w mian. l. poj. lub l. mn.): *brzyzek*, (*debrza*)², *dział*, *paryja*, (*młaka*), *wierch*, *zagon*;
 - b) tylko w przyp. zależnych: *Pod Lipą*, *Za Ugory*;
 2. dotyczące działalności ludzkiej, kulturalnej:
 - a) *folusz*, *tracz*, *wyrobisko*, *zagroda*;
 - b) *Na Gościńcu*, *obora*: *Do Obory*;
 3. żartobliwe: *wesoły* (*Wesoła*), *burdel*, *babinec*, *krzywda*, *spoczynek*, *zazdrość*, *niewinna*, *wydarta*, wyjątkowo czasownik w tr. rozk.: *poczekaj*.
- II. Wyrazy wzięte z gwar góralskich (zwł. podhalańskiej, ewentualnie wprost z rumuńskich czy z łemkowskiej gwary):
 1. topograficzne:
 - a) *bania*, *drapa*, *kiezera*, *kotelnica*, *magura*, *syhła*, *turnia*;
 - b) kulturalne: *chotar*, *hamernia*, *homrzyska*, *koleba*, *koszar*, *mrażnica*, *szalas*, *zarębek*;

¹ Ze względu na pełny słowniczek podaję tu tylko przykładowo po kilka wyrazów. Przymiotniki mają zasadniczo wszystkie charakter ogólnopolski, więc należą do grupy IV, ale w znacznej części również do grupy I.

² W nawiasie wyrazy używane tylko w 1 wsi lub na ograniczonym obszarze Sądeckim.

- II. b) ew. z innych gwar: *kawior, kawiorzy*;
- III. Przyjęte z ogólnopolskiego j. literackiego lub za jego pośrednictwem z innych gwar:
1. topograficzne:
 - a) *bór, folwark, smug, struga, wir, wodospad, źródło*.
 2. kulturalne:
 - a) *folwark, cegielnia, grodzisko, szlaban, targowisko, trafika, tunel, ulica, zamczysko*;
 - b) *bróg (Do Brogu), browar (Nad Browarem), kapliczka (Pod Kapliczką), szkoła (Kółko Szkoły), skocznia (Pod Skocznią)* i inne;
 - c) żartobliwe: *spoczynek*.
- IV. Ogólnopolskie, używane też w gwarach:
1. *bagno, beskid(?) , brzeg, dąbrowa, dolina, gaj, góra, granica, jar, jawor, las, łan, łęg, pagórek, pole, polana, potok, rola, rzeka, skała*;
 2. *dwór, izba, młyn (gw. młynjo), ogród, podwórzec, praczka, pręt 'miara gruntu'*;
 3. żart.: *krzywda, raj, zazdrość*.
- V. Staropolskie, dziś nie używane apellativa:
1. *kierz*; 2. (kultur.): *majdan, majerz* (por. SW II 849), *skotnica, wola* 'zwolnienie od danin' i inne.
- VI. Znane tylko w prasł. — tzn. nie zaświadczone w stp., ew. używane też dziś w innych językach słowiańskich (podaję w dzisiejszej postaci fonet.):
1. tylko topograficzne: *bardo, chełm, czertez*, może *czerszla, ląka*.
- VII. Wątpliwego użycia w gwarach jako apel., tj. urobione wprost na nazwę miejscową z wyrazu ogólnopolskiego, z obcych gwar itp.: tu należą wymienione wyżej z przyrostkiem *-isko*: *Baniska, Budziska, Folwarczyska, Młynisko, Mościska, Oborzyska, Ogródzisko, Stupiska, Stodolisko*, dalej wszystkie z grupy V i VI, przejęte już do stpol. jako nazwy miejscowe i przekazane tradycyjnie.

Oczywiście czasem trudno ustalić, do jakiej grupy można zakwalifikować dany wyraz, bo — choć dziś używany tylko jako nazwa własna, mógł być kiedyś gwarowym wyrazem pospolitym, trudno też ustalić pochodzenie niektórych wyrazów i ich charakter — gwarowy czy literacki.

Dla pełni obrazu podaję cały materiał alfabetycznie.

2. Słowniczek

wyrazów pospolitych używanych w Sądeczyźnie w nazwach miejscowych
Objaśnienia:

() w nawias ujęto wyrazy występujące w nazwach miejscowych wyjątkowo — raz lub 2 razy na całym obszarze;

+ przed wyrazem: wyraz prasłowiański lub stpolski, nie zaświadczony jako

apelatyw w żywym języku (ani historycznie, ani współcześnie, ani w gwarach, ani w ogólnopolskim).

* — wyraz nie używany w gwarach sądeckich jako apellativum;

° — wyraz ogólnopolski, do gwar wprowadzony sztucznie tylko jako nazwa miejscowa.

(?) — po objaśnieniu: objaśnienie lub pochodzenie wyrazu wątpliwe.

Sąd. — w cytatach rozumiem teren dzisiejszych gwar sądeckich — z wyłączeniem terenu dawnych gwar łemkowskich.

W objaśnieniach unikam podawania etymologii wyrazów najpospolitszych ogólnie znanych, występujących jako nazwy miejscowe raczej wtórnie (np. *góra, las, potok, woda*) oraz literackich, zupełnie wyjątkowo, jednorazowo użytych (a więc np. takich jak *cegielnia, izba, browar, stacja* itp.). Nie podaję również znaczeń wyrazów ogólnie znanych, najpospolitszych.

Skróty źródeł podano w bibliografii na końcu I tomu. Gdzie nie podano źródła z terenu Sąd. — tam materiał pochodzi z badań i zapisów autora, ew. objaśnienia zaopatruję wtedy znakiem (EP).

a) Rzeczowniki

b

babka — n. mc. *Babki* wzięta raczej od *babki* 'kobiety' niż od nazwy rośliny. (*bacówka*) — 'szałas pasterski', wyraz w zasadzie podhalański, góralski (od *baca* 'kierownik gospodarstwa pasterskiego na hali', a to z węg.), więc jako n. mc. tylko wyjątkowo w terenie górskim.

bagno — w Sąd. 'trzęsawisko', 'mokradło porośnięte trawą', 'łąka podmokła' (Pawł. Pod. 163), jako n. rośliny nie znane, więc też i n. terenowa od 'mokradła'.

bania — 1. 'kopalnia', tak na Podhalu, por. SKJ V 342, tu jednak raczej 2. 'dołek, zagłębienie terenu' (Galas, JP XVI 8) — lub 3. 'basen na górskim potoku' = *bańor, bōńūr* (Pawł. Pod. 166), także 'wir wody' na Podhalu, SKJ V 342; pg Rud. Boj. 17 na Bojkowszczyźnie *bańa* to 'źródło słone', por. obj. do wsi *Banicy* w części II oraz St. Łem. I 8.

(*baniska*) — miejsce, gdzie były *banie*, tu raczej — *bōńory*, w takie bowiem obfituje wąwóz *Baniska*, jak w ogóle obie Roztoki w Rytrze.

(*baranek*) — osobliwe zastosowanie znalazł ten wyraz w nazwie pola.

*(*bardo*) = psl. **bъrdo* 'pagórek' — występuje tu i ówdzie w Polsce i w nazwach wsi (w pow. wrzesińskim, opatowskim, St. Gorce 218), jako n. terenowa w Gorcach — 'polana pod wyraźnym, z daleka widocznym, zalesionym szczytem'; w og-polskim już to znaczenie nie znane (por. Sł. E. Br. 16). Wobec tego wywodu wyprowadzenie tego wyrazu przez K. Dobrowolskiego (Studia..., SPAU 1930, nr 8, s. 5) z rumuńskiego

należy wykluczyć — chyba że przyjmiemy pożyczkę rumuńską z pdsłowiańskiego i zapożyczenie przez górali polskich gotowej nazwy rum., zwłaszcza że w pol. jako apel. wyraz nie znany.

^o(*baszta*) wyjątkowo jako n. ruin i ich otoczenia w Muszynie.

**beskid* — 'szczyt', 'grzbiet górski', 'góra', 'granica', na Śląsku także 'przełęcz'. J. Rozwadowski (JP II 162—4) wyprowadza *beskid* z germ., tj. śr.-dol.-niem. *beschêt* (czyt. *beskēt*), skand. *besked* 'rozdział' (rozdzielenie, rozłączenie) = dziś. niem. *Bescheid*, *Scheide* — w starszym j. niem. także 'granica' podobnie jak słowiański **děl* ⇒ *dział* (zob. tam) — już z V—VII wieku n. e. Wywód Brücknera (*Slavia* III 216—7 i w *Dziejach kultury polskiej* I 38) od plemienia *Besów* (*Bessów*), a w *Sł. E.* 22 od *Biesów*, których odnogę Ptolomeusz tu właśnie umieścił (*Dz. k. p.* I 36) nie przekonywający. Wobec tego odpada też wywód K. Dobrowolskiego (*Studia... SPAU XXXV*, 1930, z. 8, s. 6) *beskidu* z alb. *biešk(ε)* 'Bergwald, Bergwiese' — poprzez rum.; dziwne też podane przez niego znaczenie 'las na górze, poloniny', nie poparte żadnym cytatem. Por. też Crânjâlę, s. 213, który wyklucza wpływ rum.

^o*blonie* — 'rozległa równina, trawą pokryta' (*SW* I 176 oraz *Mag. SGP*, tamże również 'pastwisko' i 'droga między 2 rzędami chałup'); *SGP* Karł. I 92 podaje jako raczej im. własne; brak relacji gwarowych z południa Polski; — nazwa rozległego blonia pod N. Sączem (w l. mn.) Wyraz psł., ten sam rdzeń co w *blona* i *biały* (*Sł. E.* *Sł.* I 37 i *Sł. E.* Br. 31).

(*boisko*) — 'klepisko w stodole' (Pawł. Pod. 166). Od rdzenia **boj-*||*bi-* od 'ubitej ziemi' (*St. E.* Br. 35).

**borek* — 'mały bór', ale w l. mn. gwarowo 'n. pola, leżącego pomiędzy lasami lub wśród lasu' *SGP* Karł. I 105 z okolic Kielc; może i w *Sąd.* w tym znaczeniu.

**bór* — w gwarach (wg *Mag. SGP*) zarówno 'las iglasty', jak 'liściasty' — może z lekką przewagą 'szpilkowego', także 'duży las', 'sosnowy las', 'mieszany las', 'stary las', a na Podhalu, Żyw., Ciesz. i przyległych terenach 'torfowisko, podmokła łąka'. Wyjątkowo też 'krzaki, zarosła'. W *Sąd.* jako apel. nie notowany, może więc zapożyczony z Podhala? Wg *Sł. E.* Br., s. 36 albo ⇒ **bara* 'błoto', albo od **bher* — 'ostrzy' (ze znaczenia 'szpilki') — odpowiedniki islandzkie i staroang.

^o*browar* w n. mc. w l. mn. i w wyraż. przyimk. *Za Browarem*.

brzeg — zarówno 1. 'brzeg rzeki, potoka', jak i 2. 'skraj, krawędź': b. lasu, (*SW* I 217—8); w Pod. *bżyk* — to 'stromy spadek terenu', także 'drapa' (Pawł. Pod. 169) i w tym znaczeniu jako n. mc.

+*brzezine* — las brzozowy, *silva betulis consita* — (1417, *Sł. Stp.* I 170).

We współczesnych gwarach jako apel. chyba nie używane.

brzezina — 1. 'las brzozowy'; 2. 'brzoza' (SW I 219); także 'materiał z drzewa brzozowego' (Lichwin tarn., Mag. SGP); tych znaczeń SGP Karł. nie podaje, ale wielka obfitość lasów brzozowych w Sąd. i związane z tym częste nazwy miejscowe wskazują, że i jako apel. zapewne wyraz był (może i jest) znany.

°(*brzost*) — 'wiąz górski' — tylko jako nazwa lasu w Gaboniu (*Gruby Brzost*) oraz w zapisie hist. nazwy wsi *Berest*.

brzyzek = brzeżek, 'stromo opadające, kilkumetrowe zakończenie zbocza' (EP, SGP Karł. I 126 'w ogóle miejsce wyniosłe, pagórek, brzeg' — wyraz typowo góralski, ew. pd-małopolski), częsty w nazewnictwie terenowym.

(*budzisko*) — zgr. od *buda* (SW I 226), wyraz chyba rzadki w gwarach — SGP Karł. I 134 podaje tylko jako n. mc., ale na Podhalu także w znaczeniu 'szałas' (por. Anna Szyfer, Słown. topogr., s. 192).

bukowina — 'las bukowy' (SW I 226); SGP Karł. tylko jako n. mc.

c, ć

°(*cegielnia*) — wyjątkowo jako n. mc. (osiedla, otoczenia cegielni) w Sąd. *chalupina* — 'mizerna chałupa' — jako n. osiedla.

(*chalupisko*) — S. N. I 269 'miejsce, gdzie stała chałupa' jako gwarowe, podobnie SGP Karł. I 173.

**chełm* — 'wyniosła, hełmiasta góra' ⇐ goc. *hulma*, wg St. E. Br. 178 'pagórek' z pierwotnego *skūlm*; nazwa 3 gór w Sąd.

**chotar* — 'granica gminy' lub 'obszar gminy', wyraz podhalański; wg Malinowskiego (Rozpr. XVII 9): *hotar* — 'pastwisko'; *hotary* = *hrube łaki* na Podhalu (Demb., SKJ V 361) z rum. *hotar*, węg. *határ* — 'granica, obszar, miedza'. Stąd w Sąd. *Xotarne*. Por. Crânjală, Rum. vlivy..., s. 300.

°(*cementarzysko*) — 'cementarz opuszczony, dawny' (SW I 344).

cypel — z wielu znaczeń SGP Karł. (I 266), ściągających się do 'szpiczastego klina' (S. N. I 263 oraz Mag. SGP) w Sąd. występuje chyba w znac. 'klina wchodzącego w wodę' (*Na Cyplak Dolnyk* w Podegrodziu). Ale na Pomorzu zach. także 'półwysep' (Mag. SGP). Z niem. *Zipfel* (St. E. Br. 70).

**cyrła* — 'wyrąb', wg Rozwadowskiego (JP II 10) z wołoskiego; 'polanka' (SGP Karł. I 267): pod *cyrkle* ⇐ **cerȳla* ⇐ *čȳrslo* (St. Gorce 223): o możliwości polskiego pochodzenia zob. długi wywód Stiebera, który cytuje też St. E. Br. 674: ⇐ **čȳrslo*, stąd *czyrslieć* = *čȳrȳl'ieć* 'krajać, wycinać korę'. Stąd podhalańskie *las cyrlieć*: 'obsiekować wokół kore na drzewie, coby uskło', zatem *cyrła* to 'polanka w lesie, powstała wskutek «cyrlenia lasu»' (Dembowski, SKJ V 350). Inni wyprowadzają c. od *cyrkla*: *cyrkiel* 'obszar ściśle ograniczony' (SG). Ale *č* na Śląsku wy-

klucza pokrewieństwo *cyrli* z *cyrklem*. Czyli zostaje $\Leftarrow *č̣rslja \Leftarrow *č̣rsl̥o$, więc 'wyrąb, polana wykarczowana na zboczu'. Wyraz psł. Dobrowolski (SPAUXXXV z. 8, s. 5) widzi tu pożyczkę rumuńską (ale Rumuni wzięli wyraz ze słowiańs.). Por. psł. **čerslo* $\Rightarrow$ pol. *trząsło* 'nóż pługa'. Por. też Kavulják, op. cit. 77.

**czersza* — pierwotnie 'wyrąb', to samo co *cyrła*. „Fonetycznie nazwa mogłaby być pochodzenia polskiego lub ruskiego; za pierwszą możliwością przemawia jej zachodni zasięg“ (St. Łem. II 17). Nazwa terenowa w Sądeczyźnie kilkakrotnie (góra).

**czerteż, czertez*: „dziś nazwa ta [w j. polskim — przyp. mój] nic nie znaczy. W mhrus. *čertlež* 'rola otrzymana przez wytrzebienie lasu' (słown. Żelechowskiego). Po czesku *čertež* 'linia, granica lub obszar wykarczowany' (Kott), a więc 'wyrąb' — to samo co *cyrła*. Wyraz tubyleczy w rus. i cz-słow., na obszar polski dostał się z ruszczyzny zapewne w okresie wędrówek wołoskich, bo polskiej fonetyce odpowiadałaby forma **čeréž* (St. Gorce 224—5); W łemk. i bojk. występuje w formie *czertiż*, w huculs. *čerkliž, čerkižle* (por. Rud. Boj. 19 oraz Hrab. Huc. 34). — *Czerteż, Czertiż* występuje w toponomastyce Sąd. często na terenie połemkowskim jako nazwa wzgórz, lasów itp. Z prasl. **čj't-||*čert-* 'krajać', por. Br. Sl. E. 674). A więc znów błędna etymologia Dobrowolskiego z rum. (*Certež* — SPAUXXXV z. 8, s. 5).

°(czworak) — z dawnego 'czworaka dworskiego' (SW I 407) — nazwa dzielnicy podworskiej w Łyczanej.

čwierć: n. mc. *Čwierci* chyba od 'czwartej części roli, łąnu'.

d

dąbrowa wg Brücknera (Sl. E. Br. 85—6) „nic z dębem nie ma wspólnego, była *debrzą* (p.) z *ą* obok *u*, jak nieraz (por. czeskie *dubra* o tym samym znaczeniu), dalej 'dołem zarosłym', 'zaroślami', 'gajem', a dla przypadkowego równobrzmienia z *dębem* przeszła na 'dębinę' wcześniej, niemal u wszystkich Słowian, chociaż pierwotne znaczenie 'lasu', 'gaju' chyba tylko u nas zupełnie zapomniano”. Por. Rostafiński (SPAUXXIV nr 7, s. 2—3): *gaj* = *dąbrowa*. „Nie jest to wcale *dębica*, czyli las dębowy, ale raczej drzewostan liściasty, odpowiadający temu, co po angielsku nazywa się parkiem“. Ale w Rud. Boj. (20) i Hrab. Huc. (35) *dubrowa* to już tylko 'las dębowy, dąbrowa'. Szerzej o tym Sławski (Sl. Et. Sl. I 140), który jednak wyprowadza *dąbrowę* z psł. **dqbraz* 'las' i **dqbrawa, *dqbrowa* 'miejsce bagniste (...) zarosłe lasem' $\Rightarrow$ 'las dębowy'. Dość częsta w Sąd. n. wsi czy ps.

dębra, debrz, debrza (dawny dp. l. poj. *dbrzy*) 'wertep, dół' — do tego pnia co i *dno*, i *dąbrowa*, i (z *p* zamiast *b*) *dupina* 'dół' (Sl. E. Br. 86); wg Rostafińskiego (SPAUXXIV z. 7, 2—3) *dębra, debrz* i *dziebrz* to 'jar

w pd. Polsce'. Z psł. **džbrь* (St. E. Sl. I 143). W Sąd. dziś jako apel. tylko *debrza*, zapisana w Kąclowej (EP), ale na pewno występuje szerzej; także pod Wieliczką (S. Udziela, MAAE VI 91; jako n. mc. kilkakrotnie w różnych punktach Sąd.

dębina — jako n. mc. tylko oczywiście ze znaczenia 'las dębowy, dąbrowa' (por. S W I 452), a gwarowo wyraz chyba nie używany w tym znaczeniu, zwłaszcza wobec braku lasów dębowych w Sąd.

dolina, dolinka — jako apel. rzadko, jako n. mc. częściej używane.

dołek — jako n. mc. *Dołki*.

dom, domek — w l. mn. — dzielnica Gołąbkowic (*Domki*).

dół — często jako nazwa dzielnicy, dolnej części wsi, np. *Brzezna-Dół*, także jako nazwa przełęczy (*Wilczy Dół*).

drapa na góralszczyźnie i Pod. 'stromie zbocze, stromy pagórek' (por. Pawł. Pod. 177: *pšestrašnje bystry pag'orek, bžyk, žŷra*) oraz z Brzyny: *Pekeuko* — *takā drapa koyo Musouŭfki*, także 'mały laszek smrekowy' (SGP Karł. I 367), wg AJPP także 'mały laszek, zarośla, ciernie'. Jako n. mc. dość rzadki wyraz. Z kontaminacji *grapa* (z rum. *groapa*) χ **drapati*.

droga — jako n. mc. oznaczać może nie tylko 'drogę', ale też miejsce, domy, wzdłuż jakiejś drogi leżące, a nawet dzielnicę wsi, oczywiście z dodaniem przymiotnika wyróżniającego (*Droga Oskardowa, Stara Droga, Nowa Droga*).

dwór — na terenie pd. Młp. oczywiście tylko w znaczeniu 'dom właściciela majątku ziemskiego' (S W I 598), jako n. mc. na oznaczenie albo rzeczywistego 'dworu' czy 'folwarku', albo 'osiedla na miejscu dawnego dworu — wraz z najbliższym otoczeniem'.

dział — 'granica wsi biegnąca grzbietem i dzieląca dwie wsi', stąd '(długi) grzbiet góry', w Sl. E. Br. 108 'pasma gór'¹; z psł. **děls* od *dzielić, dzielenia* (por. St. Gorce 225). Nie ma więc potrzeby wyprowadzać z rum. *deal* (jak Sl. E. Br. 108) czy *deallu* 'góra', jak Malinowski za Miklosichem i Kałużniackim. (St., ibid.) bo to zapożyczone ze słowiańs. (por. też rus. *d'it*, słowac. *del*). „Może jednak te wyrazy stały się szczególnie modne pod wpływem rum. *deallu* w okolicy, gdzie szerzyła się kolonizacja wołoska (St. ibid.). Wydaje mi się to dziwne, zważywszy czas kolonizacji wołoskiej w Karpatach polskich (XVI w., por. rozdział II), gdy *d'* już dawno zmieknęło się w *ż*, a nowe, zapożyczone *e* nie mieknęły już poprzedzających spółgłosek. Fakt ten nie zmienia sytuacji, gdybyśmy nawet przyjęli za Łukasikiem (SPAU XL 269—270), że „moment pierwszego pojawienia się elementów rumuńskich na Spiszu i Podhalu“ trzeba przesunąć „głęboko wstecz po wiek XIV“ —

¹ Ale w niektórych okolicach już tylko jako n. własna pola (Jasionka rzeszowska, ustnie od mgra J. Bala).

- co wątpliwe, zresztą nie odnosi się do Sądeczyny. Do starszych nazw rumuńskich, mających uzasadnić twierdzenie Łukasika, zalicza on właśnie p-słowiański *Dział*. Wpływ rumuński tym bardziej wątpliwy, że — wbrew mojej informacji z r. 1955 (Pawł. Pod. 180) to wyraz nie tylko małopolski (zwłaszcza podgórski i podhalański), ale występuje w okolicach Chrzanowa, Ropeczyc, Kiele (SGP Karł. I 424). SW (I 633) podaje nieściśle znaczenia: 'pola uprawne', 'góra zdalna do uprawy'; pochodzi to zapewne ze SGP Karł. oraz stąd, że wzięto za apel. nazwę własną, topograficzną pola na „*Dziale*“, zwłaszcza że przytoczone cytaty wskazują wyraźnie na 'grzbiet góry'. — W Sąd. jedna z najczęstszych nazw „topograficznych“, występujących samodzielnie oraz w złożeniach prefiks. i prefiks.-sufiksalnych: *Zadział, Zadziele, Poddziele*.
- *(*dzielnica*) — w gwarach 'część, kawałek lasu' w Sidzinie suskiej (PJPAŃ XI 29); także 'pas ziemi uprawnej' — Istebna ciesz. (Wierchy IX 72 — Mag. SGP), poza tym og.-polskie 'część miasta, część kraju, część majątności otrzymanej w spadku' (SW I 641—2). Wg Śl. Stp. z r. 1392 to 1. 'odziedziczona lub nabyta część majątku', 2. 'ogrodzony kawał ziemi, może też samo ogrodzenie', 3. 'gałąź rodu szlacheckiego związana bliskim pokrewieństwem', 4. (r. 1402): 'podział' — może w znaczu. 'część wsi'. — Gwarowo w Sąd. wyraz nie używany, ale występuje kilkakrotnie jako. n. mc.
- (*dziura*) — og.-polskie i og.-gwarowe (Śl. E. Br. 113 i Śl. E. Śl. I 208) wyst. rzadko jako n. mc., np. *Wietrzne Dziury* w lasach ryterskich lub *Diabla Dziura* 'jaskinia w Bukowcu'.
- °(*dzwonek*) — nazwa otoczenia wieżyczki z dzwonkiem przy szkole w Li-brantowej.
- (*dzwonnica*) — jako n. góry.

f

- (*figura*) — jako n. mc. b. rzadka.
- (*folusz*) — 'młyn stępowy', 'mł. błechowy', w którym się *foluje* czyli zbija stępami domowe sukno góralskie. Dziś coraz radsze folusze na południu Polski (por. Pawł. Pod 182 i Demb. SKJ V 355). Jako n. mc. rzadkie. Ze śl. *fullare, follare* 'folować' przez niem. (Śl. E. Śl. I 233).
- folwark* — 'ts.'; z niem. *Vorwerk* 'dworek pod (przed) dworem czy miastem' (Śl. E. Br. 124), a właściwie 'odrębne, oddalone od właściwego dworu gospodarstwo' — częste jak n. mc. na oznaczenie osiedli czy przysiółków na rozparcelowanych folwarkach.

g

- gaj* — ogólnopolskie 'lasek, dąbrowa', ale także 'zieloność, maj' (SW I 792), w gwarach 'gałąź zielona, drzewo' (SGP Karł. II 45—6), z Sąd. zanot. tylko znaczenie 'sztucznie zrobiony mały lasek dla ukrycia siodeł na

kfićdle (Pawł. Pod. 184), a więc ogólne zapewne i 'gałąź', i 'lasek', co by potwierdzały częste n. mc. osiedli i przysiółków, a nawet dawniej wsi: *Gaj*. Etymol. niejasna (Sł. E. Sł. I 249—50); Brückner (Sł. E. 132) zestawia z wyr. *gać*, *gacie*.

°(*gajówka*) — 'dom gajowego', a więc i tu — n. „osiedla“.

garb — 'wyniosłość, wzgórze', dość częsta nazwa ter. góriska (Por. łemk. *horb.*) Pierwotne znac. psł. zarówno 'kark', 'garb', jak i 'wierzch'. (Sł. E. Br. 134).

(*glinka*) jako zdrobniały od *glina* chyba nie używany, tylko jako n. mc.; *glina* — wyraz psł. = i-e. **glej* (por. grec. *glinē*, *gloia* 'klej' — Sł. E. Br. 1429).

*(*gorc*) — 'góra'; w Chocholowie (Złóża, SKJ IV 334): *gorce* — 'góry niższe niż Tatry, Beskidy'. Nazwa jednego z najwyższych szczytów w paśmie Gorców, granicznego Gorców i Sądeczyn.

góra, *górk* — jeden z najczęstszych terminów górskich w nazewnictwie — zwykle z przymiotnikiem odróżniającym.

granica — 'grzbiet graniczny między dwiema wsiami', stąd b. częsta nazwa terenowa lub n. osiedli lub przysiółków na granicy położonych. Psł. **granica*, **granь*, **grana* (Sł. E. Sł. 340). Por. też *groń*.

grapa — 'stroma górk, urwisko', to samo co *drapa*, „powszechnie na Podhalu, a w Beskidzie co najmniej od Zasadnego (lim.) przez Babią Górę po Ujsolę (żyw.)“ (Sł. Gorce 233). Z rum. *groapă*, wg St. (ib.) „może z rum. *gropană* 'das grosse Loch', *gropis* 'miejsce pełne dołów i dziur' = 'wyniosłość'. Wg Sławskiego (Sł. E. I 341) z *groapă* 'dół, wydrążenie'. Zresztą w Chocholowie też 'rozpadlina' (Złóża SKJ IV 344); *grapa* = *gropa* χ *drapać*, *drapa*. Por. też Crânjală, Rum. vliv. ..., s. 285—6.

grobla — wg SGP Karł. (II 125) tylko 'rów' i 'gościniec', wg SW (I 907) tylko 1. 'nasyp, wał, tama'; 2. jako gwarowe 'rów, którym woda płynie'; 3. 'gościniec'. Jedynie Hrab. Huc. 37 podaje z ukr. znaczenie 'grzbiet góry', a Sławski (Sł. E. I 345—6) także ze słowac., st.-czes. i bułg.-ses. 'wzgórze, mogiła'. Byłby to więc w Sąd. jedyny wypadek zastosowania tego znaczenia do n. terenowej wzgórza nad Podegrodziem, gdzie odkryto ostatnio znaczne, ciekawe grodzisko (zob. *Grobła* w tomie III i *Podegrodzie* w t. II oraz bibliogr. pod Żaki). *grodzisko* 'miejsce, gdzie był gród, zamek warowny'. N. mc. kilka razy się powtarzająca w Sąd.

groń — 'wzgórze', z rum. *gruiă* 'pagórek, gróń' (Malinowski, Rozpr. XVII 8). Por. St. Gorce 228: zasięg — w całych Karpatach ruskich i słowackich i na *Valašsku*, stąd charakter rumuński. Ale Brückner (Sł. E. 155) wywodzi „narzeczowy podhalański“ *groń* z *grani*, *granicy* (słowiańskiego „prasłowa“). Również Sławski (Sł. E. I 340) łączy *groń*

z *granią* i sprzeciwia się wyprowadzaniu go z rum. *gruň* 'wzgórze', co też już proponował Wędkiewicz (RS VII 118). W Sąd. wyraz częsty jako pospolity, zwłaszcza w części środkowej i południowej: *groń* — 'góra', *gronie* 'pole, gdzie się pasą owce' (Barcice), *iś do gronia* — 'do góry' (Wola Krogulecka), 'w góry' (Niskowa), *na groi* = *na virx* (Rytro) (por. Pawł. Pod. 186). Częsta też n. mc., ale w niektórych okolicach poza Sąd. już tylko jako n. własna *Groń* (np. Więciórka, Trzebunia myśl. — ustnie od dra Kucały).

gronik — od *groń*, raczej jako n. mc., zwł. w części góralskiej Sąd.

°(*gród*) — do nazw mc. wprowadzony z literackiego.

**gródek* — 'mały gród' — nazwa 2 wsi w Sąd. i 1 przysiółka.

h

*(*hamernia*) (z niem. *Hammer* 'młot') — 'kuźnica', 'huta żelazna' (SW II 653 pod *kuźnica*), 'fabryka żelaza' — (SGP Karl. II 164 z Podhala). W Sąd. wyjątkowe jako n. mc.

hala, gwarowo tylko *hola* (tj. *χola*), ze słowac. *hola* 'goła, golizna' — 'polana górską', powszechne w polskich Karpatach i na Podhalu (w Tatrach), por. stp. *Gola*, *na goli co leży* (Cnapius, cyt. ze St. Gorce 229). W Sąd. jako składowa część nazw wielu hal oraz jako n. osiedla, pierwotnie zapewne polany (*Hole* w Piwnicznej).

hotar zob. *chotar*.

huta — z niem. (Sł. E. Br. 174). Znana n. mc. przy szosie krynickiej.

i

izba 'pokój, zwłaszcza w domu wiejskim', dial. też 'chata, strych' — z psł. **įstaba* 'łaznia' (Sł. E. Sł. I 475). Ze stg.niem. *stuba* wg Bern. SEW 436—8 i Sł. E. Br. 194, co częściowo kwestionuje Sławski (op. cit. 476). W Sąd. jako n. mc. wsi *Izby*.

j

jałowiec — 'krzew *Iuniperus*' — z psł. od **jalovz* 'jałowcy' (Sł. E. Sł. I 495). N. mc. zarośli (w l. mn.).

jama — z psł. **jama* (Sł. E. Sł. I 497); Sł. E. Br. — łączy z grec. *amarā* — 'rów' i in. (s. 198); n. mc.: *Lisiejamy*.

**jar* — „wądół, parów, dolina wąska, głęboko położona, o stromych zboczach” od XVI w., Knapskiemu i dialektom rdzennie pol. nie znane (podhalańskie *jarek* 'potoczek' = słowac. *jarok* 'ts.' (...) = z ukr. *jar* = tur. *jar* 'stromy brzeg', 'przepaść, skała urwista', wir, odmęt' (dial. też 'stromy brzeg'“ (Sł. E. Br. 199 i Sł. E. Sł. I 501). W Sąd. nie notowany, więc jako n. mc. może z Podhala lub z literackiego.

(*jasień*) — f. gwarowa sądecka (Pawł. Pod. 196) i w ogóle w gwarach południowych, zresztą w tej formie obok *jesion* już u Mączyńskiego — z psł. **asenb*, **asenz*, z prejotacją **jasenb*, **jasenz* (Sł. E. Sł. I 564).

(*jawor*) — 'drzewo *Acer pseudoplatanus*' z psł. **avorz*, **javorz* (Sł. E. Sł. I 528). N. polany w Łomnicy i n. ter. w wyraż. przyimk. *Pod Jaworem*.

**jaworzyna* — 'las jaworowy'; tę nazwę wywodzi Stieber (Gorce 231) z wołoskiego, ponieważ 1. ta formacja jest szczególnie częsta w górach objętych kolonizacją wołoską i ma olbrzymią przewagę nad innymi formami od *jawor*, które (2.) zdarzają się bardzo rzadko i (3.) mają — jak się zdaje — inne znaczenie, np. *Jaworowe* 'las jaworowy', 'góra porośnięta jaworami', „podczas gdy *Jaworzyna* i pokrewne oznaczają zawsze polanę“. W Sąd. jednak hala w Łomnicy zwie się *Jawor*, a *Jaworzyna* to i 'łaki szczytowe', i 'najwyższy szczyt w paśmie tejże nazwy'. Również *Jaworzynka* to 'szczyt'.

(*jelonek*) od *jelen* — n. terenowa.

**jezioro* — wyraz w Sąd. raczej rzadko używ. w znac. 'staw', ostatnio sztucznie wprowadzony wraz z powstaniem *Jeziora Rożnowskiego* i *Czchowskiego*, ale występuje jako n. mc. os. w Piwnicznej: *Jezior* i ps.: w Młynczykach (*Jeziora*) oraz w Młynnem: *Jeziora*||*Jeziorzyska*; musiały zatem dawniej te wyrazy występować także jako apelatywa („tam były jeziora“).

k

kaień — 'kałuża' w kiel. i łuk. (Mag. SGP), 'błoto, kałuża' z Przasnyskiego i radzyńs. (SGP Karł. II 293), tamże z Kujaw w znac. 'miejsce wśród lasu, skąd wody nie mają odpływu'. Na pd. Polski nie notowany wyraz, dlatego dziwny ten apel. jako n. przysiółka. Od *kał* — stp. i dial. 'błoto' (dalsza etymol. niepewna — Sł. E. Sł. II 32).

kamieniec — 'kamienisty brzeg rzeki, potoku', ale często już i 'pastwisko, łąka na kamieńcu powstała' (tak np. w Sromowcach Wyż.); drugie znaczenie, podane przez SGP Karł. II 298 i SW II 220 (oba jako stpol.) Chyba w Sąd. nie znane, bo nazwy miejscowe ozn. raczej tereny nad wodami płynącymi.

(*kamyk*) — (og. polskie) — występuje rzadko jako n. osiedla.

(*karczma*) — często n. pojedynczego domu (dawniej lub obecnej karczmy) lub całego osiedla.

karczmiszko miejsce, gdzie była karczma; SGP Karł. II 314 podaje tylko *Karczmyszko*; w Sąd. n. ter. *Karczmiszko*.

kawior (gwar. *kā'or*, *kīiūr*), l. mł. *kwiory* — 1. 'kałuża, dół z wodą deszczową, staw' (SGP Karł. II 327), znany zwłaszcza na Śląsku Ciesz.; 2. pierwotnie 'groby żydowskie, cmentarz żydowski' — z hebr. *kever* 'grób' (Nitsch, JP XXXIV 206); 3. *kawiorek* — 'snopeczek

- mały, wiązeczka słomy' (SGP Karł. II 327). Etymologia znac. 1. i 3. niejasna (por. Sl. E. Sl. II 108). Dość częsta w Sąd. n. mc. *Kawior* raczej chyba od 'kałuży'.
- °(*kącik*) — w nazwie restauracji i całego os. nad Krynica: *Cichy Kącik*. *kącina* — 'wrębek w lesie pod kątem' — Podhale, SKJ V 364; częsta n. mc. w Sąd., ale wydaje mi się, że tu raczej oznaczała 'zakątek, ustronie'. oraz n. wsi.
- kąt* — do onomastyki weszło chyba znaczenie 'ustronie, zacisze, zakątek' (SW II 314); częsta w Sąd. n. własna różnych zakątków, pól i osiedli — w l. p. i l. mn. ale także n. dzielnicy wsi (*Kąty* w Podgrodziu) oraz n. wsi.
- kępa* — 'wysepka, górką na błocie' (SGP Karł. II 333), 'wysepka na rzece krzaczasta', pierwotnie 'wyniosłość, pagórek||kupa (Sl. E. Br. 225), na Podhalu 'kupa kamieni wyrzuconych podczas orania na miedzę' (EP) oraz 'wysepka' jw.: SGP Karł. II 333 w obu znaczeniach; w Sąd. nie notowałem, ale zapewne wyraz znany, stąd jako n. mc. pola oraz jako derywat *Kępie* (nij.).
- **kiczera, kiczora, kiczura* — 'lesista góra' — z Podhala, *kiczorki* w okolicy Żywca to 'snopki słomy na pokrycie dachu'; — z rum. (por. Rozwadowski Pam.PTT XXXIV 194). Pg Rud. Boj. 24 *kiczera* to 'góra porośnięta lasem z gołym wierzchołkiem', u Hrab. Huc. 40 obok poprzedniego znaczenia 'zalesiony wierzchołek góry' (por. też St. Łem. II 44). Jeden z najczęstszych apelatywów, występujących jako n. góry, lasu w Karpatach — wg St. Gorce 232 co najmniej od Bukowiny po Walaśsko (SG, mapy). „Ciekawe, że na terenie słowac. i mor. nazwa ta brzmi stale *Kičera*, na polskim, z wyj. może Śląska ciesz. i zachodniej części Żywiecczyny (napis *Kiczera* k. Jabłonkowa i *Kiczera* k. Cięciwy) stale *Kiczora* (*kic*ora*). Robi to wrażenie przejścia *e* ⇒ *o* przed *r*. W ruskiej części przeważnie *Kiczera*, ale są też na mapach (...) napisy *Kiczara, Kiczura* (w Sąd. raz *Kiciura* — EP). W Gorcach zapewne pierwotniejsza jest *kic*ora, kicura* zaś powstała może nie tyle drogą fonetyczną (zweźnienie *o* przed płynnym *r*?), ile przez wpływ form z przyrostkiem *-ura*, jak *mysura* etc.“ (St. Gorce ibid.) Por. też Crânjâlă, Rum. vlivy..., s. 331; autor wyklucza pochodzenie rum. *Kiczery*. A mcze w związku z psł. **kyka*, por. Sl. E. Sl. II 134—5).
- *(*kierz*) — 'krzak' (SW II 331 i SGP Karł. II 350) — w Sąd. tylko raz jako n. lasu w Kruźlowej: *Krze*.
- *(*kira*) — na Podhalu 'zakręt' (por. Demb. SKJ V 367), w Sąd. jako apel. nie znany.
- (*kłag*) — 'podpuszczka, kwas z żołądka cielęcego do ścinania sera w mleku owczym' w Sąd. (tylko w części góralskiej) jako nazwisko rodowe górali i urobiona od nich n. osiedli (*Do Cârnegu Kłaga*). Z rum. *chiag, clag*, a to z łac. *coagulum* (Sl. E. Br. 232).

**kleta* — 'budowla nędznie sklecona, klatka, ciupa' (SW II 358; SGP Karł. II 367 *klet* i *klita*), derywat od *kleć*||*klecić*; wg Sl. E. Br. 232: „słowiańska nazwa 'przybudówki', 'komórki', u nas zapomniana (oprócz klatki)“; zestawia Br. z grec. klisiā 'namiot', łac. clitellae, niem. Leiter, goc. hleithra 'namiot'. N. osiedli — rzadko: *Klety* w Obidzy. Jako apel. nie not. z Sąd.

klin — tu zapewne jako 'trójkątny kawałek pola' (por. SGP Karł. II 368) i stąd dość częsta n. ter. Wyras psl., ale Brückner (Sl. E. 234) zestawia z lit.).

kobyła — występuje w Sąd. jako n. góry — zapewne od kształtu.

(*kolano*) — jak n. ter. 'miejsce, gdzie droga robi gwałtowny zakręt'.

koleba (*koléba*, *koliba*) — 'szalas na hali' (Złóża SKJ IV 345), także 'wszelkie schronienie w górach, szalas albo też miejsce zakryte wystająca skałą' — na Podhalu (Demb. SKJ V 368) — „od pasterzy rumuńskich przejęte (*coliba*) z grec. *kolyba* (może poprzez tur. *koliba*?)“ Sl. E. Br. 246. (Por. też Anna Szyfer, s. 171 i Crânjală, Rum. vlivy..., s. 313).

kolonia — 'osada, gdzie koloniści osadnicy mieszkają' (SW II 404 —znacz. 4.); W Sąd. nazywano tak osady, poszczególne gospodarstwa lub dzielnice wsi zamieszkane przez kolonistów niemieckich, osiedlonych tu w XVIII i XIX wieku, stąd dość liczne n. mc. dzielnic czy nawet 1 domu. W N. Sączu tak nazwano 2 dzielnice domów kolejowych: *Kolonia Kolejowa* i *Nowa Kolonia*.

koniec — jako n. mc. oznacza 'część końcową wsi', dzielnicę; często w zestawieniach: *Koniec Wsi*, *Niżni K.*, *Wyżni K.*, *Tamten K.*, *Ten Koniec*.

°(*koniopłaj*) — znany mi tylko z Sąd. jako określenie szerokiej ścieżki, służącej do konnych objazdów górskich partii leśnych w czasie polowań, wycieczek itp., obiegającej główne szczyty pasma Radziejowej w Beskidzie Sąd. Dziś już *koniopłaj* zarósł i nazwa zaginęła. Zob. *płaj*.

kopa, *kopica*, 'kopa siana', *kopa* także 'góra' (SGP Karł. II 423—4 i 427) w Pod. 'kopa siana' (Pawł. Pod. 202); n. mc. wzgórz i gór.

kopiec — 'k. na ziemniaki, buraki itd.' (Pawł. Pod. 202) — jako n. mc. — 'wzgórze'.

(*korytko*) — 'mniejsze koryto do karmienia prosiąt' (Pawł. Pod. 203); jako n. mc. wyjątkowo.

°(*kośnica*) — 'trupiarnia' — wyjątkowo jako n. pola k. cmentarza w Biegonicach.

koszar (*k^osâr*) — na Podhalu i w gospodarstwie szalaśnym Karpat 'miejsce ogrodzone plotem, ruchoma zagroda dla owiec na hali, zrobiona z 4 ścian plecionych z cienkich deseczek na kształt kosza' (St. Gorce 234, EP,

Złóża SKJ IV 345, Demb. SKJ V 369). W okolicach Podegrodzia, znaczenie przesunęło się: 'nieporządek' (Pawł. Pod. 203). Wg St. E. Br. (260) *koszara* z rum. (= maced.) *kaszare* 'zagroda dla owiec', a to z łac. *casearia* 'od nazwy sera'. Wg Bern. SEW ewent. = rum.-maced. *cașare* 'Schafhürde', również Malinowski (Rozpr. XVII 10) wypro-
wadza z rum. Wg Stiebera (St. Gorce 234) *koszar* 'zagroda pleciona dla owiec' jest u nas pochodzenia wołoskiego, ale wątpliwe, czy z łac. *casearia* ze względu na rzucające się w oczy podobieństwo *koszaru* do *kosza* oraz zestawienia ze słoweńs. *košar* 'okrągły ręczny koszyk' i z s.-chorw. *kôšara* 'stajnia z plecionki' oraz *kôšar* 'koszyk na ryby' (Bern. SEW). Ze względu na brak *koszaru* w znaczeniu 'kosza' w j. pols., słowac. i w narzeczach morawskich przyjmuje Stieber pożyczkę pd-słowiańską za pośrednictwem rum., ale tylko w znaczeniu 'zagrody stajni' (ib. 235). Wreszcie godne uwagi, że było pospolite w jęz. słowiańskich nazywanie plemion różnego rodzaju *koszami* (tamże). Por. też Crânjalâ, Rum. vlivy... s. 318—22, tam popierający Stiebera sąd Wędkiewicza o pd-słowiańskim pochodzeniu wyrazu. W onomastyce Sąd. występuje to apellativum raczej w l. mn., (nawet jako n. wsi) lub w zdrobnieniu *Koszarki*.

koszarzysko — 'miejsce, gdzie był koszar'. W n. mc. także w l. mn.

*(*kotelnica*) — od kociel z niepolską fonetyką, więc zapewne ruskiego pochodzenia. Ale SGP Karł. podaje (II 450) tylko 1 cytat wątpliwy „= ? kotelnica owiec” — więc jako apel. wyraz chyba nie używany gwarowo nigdzie w Polsce.

kotlina — znaczenie 'okrągła dolina', które jest podstawą nielicznych n. mc., podaje SW (II 505) dopiero na 8. miejscu; SGP Karł. (II 450) w ogóle tego znaczenia jako gwarowego nie podaje. W Sąd. nie notowałem, ale chyba był używany. Od *kociel* = goc., *katils*, a to z łac. *catillus* (St. E. Br. 242).

°(*kozica*) gwarowo nie znana w Sąd., ani jako nazwa 'biczyska' czy 'istryka-otki', ani 'zwierzęcia'; więc jako n. lasu nie bardzo dla mnie jasna.

**krynica* wznacz. 'źródło' znana już z literatury stp. — tu chyba pochodzenia łemkowskiego jako n. znanego zdrojowiska St. E. Br. 274: z **krin-*|| (*s*)*krzyn-* bez związku z grec. *krēnē* 'źródło'. W gwarach polskich występuje Krynica na wschodzie (EP i Mag. MAGP).

krzaki — z rzadka jako n. mc. zarośli.

(*krzasło*) — 'przesło w płocie' i 'krzesło, stołek z oparciem' (Pawł. Pod. 205) — (i na Podhalu, por. Anna Szyfer 184); jako n. mc. wyjątkowo jako n. kamienia w lasach gabońskich.

(*krzemik*) — podstawą (wyjątkowej zresztą) n. mc. stało się zapewne stp. znaczenie 'kamień' (SW II 591). W nazewnictwie Sąd. występuje z nieprawidłową wokalizacją: *Krzamyk*.

(*krzyż*) — jako n. mc. rzadka — od krzyża widocznego z daleka.
krzyżówka tu tylko w znac. 'miejsce, gdzie się drogi krzyżują, rozstajne drogi' (SW II 605, SGP Karł. II 500 i Mag. SGP — wielokrotnie).
Kilkakrotnie jako n. mc. w Sąd.

l

las — zwykle jako część składowa nazwy różnych lasów: *Księży L.*, *Mrozowski Las*; także zdrobniale: *Lasek*.

*(*lemierzysko*) — 'miejsce po wypaleniu węgla' (Demb. Spr. SKJ V 373) — od *lemierz*, *lińyś* (= *mileś* = *mielerz*) — 'stos drzewa do zwęglowania', a to z niem. *Meiler* (St. Gorze 237).

(*lemiesz*), w Pod. *lańes* — 'łmiesz' — (w specj. znac. Pawł. Pod. 209) — występuje wyjątkowo jako nazwa przysiółka i dawnego gródka nad Dunajcem.

°(*leśniarka*) — 'domek leśnego' (?- w SW i SGP Karł. nie notowany wyraz).

ł

łan — dawna miara gruntu = *rola*, od $43\frac{1}{5}$ morgów (łan frankoński) do 60, a nawet do 100 morgów w górach (zob. s. 21), z niem. *Lehn* — (Sł. E. Br. 306).

ławka — w Sąd. w znac. 'kładki', jako n. osiedla w wyrażeniu przyimk. (*Zza Ławek*).

łaz, *łazy* — wg Galasa (JP XII 153—5) — 'karczowisko', tj. 'świeżo wyrobiony teren, oczyszczany pod uprawę z chwastów, gałęzi, krzewów, pniaków, korzeni, które palono, użyźniając w ten sposób grunt pod zasiew'; nazwy tego typu na 120 miejscowości pow. bocheńskiego występują 43 razy w 34 miejscowościach wyłącznie w południowej, pagórkowatej części powiatu. Por. gwarowe *łazować* w pow. boch. i lim. 'wyrwać chwasty, plewić' (ibid. 155) i w Sąd. (Pawł. Pod. 212) = *śekać* 'pierwszy raz okopywać, poruszać ziemniaki'. Także Oesterreicher (Symb. II 389—92) wywodzi *łazy* od 'wyrywania chwastów, kopania' i wyprowadza ten wyraz z grec. *λαχαίρω* 'kopieć'. Te wyjaśnienia bardziej przekonujące niż Czubka (JP XI 20—5). Również wg Brücknera (Sł. E. 308) to 'trzebież w lesie przez wypalenie czy wykop', a zgodność z *łazem* od *łazić* — pozorna. W Sąd. bardzo pospolita n. miejscowa (terenowa i osiedlowa), ale jako apel. chyba nie używany.

łączka — występuje jako n. pól czy łąk, a także w l. mn. jako n. dzielnic wsi.

łąka — Bern (SEW 739) łączy ten wyraz z psł. **łŏkz* 'łuk', pols. *łęk* 'obłąk, kabłąk', Ciekawe, że n. wsi *Długą Ułka* — brzmi oficjalnie *Długoleka*.

**ląka* = **lōkotā* (*lōkota*), *lōkotka* — 'Bogengestalt, Krümmung' (Bern. SEW 740) apof. do **lęko*, **lękti*, **lęćo* — a więc jakiś 'zakręt' czy 'wygięcie terenu', ale Mag. Śl. Stp. nie ma *ląkty*; — jako n. mc. w Śąd. występuje kilkakrotnie.

łęg — 'nizina nad rzeką lub potokiem, porośła krzewami lub drzewami': *uagi: ko'o žyki ab'o v'ody víkl'ina* (Pawł. Pod. 212). Brückner (Śl. E. Br. 309) tłumaczy jako 'brzeg rzeki nizinny' i łączy go z *ląką*. Wg Rostaf. (SPAUXIV nr 7, s. 2—3) to 'łąka podmokła, ale nie kwaśna (porośła olszynami lub dębiną)'. Na Podhalu też *łazek* (Złóża SKJ IV 346 i Demb. SKJ V 374). Jako n. mc. w Śąd. bardzo częsta, rzadsza w tej zdrobniałej formie.

łężyna — 'łąki i zarośla nad rzeką' (Ujanowice lim.).

°(łopata) — tylko jako znana szeroko nazwa półwyspu oblanego Popradem i osiedla za nim — w Żegiestowie Zdroju.

°(łożko) — tylko jako nazwa przełęczy na pd. od Tylicza.

łysina — jako n. mc. lasu (sic!) Śl. E. Br. (315—6) *łysy* zest. z *łuczyno* — od 'świecenia się, jasności'.

m

**magura* — 'wysoka, odosobniona góra' — z wołoskiego *māgurā* (*māgurz*), a to z alb. *māgulā* (Malin., Rozpr. XVII 9—10, St. Gorce 238 oraz Rud. Boj. — 25 i Hrab. Huc. 42). B. częsta n. mc. na terenach objętych kolonizacją wołoską (St. Łem. II 46), również dość częsta w górskiej części Śąd.

**majdan* — 1. 'plac, rynek' (SW II 849, znaczenie 1., 2., 3. i 4., ale Mag. SGP podaje i inne znaczenia z różnych okolic: 'wycinka w lesie', 'otwarta przestrzeń porośnięta trawą, błon'; 'smolarnia, terpentyniarnia', 'osady po lasach'; z ukr., a to z tur. *mejdan* ('plac' — z pers. — Śl. E. Br. 318 i St. Łem. II 47); ukr. także 'leśna polana', huc. 'przestrzeń na stoku góry' (Hrab. Huc. 42). Ale występuje też na terenie Śąd. dwukrotnie jako nazwa przysiółków i doliny i raz jako nazwa leśna.

majerz, dawniej 'folwark' — z niem. *Meierhof*, *Meierei*, w podobnym znaczeniu z Żyw. notuje Mag. SGP; w Śąd. dość częsta nazwa dawnych folwarków czy pofolwarczych terenów; dziś jako apel. już nie występuje.

(miasto) — nazwa centrum Ujanowic oraz przysiółek Łososiny Górnej.

mlaka — 'moczar, podmokła łąka, mokradło' — na całym Podhalu i w górach (EP, SKJ V 377, Złóża SKJ IV 346), w gwarze Pod. 'błota' (Pawł. Pod. 214) — ze słowac. *mláka* lub rum. *mlaka* (St. Gorce 239 i Łem. II 49 oraz Śl. E. Br. 340, który łączy ten wyraz z wyrazem *mleko*). Polska forma powinna by mieć grupę *łlot*. Wyraz występuje

i u pd. Słowian, i w dawnej Galicji, i na Rusi Zakarpackiej (SG w n. mc. nawet w pow. cieszanowskim i jaworowskim), a na Podhalu i w Beskidach po Pilsko, także w Cieszyńskim. W Czechach jako apel. wyszła *mlaka* z użycia. Na teren ruski mogła przenieść *mlakę* fala rumuńska z południa, może więc i do Polski przysłała z południa (St. ibid.).

młyn — jako część składowa nazwy własnej różnych młynów (np. *Nizni Młyn*), w l. mn. nawet jako n. lasu.

**mtynczysko*, *mtynisko -ska* — ‘miejsce, gdzie był młyn’ — także jako n. wsi — ale jako apel. nie notowany ani przez ŚW, ani SGP Karł. ani przeze mnie.

moczar — w gwarze Pod. (Pawł. Pod. 215) w różnych odmiankach: *mocary*, *mocura*, w n. mc. także w formie *Mocarz*.

mordzeń — ‘modrzew’ w Rytrze: *Pod Morżinim*; ale w centrum Pod. *możżei* (Gstw.) i *możdżi* (Brz., Litacz — AJPP i Pawł. Pod. 215).

*(*mosur*) — na Podhalu ‘wydudławione (= wydrążone) drzewo z dnem = gieleta — z rum. *mosor* ‘guz, wypukłość’ (Malin. Rozpr. XVII 11 i Hrab. Huc. 84), ale w Sąd. jako n. mc. tylko łemkowska. Por. też *Mosor* — chorwackie pasmo gór na pn. od Splitu.

mórg — ‘miara gruntu, 5600 m²’, w n. mc. tylko w l. mn. w znaczeniu pierwotnym ‘drobne działki należące do różnych gazdów’ (St. Gorce 240). Bardzo częsta nazwa nie tylko w Sąd., ale w całej Polsce (SG).

*(*mrażnica*) — ‘koszar stały w Tatrach’ — Złóża SKJ IV 346, *mrłaznyc’a* — ‘błotniste miejsce w lesie’ (Rud. Boj. 26), *mrłaznyća* — ‘bagno w lesie’ (Hrab. Huc. 43), ale i po polsku ‘bagno, błoto’ (Gołębiowska, s. 22).

n

nawsie (*náwsie*) — ‘miejsce wolne pomiędzy domami, nie należące ściśle do żadnego gospodarza’ (Złóża SKJ IV 347), ‘miejsce w środku wsi’; w n. mc. Sąd. dość częste, jako apel. nie notowałem.

niwa, *niwka* — ‘pole’, „prasłowo“ (Śl. E. Br. 364); w Sąd. ‘długi pas pola należący do jednego właściciela w przeciwieństwie do krótkiego, prawie kwadratowego kawałka, zwanego *stajank'o* (Pawł. Pod. 220). B. częsta n. terenowa w Sąd.

nowina — ‘miejsce trawą zarosłe na nie zoranym jeszcze polu’, ‘pole po raz pierwszy zorane’ (SGP Karł. III 336—7). W Sąd. nie notowałem jako apel., jako n. mc. (raczej rzadkie) także w formie *nowizna*. Por. Śl. E. Br. 366.

nowizna — ‘pole po wykarczowanym lesie’ (z p. włoszczowskiego i radoszycz. — Mag. SGP, ‘łaka świeżo zorana’ (z krośn. — tamże); ale n. ter. *Nowizny* w Połomi Małej brzes. oznaczają ‘niedawno zasażony laszek (i przyległe pola)’.

- oblazy* — ‘droga górską w skale wymijająca zleby, oblazy’ (Demb. SKJ V 383), ‘ubocza prawie prostopadłe’ itp. (SGP Karł. III 361 tylko z Podhala), ‘stromy obchód’ — od *leże* (Sł. E. Br. 371), w bojk. ‘stroma skalna ściana’ i ‘uciążliwa droga w lesie’ (Rud. Boj. 26), wg Hrab. Huc. 43 także w ogóle ‘droga’ z różnymi odcieniami znaczenia. B. częsta n. mc. w Sąd. nawet jako n. wsi (*Oblazy Ryterskie*). Jako apel. nie notowałem, ale niewątpliwie był ten wyraz w użyciu, a może jeszcze i dziś się trafi tu i ówdzie?
- (*obora*) — w Sąd. (Pawł. Pod. 220) jak wszędzie w pd. Małopolsce ‘podwórze’, w n. mc. tylko w wyraż. przyimkowym (*Do Obory*).
- obszar* — ‘nadwyżka ziemi wskazana przy ścisłym jej wymierzaniu’, potem ‘przestrzeń’ — z niem. *Obirschar* (Sł. E. Br. 681), ‘pola dworskie’ (Rud. Boj. 57), w Sąd. jako apel. chyba b. rzadkie.
- °(*ochronka*) — jako n. domu i jego otoczenia.
- (*ogrojec*) — tu w znaczeniu (nie podanym przez SW — por. III 721) raczej ‘ogrodzonej kapliczki z wizerunkiem Chrystusa w ogroju’. N. mc. zapewne od takiego „ogrojca“. Ale w stp. to samo co ‘ogród’ (Sł. E. Br. 157).
- ogród* w n. mc. jako n. pola (*Ogrody*) czy w wyr. przyimk. (*Za Ogrody*).
- °(*okopy*) — jako n. wałów, rzekomo konfederackich okopów.
- **okrąg, okrag* — ‘nazwa kawałka pola (...) przestrzeni (...) mającej kontury zbliżone do kwadratu, trapezu...’ (SGP Karł. III 433 z Tykocińskiego); w Sąd. nazw pól, jako apel. nie notowałem.
- olszyna* — ‘las olchowy’ (Pawł. Pod. 222).
- **opoka* — jako n. mc. w Sąd. raczej chyba w 2., ogólnym znaczeniu SW (III 807): ‘skała, kamień, głaz’. Wg Sł. E. Br. 380 „prasłowo — ‘skała’“. W gwarach w ogóle występuje w tymże znaczeniu lub pokrewnych (‘wapień’ ‘kamień kopalny zdolny do budowli’, ‘gleba koloru kawy’, ‘b. twarda’ — z różnych okolic Polski, raczej nie z pldn. (por. SGP Karł. III 457, Mag. SGP i Atl. woj. lub.); tu więc raczej ze stp. (≡ *psł. *pek-||o-pok-, a więc ‘kamień spieczony, stwardniały’).
- °(*osada*) — wg SW III 837 znaczenie 1b) ‘miejsce (...) większe od wsi a mniejsze od miasta’ c) ‘sadyba, zagroda włościańska’ — w Sąd. nazwa dzielnicy Tylicza.
- osiedle* 1. jako określenie ‘grupy domów’, a nawet ‘pojedynczego gospodarstwa’ występuje na pd. Polski: na Podhalu, w Gorcach i terenach sąsiednich: w Tyłmanowej i Kasinie W. lim. oraz w zach. części Sądeczynny, tj. w górskich i niektórych podgórskich wsiach pasma Jaworza lim. (Sowliny, Męcina, Pisarzowa, Żmiąca i okolica), także w niektórych wsiach górskich pasma Radziejowej, w Brzynie (najmniej ‘2 domy’).

Poza tym może występować w innych, pokrewnych znaczeniach: szczegóły w rozdz. I s. 12—14. Że w znaczeniu 'osiedla, grupy domów' mógł występować ten apelatyw i w innych stronach Sądeczyny, także w centrum, świadczą nieliczne n. miejscowe: *Osiedle*, ps. Młynnego, *Na Osiedlu*, os. Nawojowej; tamtejszy kier. szkoły, ob. Mirek, autochton, objaśnia: „Jeśli rolnik [nowy przybysz?] nie miał wydzielonej roli, to dostawał *osiedle*“ (czyli chyba jedno gospodarstwo, tj. miejsce na budynki bez większego kawałka roli). W Mag. Stp. z r. 1436 czytamy: edificia domus a. *ossedle*; r. 1440 — pro domo et opplocze a. *ossedle*; w podobnym znaczeniu z r. 1434 i 2 inne zapisy z r. 1436, a zatem 1. 'budowla'; 2. 'podwórze, ogrodzenie' — a nie 'część wsi'.

osika — 'drzewo' — tylko w wyr. przyimk.: *Za Osiką*.

ostatek — w znaczeniu 'koniec' (SW III 864), a więc w n. mc. — 'koniec wsi, pola'. (częściej w l. mn.).

(*ostrew*) — 'jodelka lub świerk z gałęzmi do połowy obciętymi, drzewko obrane z kory, służące do układania kóp siana' (Pawł. Pod. 223—4 i SGP Karł. III 473). Jako n. góry wyjątkowo (może od stożkowatego, „ostrego“ kształtu).

**ostrów* — 'kawałek pola położony pomiędzy smugami, łąkami albo rowami' (SGP Karł. III 474 z półmocy i okolic Tarnobrzega i Niska). W stpol. (Mag. Stp.) *ostrów*: 1. 'insula, wysep' (r. 1329); 2. 'magna silva wlg. zapust' (Kaz. gnieź.); 3. 'środek pola' (r. 1499) także jako n. leśna (r. 1427). Wg Brücknera (Sł. E. 385) 'wyspa', dawniej ogólne, dziś tylko w nazwach miejsc.; dosłownie = 'obłany' od **sreux* || **sroux* - 'lać' (por. *struga*, *strumień*); a więc rdzeń. i-eur. Dziwne, że wyraz nie znany pd. Małopolsce posłużył za n. terenową, więc może z literackiego.

P

padół — 'dolina głęboka, nizina, wądół, wąwóz' (SW IV 9 i Mag. SGP z kilku różnych punktów); wg Brücknera (Sł. E. 92) praslowo — zestawia z goc. *dal*, niem. *Thal* — 'dolina'; częsta n. terenowa.

pagórek — częsta n. wzgórz i osiedli.

**palenica* — 'miejsce spalone, obszar wypalony'; b. częste nazwy gór, polan i pól w Beskidach, na Podhalu i na Morawach. „Może to być 'las spalony wskutek pożaru przypadkowego' lub też (...) 'obszar, oczyszczony z lasu przez wypalenie' (sposób do niedawna praktykowany w Gorcach)“ (St. Gorce 244). „I to, jak się zdaje, nazwa, związana z kolonizacją wołoską“ (tamże). Por. ukr. *palenyća*. W Sąd. jako n. mc. w terenach górskich.

*(*palyga*) — 'drzewo bez czubków' — Zielenieczyce łaskie, 'badyl rośliny' — Masłowice wieluńskie (M. Kamińska, Słownictwo topogr. w gwarach okolic Łodzi, Onom. IX, s. 217: *paŭyga*).

(*paproć*) — powszechne w Sąd., tak też w Brzeznej (AJPP), w nazewnictwie wyjątkowo jako n. mc. 2 osiedli — przysiółków (*P. Niżnia i Wyżnia*) w Zabrzeży. Z psł. **paport* ⇐ **poport* — ten sam rdzeń, co w *pióro*; odpowiednik niem. *Farn*, ind. *parna* itd. (Sł. E. Br. 395).

paryja — 'wawóz, parów' od *ryć* (Sł. E. Br. 389); wyraz powszechny w Sąd., (por. Pawł. Pod. 226 oraz St. Gorce 244). Dlatego b. wątpliwe zapożyczenie z rum.

pasieka — w Sąd. 1. 'pasieka z ulami'; 2. 'zarośla, krzaki wzdłuż miedzy, rząd śliwek, *čyrńakůf* itp.' (Litacz, Świniarsko); 3. 'rodzaj żywopłotu z głogu itp. (Świniarsko — Pawł. Pod. 226); na Podhalu 3. 'pastwisko' (Demb. SKJ V 390); 4. 'kawał pola zarosłego niskimi drzewami lub krzakami zwykle na górze lub też na pochyłości góry' (Chochółów, SKJ IV 347); 5. 'linia zetknięcia się zagonów = *styki*' (S'omowce W. — EP); SGP Karł. IV 46 też inne pokrewne znaczenia z Kielec. i Podhalą; 5. 'las' — Orawa (Gołębiowska 14); wreszcie łemk. *paśika* to 'wyrąb' St. Łem. II 54 i Rud. Boj. 27). Jako n. mc. pospolita w całej Polsce (SG), pierwotne znaczenie niewątpliwe 'wyrąb' (Por. St. Gorce 244).

pasternik — 'pastwisko', 'mały kawałek pastwiska przy wsi', 'ugór, miejsce paszy' — SGP Karł. IV 50 z różnych okolic, także M. Kamińska z okolic Łodzi (Onom. IX 218) i T. Gołębiowska z Orawy (op. cit. 14). Ale n. ter. w Sąd. oznacza zwykle 'teren nad potokiem'. Również na Podhalu to 'miejsce przy wodzie, wysokimi drzewami szpilkowymi zarosłe (Chochółów — SKJ IV 347). Sł. E. Br. 398 (pod *pastwa* 'pasza' cytuje Reja: owieczki w tym *pasterniku* — i Paska: *pasternisko*. Może więc od *pasterza* czy *pasterni*, a nie od *pasterki* — 'pliszki'. Mag. Stp. nie zna *pasternika*.

pastwisko (gwar. *pasfisko*) — w l. mn. nazwa łąk, pastwisk, także dzielnic N. Sącza.

patryja — 'wieża triangulacyjna w górach' (por. Galas JP XXIX 58), 'żerdki wbijane na szczytach wysokich gór w celach mierniczych' (Demb. SKJ V 390). Od patrzenia, wypatrywania?

(*piasek*) — n. terenowa i ps-ka (*Piaski*).

piekło — n. mc. w Sąd. i w ogóle w Karpatach nie od zwykłego 'piekła', lecz od 'wypalonego, wypieczonego miejsca', choć nie zna tego znaczenia ani Mag. SGP, ani SGP Karł., ani Mag. Stp. (tylko 'infernum'); natomiast E. Muka (Słownik dolnoserbśkeje rěcy..., s. 166) podaje *Pjalko*, dial. *Pekło* — 'Ofen, Feuerbrand, die Hölle', wreszcie 'Ort mit Erdpech'; Mag SGP zna *piekielko* 'bagna grząskie między borami' i 'piaski sypkie i błota grząskie', z Kurpiów; ale takiemu tłumaczeniu przeczy topografia sądeckich *piekieł*. Natomiast przedmieście N. Sącza wiąże się wg tradycji ze znaczeniem 'infernum' jako nazwa przezwiskowa b. siedziby arian. lub nazwa karczmy.

(*piorun*), gwar. *peron* wyjątkowo jako n. góry.

(*plac*) — gwarowo w Sąd. chyba rzadko, używany w znaczeniu ogólnopolskim 'parcela, wolne miejsce między domami'. Liczne przykłady z całej Polski w Mag. SGP w znac. 'podwórze, miejsce', a raz w znaczeniu 'część wsi' (Czarne Czadeckie — Cz-Słow.). W nazewnictwie Sąd. wyjątkowo jako n. osiedla i terenowa: *Place* (w Obidzy). Oczywiście z niem. *Platz*, a to z franc. (Sł. E. Br. 416).

*(*plaj*) — 'ścieżka', z ukr. *plaj*, a to z rum. *plaiu* (Hrab. Huc. 44), zob. *koniopłaj*. Mg. Stp. nie zna *plaja*.

*(*plaza*) — 'płyta' (Sł. E. Br. 420), 'płaszczyzna' (St. Łem. II); *plazy* na Podhalu to 'na pół przerzniete tramy, z których budują ściany chałup góralskich' (EP i Demb. SKJ V 393).

(*pniak*) — rzadko jako n. os. (*Pniaki* w Szczereżu).

(*podwórzec*) — 'podwórze' — SW IV 439 jako gwarowy, ale cyt. z Troca i Goszczyńskiego; pospolity też w N. Sączu; n. os. (1 dom) w Witowicach Górnych.

polana, polanka — 'łąka w lesie', wg Sł. E. Br. 429 „prasłowo od *pole*". Jako n. mc. samodzielnie (n. osiedla, nawet wsi: *Polany*) lub w zestawieniu (*Szeroka Polana*).

pole i *pólko* — częsta n. własna drobnych skrawków pola ornego, ew. też jako n. osiedla (*Na Półku*).

połom — 'las z połamanymi przez wiatr konarami', wg SW (IV 547) 'wyłom w górach'; ani SGP Karł., ani Mag SGP nie zna tego wyrazu, nie notowałem go również w Pod., ale występuje jako n. wsi i os. *pomietło* — 'miotła ze słomy lub gałęzi do wymiatania popiołu z pieca chlebowego' (por. SGP Karł. IV 248—9 i Pawł. Pod. 233). Jako n. osiedla typu „rodzinnego”: *Pomietły*.

poręba — 1. 'las, gałęzie ścięte na opał' (Sękowa gorl. — Mag SGP i Podhale — M. Etn. III 92); 2. 'miejsce w lesie, gdzie drwa rąbią' (SW IV 701 cyt. z Mączyńskiego) — wg SGP Karł. IV 270 'zagajnik', ale 3. Mag. Stp.: *porabi seu vastitates* z 1442 r. (AGZ XIV 66), a więc w znanym mnie znaczeniu 'wyrębu'; ale także jako nazwa własna lasu już z r. 1289.

potok — b. często jako składowy człon nazwy potoków, wąwozów, a nawet wsi (*Czarny Potok*).

**półłanek, płanek* — pierwotnie 'pół łąny', 'mały łąnek' (por. SW IV 948 — w SGP Karł. brak), dziś częsta n. pól i osiedli.

półtrolek — 1. 'połowa roli = półłanek' = 25—30 morgów pola (Rajbrot boch.), 12 morgów (Ślemień żyw.), w ogóle 2. 'miara pola' (Mnichów jędrzej.), Tuligłowy-Rudka, ZSSR — wszystko z Mag. SGP); w tej formie SGP Karł. IV 332 z Kaliskiego i ż. *półtrolka* z Łęczyckiego (Chodecz) bez podania znaczenia. W Sł. Stp. nie występuje, SW IV 954 podaje *półtrolek* jako gwarowy ze znaczeniem 'miara pola, około

25 mórg'. W Sąd. jako apel. (Pawł. Pod. 242) zanotowałem tylko w zestawieniu *pu role* (= *pól roli*), ale dość często występuje jako n. mc. (*praczka*) — 'kobieta pr.' i 'kijanka do prania' (por. SGP Karł. IV 336) — to apel. zastosowano raz osobiście do nazwy przysiółka. Czy tu nie 'nazwa czynności'?

(*pręt*) — 'jako miara powierzchni' = $\frac{1}{300}$ część morga, czyli kwadrat o boku 7—8½ łokci, dziś jeszcze żywy w centralnej, wschodniej Polsce i na Śląsku (Mag. SGP), z pd. Młpolski tylko 2 starsze relacje: z Komborni krośn. (= 2 sążnie) i z Obidowej n-tars. (PKE XV 165) oraz z Krościenka Wyż. krośn. jako n. własna — wszystkie rel. z Mag. SGP; ale *pręt* musiał być niegdyś znany i w Sąd., skoro występuje jako n. pola czy osiedla, bądź w czystej formie, bądź w złożeniu: *Czteropięcie*. SW IV 1002 podaje z Haura 'pręt kwadratowy o boku 7½ łokcia'. Na Podhalu 'kij do poganiania owiec' (Biały Dunajec — Anna Szyfer 186). Wyraz psl. z wokalizacją *o* do||e w *przet*, *sprzet* (Sl. E. Br. 436).

(*przebudowa*) także (*przybudowa*) występuje wyjątkowo jako n. nowego osiedla.

(*przewóz*) występuje z rzadka jako twór pośredni między apel. a nazwą miejscową, albo też nazwa własna w wyraż. przyimkowym: *Koło Przywozu*.

(*przychód*) chyba jako apel., a wyjątkowo jako n. mc. — tu w znaczn. 'dojścia, miejsca, którym się dochodzi' — znaczenie nie znane SW (V 268), również nie używane w Sąd.

przykopa — 'rów', w Sąd. raczej 'młynówka', tj. 'sztuczne koryto, którym wodę z rzeki, potoka skierowuje się do młyna lub tartaku', ale także 'rów w polach zwykle z wodą' (Pawł. Pod. 237 i EP, por. też SGP Karł. IV 419).

**przymiarek* — 'dodatek do miary, wyżej miary, z czubem' (Demb. SKJ V 404), a więc *Przymiarki* to jakieś 'dodatkowe kawałki pola, otrzymane przy podziale'. Podobnie w Mag. Stp.: 'additamentum agri' (r. 1486), 'część roli' (1489), 'małe kawałki roli' (LB), ale też już w XV w. nazwa pola i łąki.

**przypor* — wyraz znany W. Polowi jako 'skalista szkarpa podpierająca zbocza górskie'; cytuje to z Dzieł IV 396 Hrabec (Huc. 46), gdzie też forma ukr. i huc. *prypir* — 'stroma droga, strome zbocze, skalista szkarpa' (por. też Rud. Boj. 29) W SG *Przypor*, *Prypor*, *Prypir* — nazwy szczytów dość częste w paśmie Karpat: SG podaje 5 szczytów z pow. turezańskiego, ze Spisza, Orawy i Liptowa oraz pochodne, także kilka na mapach. Już z tego wynika, że jest to wyraz wołoski (nie ma danych z Polski dolinnej; nie ma też w Mag. Stp.); rum. *prîpor* 'strome, urwiste miejsce' (zapewne zapożyczony z jęz. słowiańskich) —

w słowac. *prípor* 'przeszkoda', ale to raczej niematerialne 'przeciwności' (cytuje za Stieberem, Gorce 247). Nie ma tego apel. w Sąd., a jako n. mc. tylko na terenach polemkowych.

(*przysiółek*) w Sąd. 'grupa kilku — kilkunastu domów w pewnej odległości od centrum wsi, stanowiących pewną samodzielną całość'; jako n. własna występuje wyjątkowo — dlatego szerzej o ps. w rozdziale I.

przysłop, przysłup — wg St. Gorce 247 'jakieś miejsce na grzbiecie, szczyt, przełęcz'; u Mikl. Et. W to 'pułapka', więc Stieber (ib. 248) wyprowadza: może $\Rightarrow$ 'wilczy dół' $\Rightarrow$ 'wertep' $\Rightarrow$ 'nierówność terenu' $\Rightarrow$ 'miejsce na grzbiecie'. Wg SG nazwa częsta na całym obszarze objętym kolonizacją wołoską, stąd Stieber i Łukasik (SPAU XL 270) wyprowadzają ten wyraz z rum. Ale znany był od dawna i na bojkowskim Podkarpaciu (Hrab. Huc. 46 cytuje z AGZ z r. 1544 z ziemi przemyskiej i z r. 1552 z Sanockiego), a St. Gorce 248 cytuje Kozierowskiego z Wkopolski (z r. 1618), gdzie nie może być mowy o wpływie wołoskim, oraz Kotta (wieś w Budziejowickiem). W Sąd. jako n. mc. w części południowej, karpackiej.

pustka i wl. mn. jako n. terenowa dosyć częsta. Wyraz psł. (Sł. E. Br. 448).

puścizna — tu w znac. 'pustki, golizna' (SW V 446), a więc 'pole na pustkowiu' — dość rzadkie jako n. mc., a chyba też nie używane powszechnie jako apel.

r

resztówka — nazwa folwarku, dworu lub pól pozostałych po parcelacji i tworzących nowe samodzielne gospodarstwo (EP).

(*rędzina*) — gatunek gleby, tłusty, tegi grunt (SW V 530 z Reja). Jako n. mc. (i apel.) sztucznie wprowadzony z terminologii rolniczej.

rogacz — nazwa dwóch szczytów w Beskidzie Sądeckim; trudno orzec, od jakiego znaczenia pospolitego urobiona, może 'drzewo rogate, gałęziste', może wprost od rozwidlonego kształtu obu szczytów; — jako apel. w Sąd. nie notowałem.

rokita — 'drzewo, wierzba', (Demb. SKJ V 409 '*Salix silesidea*'), raczej '*Salix rosmarinifolia*'; stąd częste nazwy terenowe, np. *Rokitniak*. Wątpliwe pochodzenie rum. (Mał. Rozpr. XVII 13).

rola — 'dawna miara gruntu, łąn', przydzielany nowym osadnikom, zakładającym wieś (liczne przykłady z całej Polski południowej). Wg Mag. Stp. *rola* oznaczała 1. 'rolę, pole', 2. 'łąn, miarę pola'. O wielkości dawnej *roli* zob. *łan* oraz s. 21 w rozdz. II, dziś na wsi wiążą ją z różnymi wielkościami: w Brzeznej 50—70 morgów (por. Pawł. Pod. 242), w Sękowej gorl. 60, w Lubomierzu boch. 28—34 itd. (Mag. SGP). Dziś wyraz zachował się jako wspomnienie dawnych ról lub

jako określenie terenu dawnej roli wraz z pobudowanym na niej osiedlem; wreszcie występuje jako samodzielna nazwa terenowa (*Rola*, *Z Ról*, *Na Roli*).

rostoka — w Sąd. jako apel. nie spotyka się, na Podhalu *roštoka* — takie miejsce w dolinie górskiej, przez które z dwóch stron przepływają dwa potoki (Demb. SKJ V 410); *roštok* 'miejsce odpoczynku w górach' (tamże, ale to chyba innego pochodzenia, może z niem.?) — zob. *roztoka*.

roztoka — 'dolina górską ze strumieniem', a raczej 'rozwidlenie doliny, gdzie się dwa potoki schodzą' — wyraz dziś jeszcze (a przynajmniej do niedawna) znany na Podhalu (SGP Karł. V 58: *roztoka* i *roštoka*, także 'mały strumyk górski porośnięty lasem') i w Gorcach (por. St. Gorce 249: 'potok, dolina ze strumieniem' — i powieść Orkana *W roztokach*). Na Słowaczynie, na Morawach i w czeskim gwarowo również apel. *rąstoka*, *rąstok* i *roztok* (słowniki Machka, Trávníčka, Kálala i inne), w g-łuż. słownik Pfuhla *roztok* — wszędzie w tym samym znaczeniu. Również w bojk.: 'ramię rzeki lub potoku' (Rud. Boj. 30) oraz huc. i ukr. 'ts.' oraz 'rozwidlenie' (Hrab. Huc. 47). W tym samym znaczeniu podaje z XV wieku (r. 1459) *roztoki* Mag. Stp. jako apellativum: „...super isto potok monstraverunt *roztoki*, in quibus sunt duo mellificia — a więc to jakaś 'dolina'. Etymologia jasna: *roz* + *tok* — 'woda rozciekła' lub lepiej 'roztoczona na dwie strony gardziel górską' (*gorges* w falsyfikacji testamentu, przypisywanego fałszywie — LB III 354 — Długoszowi). Jako n. mc. b. pospolita w Karpatach polskich i słowackich aż po pd. Żywiecczynę oraz wschodnich. SG (IX 799 nn.) podaje ponad 60 różnych *Roztok* z terenu Karpat polskich i wschodnich (12 wsi, 11 mniejszych mscw., 7 n. ter., 32 n. wodnych); Nadto (tamże) 6 *Roztok* ze środkowej Polski, a Kozierowski — 6 z zach. i środkowej Wielkopolski (Kozier. Zach. i śr. Wkp. II 248). Profous podaje z Czech 7 wsi o nazwie *Roztoki* (Profous III 602), trafia się ta nazwa na Łużycach i w Meklenburgii (Muka, Trautmann). (Pochodzenie i wspólne z góorskimi znaczenie tych nazw nizinnych podaje w wątpliwość Stieber (ibid. 249) ze względu na inny charakter terenu). Z tymi nazwami łączy się też przymiotnikowa nazwa *Roztockie Łąki* oraz znana nazwa pasma wzgórz *Roztocze* (SG IX 845). Przeciwno takiemu tłumaczeniu nazwy wystąpił K. Dobrowolski (SPAUXXXV 5), włączając *Roztokę* do nazw rumuńskich — bez uzasadnienia, oraz J. Zborowski (JP XVIII 71—2), który to obce pochodzenie tłumaczy fonetyczną postacią tatrzańską *Roštoki*: obecnością *r* (w gwarze podhalańskiej ten przedrostek brzmi **oz*-, **os*-) oraz *ś*, odpowiadającego raczej literackiemu *š*. Byłby ten wywód słuszny i prawdopodobny, gdyby nie XV-wieczny zapis Słownika Stp. i XII- oraz XIII-wieczne zapisy z Czech (Profous III 602)

i Meklenburgii (Trautmann 189), a także fakt, że *Roztoka* występuje na tak szerokim terenie Polski, gdzie o kolonizacji wołoskiej nie ma mowy, a przy tym *roz- nie przechodzi nigdzie w Sąd. w *oz-. Poza tym poza Podhalem *ś* występuje rzadziej. A że etymologia tłumaczy się jasno (identyczne tłumaczenia w słownikach polskich, czeskich, słowackich) i przeważnie poparta jest konfiguracją terenu (np. Roztoka Ryterska to wieś i dolina istotnie rozwidlająca się w dwa duże, głębokie i długie wąwozy — *Małą i Wielką Roztokę*), więc trzeba przyjąć polskie i prasłowiańskie pochodzenie apelatywu. Kiedy na Podhalu roz- przeszło w *oz-, trudno powiedzieć, również nie wiemy, od jak dawna datuje się nazwa tatrzańskiej *Roztoki* — *Roštoki*. Oczywiście, przy przyjętym tłumaczeniu dziwne jest na Podhalu zarówno r-, jak i *ś*. Można by je wytłumaczyć przejęciem przez górali tatrzańskich od wschodu — ale niekoniecznie od Wołochów — gotowej już, może nie tłumaczącej się jasno etymologicznie *Roztoki*. Może też i przynieśli ją na Podhale koczujący osadnicy wołoscy, ale wzięli ją na pewno z sądeckich czy łemkowskich *roztok*, co zresztą przyjmuje też i Zborowski. Oczywiście — *ś* pozostaje niejasne, ale słowiański początek wyrazu pewny. Szerzej o tym w osobnej mojej pracy „O kilku rzekomych zapożyczeniach rumuńskich...” (w druku).

równia, rówienka — ‘równa płaszczyna’ (SGP Karł. V 64) — b. częsta nazwa terenowa także w Sąd.

(rynek) — wyjątkowo (n. dzielnicy Tylicza), także *Koci Rynek*.

rząddek — ‘zdrobniałe od rząd’ (ale także ‘zagon 1- lub 2-skibowy na ziemniaki’ — SW V 804 z Orkana).

rzeka — występuje często jako twór pośredni między apel. a n. własną, gdy jest po prostu zastępczą nazwą strumienia przepływającego przez wieś; ponadto może występować jako n. przysiółka.

s

sałas — zob. szalas.

**sihla, syhla* (w Cieszyńskim *śihla*) — zwykle ‘gęsty las iglasty’ (St. Lem. II 67), ‘las jodłowy gęsty’ (Rud. Boj. 31), Hrabec (Huc. 49) cytuje wiele znaczeń pokrewnych: ‘gęsty, dorodny, wysokopienny las’, ‘młody a wysoki las’, a nawet ‘świerk taki, co ma gałęzie tylko na wierzchołku’ i ‘jodła’, wreszcie także ‘bagno’; z rum. *sihlă* — ‘ts.’, *sihla* (Rud. Boj. 31), a to = *sîlhă*, łac. *silva* (Mal. Rozpr. XVII 13). Ale Crânjală (Rum. vlivy..., s. 445) przypuszcza węg. pochodzenie *syhli*, stwierdzając równocześnie zagadkowość etymologii (s. 391).

(siodło) — zapewne ta n. osiedla wyszła z pierwotnego znaczenia *siodła* — ‘siedlisko, gniazdo, sadyba’ (SW VI 117), a może też ‘grzbiet góry’ (SW ib. i SGP Karł. V 131).

(*skala, skalka*) — jako n. skały i kilku wzgórz.

*(*skotnica*) — 'wygon', w XIV i XV w. ogólne (Sł. E. Br. 495), 'droga dla bydła na pastwisko' — (SGP Karł. V 153 z Krakowskiego), a więc wyraz był zapewne i w gwarach Sąd., skoro występuje jako nazwa ter.

+*śląka* — wg Sł. E. Br. 531 — „pień *slenk-*, *slonk-* w *śląka*, *slomka* o 'skrzywieniu'. Prasłowo“ (por. niem. Schlange). A więc n. ps.-ka Chochorowic zapewne od jakiegoś 'wygiętego, skrzywionego pola, terenu' — a nie od *śląki* (SGP V 168 — z Kasiny Wkiej lim.) = *slomki* 'bekasa', który tu brzmi *suomka*. Por. też *ślęka* w Więciórcze myśl. (PJ PAN XI 143) 'pręcik zwinięty w obłaczek (...) do robienia kielbas'. Mag. Stp. nie zna **śląki*.

*(*slotwina*) — 'solne źródło' (Rud. Boj. 30 i Hrab. Huc. 48 — ukr. *solotwyna*, także 'bagnisko' (ibid.), ale SW VI 217: 'źródło kwaśne'; w pols. z łemk. tylko jako n. wsi *Slotwiny* nad Krynicą w związku z wodą *slotwinką*.

°(*smug(i)*) — 'łąka', 'kawałek pola' (SGP Karł. V 181); wobec zupełnego braku tego apel. na południu nazwa pola i osiedla w Sąd. chyba sztucznie wprowadzona drogą literacką — może przez jakiś dwór? W Mag. Stp. to 'deklinatio' (r. 1429), 'pratum alias *smug*' (1467 i 1313), 'convallis' (1334), 'palus, stagnum' (1375), 'vallis' (1423, 1437), ad gurgitem a. do *smugu* (1480), a także nazwa własna potoku (1418).

(*solisko*) — St. Gorce 250: nazwa częsta w Karpatach (9 z Łemkowszczyzny, Słowaczyny środkowej i zachodniej, Beskidu Polskiego) i Walańska. SG podaje tę nazwę ze Spisza, z okolic N. Sącza i Zakopanego. Znaczenie poparte ukr. *solišće* i czes.: 'miejsce, gdzie daje się sól bydłu' (formę dostosowano do zwyczajów gwar polskich (-isko), ale wg Stiebera i *solisko* było znane na Słowaczynie i przed przyjściem Wołochów, o czym świadczy *Solisko* 'solna jama, solny pramen' w słowniku Kotta. N. mc. w Sąd. tylko w rejonie Gorców.

(*sołtys*) — ta nazwa urzędu występuje jako n. góry.

sośnina — wg SGP Karł. V 190 'młoda sosna', w Sąd. raczej 'las sosnowy', o czym świadczy b. częste występowanie tego wyrazu jako n. terenowej, zwykle w formie *Soślina*.

(*stajnia*) — jako n. mc. wyjątkowo.

(*stadło*) — 1. 'małżeństwo'; 2. 'stadło' — (SGP Karł. V 219); w Sąd. n. wsi (Stadła).

(*staw*) — jako n. mc. wyjątkowo.

(*stawiska*) — miejsce, gdzie są czy były stawy.

(*stodoliska*) — 'miejsce, gdzie były stodoły' lub 'stare stodoły' (SGP Karł. V 235), jako n. terenowa raczej z pierwszego znaczenia; ale apel. w Sąd. nie notowałem.

- °(*stolica*) — n. os. w Podegrodziu, jako apel. w Pod. nie używane (chyba jako ogólnopolski termin stolicy Polski), natomiast na Podhalu oznacza 'ławkę z 4 nogami okrągłymi' (EP).
- (*strach*) — wyjątkowo jako żartobliwa nazwa starego parku w Rożnowie.
- stroń*, *stronie* — wg Galasa (Średniowieczne nazwy..., Onom. V 268) „n. ter. *Stronie* r. nij. lub *Stroń*||*Stronia* (*Stroń*), r. ż. — oznaczają jakieś wzniesienie (występują wyłącznie w ter. górzystym)“. SGP Karł. V 245 zna tylko *stroniki* 'ściany prostopadłe' — z Zakopanego. W Sl. E. Br. 519 *stroń* tylko jako przyimek 'obok, naprzeciwnie, za'; = **storna*.
- °(*strop*) — 'sufit', 'wierzch dachu' (SGP Karł. V 245), Mag. SGP z Mag. Stp. ma 2 cytaty: Fastus strop (1420) i per tegulas stropi (XV w.); w Sąd. nie występuje, więc bardzo dziwny jako n. terenowa.
- struga*, *strużka* — 'mała rzeczka, strumyk'; SGP Karł. V 246—7 tylko z północy, EP — z Ostaszewa Wielkiego ciech., Mag. SGP z kilku wsi, także z Masłowic wieluńskich w znac. 'łożysko strumienia' (M. Kamińska, Słownictwo..., Onom. IX 220); ale kilkakrotne użycie tego wyrazu jako n. ps-ka czy pół wskazywałoby na istnienie tego apelatywu dawniej także w gwarach sądeckich. W Rzeszowskim także jako apel. („pot strugami spływa“) — oraz jako n. 2 potoków w okolicy Rzeszowa i Zaczernia (inf. mgra Bala — ustnie).
- studzionka* — 'źródło' — forma pospolita na Podhalu (SGP Karł. V 254), w Sromowcach Wyżnych (EP), prawdopodobnie i w Gorcach, o czym świadczy n. mc. w Zasadnem (ale także w Stańkowej w paśmie Jaworza (pn. Sądeczyzna).
- *(*stus*) — 'stromy wąwóz, którym się spuszcza ścięte drzewa', może z niem. *Stoss*, *stossen*, w czeskim u Kotta *stušiti* — 'strčiti' = 'stossen' (St. Gorce 253); tego znaczenia nie zna SGP Karł. V 239), ale na Podhalu częsta n. mc. 'stromego zbocza', także i w pld., górskiej Sądeczyźnie.
- syhla* — zob. *sihla*.
- szalas* — gwar. podhalańskie i karpackie *sałas*, ciesz. *sałasz*(?) — 'szalas z okraglaków, mieszkanie bacy i juhasów w halach podczas lata, w szalasach przerabiają mleko i ser' (Demb. SKJ V 411 i Złóża IV 349), a więc = 'koliba, w której w danym czasie przebywa bacia z owcami' (St. Gorce 253). Z rum. *sălas*, *sălaș*, a to z węg. *szállás* 'osada' (Mal. Rozpr. XVII 13). Występuje w Sąd. jako nazwa góry (szczytu) w paśmie Jaworza. Por. też Anna Szyfer 171.
- (*szczawa*) — „w języku górali koło Szczawnicy każda woda mineralna kwaśna“ (SGP Karł. V 287); jak się okazuje z n. wsi *Szczawa* lim. na pn-wschodnich krańcach Gorców oraz z nazw mscw. w Sąd. *Szczawnik*, *Szczawiczne* — nie tylko koło Szczawnicy, choć sam tego apel. nie notowałem. Wg Sl. E. Br. 542 'woda kwaskowata' = psł.

szczecina: scećiny (sfine) — ‘szczecina świńska’ (Pawł. Pod 245), ale także ‘igły sosnowe’ (przekształcenie z *cetyny*) i ‘broda szczeciniasta’ SGP Karł. V 287. Stąd też przenośnie n. szczytu porośłego — jakby szczecina — zeschłymi drzewami.

°szczolb — SW VI 590 podaje jako rzadko używ. w znaczeniu ‘czerep, czaszka, łeb zwierzęcy’ — może stąd przeniesiono na n. góry, podobnie jak apel. ukr. ‘wierzchołek góry’ (Rud. Boj. 32 i Hrab. Huc. 49); w Sąd. występuje jako n. ter. także na terenie odwiecznie polskim.

°(szkarpa, skarpa) — z włos. *scarpa* — ‘pochyła ściana wykopu lub nasypu ziemnego’, (...) ‘stok’ (1. znaczenie SW VI 134), ‘okop pochyły naokoło domu, nasyp’ (SGP Karł. V 140—1). Jako n. ter. b. rzadka w Sąd.

°szlaban — ‘bariera ruchoma do zamykania i otwierania przejazdu, rogatki...’ (SW VI 628); n. os. w Maszkowicach oczywiście od tego znaczenia (z niem. *Schlagbaum*), a nie od *szlabanu* — ‘rozkładanej ławki do spania’ (niem. *Schlafbank*).

ś

świniarnia — pierwotnie ‘dom gromadzkiego pasterza świń’ (w Piwnicznej, Gaboniu), ale wg SW VI 790 to ‘chlew dla świń’.

(świnka) — występuje w nazewnictwie Sąd. jako żartobliwa nazwa góry w Ptaszkowej.

t

(targowisko) — tyle co ‘targ’, ‘targowica’ ≡ prasz. **trg-*. Stąd rzadkie jako n. mc. w Sąd.

°technikum — wyjątkowo jako n. mc. zamku i otoczenia w Nawojowej — dziś siedziba Technikum Rolniczego.

tlók — ‘grunt odlogiem zostawiony’, ‘stałe nie uprawiany kawał ziemi, pastwisko’ (Pawł. Pod. 259), ‘pole, pastwisko, nieużytek’ (AJPP) i SGP Karł. V 403 z Podhala, a więc wyraz raczej góralski, częsty jako n. mc. (terenowa i os.).

(tokarnia) — ‘pracownia tokarska’ — jako mc. b. rzadka(?).

(tonia = tónã) — (Pawł. Pod. 260 i SGP V 410) — ‘toń’.

tracz — ‘tartak’ na południu (Pawł. Pod. 260 i SGP Karł. V 414); n. mc.:
Do Trăca.

°(tunel) — jako n. mc. wyjątkowo (okolica tunelu w Kamionce Wkiej).

turnia — oczywiście tylko w 2. znaczeniu SW VII 171 i SGP Karł. V 442 tylko z Podhala, ale zapewne jest i na terenie innych gór, skoro w Sąd. trafia się jako n. mc.

ubocz — w tu zastosowanym znaczeniu ‘zbocze, bok góry, pochyłość, dział’ (SGP Karł. VI 3) z Podhala i Karpat, więc i w Sąd. nierzadka jako n. mc., nawet w centrum Sąd., a nawet w pow. brzeskim.

ugór — ‘pole po zebranych zbożach odłogiem leżące’ (SW VII 249), ‘kawał pola nie uprawiony, zostawiony na pastwisko na kilka lat = *past-fisko*’ (Pawł. Pod. 262), ‘własne pastwisko’ (AJPP), stąd dość częsta n. mc. (zwłaszcza w l. mn.).

ulica — występuje jako nazwa dzielnicy wsi, jednej ‘ulicy’ wraz z otaczającymi domami. W związku z *ul* — ‘wydrążenie’, por. Sł. E. Br.

wał — z Sąd. jako gwarowego wyrazu nie not., ale zapewne w ogólnym znaczeniu ‘nasyt, wał’, a nie ‘rów’ (SGP Karł. VI 67 z Ropczyckiego).

wądół — parów, jar, wąwóz (SW VII 478 i EP), częsta n. ter., także diminutivum (*wądolek*).

wierch — ‘szczyt, góra’ (ogólne w góralszczyźnie), ale w n. mc. oznacza też ‘początek, źródło’ (St. Gorc). Wyraz psł.

°(*wierzchowina*) — jako n. mc. chyba z literackiego (lub z terminologii geograficznej).

wieś — występuje jako człon uogólniający w nazwach wsi i ps. (*Mokra Wieś, Stara W., Mała W.*) albo jako nazwa ‘centrum, głównego skupienia wsi’ — w przeciwieństwie do peryferycznych przysiółków i osiedli.

°(*wir*) — ten literacki wyraz (SW VII 625) występuje tylko jako n. ter. w Muszynie: *Czarny Wir*.

+*wdżar, wdżary* = *żdżar, zdżiar* — ‘obszar spalony, polana powstała przez wypalenie lasu’. B. częsta n. mc. w Sąd. i w Karpatach w ogóle.

woda — b. częsta składowa część nazw wodnych, a nawet n. wsi.

°(*wodospad*) — wyjątkowo jako n. mc.

+*wola* — pierwotne znaczenie ‘wieś, osada nowa, zwolniona na pewien okres czasu od wszelkich danin’ (por. SW VII 686 znac. 12), występuje często jako składowa część nazw wsi lub samodzielnie jako n. przysiółka.

wójtostwo — ‘dom wójta’, stąd n. osiedla, domu itp., gdzie mieszkał wójt lub gdzie mieścił się urząd gminny.

(*wrotka*) — ‘małe wrota’ — n. mc. *Za Wrotkami*.

wygoda — jako żartobliwa n. np. karczmy.

wygon — 1. ‘pastwisko w pobliżu wioski’; 2. ‘pas roli nie obsianej, służący do przepędzania bydła na pastwisko, droga na pastwisko’ (SGP Karł. VI 199); z Sąd. nie zanotowałem, ale częsta n. mc. (w l. poj. i l. mn.).

+*wymiarki* — zapewne dawniej jakieś ‘kawałki pola’ — dziś jako n. polna.

wyrąb — dziwne, że znane mi znaczenie ‘wyrąbany las’, wzgl. ‘miejsce po wyrąbanym lesie — ze sterczącymi pniakami’ — nie notowane przez

SGP Karl., a SW (VII 1002), cytując Orkana w znaczeniu wyżej podanym, podaje fałszywe znaczenie 'drogi wyciętej przez las'. Dość częsta n. mc. w Sąd.

wyrobisko — 'miejsce, z którego las uprzątnięto' — (Złóża SKJ IV 351).

W sądeckich górskich wsiach częsta nazwa na oznaczenie terenów „wyrobionych“ w lesie i nazwa osiedli, przysiółków, pobudowanych na takich *wyrobiskach* (zwykle w l. mn.). Wyrobiska są zazwyczaj dość oddległe od centrum wsi, często na zboczach górskich, a ich mieszkańcy, osiedleni później, są uważani przez dawniej osiedlonych „wsian“ za warstwę społecznie niższą.

wżar — zob. *wdżar*.

x

(*zadki*) — 'tyły' — a więc jako n. mc. 'tyły wsi, pola' itp.

zagon (= *zâgon*) — 'wąski pas gruntu od jednej bruzdy do drugiej' (Pawł. Pod.

272), 'mały, wąski a długi pas gruntu uprawnego' (SW VIII 90). N. polna.

zagroda (= *zâgroda*, Pawł. Pod. 273) — 'osiedle, jedno mniejsze gospodarstwo, tj. dom z oborą, budynkami gospodarskimi i polem' — Litacz, w Jastrzębiu lim. oznaczało dawniej 'gospodarkę 15-morgową', dziś 'pastwisko' (ibid., zapis dra Reczka). W Gródku gorl. *zagroda* przeciwstawia się rodom, a więc oznacza 'mniejsze gospodarstwo bez dawnego ładu' — ale jako 'osiedle' pod względem ilości domów może być równe osiedlu na roli. W Kasince Małej lim. „*zogruda*, *ryola*, *uośedle* (...) oznacza grupy domów oddzielone polami od reszty (Mag. SGP i Karaś, Onom. 5, s. 196), a więc = *osiedle*, w Sękowej gorl. 'część roli, 20 mórg' (Mag. SGP), w Więciórcie myślen., Sidzinie suskiej i Facimiechu krak. to 'gospodarstwo' jak w ogólnopolskim (Kuc. PJPAN XI 259 i SW VIII 94 znacz. 4). Częsta n. mc. w l. poj. i l. mn.

zameczysko — 'miejsce, gdzie był zamek, ruiny' (por. SW VIII 168) — n. kilku wzgórz w Sąd., na których wg podania lub rzeczywiście były *zameczki*, *grody*.

zamek — tylko w złożeniu żart. *Koci Zamek* oznacza osiedle na jakimś charakterystycznym wzniesieniu.

zapadlisko — 'miejsce, gdzie się ziemia zapadła, rozpadlina' (SW VIII 200), w l. mn. jako n. ter.

zapaść — SGP Karl. VI 305 podaje *zápaść* z Podhala w znaczeniu 'cień', ale chyba tak jak w Sąd. n. ter. oznacza raczej jakąś zacienioną 'dziurę, wąwóz, zapadlisko'. Jako apel. w Sąd. nie notowałem.

zaporą — nowa n. ter. otoczenia zapór w Rożnowie i Czchowie.

zapust — 'ziemia nie orana, przeznaczona na zalesienie, młody las' — w SGP Karl. VI 312 w l. poj. *zapusta*; jako apel. w Sąd. nie notowałem, ale występuje jako n. ter.

**zarebek* — wg AJPP (mapa 2) w Łopusznej n-tarskiej i Zawoi to 'osiedle'; w Sąd. wyraz nie znany, a występuje kilkakrotnie jako n. pola czy osiedla w l. poj. lub l. mn. Wg Karasia (Onom. 5, s. 181—98) to 'część wsi'. W Sł. Stp. brak; w znaczn. 'miara pola = rola' w Długopolu i w Zarytem n-tarskim (Mag. SGP), 'miara pola' w Kamesznicy żyw. (ibid.).

°(*zatoka*) — 2. 'zakręt, zwrot, kolano, miejsce, gdzie rzeka wężykiem idzie'; 3. 'wir, toń (...), topiel...' (SW VIII 316 od Knapskiego poczawszy); gwarowo 1. „miejsce pochyłe, wyslizgane po samej drodze, po którym sanie luzując się, idą w bok i często się wywracają“ (SGP Karl. VI 328 — z Podola), to samo w Wierzbicy kraśnickiej (Mag. SGP); 2. 'łąka zalana wodą' — Podnieśno siedleckie (ibid.). W Sąd. nie not., występuje tylko jako n. ps-ka i pola w Kątach brzes. Por. też *zatok* 'kałuża deszczowa na drodze' — Masłowice wieluńskie, Zielonczyce łaskie, 'błoto, bagno' — Milejów piotrk. (M. Kamińska, Słownictwo topograficzne w gwarach okolic Łodzi, Onom. IX, s. 222.

°*zawada* — 'przeszkoda' (SGP Karl. VI 331 i SW VIII 330), stąd dawniej oznaczała jakąś 'warownię', 'stróżę', broniącą drogi. „Jedynie pewna liczba *Zawad* (podkr. moje) zarówno w samej ziemi sądeckiej, jak i w kasztelaniami granicznych, oraz *Stróże* (podkr. moje), występujące na granicy wschodniej kasztelanii sądeckiej, świadczą o istnieniu osadnictwa państwowego dla celów obronnych“ (Sąd. XIII/XIV).

**zawalina* — 'to co drogę zawala, zaporą, zawada' (SW VIII 333), w Sąd. jako n. mc. (w l. mn.) zapewne od miejsca zawalonego drzewem, złomem.

(*zawory*) — 'zasuwy u drzwi', *zāvora* także 'otwór w strądze, przez który się owce do strągi wgania' — z Podhala (SGP Karl. VI 337); w Pod. notowałem tylko *zāpora* i *zāvūr* — 'studnia z żurawiem' (Pawł. Pod. 273), ale występują *Zawory* jako n. mc.

**zbęk*: ew. *zbąk* — 1. 'hałas przy rozprysnięciu się wody' (gdy np. chłopak wpadł do wody): *chcielimy w tym zbąku łapać ryby* (Czasław myśl., MEtn. VI 70 — z Mag. SGP; 2. 'dół głęboki na rzece' — Krzesławice myśl.: *zbóvk* — Słupia lim.||*zbók* — Mag. SGP; *przyšli do zbąku i chycili tam raka* — Poznachowice Górne, pow. wielicki [dawny] — Wisła XII 155. — Zapewne to znaczenie stało się podstawą nazwy wsi-przysiółka *Zbęk*, a nie 3. znaczenie *zbęk*||*zbąk*||*zbuk* 'zepsute jajko'. W pewnym związku z 1. znaczn. może być sądecki czas. *zbąkać* 'zbić pięściami' (Pawł. Pod. 273) Mag. Stp. nie zna **zbęku*.

°*zdrój* — ten wyraz mazowiecki i literacki tylko jako część składowa nazw zdrojowych lub n. źródła i okolicy w Muszynie; *zdrui* 'źródło' notowany także w Godzianowie skierniew. (M. Kamińska, Onom. IX, 222).

(*zraqb*) — 'zrąb domu'; z rzadka n. mc. w Sąd.

**żdżar* (= *zżar*), *zdział* — ‘obszar spalony’. „Zasięg tej nazwy jest wyraźnie zachodni, nie ma jej też w Rud. Boj., ani w Hrab. Huc.; za to bardzo częsta w polskim etnicznie Beskidzie (St. Łem. II 85).

**żebraczka* — jako n. żartobliwa przys.

żłób — ‘koryto drewniane’ — ogólne (por. SGP Karł. VI 444); n. mc. — zob. niżej. „Prasłowo“ Brücknera (Sl. E. 664) = **žolb||*želb*, a to z **gelb-*.

Dodatek

Rzeczowniki osobliwe

a) Wyrazy pospolite występujące tylko w wyrażeniach przyimkowych: *bróg*: Do Brogu; *browar*: Nad Browarem; *eis*: Na Cis; *chmielnik*: Za Chmielnikiem; *cmentarz*: Za Cmentarzem; *gościniec*: Na Gościńcu, Pod Gościniec; *kapliczka*: Pod Kapliczką; *korzeń*: Na K.; *kościół*: Za Kościołem; *lipa*: Pod Lipą, Pod Lipami; *modrzew*: Pod Modrzewiem; *obora*: Do Obory; *obszar*: Pod Obszarem; *okopy*: Za Okopami; *osika*: Za Osiką; *sklep*: W Sklepie; *skocznia*: Pod Skoczną; *stacja*: Pod Stacją; *staw*: Za Stawem; *strużka*: Za Strużką; *studnia*: Pod Studnią; *szkoła*: Koło Szkoły; *sztreka*: Pod Sztreką; *szopa*: Za Szopy; *tunel*: Za Tunelem; *ugór*: Za Ugory; *wrotka*: Za Wrotkami; *żłób*: Pod Żłoby.

b) Wyrazy obce:

rajszula — ‘ujeżdżalnia’ — niem. *sztajbruch* — ‘kamieniołom’ — z niem., *szlaban* — ‘rogatki’ — niem.

c) Apelatywa z przyr. -isko:

baniska, *budzisko*, *chalupisko*, *cmentarzysko*, *folwarczyska*, *grodzisko*, *hom-rzyska*, *jeziorzyska*, *karczyska*, *karczmisko*, *kosarzyska*, *limierzyska*, *mieściska*, *młyneczyska*, *młynisko*, *mościska*, *oborzyska*, *ogrodzisko*, *skrzynczyska*, *stupa*, *stawisko*, *stodolisko*, *targowisko*, *zameczysko*, *zapadliska*.

b) Przymiotniki (i imiesłowy)

amerykański: A-e, pole.

babi: Babie, rzecz. i Babi Brzech.

biały: B. Potok, B. Kamień i rzecz.

Biała.

bliźni: — ‘bliższy’: Bliźnie Rybie w Iwkowej.

bujny: Bujne, wś, tu chyba w znac.

‘silnie rosnący, wznoszący się ku górze’, np. *bujne zboże* (SW I 230).

długi: B-a Łąka.

bystry: — ‘stromy’: i ‘rwący’ (o wodzie): B. Wierch, B. Potok.

chłopski: Ch. Wierch.

cichy: C. Kącik.

cisowy: C. Dział, C. Wierch, C. Potok.

czarny: Las, Potok, Cz-a Paryja, Woda.

czerwony: Potok.

dalni: Dalnie Pola.

długi: Długa Łąka.

dobry: Dobra Woda.
dolny: Barcice Dolne, Łososina Dolna itd.
dworski: Dworskie (rzec.).
głęboki: Głębokie (rzec.).
górnny: Witowice Górne, Łososina Górna itd.
jeżowy: J-a Woda i Jeżowa (rzec.).
jedlany — tej formy przym. nie notowałem, ale jest niewątpliwie wobec rzec. *jedla* (Pawł. Pod. 197): *Jedlane* ps.
jodłowy: J-a Góra.
kamienny: K. Groń, także w formie *Kamianna*.
kobyli: Kobyle (rzec.).
koci: K. Rynek, K. Zamek.
+ (korzenny) — od 'korzenia': kramnica korzenna, 'z korzenia zrobiony': korzenny kosz (Sł. L. II 451), tu w n. wsi Korzenna oczywiście w innym znac.: 'obfitująca w korzenie' czy 'na korzeniach zbudowana'.
kozi: K. Las, Wierch, K-e Pole.
królewski: Słopnice Królewskie.
krótki: Krótka (rzec.).
krzywy: K-e Niwy.
księży: Las.
kwaśny: K-e Łąki.
lipowy: L. Działek.
+ (łyczany) — 'z łyka': powrozy, łyczane chodaki (Sł. L. II 685); wś Łyczana.
łusy: Ł-a Góra.
mały: M-a Góra, M-a Żeleźnikowa.
niedźwiedzi: Niedźwiedza.
niški:
niżni i niżny (części wsi).
nowy: N-a Wieś, N-a Droga.
okrągły — rzeczownikowo.
ostry: O. Wierch, Ostra (rzec.).

pański: Pańskie (rzec. — i P. Las).
parkowy: P-a Góra.
pieniężny — Pieniężne (rzec.).
+ piwniczny — w stp. znac. przenośnym: *piwniczna szyja* 'wąski przesmyk, zwężenie doliny': *Piwniczna*.
plebański: P. Las.
poamerykański (rzec.): P-e.
poplebański (jw.).
psi: Psie (rzec.).
pusty: rzec.: Pusta i Puste.
rybacki: rzec.: Rybackie.
skrajny: Skrajnia (hala).
Słomiany: Słomiana (rzec.).
słony: Słona (rzec.).
sołtysi: Sołtysie (rzec.) i S-i Wierch.
sosnowy: S-a Góra.
stary (St. Sącz, Stara Wieś).
suchy: S. Groń, S-a Góra i Suche (rzec.).
szalony: Szalone (rzec.).
szeroki: Sz-a Polana.
szklany: Szklane (rzec., ps.).
szlachecki: Słopnice Szlacheckie.
szpitalny: Szpitalne (rzec.).
średni: Ś. Wierch.
święty: +Św. Świerad, Św. Helena.
tani: T-a Góra.
trześniowy: T. Groń.
wapienny: Wapienne (rzec.).
wesoły: Wesoła (rzec.).
węzi — 'wężowy': W. Potok.
wiejski: Wiejska (rzec.).
wielki: W. Garb, Wielga (rzec.).
wietrzny: W-e Dziury.
wilczy: W. Dół, W-a Góra i Wilcze (rzec.).
wydarty: Wydarta, Wydarte (rzec.).
wysoki: W. Garb, Groń itd. i Wysockie (rzec.).
wyżni i wyżny.

zabity: Zabite (rzecz.).
zadni: Zadnie Góry.
zakopany: Zakopane, ps.
zapadły: Z-a Dolina.
zdrojowy: Park Z.
zielony: Z-a Lipka.

zimny: Zimne (rzecz.).
+(*złotny*) — 'złotowy, do złota na-
leżący' (St. E. VI 1085 cyt.
z Knapskiego s. 1435).
zwadliwy: Zwadliwe (rzecz.).

c) Wyrazy ukraińskie

(łemkowskie, bojkowskie, huculskie) w nazwach własnych polemkowskich
berdo — 'obsuwisko górskie, zsyp' (Rud. Boj. 17), 'stroma góra, przepaść'
(Hrab. Huc. 32). Por. *bardo* w słownictwie polskim.

berest — 'brzost, wiąz górski' — tylko w nazwie wsi *Berest*.

czerszla — zob. słownik polski.

czerteż, czertiż — zob. słownik polski.

dźbyr — zob. *żbyr*.

hora — 'góra'.

horb — 'garb', a więc 'wzgórze', także zdrobniałe *horbok*.

izwor — 'źródło' z rum. *izvor* (St. Łem. II 32).

jałyna — 'las jodłowy' w łemk. i bojk. (Rud. Boj. 22).

łitowiska, bojk. *łitowyśće* — 'miejsce przebywania bydła w lecie' (Rud.
Boj. 25).

łuh — 'łęg', 'nizina nad rzeką lub potokiem, porośła drzewami lub krze-
wami'.

mosor — zob. polski *mosur*.

prował — 'dolina rzeki lub potoku' (Rud. Boj. 29), 'wąwóz, przepaść'
(Hrab., Huc. 46).

prypir — 'stroma skalista szkarpa przypierająca do góry' (Rud. Boj. 29).

strip, dop. *stropu* — 'wysunięta część góry między potokami' (Rud.
Boj. 31).

źber, dźber — 'porosły skalisty pagórek między dolinami' (Rud. Boj. 34),

żbyr — 'trudno dostępne miejsce, łąka, jałowe pastwisko, wyspa na
rzece' (Hrab. Huc. 53); por. polskie *zbyrki*.

ROZDZIAŁ 11

OBRAZ STATYSTYCZNY i jego analiza

Po szczegółowej analizie nazw miejscowych można przystąpić do wyciągnięcia wniosków historycznych i językoznawczych, które będą odpowiedzią na postawione na początku tej pracy pytania. Zorientowanie się we wzajemnych stosunkach ilościowych i chronologicznych różnych typów nazw miejscowości ułatwi nam przede wszystkim zestawienie statystyczne. Nie jest ono wolne od drobnych usterek i nie może sobie rościć pretensji do idealnej matematycznej ścisłości z powodu błędów z zakwalifikowaniem różnych osobliwych nazw do właściwego typu onomastycznego oraz ze względu na częste wątpliwości co do chronologii poszczególnych nazw: występowanie jakiejś wsi po raz pierwszy w dokumencie z wieku XV czy XVIII nie świadczy wcale, że wieś w tych właśnie wiekach została założona, że zatem taki czy inny typ nazewniczy mógł występować w XV czy XVI wieku; np. pojawienie się (wyjątkowe zresztą) nazwy patronimicznej w wieku XVI budzi poważne zastrzeżenia; możemy przypuszczać, że ta wieś ma znacznie starszy rodowód, lecz z powodu zaginięcia dawniejszych dyplomów czy spisów nie ma wcześniejszej dokumentacji — mimo to w statystyce zaliczam ją według posiadanych dokumentów. Drugą trudność przedstawiają niektóre nazwy dwuczłonowe, zwłaszcza tych wsi, które pierwotnie pojedyncze, rozdzielały się w późniejszych wiekach na dwie: Górną i Dolną, Małą i Wielką itp. Tak np. zaliczenie nazwy *Biczycę Górne*, powstałej w wieku XVII przez podział pojedynczych dotąd *Biczyc*, do typu patronimicznego, stworzyłoby fałszywą sugestię, że ta właśnie nazwa patronimiczna powstała w wieku XVII. Trzecią trudność (zresztą liczebnie niewielką) przedstawiają wsi, których nazwy zmieniają się w ciągu wieków (*Boguszówka* $\Rightarrow$ *Boguszowa* $\Rightarrow$ *Bogusza*), *Adamowa Wola*||*Adamowice* $\Rightarrow$ *Jadamwola*, *Jostowa Wola*||*Jostowa Góra* $\Rightarrow$ *Just*). Trudności wzrosną, jeśli uwzględnimy liczne pomyłki i przekręcenia pisarzy grodzkich czy katedralnych (np. Falkowa ma dwa zapisy (najwcześniejsze) „...de Falkovic“). Wobec powyższych trudności zastosowałem następujące zasady zakwalifikowania nazw wsi i przysiółków do poszczególnych typów nazewniczych:

1. Jeżeli w chwili powstania wsi (a ściślej: w chwili udokumentowania nazwy w pierwszym zapisie) wieś miała jedną nazwę, a w następnych wiekach rozdzieliła się na dwie wsi, to pod pierwszą datą zaliczam pierwotną nazwę wsi (np. do typu kulturalnego, topograficznego, dzierżawczego itp.), a w wieku, w którym zanotowano już dwie wsi powstałe z podziału, zaliczam jedną nazwę „złożoną“ (mimo że ściśle biorąc, powstały dwie nazwy, np. Biczycze Dolne i Górne¹). Jeżeli przymiotnik odróżniający dodano później, typ nazwy określa się według pierwotnej jednowyrazowej nazwy, np. *Dąbrówka* — n. topograficzna, a nie *D. Polska* (złożona). Wsie *Białą Wyżną* i *Białą Niżną*, znane od wieku XV, ale występujące długie wieki pod wspólną nazwą *Biała Oboja*, uważam za 2 wsi typu topograficznego. Również za dwie odrębne nazwy uważam *Królową Polską* i *Królową Ruską* (wsie powstałe w różnych wiekach, nie przez podział) i zaliczam je do „nazw złożonych“, a zarazem dzierżawczych.

2. W ogóle nazwy dwuczłonowe tylko wtedy wliczam do typu nazw złożonych, gdy oba człony są równie znaczące i trudno by orzec, jaki typ nazwy przeważa, np. *Walowa Góra*, *Wola Krogulecka* — lub gdy na ich sztucznie złączoną nazwę złożyły się dwie odrębne nazwy wsi — przysiółków, np. *Piaski-Drużków*. Jeśli człon wyróżniający w n. 2-członowych nie jest dla nazwy wsi istotny (*Górne*, *Dolne*, *Wielka*, *Mała* itp.) klasyfikuję je według członu utożsamiającego, tu — ważniejszego (oczywiście wyróżniając „zestawienia“ w podziale wewnętrznym w obrębie typu). Podobnie gdy oba człony składają się na jeden znaczeniowy obraz desygnatu, np. *Czarny Potok*. A więc *Czarny Potok*, *Roztoka Wielka*, *Roztoka Mała*, *Sucha Struga*, *Kamionka Wielka* — to nazwy topograficzne, *Łazy Brzyńskie*, *Porąbka Iwkowska*, *Nowa Wieś* to w mojej statystyce „nazwy złożone“ jak też wszelkie *Wole*: *Marcinkowska*, *Kurowska* itd. Również do topograficznych nazw zaliczam *Lipnicę Wielką*, a do kulturalnych *Porębę Małą* (*Lipnicy Małej* ani *Poręby Wielkiej* w *Sądeczyźnie* nie ma). Dwukrotnie liczę też — jako topograficzne nazwy: *Łososinę Górną* i *Dolną* — jako powstałe niezależnie od siebie — oraz jako dzierżawcze dwa razy — nazwy dwu naszych głównych miast: *Nowy Sącz* i *Stary Sącz* — których człon główny jest tak bardzo charakterystyczny.

3. Wobec powyższego w statystyce jako „złożone“ figurują tylko nazwy typu *Walowa Góra*, *Krasne Potockie* czy *Wola Piskulina*, gdzie oba człony są równoważne i trudno by orzec, jaki typ nazwy przeważa (dzierżawczy czy topograficzny, topograficzny względnie kulturalny — czy dzierżawczy przymiotnikowy?), czy złożone z 2 nazw odrębnych niegdyś osad: *Piaski-Drużków*, czy wreszcie wspomniane już zestawienia z przym.: *Nowa*, *Wielka*, *Mała* — powstałe przez rozdział wsi pierwotnie pojedynczej.

¹ Ale tylko w statystyce, w wykazie szczegółowym w tomie II i Biczycze Dolne, i Górne będą umieszczone oczywiście w grupie nazw patronimicznych.

4. Jeśli nazwa wsi zmieniała się w ciągu wieków, ale nieistotnie (np. z dzierżawczej zdrobniałej na nie zdrobniałą: *Stańkówka* — *Stańkowa*), do statystyki wliczam nazwę dzisiejszą; dawniejsze można by uwzględnić np. drobną cyferką w górze liczby ogólnej — niby wykładnik potęgowy; ale nie wprowadziłoby to niczego istotnego w ogólnym obrazie statystycznym, przeciwnie — zagmatwałoby go, zresztą zmiany nazw omówiono osobno; dlatego zaniechałem tego sposobu. Dawne zaś i współczesne podwójne, synonimiczne, zwykłe i przezwiskowe (np. *Miastko* = dziś *Tylicz*) uwzględniłem w „wykładniku“ po znaku oboczności||. W rubryce 7. i 12. dodaję te nazwy do ogólnej sumy. To samo dotyczy obocznych nazw przysiółków, ale tylko zupełnie różnych typów: *Podlas*||*Podlesie*||*Pod Lasem* — to tylko odmiany nazw „topograficznych“¹.

Wątpliwość też mogą budzić nazwy przysiółków należących do dwóch a nawet trzech wsi. Jeśli to niewątpliwie jeden obiekt, liczy się go za jeden (np. *Lipie* st.-sądeckie, barcickie i moszczenickie), czasem jednak pas osiedli jednego typu tak się zróżnicował swoim położeniem, a nazwę rozdzielił dodatkiem przymiotnika wskazującego, do której wsi należy, że całość trzeba uważać za kilka odrębnych jednostek nazewniczych (np. *Podlesie Posadowskie*, *P. Mogilskie* i *P. Koniuszowskie*).

Osobną uwagę należałoby poświęcić kwestii zakwalifikowania pewnych miejscowości do przysiółków lub osiedli (które w tej tablicy nie są brane pod uwagę). W razie wątpliwości o zaliczeniu decydowało położenie obiektu, wielkość, jego historia i charakterystyczny dla przysiółków lub osiedli typ nazwy: np. jeśli miejscowość była niegdyś wsią i ma nazwę „wiejską“ — zachowała charakter przysiółka, choćby dziś liczyła tylko 8—10 domów, odwrotnie, typowe osiedle — pozostaje osiedlem, choćby się rozrosło do kilkunastu domów, chyba że nabrało wyraźnie charakteru samodzielnego, większego „przysiółka“.

Wyciąganie wniosków ze statystyki przysiółków i osiedli, wprowadzającej olbrzymią ilość nazw z okresu ostatniego (zob. tabl. 4), byłoby ryzykowne i sprzeczne z samym postawieniem problemów historycznych i onomastycznych. Z tego też względu nie wziąłem tu pod uwagę kilkutysięcznej rzeszy nazw małych osiedli. Wprawdzie wiele nazw osiedli powstało znacznie wcześniej, przed rokiem 1572, niektóre nawet równocześnie z powstaniem wsi — jako nazwy ról i domostw na tych rolach zbudowanych, inne osiedla, powstałe w w. XVIII czy XIX, przejęły nieraz bardzo stare nazwy pól czy polan, na których je zbudowano, — wreszcie i same przysiółki mogły powstać już w wieku XV czy XVI (czasem jako folwarki) — ale niestety, wiemy o tym bar-

¹ Zresztą te formacje występują obocznie przede wszystkim w terenach górskich i ich stosunek procentowy uwzględniono na poprzednich tabelach — nazw górskich.

TABLICA 4

Obraz statystyczny poszczególnych typów nazw miast, wsi, dzielnic i przysiółków

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Typ onom.	okres histor. (1. zapis)	miast	wsi	+ wsi zagin.	ps., kt. były wsiami ¹	razem nazw	% ²	+ ps. zagin.	ps.	dzielnice	Suma nazw (7 + 9 + 10 + 11)	% ³
I.												
Topograficzne	do r. 1400	1	49	7 ¹	(1) + 9	68	50	—	4	—	72	
	1400—1454	—	8	1	3	12	9	—	1	—	12	
	1454—1572	1	8	1	(2) + 6	18	13	—	2	1	21	
	1572—1772	—	18	4	(1) + 13 ²	38	28	2	277 ³	76 ¹	397	
Razem		2	83	13 ¹	(4) + 31 ²	136	31,8%	2	283 ³	77 ¹	502	48,2%
II.												
Kulturalne	do r. 1400	—	10	1 ³	(1) + 6	21	43	—	—	—	21	
	1400—1454	—	7	2	1	10	20,4	1	—	—	11	
	1454—1572	—	4	1 ¹	3	9	18,3	1	—	—	10	
	1572—1772	— ¹	4	—	3 ¹	9	18,3	2	76	35 ¹	123	
Razem		— ¹	25	4 ⁴	(1) + 13 ¹	49	11,4%	4	76	35 ¹	165	15,8%
Do przeniesienia		2 ¹	108	17 ⁵	(5) + 44 ³	185	43,2 ¹ %	6	359 ³	112 ¹	667	64%

¹ Także osiedli i dzielnic. W nawiasie liczba dzia. osiedli, które niegdyś były wsiami.² Procenty w obwódkach nie są sumą z poszczególnych wieków, lecz wyrażają procent wszystkich nazw topogr., kultur., dzierz. itp. w stosunku do całości. Procenty obliczone w przybliżeniu.³ W sumie ogólnej procenty z poszcz. okresów nieaktualne wobec niemożności podania pełnej dokumentacji czasu powstania nazw przysiółków i dzielnic.

Uwaga. Mała cyferka u góry większej po znaku || oznacza oboczne, podwójne nazwy tej samej miejscowości, współczesne czy zaginione.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Typ onom.	okres histor. (1. zapis)	miast	wsi	+ wsi zagin.	ps., kt. były wsiami	razem nazw	%	+ ps. zagin.	ps.	dzielnic	Suma nazw (7+9+10+11)	%
Z przeniesienia												
		2 ¹¹	108	17 ¹¹	(5) + 44 ¹¹	185	43,2%	6	359 ¹¹	112 ¹¹	667	64%
III.												
Dzierżawcze na -ów, -owa, -in, -ina, *-jb, *-ja	do r. 1400	2	40	2	9	53	55,3	—	—	—	53	
	1400—1454	—	8	3	3	14	15	—	—	1	15	
	1454—1572	1	7	—	3	11	11,7	—	—	—	11	
	1572—1772	—	5	—	1	6	6,4	—	17	4	27	
IV.												
Dzierżawcze na -ówka, i innych typów	do r. 1400	—	3	—	—	3	3,2	—	—	—	3	
	1400—1454	—	3	—	—	3	3,7	—	—	—	3	
	1454—1572	—	1	—	(1) + —	2	2	—	—	—	2	
	1572—1772	—	1	2	—	3	3,2	4	14	6	27	
Razem dzierżawczych nazw												
		3	68	7	(1) + 16	95	22%	4	31	11	141	13,5%
V.												
Patronimiczne	do r. 1400	—	17	4	5	26	81	—	—	—	26	
	1400—1454	—	4	—	1	5	16	—	—	—	5	
	1454—1572	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	1572—1772	—	—	1	—	1	3	—	1	—	2	
Razem												
		—	21	5	6	32	7,5%	—	1	—	33	3,2%
Do przeniesienia												
		5 ¹¹	197	29 ¹¹	(6) + 66 ¹¹	312	72,7%	10	391 ¹¹	123 ¹¹	841	80,6%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Typ onom.	okres histor. (l. zapis)	miast	wsi	+ wsi zagin.	ps., kt. były wsiami	Razem nazw	%	+ ps. zagin.	ps.	dzielnic	Suma nazw (7+9+10+11)	%
Z przeniesienia												
		5 ¹	197	29 ^s	(6) + 66 ^s	312	72,7%	10	391 ^s	123 ^s	841	80,6%
VI.	do r. 1400	—	2	—	—	2	28,5	—	—	—	2	
Rodowe	1400—1454	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
(i rodzinne)	1454—1572	—	1	—	1	2	28,5	—	—	—	2	
	1572—1772	—	1 ¹	—	— ¹	3	43	1	7	1	12	
Razem		—	4 ¹	—	1 ¹	7	1,6%	1	7	1	16	1,6%
VII.	do r. 1400	1 ¹	5	2 ¹	1 ^s	14	30	—	—	—	14	
Nazwy złożone	1400—1454	—	4	—	1	5	11	—	—	—	5	
	1454—1572	—	6	— ^s	— ¹	10	21	—	—	—	10	
	1572—1772	—	11	— ¹	4 ^s	18	38	1	7	18	44	
Razem		1 ¹	26	2 ^s	6 ^s	47	11,2%	1	7	18	73	7%
VIII.	od r. 1400	1	16 ¹	1 ^s	4	28	45	1	—	—	29	
Inne typy	1400—1454	—	6	1	1	8	13	—	—	—	8	
	1454—1572	—	5	4	—	9	14,5	—	—	—	9	
	1572—1772	—	11 ^s	—	4	17	28	3	37	8	65	
Razem		1	38 ^s	6 ^s	9	62	14,5%	4	37	8	111	10,7%
Suma ogólna		7 ^s	265 ^s	37 ^s	(6) + 82 ¹⁰	428	100%	16	442 ^s	150 ^s	1041	100%

Objaśnienia do tablicy 4.

Podział na epoki stosuję przyjęty ostatnio przez historyków, z tym, że okres „rozdrobnienia feudalnego“ (do r. 1320) i „okres monarchii feudalnej“ (do r. 1400) łączę w statystyce w jeden, bo dla obrazu nazewnictwa wyróżnianie ich jest zbędne: przed rokiem 1320 ilość zapisanych nazw jest znikoma, z drugiej strony wsie zapisane w I połowie XIV wieku przeważnie powstały znacznie wcześniej; II epoka to wobec tego „okres monarchii stanowej“ — 1401—1454; w praktyce do tego okresu zaliczam wsie z wszystkich zapisów LB Długosza, a więc sięgające po rok 1470 czy 1478 (Ingłot ustala II tom LB na lata 1477—78, zob.: Stan i uposażenie biskupstwa krakowskiego w połowie XV wieku, Lwów 1925); III — okres demokracji szlacheckiej od 1454—1572; IV — „okres oligarchii magnackiej“ — do r. 1772. tu też zostały zaliczone nieliczne wsie powstałe później.

Procenty w ramkach nie są sumą procentów z poszczególnych okresów, lecz wyrażają procent nazw poszczególnych typów w stosunku do całości, np. nazwy topograficzne stanowią 31,8%, względnie 48,2% (łącznie z przysiółkami i dzielnicami) wszystkich nazw.

TABLICA 5

Stosunek poszcz. typów nazw wsi do siebie według czasu ich powstania

Okres	N. topogr.		N. kultural.		N. dzierz.		N. patron.		N. rodowe i rodzinne		Inne		Suma	%
	Suma	%	Suma	%	Suma	%	Suma	%	Suma	%	Suma	%		
do r. 1400	68	32	21	10	56	26	26	12	2	1	42	19	215	50%
1400—1454	12	21	10	18	17	30	5	9	—	—	13	22	57	14%
1454—1572	18	30	9	15	13	21	—	—	2	3	19	30	61	14%
1572—1772	38	40	9	9,5	9	9,5	1	1	3	3	35	37	95	22%
	136	32%	49	11,5%	95	22%	32	7,5%	7	1,5%	109	25,5%	428	100%

U w a g a: Procenty obliczane są w stosunku do ogólnej liczby nazw w danym okresie; stosunek procentowy do wszystkich nazw danego typu podano na tabl. 4. Tu więc 32% w nazwach topograficznych oznacza, że w okresie do r. 1400 68 nazw stanowi 32% wszystkich nazw tego okresu. Natomiast na tablicy 4 odczytamy, że w tym okresie powstało 50% nazw topograficznych w ogóle. Procenty zaokrąglone do 0,5%.

dzo niewiele. W „rejestrach poborowych“ nie uwzględniano z zasady folwarków, traktując je łącznie z wsią, do której należały, jeśli więc jakaś nazwa pola, polany, młynu czy folwarku nie dostała się do akt grodzkich czy kościelnych dzięki jakiejś transakcji prawnej w rodzaju kupna i sprzedaży, oblatowania w grodzie testamentu lub też wskutek sporu sądowego — to nazwa ta wypływa dopiero w wieku XIX, gdy zaczęto wykreślać plany katastralne całej „Galicji“, lub też z prywatnej inicjatywy urzędników, dokonujących spisu przysiółków¹. Wydaje mi się jednak, że wgłębienie się w powyżej przedstawione zestawienie statystyczne wykaże, iż jednak decydujące są dla nas przede wszystkim nazwy wsi i tych przysiółków, które były samodzielnymi wsiami, oraz że ten obraz pozwoli nam wyciągnąć mniej lub więcej pewne wnioski.

Przed wszystkim nasuwa się chęć porównania naszych stosunków nazewniczych z wynikami badań, już dawniej przeprowadzonych przez onomastów i geografów na innych lub też na szerszych terenach. Sprawą tą zajmował się J. Staszewski w dziele „Nazwy geograficzne na obszarze Polski“². Obraz statystyczny, przedstawiony przez Staszewskiego, na ogół dość jest bliski pełnemu obrazowi, który przedstawia niniejsza praca. Według Staszewskiego powiat nowosądecki ma najwięcej nazw fizjograficznych [= topograficznych] w stosunku do innych powiatów.

powiaty:	krakowski	n-sądecki	niski	sochaczewski	sokołowski
Nazwy fizjograficzne	21%	40%	38%	19%	33%
Nazwy gospodarcze	13%	10%	20%	19%	18%
Nazwy odosobnione	66%	50%	42%	62%	49%

¹ Zresztą z wielu błędami, por. Bigo... Można by wprawdzie przestudiować wszystkie dostępne akta i kroniki („libri memorabilium“) wszystkich parafii Sądeczyzny — i wtedy historyczny materiał onomastyczny jeszcze by się powiększył, ale tego rodzaju studia przekroczyłyby możliwości techniczne i czasowe autora. Dotarłem jednak do kilku najciekawszych historycznie źródeł i wyłowilem stamtąd pewną ilość szczegółów onomastycznych. Materiał ten przeważnie jednak poucza nas, że np. w XVI wieku poszczególne gospodarstwa, zagrody, pola nie miały przeważnie własnych nazw, lecz w aktach posługiwano się nazwiskami właścicieli, np. w „Księgach sądowych klucza łąckiego“ (Vetulani) czytamy m. in.: „vendidit (...) agrum in Zarzecze, iacentem inter Klimkowa et Urbani partibus“ (s. 36); „iacente inter agros Bluszczeck et Zazieblo partibus“ (s. 50); „... inter Biały et Znojek partibus“ (41), znacznie rzadziej: „... agrum cognominantem Radowa“ (s. 40) czy „... unum iugerum agri (...) nominatum Pod Grodziskiem“ (s. 50) — wszystkie przykłady z połowy XVI wieku.

² Na s. 111.

Obraz ten nie odbiega zbyt daleko od obrazu, jaki daje pełna statystyka tej pracy, wykazująca wprowadzić tylko 32% nazw topograficznych wiejskich, ale aż 48% (502 na 1041) łącznie z nazwami przysiółków)¹, 10 procentom nazw kulturalnych (= u Staszewskiego „gospodarczych“) odpowiada u mnie 11,4% nazw wsi i 15,8% łącznie z przysiółkami. Ale dokładnej odpowiedniości być nie może, skoro Staszewski uwzględnił tylko wsi współcześnie istniejące, a przy tym zastosował nieco inny podział nazw (na 3 typy), wreszcie skóro daje statystykę powiatów, gdy moje badania obejmują Sądeczynę w szerszym znaczeniu i zasięgu.

Druga sprawa to geograficzne rozmieszczenie poszczególnych typów oraz ich współzależność od terenu, gleby itp. Chodzi tu przede wszystkim o 3 główne typy: topograficzny, patronimiczny i dzierżawczy. Poza omówionymi już nazwami topograficznymi, które rozsypane są po całym obszarze, ale wykazują nieco większe nasilenie w górach², nazwy patronimiczne występują u Staszewskiego (op. cit., s. 115) „głównie w pd.-zachodniej Polsce (w Małopolsce i na Śląsku pod wpływem czeskim), a nawet przeważają — i występują przeważnie na glebach lessowych, gdzie gospodarstwo rolne najpierw zaczęło się uintensywniać (poza lessy, ku południowi, w Karpaty, osadnictwo poczęło się posuwać dosyć późno. Na górskich glebach Karpat *-ice* występuje bardzo rzadko“ (ibid.). Otóż materiał sądecki tylko częściowo potwierdza tezy Staszewskiego. Na terenie Sądeczyny występują ogółem 32 nazwy patronimiczne, co stanowi 7,5% nazw wsi, z czego na tereny górskie Karpat przypadają istotnie tylko 2 nazwy (ew. 4, bo trudno czasem zakwalifikować wieś, której część mieści się w dolinie Dunajca, a część na stokach górskich), ale 25 nazw występuje już w XIII, ew. XIV wieku. Wszystkie nazwy na *-ice* skupiły się istotnie na glebach żyzniejszych w centrum Kotliny Sądeckiej (oczywiście o lessach nie ma mowy) i w północnej Sądeczynie, ale wyłącznie w dolinie Dunajca i w dolnym biegu jego dopływów: Łoscsiny, Smolnika, Popradu i Kamienicy — oraz na pobliskich wzgórzach (o żyzniejszej glebie). Ilustruje ich zasięg dość wyraźnie mapka nr 6. To rozmieszczenie nazw patronimicznych oraz dzierżawczych, rozrzuconych bezładnie po całym terenie i dosyć licznych (98 = 24,2% ogółu nazw wsi), pokrywa się raczej z obserwacjami Potkańskiego³: „Nazwy patronimiczne (na *-ice*) trzymają się biegu wód, występują gniazdowo,

¹ Ale np. na Wyżynie Kielecko-Sandomierskiej występuje też dość znaczny %, bo 30 nazw topograficznych i 18% kulturalnych (por. M. Kamińska, O nazwach..., s. 261).

² Mowa ciągle o wsiach i przysiółkach, ale i nazwy osiedli górskich wykazują 31,5% nazw topograficznych — por. tabl. 1 na s. 58—59.

³ K. Potkański, Studia nad średniowiecznym osadnictwem Polski — rozmieszczenie osad na obszarze Małopolski, SPAU XI, s. 8—9.

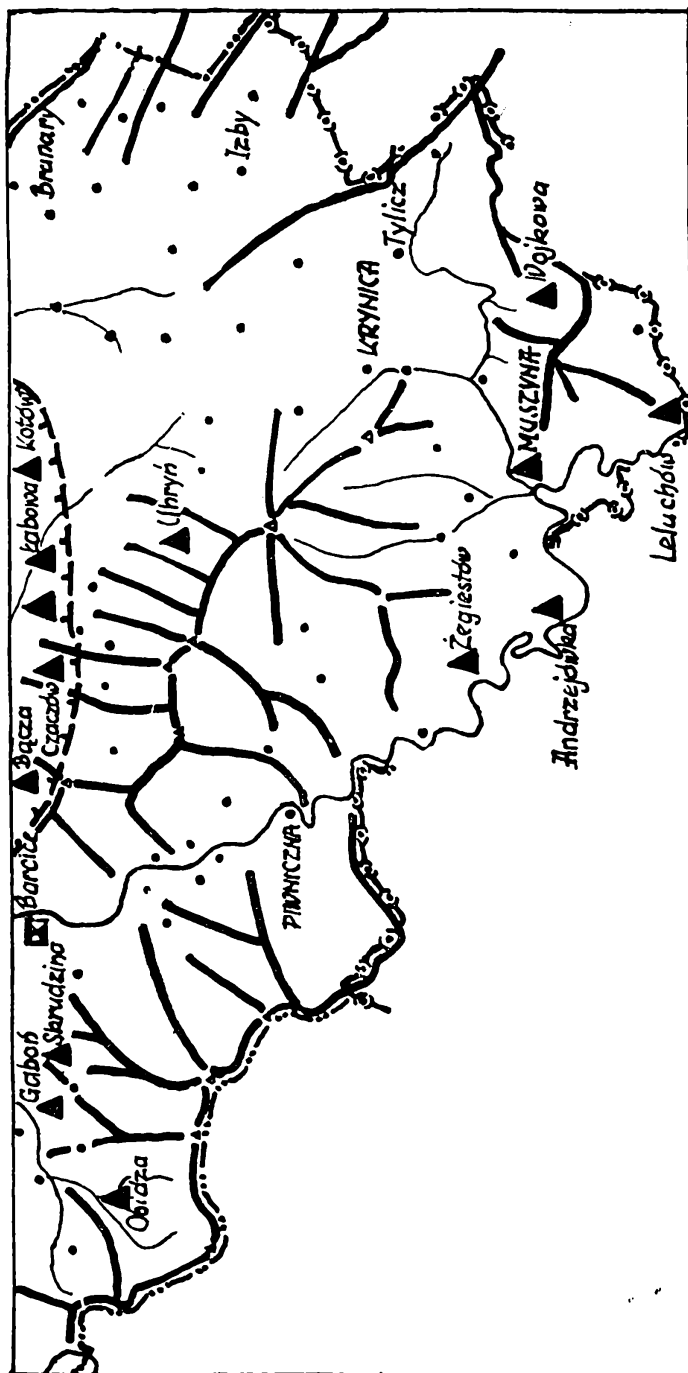
tj. po kilka lub kilkanaście razem, bardzo często nad górnym biegiem dopływów Wisły lub w pobliżu ich źródeł". Są to okolice, najgęściej zaludnione już w czasach przedhistorycznych i najżyźniejsze. Natomiast dzierżawcze, rozsiane po całym obszarze Małopolski, pomieszczone są z dość licznymi osadami o nazwach fizjograficznych. Objaśnia Potkański te dwa typy: „... na żyźniejszych gruntach ludzie osadzali się bardziej masowo, silniej rozrastali, utrzymywali większe związki, np. rodowe". Do trzebieńia puszczy przystępowano pojedynczo, tworzone związki raczej rodzinne. Ale wszystkie te trzy kategorie powstawały równocześnie. Z tego wynikałoby: 1. zarówno nazwy patronimiczne, jak dzierżawcze (nie mówiąc już o topograficznych) są bardzo stare, sięgają czasów wymykających się spod kontroli historyczno-językoznawczej (przed wiekiem XIII); 2. nazwę patronimiczną nadawano wsi wtedy, gdy zasadzca przychodził w teren przyszłej wsi z gromadą poddanych czy krewniaków (którzy się wołali jego imieniem „odojcowskim“), karczował z nimi las i budował wieś raczej nie na zasadzie przywileju lokacyjnego. Wszystkie znane nam przywileje lokacyjne dla tego typu wsi są późniejsze, niekiedy wspominają wyraźnie o już istniejącej wsi danej nazwy, której początek i pochodzenie gubi się w pomroce wieków) (np. *Naszacowice*, dawniej *Nosaczowice*, z dokumentem lokacyjnym z r. 1303 — pojawiają w aktach już w r. 1280 jako dawno istniejąca wieś; podobnie i *Sącz*, którego twórca Sądek zupełnie nie znany). Żadna z wsi łanowych nie ma nazwy patronimicznej; 3. wsi o nazwie typu dzierżawczego mogą być równie stare, ale zostały założone bądź na zasadzie przywileju lokacyjnego jako wsi łanowe, bądź w inny sposób, założone przez mniejszą grupę ludzi, może nawet przez jedną rodzinę; nazwy *-ów*, *-owa*, *-in*, *-ina* mogły powstać później, nawet jako pamiątkowe, albo jako odbicie już dawniej istniejących nazw (np. *Ptaszkowa* — o czym wspomina dokument lokacyjny z r. 1348). Okazuje się więc, że spostrzeżenia Potkańskiego co do północnej Małopolski stosują się w pełni do Sądeczyzny.

Czy można odpowiedzieć — jak chciałby Staszewski — na podstawie materiału z Sądeczyzny, o ile wiąże się typ nazewniczy (np. z przyrost. *-ice*) z kształtami wsi? Odpowiedź dosyć trudna, bo — jak wiadomo — z biegiem lat pierwotny kształt wielu wsi zacierał się przez bezładną rozbudowę i inne zmiany, o czym już była mowa. Mimo wszystko można wskazać pewne związki: na 27 wsi typu patronimicznego (21 + 6 dzisiejszych przysiółków, bo nie mogę mówić o 5 wsiach zagubionych) — 15 reprezentuje typ wsi skupionej, 8 — rozprószonej, 1 — łańcuchówki i 3 — ulicówki¹. Natomiast z 84 wsi typu „dzierżawczego“ (bez miast i bez zagi-

¹ Podział też dosyć względny, bo wieś w chwili założenia skupiona, mogła stać się z biegiem czasu rozprószoną, osiedlową.

Skróty nazw wsi

B.	— Bącza
Bal.	— Bałażówka
Bart.	— Bartkowa
Bg.	— Biegonice
Biel.	— Bielowice
+C.	— +Ciechosławice
Flk.	— Falkowa
Fryc.	— Frycowa
Gb.	— Gaboń
Golk.	— Gólkowice
H	— Habalina
Jak.	— Jakubkowice
Jan.	— Januszowa
Jur.	— Juraszowa
+K.	— +Kosowice
Kb.	— Kobyliczyna
Kl.	— Klimkówka
Kn.	— Kunina
Lb.	— Librantowa
Mc.	— Maciejowa
Mich.	— Michalczowa
N.	— Nawojowa
Nasz.	— Naszacowice
Ns.	— Niskowa
Nśc.	— Naściszowa
+P.	— +Piestrzyce
Pop.	— Popowice
Pop.	— Popardowa
Ptk.	— Piątkowa
R.	— Roszkowice
Rb.	— Rąbkowa
Rd.	— Radałowice
Roj.	— Rojówka
Skr.	— Skrudzina
Słw.	— Słowikowa
Szym.	— Szymanowice
Tab.	— Tabaszowa
Tg.	— Tegoborze
Ujan.	— Ujanowice
W.G.	— Walowa Góra
Wgl.	— Wyglanowice
Witow.	— Witowice
+Wr.	— +Wróblowice
Wron.	— Wronowice
Wtr.	— Wiatrowice
Znam.	— Znamirowice
Żb.	— Żbikowice
Żel. Wka	— Żelaźnikowa W-ka

Nr 7. Rozmieszczenie nazw wsi i przysiółków w południowej Ślączyźnie

Objaśnienia do mapek nr 6 i 7

wś	ps.	
		nazwy patronimiczne
		„ dzierżawcze na -ów, -owa, -in, -ina, *-ja
		„ „ na ówka i innych typów
		zestawienia z jednym członem dzierżawczym
		linia zasięgu nazw patronimicznych
		granica obszaru z dużym nasileniem n. dzierżawczych
		„ Sądeczyzny
		„ Państwa
		grzbiety górskie
+.	lub +K.	zaginione wsie lub zaginione nazwy wsi
•		nazwy wsi i przysiółków innych typów

nionych) wyróżnimy około 30 łaćuchówek¹, 20 rozprószonych, reszta, typu mieszanego i skupionego (ulicówek brak). Inne typy nazewnicze nie odgrywają tu roli. A więc poniekąd potwierdzałoby to poprzednie wywody: wsie łańcowe, zakładane na zasadzie przywileju, budowane jako osiedlowe łańcuchówki, otrzymuje nazwy dzierżawcze (o ile nie topograficzne), wsie dzikie, osadzone większą grupą, mające kształt „skupiony” — otrzymują nazwy patronimiczne, wsie skupione, rozrastające się w rozprószone osiedla — mają nazwy dzierżawcze; ale dzierżawcze mogły być też wsiami łańcowymi.

Do jakich jeszcze wniosków historycznych może doprowadzić analiza zestawienia statystycznego? Nawet pobieżny rzut oka na nie pouczy nas, że trudno wyszukać ścisły związek między czasem, tj. poszczególnymi okresami osadnictwa, a poszczególnymi typami nazewniczymi. Wyszłoby to na jaw również, gdybyśmy na załączonych mapkach Sądeczyzny (nr 6 i 7) uwidocznili kolorami czas powstania (=pierwszego zapisu) poszczególnych wsi i przysiółków. Okazałoby się wtedy, że chociaż główna najstarsza (znana nam) fala osadnicza posuwała się wyraźnie z północy na południe doliną Dunajca i Popradu oraz niektórych większych strumieni, to jednak najstarsi osadnicy nie cofali się i przed najbardziej zapadłymi kątami czy odległymi wzgórzami. Pozostaje to w związku z tym, że określony przeze mnie jako najstarszy okres osadnictwa (po XIV wiek) mieści w sobie kilka warstw — najstarszą, sięgającą zapewne wieku IX i X, i różne późniejsze, a w związku z tym różne typy osadnicze i różne typy nazewnicze. I tak mamy w tym I okresie 32% nazw topogr.,

¹ Oczywiście niektóre bardzo zniekształcone przez późniejszą rozbudowę.

10% kulturalnych, 26% dzierżawczych, 12% patronimicznych i 20% pozostałych typów. Odpowiadałoby to mniej więcej stosunkom omówionym poprzednio. Natomiast w okresach II i III (do r. 1454 i 1572) maleje ilość nazw patronimicznych (5—9% oraz zero), a wahają się w procentowym stosunku nazwy dzierżawcze (30% i 21%). Te nowe, XV- i XVI-wieczne wsie występują raczej na peryferiach, wyjątkowo w dolinach rzek. Jedynie okres XVI-wiecznej kolonizacji wołosko-ruskiej, wykazujący przeważnie nazwy topograficzne, zajmuje mniej więcej zwarty obszar pd-wschodni.

W rezultacie trzeba przyznać, że nazwy topograficzne, zawsze najliczniejsze, występują w Sąd. we wszystkich okresach, i to nie tylko w nazwach wsi, ale też przysiółków i osiedli, które — najpóźniej powstałe ¹ — przejmują często nazwy topograficzne pól, polan, łąk. Nazwy dzierżawcze występują najliczniej w okresie najdawniejszym, utrzymując się z rzadka do ostatnich czasów ². Nazwy patronimiczne, również najliczniejsze w epoce najstarszej, giną prawie zupełnie w wieku XV/XVI — co jasne. Powstawaniu bowiem nowych wsi w wiekach XVII i XVIII przez rozrost starych czy usamodzielnienie się folwarków i przysiółków (?) towarzyszą już tylko nazwy topograficzne, kulturalne, rzadziej dzierżawcze i innych typów.

¹ Z wyj. starych osiedli — ról, które mają nazwy dzierżawcze na *-ówka*.

² I znów: nowe osiedla otrzymują często nazwy dzierż. na *-ówka*.

PODSUMOWANIE

I. Wnioski geograficzno-historyczne

1. Struktura nazewnicza wszelkich obiektów mieszkalnych Sądeczyzny skłania do wyróżnienia — niezupełnie zgodnych z dotychczasowym podziałem geograficznym — następujących rodzajów zgrupowań domów (osiedli, miejscowości): *miast* i *wsi* (jeden typ nazewniczny), *dzielnie* miast i wsi (tj. części zwartego obszaru tychże), *przysiółków* (większego skupienia domów, oddzielnego od głównego trzonu wsi) i *osiedli* (łącznie z poszczególnymi gospodarstwami mającymi własne nazwy). Cechy językowe poszczególnych grup będą zestawione osobno.

2. Ukształtowanie terenu i gatunek gleby pozostaje w pewnym związku z typami nazw i ich rozmieszczeniem w terenie, a nawet z kształtami wsi: nazwy topograficzne wykazują większe nasilenie w górach, nazwy patronimiczne skupiają się w centrum Kotliny Sądeckiej, w dclinie Dunajca i w dclnym biegu jego dopływów, na żyzniejszych glebach, występują gniazdowo (w okolicach najgęściej zaludnionych już w czasach przedhistorycznych) i mają przeważnie kształty wsi skupionych. Natomiast wsi o nazwach dzierżawczych są również bardzo stare, wykazują głównie typy wsi łańowych (łańcuchówek) i rozprószonych, rzadziej inne typy, a są rozsiane po całym terenie Sądeczyzny.

3. Materiał nazewniczny Sądeczyzny nie upoważnia do wyciągania zbyt daleko idących wniosków co do chronologii poszczególnych typów onomastycznych i związanych z tymi typami ruchów osadniczych. Można jednak ogólnikowo stwierdzić, że nazwy typu topograficznego (zarówno wsi, jak przysiółków i osiedli oraz nazwy terenowe) najliczniejsze — są zarazem najstarszymi nazwami, ale utrzymują swoją przewagę także w najmłodszym nazewnictwie, przerzucając się z nazw terenowych na nazwy miejscowości.

Drugą warstwę nazewniczną, również bardzo starą (z XII lub początków XIII wieku) stanowią nazwy patronimiczne. Trzecią — równie starą,

ale trwającą dłużej, bo niemal do naszych czasów — są nazwy dzierżawcze, które powstawały często na miejscu dawnej nazwy topograficznej lub też tworzone były bezpośrednio przy powstawaniu nowego obiektu.

4. Zarówno charakter nazw miejscowych, jak brak wszelkich wiadomości o osobach, od których imienia czy przezwiska nazywano wieś — świadczy o uprawianiu na terenie Sądeczyny na szeroką skalę osadnictwa „dzikiego“ bez przywilejów lokacyjnych, a zarazem odsuwają w daleką przeszłość przedhistoryczną czy wczesnohistoryczną powstanie wielu wsi (i grodów), które zbudowano na wiele lat przed pojawieniem się w dokumentach pierwszej o nich wzmianki.

5. Rozmieszczenie w terenie różnych wsi oraz różnych typów nazewnictwa w zasadzie nie przeczy przyjętym dotychczas przez historyków teoriom o kierunkach ekspansji osadniczej, posuwającej się z północy (od Sandomierskiego) w górę dolin Dunajca i Popradu, ale równocześnie wskazuje na bardzo wczesne zaludnianie także odległych wzgórz, wąwozów i bocznych dolinek. Nazewnictwo Sądeczyny ani nie potwierdza, ani nie zaprzecza ostatnio wysuniętym tezom historyków o jednokierunkowej ekspansji z wykluczeniem szlaku krakowskiego. (W pewnej mierze podtrzymywałoby to twierdzenie stosunkowo rzadkie i późne zaludnienie wschodniej części pow. limanowskiego, czyli pn-zachodnich krańców Sądeczyny; ale to już sprawa historyka, a nie onomasty.)

6. Analiza materiału nazewniczego terenów połemkowych w pełni potwierdza spostrzeżenia Stiebera i Pieradzkiej o pierwotnej polskości znacznej części wsi z tego terenu, na które kolonizacja wołosko-ruska nałożyła tylko nową warstwę ludności. Obok tego XVI-wieczne migracje wołoskie i celowa kolonizacja spowodowały także powstanie w pd-wschodnim kącie Sądeczyny kilkunastu nowych wsi o nowych nazwach i nowej, napływowej ze wschodu ludności.

II. Wnioski językoznawcze (onomastyczne)

1. Wyróżnione w aspekcie geograficznym *wsie (z miastami)*, *dzielnice*, *przysiółki* i *osiedla* mają swoje odrębne cechy językowe, swoje odrębne struktury onomastyczne. W szczególności:

a) Wsie i przysiółki pozwalają urabiać od swych nazw przymiotniki i nazwy mieszkańców: Brzezna — *brzeziński* (*bżeżńskie pola*) — *brzeżniaki*, *brzeżniarki*, Litacz — *litacki* — *litacák*, *litacanka*, Wola Brzezińska — *wolański* — *wolaki*, *wolanki*. Natomiast osiedla, np. *Prusówka* czy *Pod Wardężynami* nie tworzą ani nazw mieszkańców, ani — na ogół — przymiotników, chyba że nazwa osiedla jest nazwą pola lub osiedle nabiera charakteru przysiółka. Czasami nazwy mieszkańców mogą też tworzyć dzielnice: *dolaki* — z „Dołu“ wsi.

b) Nazwy wsi przedstawiają typy ustalone przez prof. Taszyckiego (Sł. n. mc. 45—54), natomiast nie ma w Sądceżyźnie nazw wsi, nadawanych wyłącznie osiedlom, a więc opisanych w rozdziale 4, (s. 53 nn.) typów 1 a, b, c: *Żywczaki*, *Śmigowskie*, *Do Porębskich*, *Do Wawrzka*, 2b: *Kowalówki*, wreszcie przymiotnikowych typu *Żeniowska*. Przymiotnikowe nijakie trafiają się: *Głębokie*, *Składziste*, ale nigdy od nazwiska osoby, jak np. w nazwie osiedla *Witkowskie*. Wreszcie nie do pomyślenia jako nazwy wsi są wyrażenia przyimkowe typu *Za Górą*, *Pod Lasem* czy *Do Wawrzka*. Pochodzi to stąd, że nazwy osiedli są bardziej płynne, używane przeważnie tylko w potocznej mowie, stąd możemy w nich obserwować żywe procesy współistnienia różnych typów, substantywizacji tworów syntaktycznych, a wreszcie przekształcania się wyrażen przyimkowych w twory rzeczownikowe, co już szczegółowo omówiono. Natomiast nazwa wsi musi mieć ustaloną, skostniałą i gramatycznie ścisłą formę.

c) Osiedla nie tworzą zupełnie nazw patronimicznych na *-ice*, *-owice*, *-owce*, ani służebnych, ani etnicznych, ani rodowych, zamiast których występują w tej samej formie nazwy „rodzinne“. Bardzo rzadkie są nazwy dzierżawcze na *-owa*, *-ów*, tak pospolite w nazwach wsi.

d) Przysiółki, które mogą posiadać zarówno cechy wsi, jak osiedli, mają też całe bogactwo nazw, a więc typowe dla wsi patronimiczne i dzierżawcze, jak i inne typowe dla osiedli, jak wreszcie pospolite dla wszystkich trzech grup nazwy topograficzne typu *Zalesie*, *Lipie* (i ‘wieś’, i ‘przysiółek’ i ‘osiedle’ czy ‘pole’). Zupełnie wyjątkowe są natomiast tak częste dla osiedli nazwy dzierżawcze na *-ówka*: *Jachłówka*. Brak dla przysiółków nazw rodzinnych typu *Do Porębskich*, bardzo rzadkie, niemal wyjątkowe, wyrażenia przyimkowe: *Za Górą*; jest takich nazw przysiółków 22, ale z tych 10 to starsze formy oboczne do nowszych prefiksalnie-sufiksalnych czy prefiksalnych (*Za Górą*||*Zagórze*, *Za Lasem*||*Zalas*); pozostaje więc 12 takich osobliwych nazw, z których można by jeszcze skreślić kilka jako nazwy raczej osiedlowe.

2. Brak nazw wsi etnicznych¹, zaledwie 2 są nazwy służebne i 3 pewne rodowe (oraz 3 „rodzinne“). Najpopularniejszy typ to nazwy topograficzne, występujące zarówno w nazwach wsi, przysiółków, dzielnic, osiedli, jak i terenowych. We wszystkich typach pospolite są też nazwy kulturalne.

3. Nazwy dzielnice wsi i miast są dwojaki: albo uwzględniają tylko położenie części wsi (*Góra — Dół*, (wieś) *Górna* i *Dolna*, *Koniec*, *Wyżni* i *Niżni Koniec*), albo mają charakter topograficzny czy kulturalny (rzadziej innych typów) i są identyczne pod względem budowy z nazwami przysiółków (*Wólki*, *Podgórze*, *Kwartale* itp.).

¹ Mogłyby być 2: *Chruślice* ‘mieszkający w chrustach’ czy też ‘na wzgórzach’ (stp. — *krosta*) — oraz *Siedlce* — ale obie muszą być wliczone do dwuznacznych (pierwsza — ewent. patronimiczna, druga — rodzinna nazwa).

4. Różne rozczłonkowanie terenowe osiedli i przysiółków spowodowało rozmaite kształtowanie się ich nazw. Trudności terenowe, rozbieżności wsi na wiele osiedli górskich — wysunęły nazwę osiedla na bardziej czołowe miejsce, podczas gdy nazwy osiedli w terenie otwartym odgrywały mniejszą rolę. W podgórskich terenach powstają nazwy przysiółków, które w głębi gór są raczej nazwami osiedli (*Podlesie, Zagórze*). W górach nazwy przysiółków mniej są używane niż nazwy osiedli (wyraz *osiedle* jednak przeważnie nie jest znany, 'osiedla' nazywają się *przysiółkami*).

5. W związku z tym występuje silne zróżnicowanie terenowe w nazewnictwie miejscowości: bogactwu osiedli w górach (do 90 nazw osiedlowych w jednej wsi) przy prawie zupełnym braku nazw przysiółków przeciwstawia się ubóstwo nazewnictwa północnego pogórza: znikoma ilość odrębnie się nazywających osiedli, brak lub mała ilość samodzielnych przysiółków. Po środku stoją wsi centrum Sądeczyny (Kotliny i pogórza) z rozbudowanymi dużymi przysiółkami i luźnymi osiedlami, ewentualnie z budową wielopiętrową (przysiółki posiadają mniejsze przysiółki, a te — własne osiedla).

6. Nazewnictwo osiedli górskich wyróżnia się wybitnie od nazewnictwa pogórza i dolin. W górach przeważają — obok topograficznych — nazwy dzierżawcze na *-ówka* oraz „rodzinne” typu *Żywaczki* (m. l. mn.), typu przymiotnikowego *Łomnickie (do-ich)*, a zwłaszcza wyrażenia przyimkowe typu *Do Wawrzka, U Więcka*.

7. Na całym terenie bardzo pospolite są nazwy topograficzne prefiksalne (*Podlas, Zagóra*) i prefiksально-sufiksalne (*Podlesie, Zagórze*), a bardzo często równoległe z nimi lub wyłącznie wyrażenia przyimkowe typu *Pod Lasem, Za Górą*, te ostatnie prawie wyłącznie jako nazwy osiedli (czy ew. terenowe), wyjątkowo jako nazwy przysiółków. Wyrażenia te przedstawiają żywy, dokonujący się w tej chwili proces substantywizacji wyrażen przyimkowych, przekształcania się żywych jeszcze wyrażen syntaktycznych (*mieszka za Górą, idzie zza Lasu*) w zniemchomiałe twórczo o funkcji i znaczeniu rzeczownika (*Za Górą to jest osiedle, to jest Za Lasem*), skąd krok już tylko do derywowanych rzeczowników *Zagóra, Zalas* („derywacja fleksyjna”).

8. Istnieje wyraźny, silny związek między nazwami terenowymi a osiedlowymi: osiedle czy przysiółek, zbudowany na pewnej formie terenowej, przejmuje jej nazwę, czy to w formie wyrażenia przyimkowego (*dział — Na Dziale*), czy bez żadnych zmian (*dział 'grzbiet wzgórza'* i *Dział 'jego nazwa'* $\Rightarrow$ *Dział 'osiedle'*). Podobnie zmieniają swe znaczenie przymiotnikowe nazwy terenowe i inne: *Niemcowa* (polana) $\Rightarrow$ *Niemcowa 'osiedle, przysiółek'*. *Trześniowy Groń* — dziś już raczej 'osiedle'. O ile osiedle się rozbudowało, wchłonęło często nazwę terenową, która jako nazwa pola, polany itp. podporządkowała się nazwie osiedla lub zanikła zupełnie.

9. W związku z powyższym należy ująć jako osobną grupę nazewniczą nazwy dawnych *ról* (*lanów*), które w 5 wsiach pow. sądeckiego (Kamionka Wielka, Ptaszkowa, obie Królowe i Bogusza), w 1 wsi brzeskiego (Iwkowa) i 1 gorlickiego (Gródek) zachowały się jako nazwy pól, tj. obszaru dawnych łąnów, oraz jako nazwy zbudowanych na ich terenie osiedli — i to zarówno starych, pierwotnych, w dolinie nad drogą, jak i ewent. później zbudowanych domów w odleglejszych punktach *roli*. Nazwy te mają najczęściej formę dzierżawczą na *-ówka*, rzadziej na *-owa*, *-ina*, *-wska*, nij. na *-e* lub topograficzne, zupełnie wyjątkowo (tylko w Iwkowej) nij. na *-owo*, przekształcone z dzierżawczych na *-owa* (lub w Gródku utworzone bezpośrednio w r. nij. — ale tylko jako nazwa pól „rolowych“).

10. Podobnie jak nazwy miejscowości — i nazwy terenowe wykazują duże zróżnicowanie geograficzne: bogactwu nazw leśnych i górskich, polan i wąwozów w Karpatach — odpowiada bardziej rozwinięte nazewnictwo pól w Kotlinie Sądeckiej i zupełne ubóstwo nazw terenowych na północnym pogórzu.

11. Również i nazwy potoków o wiele liczniejsze są w górskiej części Sądeczyzny niż na środkowym i północnym pogórzu; związane to jest z bogatą rzeźbą terenu górskiego oraz ze stosunkami gospodarczymi — znaczeniem wody dla budowanych nad potokami osiedli. Nazwy potoków są najczęściej również nazwami wąwozów, a także zalegających ich zbocza lasów. Na ogół nazewnictwo wodne jest znacznie uboższe od terenowego: są okolice, w których potoki otrzymały nazwy od wsi lub właściciela terenu, przez który przepływają (*Niskowianka*, *Szymanowianka*, *Motykowski Potok*), albo są określane ogólną nazwą *Rzeka*.

Nazwy źródeł pojawiają się wyjątkowo.

12. Wiele nazw wsi, przysiółków i osiedli uległo w ciągu wieków różnym przekształceniom, niekiedy zupełnie zmieniającym ich brzmienie i budowę słowotwórczą. Oprócz oczywistych przekreśceń w zapisach można wśród tych zmian wyróżnić: fonetyczne, słowotwórcze (zmiana rodzaju, liczby, deklinacji, pomieszanie liczb, zmiany formacji słowotwórczej, opuszczenie lub dodanie drugiego członu zestawienia), zmiany wskutek „etymologii ludowej“, zmiany leksykalno-słowotwórcze, leksykalne i syntaktyczno-słowotwórcze.

Najmniejszym zmianom ulegają nazwy pól, lasów, a zwłaszcza gór i wód — zwykle niezmiennie od czasu pierwszych osadników.

13. Nazewnictwo Sądeczyzny odbija bardzo wyraziście zjawiska gwarowe, zwłaszcza cały niemal system fonetyczny i fonologiczny, dosyć dużo zjawisk słowotwórczych, a nawet fleksyjne i składniowe. W nazwach miejscowych odbijają się dosyć wyraźnie (drobne zresztą) różnice trzech gwar: pn-sądeckiej, pd-wschodniosądeckiej i podegrodzkiej (pd.-zachod-

niej). Nawet tam, gdzie świadomie zaciera się w nazwach urzędowych brzmienie gwarowe, można bez większego trudu dotrzeć do jego ludowej formy, którą stosują samorzutnie starsi informatorzy. Świadczy to o wielkiej żywotności gwar sądeckich i silnym poczuciu tradycji językowej, przeciwstawiającej się niwelującemu wpływowi żargonu miejskiego czy dialektu kulturalnego.

Z osobliwości słowotwórczych warto wymienić obcy na tym terenie, a kilkakrotnie się powtarzający przyrostek dzierzawczy — *-izna* (*Podoszczyzna*). O jego obcości świadczy przekształcenie dawniej zapisanych form na inny typ (*Czahorszczyzna* $\Rightarrow$ *Czachurówka*). Drugim, zupełnie wyjątkowym, jest przyrostek *-ino* w nazwie kilku pól w południowej części powiatu brzeskiego i przyr. rzecz. nij. *-owo* w nazwach ról (łącznie z osiedlami) w Iwkowej brzeskiej.

14. Bardzo dużą rolę w nazewnictwie miejscowym Sądeczyny — podobnie jak w całej Słowiańszczyźnie — odgrywają wyrazy pospolite, przede wszystkim rzeczowniki, mniej przymiotniki, służące do tworzenia nazw miejscowych. Wśród nich wyróżnimy: a) apelatywy występujące jako pospolite także w gwarach sądeckich (*brzyzek, deprza, dział, paryja, tracz, zagroda*), b) wyrazy wzięte z gwar góralskich — może wprost na nazwy miejscowe (*drapa, kiczera*) czy z innych (*kawiory*), c) wyrazy z ogólnopolskiego języka literackiego lub za jego pośrednictwem z innych gwar (*smug, struga, źródł*), d) najpospolitsze wyrazy ogólnopolskie (gwarowe i literackie: *bagno, góra, pole, rola*), e) stolskie (*kierz, majdan*), f) znane tylko w prasł., ew. w innych językach słowiańskich (*bardo, chełm, czerteż, łakta*), g) wątpliwego użycia gwarowego, tj. derywaty urobione wprost na nazwę miejscową (*Baniska, Mieściska*).

To bogactwo apelatywów może mieć duże znaczenie dla poznania dawnego słownictwa tych okolic, a także kultury materialno-społecznej, związanej z poszczególnymi wyrazami.

15. Osiedla, dziś tak liczne zwłaszcza w górach, powstały albo dopiero w ostatnich czasach, tj. w wieku XIX, albo też (we wsiach łąnowych) . sięgają początków istnienia wsi. Stąd w nazwach osiedli widzimy albo dawne typy, wyżej omówione, albo nazwy topograficzne, przejęte z nazw terenowych. Ale powstają też nowoczesne nazwy, związane z przejawami nowoczesnej kultury (*Pod Stacją*), czasem nieco pretensjonalne (*Centrum* 'nazwa dzielnicy wsi'), czasem wskrzesza się dawne nazwy (np. w związku z rozbudową nowej dzielnicy mieszkaniowej w mieście). Zwłaszcza w górach tradycja nadawania nowych nazw nowym osiedlom, nawet jednodomowym, jest jeszcze bardzo żywa. Ale że nazywanie nawet drobnych osiedli czy pól jest przejawem swoistej kultury ludowej wsi, nie dziwnego, że urbanizacja wsi, przejmowanie zwyczajów i urządzeń miejskich powoduje — zwłaszcza na północnym pogórzu — zanik nazw osiedli

i pól oraz potoków, a raczej nienazywanie osobnymi nazwami nowych gospodarstw.

Mimo wszystko, na ogół biorąc, istnienie nazw miejscowych nawet drobnych obiektów jest jeszcze potrzebne i żywe, podlega starym tradycjom rodzinnym i zwyczajom słowotwórczym, niekiedy jest odbiciem archaicznego podziału i struktury wsi i nawet w obliczu zanikania gwar ludowych i przekształcania się ustroju i charakteru wsi nazwy te utrzymują się jeszcze bardzo długo.

BIBLIOGRAFIA

a) Wykaz skrótów źródeł, wydawnictw, instytucji i częściowej cytowanych opracowań.

Nie wymienione w powyższym wykazie dzieła cytuję pełnym nazwiskiem autora i pełnym lub skróconym tytułem — wg spisu źródeł i opracowań podanego niżej. Tam również pełne tytuły pozycji tu podanych w skróceniu.

AGZ — Akta grodzkie i ziemskie z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie, Lwów 1868—1928.

AJPP — Atlas językowy polskiego Podkarpacia. Szczegóły pod: Małecki w wykazie opracowań.

AU — Akademia Umiejętności.

Arnold — Arnold Stanisław, Geografia historyczna Polski, Warszawa 1951.

Bern. SEW — Berneker E., Slavisches etymologisches Wörterbuch, I, Heidelberg 1908—13.

Bibl. TMJP — Biblioteczka Tow. Miłośników Języka Polskiego (nr 4 i 12) Gebethner i Wolff.

Bigo — Bigo J., Najnowszy skorowidz..., zob. niżej.

Biul. PTJ — Biuletyn Polskiego Tow. Językoznawczego.

Br. Dz. k. p. — Brückner A., Dzieje kultury polskiej I.

Dejna, Śl. — Dejna K., Terenowe nazwy śląskie.

Demb. SKJ IV, V = zob. pod Dembowski w opracowaniach.

Dziwik Sąd. — Dziwik K., Sądeczyzna wczesnośredniowieczna...

Gr. j. p. — Gramatyka języka polskiego „zbiorowa“, Kraków 1923. (Benni, Łoś, Nitsch, Rozwadowski, Ułaszyn).

Hrab. Huc. — Hrabec St., Nazwy geograficzne Huculszczyzny.

Inglot — Rejestr poborowy woj. krakowskiego z r. 1629 (zob. niżej pod Inglot).

JP — Język Polski, organ Tow. Miłośników Języka Polskiego w Krakowie.

Karaś — Karaś M., Nazwy miejscowe typu *Podgóra, Zalas...*

Kod. Kat. — Kodeks dyplomatyczny Katedry Krakowskiej zob. Piekosiński.

Kod. Krak. — Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa, zob. Piekosiński.

Kod. Młp. — Kodeks dyplomatyczny Małopolski, zob. Piekosiński.

Kod. Pol. — Kodeks dyplomatyczny Polski, zob. Bartoszewicz.

Kozier. Arch. Gn., Arch. Pozn., Zach. i śr. Wkp. — zob. Kozierowski S. pod d)

Opracowania.

LS — Lud Słowiański, rocznik, dział II A, Kraków 1931.

Lud — Lud, czasopismo, organ Tow. Ludozn. we Lwowie, I — 1895, II — 1896, III — 1897.

LTN — wydawnictwa Łódzkiego Tow. Naukowego.

MAAE — Materiały Archeologiczno-antropologiczne i etnograficzne AU w Krakowie.

MAGP — Mały atlas gwar polskich, wyd. PAN, Wrocław—Kraków, Ossolineum, t. I (1957), II (1959), III (1960), IV (1961), V (1962).

MEtn. — Materiały Etnograficzne.

Mikl. Et. W. — Miklosich Fr., Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, Wiedeń 1886.

Mor. Sąd. — Morawski Fr., Sądeczyzna.

MPKJ — Materiały i Prace Komisji Językowej Akad. Umiej. w Krakowie.

Onom. — Onomastica, czasopismo, wyd. PAN, zesz. I—IX (1955—1964).

Ossol. — wydawnictwa „Ossolineum“, Wrocław—Kraków—Poznań—Warszawa.

Pam. PTT — Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego.

PAN — Polska Akademia Nauk.

PAU — Polska Akademia Umiejętności.

Pawiń. Młp. — zob. Pawiński A., Polska XVI w.

Pawł. Pod. — Pawłowski E., Gwara podegrodzka.

PF — Prace Filologiczne.

PJPAN XI — Prace Językoznawcze Komitetu Język. PAN. Nr 11 — zob. Kucała M.

PKE — Prace Komisji Etnograficznej PAU.

PKJ — Prace Komisji Językowej PAU.

PME — Prace i Materiały Etnograficzne Polskiego Tow. Ludoznawczego.

Podział — Podział administracyjny Polskiej Rzplitej Ludowej...

Potk. — Potkański K., Studia osadnicze Podhala... (Pisma pośm. I).

Por. J. — Poradnik Językowy, dwumiesięcznik pod red. W. Doroszewskiego.

Pr. Onom. — Prace Onomastyczne Komit. Językoznawstwa PAN.

Pr. Onom. 5 — I Międzynarodowa Sławistyczna Konferencja Onomastyczna — Księga referatów, Ossol., Wrocław—Warszawa—Kraków 1961.

Rzopr. — Rozprawy Wydziału Histor.-Filoz. PAU, seria II.

Rozpr. ŁTN — Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Tow. Naukowego, Wydział I.

RS — Rocznik Sławistyczny, wyd. PAN.

RSąd. — Rocznik Sądecki, N. Sącz, I (1939), III (1958), IV (1961), V (1962), VI (1965).

Rud. Boj. — Rudnicki J., Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny.

Sąd. XIII/XIV — Rutkowska-Płachcińska, Sądeczyzna w XIII i XIV wieku...

SG — Słownik geograficzny Polski, patrz pod Chlebowski.

SGP Karl. — Słownik gwar polskich J. Karłowicza.

SJP Dor. — Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego.

SKJ — Sprawozdania Komisji Językowej PAU.

Sl. Occ. — Slavia Occidentalis, czasop., Poznań.

Sl. E. Br. — Słownik etymologiczny Brücknera — zob. niżej.

Sl. E. Sl. — Słownik etymologiczny Sławskiego — zob. niżej.

Sl. L. — Słownik języka polskiego S. B. Lindego.

Sl. Stp. — Słownik staropolski, zob. niżej.

SPAU — Sprawozdania z posiedzeń Wydz. Filol.-Histor. PAU.

SPPP — Starodawne prawa polskiego pomniki, zob. Helcel Ant. Zyg.

Spr. PAN — Sprawozdania z posiedzeń Komisji Oddziału PAN w Krakowie.

St. Gorce — Stieber Z., Nazwy miejscowe pasma Gorców.

St. Łem. I i II — Stieber Z., Toponomastyka Łemkowszczyzny, t. I—II.

Stam. Osadn. — Stamirski H., Rozmieszczenie punktów osadniczych Sądeczyzny..., R. Sąd. VI.

Stam. Piwn. — Stamirski H., Zarys rozwoju miasta Piwnicznej.

Stam. Sąd. — Stamirski H., Sądeczyzna w r. 1629.

SW — Słownik języka polskiego, tzw. „warszawski“, patrz pod Karłowicz.

Tasz. Osob. — Taszycki W., Najdawniejsze polskie imiona osobowe.
Tasz. RSP I — Taszycki W., Rozprawy i studia polonistyczne, t. I.
Tasz. Śl. n. mc. — Taszycki W., Słowiańskie nazwy miejscowe, ustalenie podziału.
Tasz. Śl. — Taszycki W., Śląskie nazwy miejscowe.
TMJP — Tow. Miłośników Języka Polskiego.
TRSP — Taszycki W., Rozprawy i studia polonistyczne.
Vetulani — Vetulani A., Księgi sądowe wiejskie klucza łąckiego.
Zab. — Zaborski J., O kształtach wsi w Polsce.
Złoża SKJ IV — zob. pod Złoża.

b) Źródła rękopiśmienne

AGAD — Archiwum Główne Akt Dawnych (archiwum Skarbowe Koronne, Dział staropolski I) k. 146a—161 (tylko pośrednio ze Stam. Osadn.), głównie: Jordan Jan z Zakliczyna, Księga poborowa nr 81 z r. 1538.
Arch. NS. — materiały, zapiski z Państw. Archiwum w N. Sączu.
Castr. Sand. — Acta castrensia Sandecensia = Księgi grodzkie sądeckie z w. XVI—XVIII w Wojewódzkim Archiwum Państw. (WAP).
EP — materiały własne Eugeniusza Pawłowskiego.
Mag. MAGP — Materiały Małego atlasu gwar polskich w Pracowni Dialektologicznej PAN w Krakowie, Groble 8.
Mag. On. — Materiały onomastyczne (nazwy miejscowe woj. krakowskiego i rzeszowskiego) Katedry J. Polskiego UJ w Krakowie (zbierane dla Komisji do Ustalenia Nazw Miejscowych przy Urzędzie Rady Ministrów).
Mag. SGP — Magazyn Słownika gwar polskich Prac. Dial. PAN w Krakowie, Groble 8.
Mag. Stp. — Magazyn Słownika staropolskiego PAN (Kraków, Straszewskiego 27).
Terr. Czch. — Acta terrestria Czehoviensia = Księgi ziemskie czchowskie, WAP.
Varia 48 — „Rejestr poborowy z r. 1712”: Simpla poboru i podymnego jednego całego województwa krakowskiego przez j^o-mci pana Stanisława z Łętowa Łętowskiego (...) podane w Krakowie die 2 Novembris A D. 1712. (WAP, Varia 48).
Varia 58 — Rejestr poborowy woj. krak. z r. 1673 (WAP — Varia 58) — brak karty tytułowej wraz z datą — przypuszczalny rok 1673, odtworzony przez dyr. Budkę i wpisany [w:] St. Kutrzeba, Katalog Krakowego Archiwum Aktów Grodzkich i Ziemskich w Krakowie, Kraków 1909.
WAP — Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Krakowie (na Wawelu).

c) Mapy

Ma: — Mapa administracyjna pow. nowosądeckiego 1:100 000, wypożyczona przez Komisję do Ustalenia Nazw Miejscowych przy Urzędzie Rady Ministrów.
Mwa: — mapy wojskowe austriackie 1:75 000 (tzw. „szczegółowe”) z lat do 1912, arkusze: Bochnia i Czehów, Rabka i Tymbark, Nowy Sącz, Grybów i Gorlice, stara Lubownia (= O-Lubło) i Szczawnica, Bardiów i Muszyna.
Mkat. — mapy katastralne pow. n-sądeckiego, wykonane w 2. połowie XIX wieku, przechowywane w Biurze Geodezji przy Prez. PRN w N. Sączu — oraz pow. gorlickiego (ibid. w Gorlicach).
Mszk. — mapki rejonów szkolnych pow. limanowskiego, wyk. przez nauczycieli i kierowników szkół (znajdują się w Inspektoracie Oświaty w Limanowej).
Mtur. — Beskid Sądecki, mapa turystyczna 1:75 000, Państw. Przeds. Wyd. Kartograf., Warszawa 1960.

d) Opracowania i źródła drukowane
(oraz maszynopisy dotąd nie opublikowane)

- Akta grodzkie i ziemskie z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie, Lwów 1868—1928 = AGZ.
- Alfabetyczny wykaz powiatów, miast i gmin Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej według stanu z dnia 1. VII 1952, Warszawa 1952.
- Arnold S.: Geografia historyczna Polski, Warszawa 1951, PWN.
- Artymiak A.: Z dziejów osadnictwa niemieckiego w Sądecczyźnie, Nowy Sącz 1928.
- Bal J.: „Niemotywowane“ pluralis niektórych nazw terenowych, Onom. VIII, s. 171—194.
- Baliński M.: Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym, t. II, Warszawa 1844.
- Bardossy J.: Supplementum analectorum terrae Scepusiensis auctore..., t. I, Leutschoviae 1802.
- Bartoszewicz J.: Kodeks dyplomatyczny Polski, t. III wydał..., Warszawa 1858 = Kod. Pol.
- Barycz H.: Stary Sącz poprzez stulecia, Małopolskie Studia Historyczne, R. I — 1958, z. 3—4, s. 67—84.
- Szczęsny Morawski i jego stosunki z Ossolineum, Wrocław 1956.
- Bazielich W.: Garść rozmaitości o Starym Sączu, Głos Podhala, r. 1938, nr 7—10 (tu nr 8).
- Jeszcze o pochodzeniu nazwy „Sącz“, Głos Podhala 1938, nr 12.
- Rozwój organizacji miejskiej Starego Sącza, R. Sąd. III (1957) s. 159—173.
- Bąk S.: Powstanie i rozwój nazwy *Sandomierz*, PF XVI, Warszawa 1934, s. 231—48.
- Berneker E.: Slavisches etymologisches Wörterbuch I, Heidelberg 1908—13 = Bern. SEW.
- Bębynek W.: Starostwo muszyńskie, własność biskupstwa krakowskiego — skreślił..., Lwów 1914, Przewodnik Naukowy i Literacki t. XLII, s. 622 nn.
- Białkowski L.: Ziemia sandecka, stan jej społeczno-gospodarczy w pierwszej połowie XVI wieku, Przegl. Historyczny XII (1911), s. 89—111, 216—42, 852—84.
- Bigo J.: Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiółkami w Królestwie Galicji, Wielk. Księstwie Krakowskim i Księstwie Bukowińskim z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszłych zmian terytorialnych kraju (...) ułożył..., Złoczów 1886.
- Bogusławski E.: Dowody autochtonizmu Słowian na przestrzeni zajmowanej przez nich w wiekach średnich, Prace Tow. Nauk. Warsz. nr 7, Warszawa 1912.
- Broda J.: Chłopskie karczunki wypaleniskowe na Żywiecczyźnie w okresie gospodarki folwarcznej, Wierchy XXIV (1955), s. 19—43.
- Brückner A.: Dzieje kultury polskiej, wyd. III, t. I, Warszawa 1957.
- O nazwach miejscowych, Rozpr. LXIV nr 2 (Kraków 1935), s. 1—58.
- Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków 1926 = Sł. E. Br.
- Bujak F.: Limanowa, miasteczko powiatowe w zachodniej Galicji. Stan społeczny i gospodarczy — napisał..., Kraków 1902 (Gebethner i Sp.).
- O słowiańskich nazwach miejscowych, Ziemia V (1914—19), s. 133—5, 145—7, 161—2).
- Przyczynek do kwestii Lachów i Górali, Lud VIII, 1902, s. 161—168.
- Studia nad osadnictwem Małopolski, Rozpr. XLVII, Kraków 1905, cz. I: Małopolska.
- Streszczenie powyższego: SPAU XXII, seria 2, Kraków 1905, s. 172.
- Zmiana, wieś pow. limanowskiego. Stosunki gospodarcze i społeczne, Kraków 1903.
- Bystroń J. S.: Etnografia Polski, (Poznań) 1947, „Czytelnik“.

- Chlebowski B., Krzywicki J., Sulimierski F., Walewski W.: Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. I—XV, Warszawa 1880—1902 = SG.
- Chol[ewa] M.: Pochodzenie nazwy Sącz, Głos Podhala 1938, nr 7.
- Crânjala D., dr: Rumunské vlivy v Karpatech; v Praze 1938.
- Czarnocki A.: Wczoraj, dziś i jutro doliny Popradu, Wierchy XXVIII, Kraków 1959, s. 47—74.
- Czartoryski W.: Monografia Ptaszkowej w zarysie, maszynopis pracy dyplomowej S. N.
- Czubek J.: Jeszcze o *lazach* i *łazekach*, JP XI 1926, s. 20—25.
- Černý Fr., Váša P.: Moravské jména místní; Výklady filologické, 1907.
- Dejna K.: Terenowe nazwy śląskie, Onom. II, Wrocław 1956, s. 103—26 = Dejna Śl.
- Dembowski B.: Słownik gwary podhalskiej, SKJ IV, Kraków 1891, s. 374—384.
- Długosz J.: Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis, t. I, II, III — (Opera omnia VII, VIII, IX), Kraków 1863, 64, 65 = LB.
- Dobrowolski K.: Badania nad ugrupowaniami etnograficznymi w Karpatach Zachodnich, 1938.
- Elementy rumuńsko-bałkańskie w kulturze ludowej Karpat, Warszawa 1939 (referat na Zjeździe Komitetu Nauk. Badań Ziem Wschodnich).
 - Migracje wołoskie na ziemiach polskich, Lwów 1930.
 - Najstarsze osadnictwo Podhala, Lwów 1935 („Badania z dziejów społecznych i gospodarczych nr 20“).
 - Południowe rubieże Polski w świetle nazw miejscowych [w:] Z przeszłości ziem polskich, Kalendarz Il. Kuriera Codziennego 1932, s. 147—149.
 - Studia nad nazwami miejscowymi Karpat polskich, SPAU XXXV (1930), z. 8, s. 4—7.
 - Studia nad pochodzeniem ludności pasterskiej w Karpatach Zachodnich, SPAU LII (1951), nr 6, s. 478—86.
 - Studia nad powstaniem kultury ludowej w Karpatach zachodnich. „Studia historyczne ku czci Kutrzeby“ t. II, Kraków 1938.
 - Z przeszłości ziem polskich — Południowe rubieże ziem polskich w świetle nazw miejscowych, Kalendarz Ilustr. Kuriera Codziennego na rok 1933, Kraków 1932.
- Dobrowolski H.: Z dziejów wołoskiego osadnictwa na Podhalu; Kurier Podhalański, N. Sącz, r. 1928, nr 32.
- Dobrzycki S.: O mowie ludowej we wsi Krzęcin (powiat podgórski), Rozpr., seria II, t. XI, og. zbioru XXVI, Kraków 1898, s. 332—409.
- Domański J.: Polskość Wrocławia w świetle nazw miejscowych, Śląski Kwartalnik Hist. „Sobótka“, R. XV, z. 6 (1960), s. 139—181.
- Doroszewski W.: *Sącz, sądecki*, Rozmowy o języku, seria III, Warszawa 1952, s. 190.
- Duridanow Z.: Zasady i metody „lokalnych“ badań toponomastycznych, Pr. Onom. 5, s. 117—25.
- Dużyk J. i Dziwik K.: Informator ziemi sądeckiej, wydany przez PTTK Oddział „Beskid“ w N. Sączu (recenzja), R. Sąd. IV, s. 281—90.
- Dziewoński K.: Geografia miast i osiedli w Polsce, Warszawa 1953, „Wiedza Powszechna“ — Państw. Wyd. Popularno-Naukowe.
- Dziwik K.: Majętność ziemska Nowego Sącza w wiekach średnich, R. Sąd. IV, (1960), s. 53—69.
- Pauli Żegota, Kodeks dyplomatyczny Starego i Nowego Sącza, rękopis Bibl. Jagiell. 5378 (recenzja), R. Sąd. IV (1960) s. 275—81.

- Dziwik K., Sądeczyna wczesnośredniowieczna (do końca XIII wieku) w świetle źródeł i dotychczasowego stanu badań, R. Sąd. III (1957), s. 317—45 = Dziwik Sąd.
- L. Wiatrowski, Z dziejów latyfundium klarysek w St. Sączu (recenzja), — R. Sąd. IV (1960), s. 275.
- Struktura i rozmieszczenie feudalnej własności ziemskiej w Sądeczyźnie w XV wieku, nadbitka z Bibl. Roczn. Bibl. PAN w Krakowie, R. VII/VIII (1961—2), Kraków 1963, s. 1—107.
- Z badań nad stosunkami własnościowymi w Sądeczyźnie. Januszowa, Librantowa, Boguszowa, Kwieciszowa i Wolfowa, Rocznik Bibl. PAN w Krakowie, t. IV, Wrocław—Kraków 1960, s. 113—127.
- zob. *Dużyk*.
- Fiałek S.: Powiat nowosądecki, monografia gospodarcza rolnictwa, Warszawa 1948.
- Flis J.: Sądeczyna i jej granice, R. Sąd. I (N. Sącz 1939), s. 1—20.
- Flizak S.: Z ziemi Zagórzan, Ziemia XXIII (1938), z. 10.
- Galas P.: Granice darowizny książęcej z r. 1262 w świetle nazw miejscowych (Przy czynek do historii niektórych nazw geograficznych w pow. bocheńskim), Onom. II, (1956), s. 137—53.
- *Łazy* w powiecie bocheńskim, JP XII (1927), s. 153—5.
- Pierwotne znaczenie *bani*, JP XVI (1931), s. 8.
- Przyrostek *-ic* w nazwach mieszkańców wsi (Na podstawie współczesnego materiału gwarowego), JP XXIII (1938), s. 13—18.
- Średniowieczne nazwy terenowe ziemi bocheńskiej, Onom. IV (1958), s. 247—84.
- Urzędowe a ludowe nazwy miejscowości w powiecie bocheńskim i okolicy, JP XXIX (1949), s. 51—62.
- *W a na*, JP XIV (1929), s. 180—1.
- Gloger Z.: Geografia historyczna ziem dawnej Polski, Kraków 1900.
- Goetel W.: O Łemkowszczyźnie, praca zbiorowa pod red..., Kraków 1935.
- Golachowski K.: Inwentarz archiwum miasta Nowego Sącza z lat 1292—1772, R. Sąd. III (1957), s. 175—315.
- Gołaski J.: O zanikaniu nazw polnych, Przegląd Geodezyjny XIII, (1957), nr 9, 356 nn.
- Gołąb, ks. P.: O kilku nazwach topograficznych na Śląsku Opolskim, JP XXIII (1939) s. 1—6.
- Gołąb Z.: Karpacki *Gruń*, Onom. V, 293—309.
- Gołębiowska T.: Terenowe nazwy orawskie, Zeszyty Naukowe UJ XCVI, Prace Językozn., zes. 11, Studia orawskie nr 3, Kraków 1964.
- Górzyński S.: Z dziejów osadnictwa i pasterstwa Podhala i Tatr w wiekach XII—XVIII w dziele: „Pasterstwo Tatr polskich i Podhala“ t. IV., (PAN), Ossol., Wrocław—Warszawa—Kraków 1962, s. 7—79.
- Haliczer J. [= Staszewski J.]: Metody i zagadnienia imiennictwa miejscowego, Czasopismo Geograficzne XII (1934), s. 1—16.
- Hołub-Pacewiczowa Z.: Osadnictwo pasterskie i wędrowki w Tatrach i na Podtatrzu, Kraków 1931, Prace Komisji Geograf. PAU nr 1.
- Toponomastyka tatrzańska, Wiadomości Geograf., R. VII (1929), z. 9—10, s. 149—154.
- Hrabec S.: Karpackie nazwy geograficzne, Pr. Onom. 5, s. 87—98.
- Nazwy geograficzne Huculszczyzny, PAU — Pr. Onom. 2, Kraków 1950 = Hrab. Huc.
- Index: Index locorum omnium Galiciae, Lodomeriae atque (...) Bukovinae (...), Leopoli 1794.

- Inglot S.: Rejestr poborowy województwa krakowskiego z roku 1629. Opracowali W. Domin, J. Kolasa, E. Trzyna, S. Żyga pod redakcją..., Kraków 1956 = Inglot.
- Stan i rozmieszczenie uposażenia biskupstwa krakowskiego w XVII wieku, Lwów 1925.
- Iordan I.: Toponimia romínească, Editura Ac. Rep. Pop. Romíne, 1963.
- Janota E.: Zapiski o zaludnieniu dolin Dunajca i Popradu na Spiszu, Rocznik Tow. Naukowego, t. XXXII, Kraków 1864.
- Jaszuński S.: „Supraśl”, PF XII: „Prace Polonistyczne ofiarowane J. Łosiowi”, Warszawa 1927.
- Jodłowski S.: Zestawienia bliźniacze, Biul. PTJ, z. XXI, 1962, s. 49—60.
- Joniec J., ks.: Historia parafii limanowskiej, maszynopis.
- Jordan J. — zob. Iordan.
- Kálal M.: Praktická srovnávací mluvnice česko-slovenská, v Banské Bystrici 1926 (1924).
- Kamińska M.: O nowszych nazwach miejscowych na terenie Wyżyny Kielecko-Sandomierskiej, Rozpr. Kom. Językowej ŁTN (Wydz. I), t. VIII, Łódź 1962, s. 259—268.
- Słownictwo topograficzne w gwarach okolic Łodzi, Onom. IX (1964), 203—223.
- Kantor J.: Czarny Dunajec, monografia etnograficzna, MAAE IX, Kraków 1907 (dział II, etnograficzny).
- Karaś M.: Nazwy miejscowe typu *Podgóra, Zalas* w języku polskim i w innych językach słowiańskich, Pr. Onom. I, Wrocław 1955.
- O staropolskich imionach dwuczłonowych zachowanych w nazwach miejscowych, Onom. II (1956), s. 260—81.
- Terminologia w zakresie nazw części wsi w południowej Małopolsce, Pr. Onom. 5, s. 181—98.
- Ze studiów nad toponomastyką Żywiecczyzny, Onom. IX (1964), s. 64—81.
- zob. Taszycki W., Bibliografia.
- Karłowicz J., Słownik gwar polskich I—VI, PAU, Kraków 1929 (przedruk z wyd. z r. 1900—11) = SGP Karł.
- Kryński A., Niedźwiedzki W., Słownik języka polskiego I—VIII, Warszawa 1900—1927 (tzw. Słownik warszawski) = SW.
- Karpluk M.: *Nieszawa*, rozwój i pochodzenie nazwy, Onom. VII (1961), s. 83—98.
- Kavulják A., Historický miestopis Oravy, Bratislava 1955.
- Klemensiewicz S.: Nazwy ulic Nowego Sącza, Głos Podhala 1938, nr 25 (s. 6—7), nr 26 (s. 4—5), nr 27 (s. 2—3).
- Kniezsa I.: Pochodzenie hungaryzmów karpackiej terminologii pasterskiej, Księga referatów II Międzynarodowego Zjazdu Sławistów, Sekcja I: Językoznawstwo, Warszawa 1934, s. 49—53.
- Kott Fr.: Cesko-německý slovník, Praha 1882.
- Kozierowski S. Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji gnieźnieńskiej, Poznań 1914 = Kozier. Arch. Gn.
- Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej, t. I—II, Poznań 1916 = Kozier. Arch. Pozn.
- Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej zachodniej i środkowej Wielkopolski, t. I—II, Poznań 1928 = Kozier. Zach. i śr. Wkp.
- Badania nazw topograficznych starej Wielkopolski, Poznań 1939.
- Nazwiska, przezwiska, przydomki i imiona polskie niektórych typów słowotwórczych, Poznań 1938.

- Krandžalov D.: Znaczenie i charakter wpływów rumuńskich w Karpatach Zachodnich ze szczególnym uwzględnieniem Wołoszczyzny Morawskiej, [w:] *Państwo Tatr Polskich i Podhala*, t. V: Wędrowki pasterskie i nazewnictwo ludowe..., Wrocław—Warszawa—Kraków 1963, s. 165—232; zob. też Crânjała.
- Krzywicki J. — zob. Chlebowski B.
- Kubijowicz W.: Szalaśnictwo w Karpatach, *Czasop. Geogr.*, r. 1923, nr 2—3.
— Z antropogeografii Nowego Sącza, *Prace Instytutu Geogr. UJ*, Kraków 1927.
- Kucała M.: Nazwy terenowe z kilku wsi w pow. myślenickim, *Onom.* V (1959), 67—100.
— Porównawczy słownik trzech wsi małopolskich, *PJPAN* XI nr 11, Ossol., Wrocław 1957; [nazwy miejscowe w Więciórce s. 334—9].
- Kupiszewski W.: Z gwary podhalańskiej: *Skąd się wzięła nazwa Murzasichle*, opowiedział Br. Łukaszyk-Szczerbaty, *zapisał...*; *Por. J.* (1956), 379—80.
- Kuraś S.: Dokument lokacyjny wsi Żniącej z r. 1370. Małop. *Studia Historyczne*, R. I, z. 3—4, Kraków 1959, s. 85—88.
— Zbiór dokumentów małopolskich, cz. 1., Oddział PAN w Krakowie, Materiały Komisji Nauk Historycznych nr 5, Wrocław—Warszawa—Kraków 1962.
- Langerówna H.: System obronny doliny Dunajca w XIV w., Kraków 1929.
- Lehr-Splawiński T.: O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian, Poznań 1946.
- Ligeża J.: Ujanowice, wieś powiatu limanowskiego, *zapiski z r. 1905*. *PKE PAU* nr 9. Kraków 1928, s. 1—33.
- Linde S. B.: Słownik języka polskiego, wyd. 2., I—VI, Lwów 1854 nn.
- Lubaś W.: Nazwy terenowe powiatów jasielskiego i krośnieńskiego, cz. I — *Onom.* VIII (1964), s. 195—236, Cz. II — *Onom.* IX (1964), s. 123—163.
- Łoś J.: Gramatyka polska, cz. II: Słowotwórstwo, Lwów 1925.
- Łukasik St.: Obustronne stosunki językowe rumuńsko-polskie w słownictwie, toponymistyce i onomastyce, *SPAU* XL (1935), s. 264—72.
- Machek V.: Etymologický slovník jazyka českého a slovenského, *Česka Akad. Věd.*, Praha 1957.
- Maciejewska W. (red.): Katalog inwentarzy dóbr ziemskich XVI—XVIII wieku, sporządzony na podst. ksiąg grodzkich i ziemskich — pod red. W. M..., Warszawa 1959, Nacz. Dyrekcja Archiwów Państwowych.
- Makowiecki S.: Słownik botaniczny łacińsko-małopolski, *PKJ* nr 24, Kraków 1936.
- Malinowski L.: O niektórych wyrazach ludowych polskich, *Rozpr.* XVII, seria II, t. 2. Kraków 1893, s. 1—102, I: Ślady wpływu rumuńskiego w mowie góralskiej.
— *Studia nad etymologią ludową*, *PF* I 134—58, 269—317, II 240—62, 452—68, 741—86.
- Małecki J., *Lustracja województwa krakowskiego 1564 r.*, wydał..., cz. 1, Warszawa 1962.
- Małecki M. i Nitsch K.: Atlas językowy polskiego Podkarpacia, cz. I: 500 map, II: Wstęp, objaśnienia, wykazy wyrazów, Kraków 1934, *PAU* = *AJPP*.
- Małecki M.: Język polski na południe od Karpat, *Bibl. TMJP* nr 12, Kraków 1938.
- Mały atlas gwar polskich, opracowany przez Pracownię Dialektologiczną Zakładu Językozn. PAN w Krakowie, dotąd tomy I—VII, cz. I: Mapy, cz. II: Komentarze. Ossolineum, Wrocław—Kraków 1957—1964 = *MAGP*.
- Mańczak W.: O zasięgach typów polskich nazw miejscowych w XV wieku (oprócz Śląska i Pomorza), *JP XXXV* (1955), s. 26—41.
- Mátyás K.: Ludowe nazwy miejscowe w powiecie brzeskim w Galicji, *Lud*, t. I (Lwów 1895), s. 123—9, II (1896) s. 257—64, 308—20, III (1897) 330—46.
— Słowniczek gwary ludu zamieszkującego wschodnio-południową najbliższą okolicę Nowego Sącza (wsie: Zawada, Nawojówka, Brzeziny, Kunów, Jamnica, Poręba, Bielowice i Dąbrówka Polska) ułożył..., *SKJ* IV (1891) s. 318—34.

- Miklosich F.: Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, Wiedeń 1886 = Mikl. Et. W.
- Milewski T.: Nazwy geograficzne z obszaru Polski podejrzane o pochodzenie wenetyjskie lub ilirskie, Spr. PAN w Krakowie, VII—XII 1962, s. 394—7.
— Nazwy z obszaru Polski podejrzane o pochodzenie wenetyjskie lub iliryskie, *Slavia Antiqua* XI (1964), s. 37—86.
- Modelski T. Z.: Kolonizacja wołosko-ruska na polskim Podgórzu i Podhalu Lwów 1924.
— Spory o południowe granice diecezji krakowskiej od strony Spisza w. XVII—XVIII, Zakopane 1928, z mapką.
- Morawski S., *Prasłowianie i Pralotwa*, Kraków 1882.
— *Sądeczyzna*, t. I—II, Kraków 1863, 1865 = Mor. Sąd.
- Moszyński K.: *Kultura ludowa Słowian*, cz. II/2: *Kultura duchowa*, Kraków 1939.
R. 19: *Onomastyka*, s. 1532—1605.
— Na temat „Nazw miejscowych północnego Mazowsza” K. Zierhoffera (recenzja), JP XXXVII (1957), s. 366—81.
— Uwagi o słowiańskiej terminologii topograficznej i fizjograficznej oparte przeważnie na materiale białorusko-polskim, Arch. Nauk Antropol., t. I (1921), nr 5.
- Mrazek M.: Ze studiów nad osadnictwem Babiej Góry, *Czasop. Geogr.* III, nr 1—2, r. 1925.
- Muczkowski — zob. Bartoszewicz.
- Muka E.: Serbske leżownostne mjena a jich woznam, Sl. Occ. VI (1927), s. 225—53, VIII (1929), s. 85—156.
— Serbske městnostne mjena a jich woznam, Sl. Occ. III/IV (1925), s. 146—187; i V (1926), s. 1—65.
— Słownik dolnosersbskeje řečy a jeje narěcow, Praga 1928, III — Psidanki.
- Natanson-Leski J.: *Zarys granic i podziałów Polski najstarszej*, Wrocław 1953.
— Przymiotniki od nazw osiedli w Polsce, Onom. II (1956), s. 282—318.
- Nitsch K.: O metodę językoznawczą w historii, JP II (1914), s. 97—110.
— Kawiry (dodatek do art. A. Altbauera „W sprawie *kirkutu*”), JP XXXIV (1954), s. 206.
— „Spisz” i „Magura”, JP V (1924), s. 117—118.
- Nitsch K. i Stein J.: *Zapiski gwarowe ze środkowej Galicji*, MPKJ VII, s. 183—234; 2. wydanie — Wybór pism..., IV 132—170.
- Nitsch K. — zob. Małecki M.
- Oesterreicher H. *Bania i łaźnia*, JP. XVI (1931), s. 9—11.
— *Łazy*, Symbola in honorem J. Rozwadowski, Kraków 1928, s. 289—92.
- Otrębski J.: O badaniach nad nazwami wodnymi i miejscowymi na obszarze Litwy. Pr. Onom. 5, s. 49—58.
- Pacewiczowa — zob. Holub-Pacewiczowa.
- Paryski W.: O nazewnictwie Tatr i Podtatrza, Wierchy XXI (1952), s. 152—72.
— Pasterskie nazwy geograficzne w Tatrach Polskich i na Skalnym Podhalu, [w:] *Wędrówki pasterskie i nazewnictwo ludowe Tatr Polskich i Podhala jako V tom wyd.: Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1963, s. 7—164.
- Pawiński A.: Polska XVI w. pod względem geograficznym, statystycznym, opisana przez... — Małopolska, t. III i IV, „Źródła dziejowe” t. XIV, XV, Warszawa 1886 = Pawiń. Młp.
- Pawłowski E.: *Gwara podegrodzka wraz z próbą wyznaczenia pd-zachodniej granicy gwar sądeckich*, Kraków—Wrocław 1955, Ossol. = Pawł. Pod.
— Jak się tworzyły i jak powstają nowe nazwy osiedli w powiecie nowosądeckim? Onom. IX (1964), s. 88—122.
— *Sącz i Naszacowice* — Jeszcze raz o pochodzeniu i dziejach nazw Nowego i Starego Sącza oraz nazw z nimi związanych, R. Sąd. VIII (w druku).

- Pawłowski E.: Z toponomastyki Sądeckizny, Spr. PAN w Krakowie, VII—XII 1961, Kraków 1962, s. 346—9.
- Pazdur A.: Nazwy miejscowe typu dzierżawczego i patronimicznego w pow. radomszczańskim, Rozpr. ŁTN VIII, Łódź 1962, s. 269—71.
- Pfuhl, prof. dr: Lausitzisch-wendisches Wörterbuch (Łużiski serbski słownik), w Bu-dišinje 1866.
- Piekosiński F.: Codex diplomaticus cathedralis (...) Cracoviensis (Kodeks dypl. Katedry Krakowskiej), „Monumenta medii aevii...” t. I — Kraków 1874, t. VIII — Kr. 1883. = Kod. Kat.
- Kodeks dyplomatyczny Małopolski, I—IV, wydał i przypisami opatrzył..., Kraków 1876—1887 i 1905 („Monum. medii aevii hist.” III, IX, X, XVII) = Kod. Młp.
 - Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa, cz. I, Kraków 1879.
 - O łazach w Polsce wieków średnich, Rozpr. XXI, Kraków 1888, s. 49—95.
 - Polska XVI wieku pod względem rozsiedlenia się szlachty, Herold Polski, 1906, (Rejestr poborowy Sądeckizny z r. 1564).
 - Rycerstwo polskie wieków średnich, t. II, Kraków 1896.
- Pieradzka K.: Na szlakach Łemkowszczyzny, Kraków 1939, (Nakładem Komitetu do Spraw Szlachty Zagrodowej na Wschodzie Polski).
- Płachcińska — zob. Rutkowska-Płachcińska.
- Poniatowski, dr S.: Etnografia Polski, Wiedza o Polsce, t. 5/III Warszawa, s. 191—334.
- Popiołek F.: Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim, Katowice 1939.
- Popowska-Taborska H.: Słowiańskie nazwy terenowe dawnego powiatu Krosna Nadodrzańskiego, Onom. VII (1961), s. 150 nn.
- Potkański K.: O pierwotnym osadnictwie w Polsce, (streszczenie) Rozpr. XXIV (1889), s. 27—31.
- Pierwsi mieszkańcy Podhala, Pam.PTT XVIII, Kraków 1897 oraz: Pisma pośmiertne II, Kraków 1924.
 - Studia osadnicze Podhala, Pisma pośmiertne, t. I, Kraków 1922.
 - Studia nad średniowiecznym osadnictwem Polski: Rozmieszczenie osad na obszrze Małopolski, SPAU XI 1906, nr 4, s. 8—9.
- Profous A.: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny, I — Praha 1947 (2. wyd. 1954), II — 1949, III — 1951, IV (Dr A. Profous — Dr J. Svoboda) — 1957; V (Svoboda — Šmilauer) — 1960.
- Rafacz J.: Dzieje i ustrój Podhala nowotarskiego, Warszawa 1935.
- Rączka S.: Garść ciekawych przykładów z historii nazw miejscowych, Kurier Podhalański (Nowy Sącz) 1927, nr 30.
- O kwestii przymiotnika *nowosądecki*, Kurier Podhalański (Nowy Sącz) 1927, nr 37.
- Reinfuss R.: Łemkowie — Opis etnograficzny, Wierchy XIV, Kraków 1936.
- Reychan J.: Nazwy miejscowości powiatu nowosądeckiego XVI wieku. Maszynopis pracy magisterskiej na UJ.
- Rospond S.: Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych, Wrocław 1957, Prace Wrocł. Tow. Nauk., Seria A, nr 58.
- *Olbino-Lobino* — prastara dzielnica Wrocławia, Onom. II (1956), Wrocław 1956, s. 171—9.
 - Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej, Cz. I: polsko-niemiecka, Pol. Tow. Geogr., Wrocław 1951.
 - Stan i perspektywy onomastyki polskiej, Pr. Onom. 5, Ossolineum, Kraków—Wrocław—Warszawa 1961, s. 59—68.
 - Sufiks *-sk||-sko* jako formant zachodniosłowiańskich nazw miejscowych. Próba klasyfikacji znaczeniowej na podst. materiału toponomastycznego z XII—XVI w., Sl. Occ. XII (1933), s. 45—54.

- Rospond S.: Sufiksy *-sk* i *sko* w nazwach miejscowych polskich do XVI w. Przyczynę do historycznej dialektologii polskiej, LS, II A (1931), s. 125—31.
- Toponomastyka w badaniach historyka a językoznawcy, PF XVIII, s. 117—122.
 - Ze studiów nad polską onomastyką: I. *Skarżysko*, JP XVII, s. 129—33.
 - Ze studiów nad polską toponomastyką: V. *Zabrze*, JP XXIX, s. 220—221.
- Rostański J.: O polskich nazwach drzewostanów, SPAU XXIV (1919), nr 7, s. 2—3.
- Rozwadowski J.: Historyczna fonetyka czyli głosownia — w zbiorowej Gr. j. p. Benniego, Łosia, Nitscha, Rozwadowskiego i Ułaszyna, PAU, Kraków 1923.
- Nazwy geograficzne: 3. *Beskidy*, JP II, s. 161.
 - O nazwach geograficznych Podhala, Pam.PTT XXXIV (1914), s. 1—7.
 - Studia nad nazwami wód słowiańskich, z mapą, Kraków, PAU — 1948.
- Rudnicki J.: Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny (Rozpr. z Onomastyki Słowiańskiej, wyd. W. Taszycki, nr 1, Lwów 1939); 2 wyd. polskie jako XXIII—XXIV tom „Onomastica“ Ukraińskiej Wolnej Akademii Nauk — 1962 (z tytułem angielskim i ukraińskim). = Rud. Boj.
- Rudnicki M.: *Łeba* i *Odra*, Onom. II (1956), s. 95—102.
- Praslówiańszczyzna — Lechia — Polska, I: Wyłonienie się Słowian spośród ludzi, Poznań 1959.
 - *Słupia*, *Słupa*, Onom. I (1955), s. 121—127.
 - Studia nad nazwami rzek lechickich. 1. *Łeba* i *Łupawa*, Sl. Occ. XIV (1935), s. 184—213.
- Rusek J.: Z historii i geografii przyrostka *-aczka* w języku polskim, JP XXXVII (1957), s. 272—81, 357—66.
- Rutkowska-Płachocińska A.: Sądyczyna w XIII i XIV wieku — Przemiany gospodarcze i społeczne. Instytut Historii Kultury Materialnej PAN, Wrocław—Warszawa—Kraków 1961, Ossol. = Sąd. XIII/XIV.
- Rzyszczyński L. — zob. Bartoszewicz J.
- Safarewiczowa H.: Nazwy miejscowe typu *Mroczkowizna*, *Klimontowszczyzna*, Pr. Onom. nr 2, Wrocław 1956.
- Sedláček A.: Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy, v Praze 1920.
- Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, GUS, Warszawa 1923—6.
- Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej: III. Województwa południowe, Warszawa 1933, nakł. GUS.
- Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Kr. Galicji i Lodomerii jako też w W. Ks. Krakowskim i Ks. Bukowiny..., Lwów 1855.
- Słowski F.: Słownik etymologiczny języka polskiego, nakł. TMJP, T. I: *A—J*, Kraków 1952—6, t. II z. 1—4: *K—kooperacja*.
- Słownik geografii turystycznej Polski, t. I—II, Warszawa 1956—59.
- Słownik staropolski pod red. K. Nitscha, Z. Klemensiewicza, J. Safarewicza, S. Urbańczyka, t. I—IV, zesz. 3: *A — Mieszkać*, Warszawa—Wrocław—Kraków 1953—1964 = Sł. Stp.
- Smoczyński P.: Nomina appellativa i propria we wzajemnym oddziaływaniu słowotwórczym, Biul. PTJ XXI (1962), s. 61—82.
- O derywacji fleksyjnej w słowiańskiej onomastyce, Pr. Onom. 5, s. 147—160.
- Stadnicki A.: Krótki rys historyczny miasta Grybowa i starostwa grybowskiego, Bibl. Warszawska III (1855), s. 178 nn.
- O wsiach tak zwanych wołoskich na północnym stoku Karpat, Lwów 1848.

- Stamirski H.:** Powodzie przyczyną zagłady Ciechosławic, Gocza, Hampłowej i Zasłonia w dawnej Sądeczyźnie, R. Sąd. V (1963), s. 143—9.
- Rozmieszczenie punktów osadniczych Sądeczyzny w czasie (do r. 1572) i w przestrzeni, R. Sąd. VI (1965), s. 1—43 = Stam. Osadn.
 - Sądeczyzna w roku 1629, R. Sąd. III (1957), s. 87—158 i mapa = Stam. Sąd.
 - Zarys rozwoju miasta Piwnicznej (lata 1348—1807), Nowy Sącz 1961 = Stam. Piwn.
- Stamm E.:** Miary powierzchni w dawnej Polsce, Rozpr. t. 45 (= 70), nr 2, Kraków 1936.
- Staszewski J.:** Klasyfikacja i systematyka nazewnictwa geograficznego, Czasopismo Geograficzne, t. XXV, r. 1954, z. 3, s. 249 nn.
- Nazwy geograficzne na obszarze Polski. Próba syntezy, Przegląd Geograf., t. XXVIII, z. 1., PWN, Warszawa 1956, s. 105—26.
 - Słownik geograficzny. Pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych, wyd. III, Gdynia 1948.
 - zob. Haliczner J.
- Staśko J.:** Podegrodzie, zarys monografii wsi, Kraków 1937.
- Stein I.** — zob. Nitsch K.
- Stęczyński Bogusz Z.:** Tatry w 24 obrazach skreślone piórem i rylcem przez... (dzieło ozdobione 80 rys.), Kraków 1860. [Zapisy nazwy *Sącz*].
- Stieber Z.:** Nazwy miejscowe pasma Gorców, LŚ III A (1934), s. 213—65.
- Pierwotne osadnictwo Łemkowszczyzny w świetle nazw miejscowych, Biul. PTJ V (1936), s. 53—61.
 - Toponomastyka Łemkowszczyzny — Cz. I: Nazwy miejscowości, ŁTN, Wyd. I, nr 3, Łódź 1948; cz. II: Nazwy terenowe, jw., nr 6, Łódź 1949. = St. Lem.
- Stupnicki H.:** Galicja pod względem topograficzno-geograficzno-historycznym, Lwów 1849.
- Sulimierski F.** — zob. Chlebowski B.
- Svoboda J.:** K slovanské onomastické terminologii, Pr. Onom. 5, s. 127—36.
- Místní jména v Čechách, t. IV — V — zob. Profous A.
- Sygański ks. J.:** Analekta sądeckie do wieku XVI i XVIII, Lwów 1905.
- Arendy klasztoru starosądeckiego w XVI i XVII wieku, Przewodnik Naukowy i Literacki, Lwów 1904.
 - Historia Nowego Sącza od wstąpienia dynastii Wazów do pierwszego rozbioru Polski przez..., t. I — Lwów 1901, II — 1901, III — 1902.
- Szefczyk J.,** Termin topograficzny «hala» w języku polskim, Por. J. 1960, s. 36—44.
- Szyfer A.:** Słownictwo pasterskie Tatr i Podhala — [w:] Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala, t. IV, wyd. PAN, Ossol., Wrocław—Warszawa—Kraków 1962, s. 163—93.
- Șăineanu C.:** Dictionnaire roumain-français, IV w., Bucarest 1936.
- Šmilauer V.:** Osídlení Čech ve světle místních jmen, Praha 1960 (Nakl. Československé Akademie Věd).
- Příručka slovanské toponomastiky, připravil (...)..., I—II, Praha 1963—64.
 - Soustava českých místních jmen [w:] A. Profous, Místní jména v Čechách, t. V [uzupełniający], Praha 1960, s. 521—642.
- Ślaski B.,** Grapa i grąd, PF X (1926), s. 315—322.
- Taszycki W.:** Bibliografia onomastyki polskiej do roku 1958 włącznie, opracował... przy współudziale Mieczysława Karasia i Adama Turasiewicza, Kraków 1960.
- Dwa studia z polskiej toponomastyki: 1. Polskie nazwy miejscowe typu *Miętustwo*, *Wójtostwo*, *Dziergoniewstwo*, Sl. Occ. XX, z. 2. Poznań 1960, s. 169—73.
 - Klasyfikacja słowiańskich nazw miejscowych znaczeniowa a formalna, Slavische Namenforschung, Berlin 1963, s. 1—6.

- Taszycki W.: Najdawniejsze polskie imiona osobowe, Rozpr. LXII (1926); 2 wyd.: TRSP I, s. 32—148.
- Nazwa miejscowa *Żmigród*, JP XXVII (1947), s. 135—139.
 - Nazwy miejscowe kulturalne, JP XXIV (1939) s. 1—5 = Tasz. N. kult.
 - Patronimiczne nazwy miejscowe na Mazowszu, Pr. Onom. 3., Kraków 1951 = Tasz. Maz.
 - Polskie pamiątkowe nazwy miejscowe, Pr. Onom. 5, s. 109—116.
 - Rzekomo dzierżawcze nazwy miejscowe (Znaczenie przyrostków *-ów*, *-owa*, *-owo* oraz *-in*, *-ina*, *-ino*), JP XXII (1937), s. 104—11; 2. wyd.: TRSP I 215—22.
 - Rzekomo patronimiczne nazwy miejscowe (Znaczenie przyrostka *-ie*), JP XXI (1936) s. 33—42.; 2. wyd.: TRSP I 205—14.
 - Słowiańskie nazwy miejscowe. Ustalenie podziału, PKJ nr 29, Kraków 1946 = Tasz., Śl. n. mc.
 - Śląskie nazwy miejscowe, Wyd. Inst. Śląskiego, Katowice 1935; 2. wyd.: TRSP I 297—320 = Tasz. Śl.
 - Ze studiów nad polskim imiennictwem osobowym: I *Pakosław*, *Pękosław* i pochodne, JP VIII, s. 97—103.
 - Ze studiów nad polskim imiennictwem osobowym: V. Imiona skrócone typu *Budz*, *Budza*, JP XXIII (1938) s. 39—45.
 - Złożone nazwy miejscowe w języku polskim, Slavia XXIX, Praha 1960, s. 49—64.
- Tomaszewski A.: Gwara Łopienna i okolicy w półn. Wielkopolsce, PKJ XVI, Kraków 1930.
- Trautmann R.: Die wendischen Ortsnamen Ostholsteins, Lübecks, Lauenburgs und Mecklenburgs, Neumünster 1939,
- Truszkowski W.: Zagadnienia klasyfikacji rumuńskich nazw miejscowych (w związku z książką J. Jordana O nazwach miejscowych rumuńskich), Onom. VII (1961), s. 416—42.
- Turasiewicz A. — zob. Taszycki W.
- Udziała S.: Etnograficzne ugrupowanie i rozgraniczenie rodów górali polskich, (Szkic z mapą i 7 fig. w tekście), Przegląd Geograficzny, t. I, Warszawa 1919, z. 1—2, s. 80—91.
- Topograficzno-etnograficzny opis wsi polskich w Galicji, MAAE VI, dział II, 1903, s. 2—123.
- Urbańczyk S.: W sprawie chronologii słowiańskich nazw miejscowych, Pr. Onom. 5, s. 139—45 i mapka.
- Urząd Rady Ministrów: Podział administracyjny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (wg stanu na dzień 1. VII 1956 r.), Urząd RM, Biuro do Spraw Prezydów Rad Narodowych = Podział.
- Vetulani A.: Księgi sądowe wiejskie klucza łąckiego, I: 1528—1739, opracował i wydał..., Inst. Hist. PAN, Starodawne prawa pols. pomniki, seria II, Ossol., Wrocław—Warszawa—Kraków 1962 = Vetulani.
- Walewski W. — zob. Chlebowski B.
- Węgrzynowicz L.: Szalaśnictwo w limanowskim Beskidzie Wyspowym, PME X, s. 16—37.
- Wiatrowski L.: Z dziejów latyfundiów klarysek ze Starego Sącza (w XIII—XVIII wieku), Zeszyty Naukowe U. Wrocł., seria A, nr 13, Wrocław 1959 — Historia 2., s. 93—182 i 1 mapa.
- Wielkopolskie nazwy polne zebrane zbiorowymi siłami, wydane staraniem Redakcji Dziennika Poznańskiego, Poznań 1901.
- Wierzbowski T.: Maticularum Regni Poloniae Summaria..., wyd..., cz. 1—4, Varsoviae 1905—1910.

- Wiktor J.: Pieniny i ziemia sądecka, wyd. 2, Kraków 1958.
- Wilkoń A.: Polskie nazwy miejscowe od nazw wodnych, Onom. VIII (1963), 87—124.
- Witowt W.: Bugaj; Lud XVII (1911) s. 72—4.
- Wojciechowski T.: Chrobacja. Rozbiór starożytności słowiańskich, cz. I, Kraków 1873.
- Wolff A., Nazwy miejscowe na Mazowszu, Onom. I (1955) s. 66—116 i II (1956) s. 69—94.
- Zaborski B.: O kształtach wsi w Polsce i ich rozmieszczeniu, PKE nr 1, Kraków 1927 = Zab.
- Zachorowski S.: Węgierskie i polskie osadnictwo Spiżu do połowy XIV wieku, Kraków 1909.
- Zaręba A.: Słownictwo Niepołomic, PME X, nr 1, Wrocław—Kraków 1954.
- Zborowski J.: Wskazówki do zbierania nazw geograficznych, Bibl. TMJP nr 4, 1923.
- Z górskich nazw miejscowych i osobowych: (...) *Rostoka, Rostoki*, JP XVIII, s. 71—2.
- Zierhoffer K.: Nazwy miejscowe północnego Mazowsza, Pr. Onom. nr 3, Wrocław 1957, Ossol.
- Złóża J.: Zbiór wyrazów używanych w okolicach Chocholowa, SKJ IV, Kraków 1891, s. 341—52 = Złóża SKJ IV.
- Zwoliński P.: Słowiańskie nazwy miejscowe Bułgarii (Ujęcie syntetyczne), SPAU LI (1950) nr 8, s. 495—8.
- Stan i perspektywy hydronimii polskiej, Pr. Onom. 5, s. 69—86.
- Żaki A.: Góra Zyndrama w Maszkowicach nad Dunajcem, Małop. Studia Historyczne, R. III, Kraków 1960, z. 12, s. 107—12.
- O położeniu wczesnośredniowiecznego Sącza, R. Sąd. IV (1960) s. 1—50.
- Początki osadnictwa w Karpatach polskich, Wierchy XXIV (1955), s. 99—116.
- Wyniki wstępnych badań grodziska w Naszacowicach, pow. Nowy Sącz, Wiadomości Archeologiczne t. XX (1954) z. 3, s. 234—251.
- Żychliński T.: Złota księga szlachty polskiej, t. IX, Poznań 1887.

Skróty stosowanych terminów

ang.	— angielski	n. wod.	— nazwa wodna
apel.	— apellativum, wyr. pospolity	og.	— ogółem, ogólnie
bier.	— biernik	os.	— osiedle
bojk.	— bojkowski	p.	— powiat
cel.	— celownik	pd.	— południowy
dwn.	— dawniej, dawny	p-ie.	— praindoeuropejski
dial.	— dialektyczny, -ie	pn.	— północny
dop.	— dopełniacz	pols.	— polski
d-rum.	— dako-rumuński	por.	— porównaj
dzieln.	— dzielnica, część wsi	pot.	— potok
g.	— góra	pow.	— powiat
germ.	— germański	ps.	— przysiółek
goc.	— gocki	psł.	— prasłowiański
grec.	— grecki	przym.	— przymiotnik
i-eur.	— indoeuropejski	rum.	— rumuński
j.	— język	rz.	— rzeka
l.	— las	rzecz.	— rzeczownik
lit.	— litewski	skand.	— skandynawski
l. mn.	— liczba mnoga	st.	— stary, starszy, starsza nazwa
l. poj.	— liczba pojedyncza	stp.	— staropolski
łaka	— n. miejscowa ozn. 'łakę'	śr. d. niem.	— średniodolnoniemiecki
łemk.	— łemkowski	śr. g. niem.	— średniogórnoniemiecki
m.	— rodzaj męski	t.	— tom
mc.	— miejscownik	ter.	— teren, nazwa terenowa
mian.	— mianownik	ts.	— to samo
m. kat.	— mapa katastralna	tur.	— turecki
mscw.	— miejscowość, -ści	węg.	— węgierski
mst.	— miasto	woł.	— wołoski
n.	— nazwa	wś	— wieś
narz.	— narzędnik	zap.	— zapis, zapisano
nij.	— rodzaj nijaki	zob.	— zobacz
n. mc.	— nazwa miejscowa	źr.	— źródło
n. mscw.	— nazwa miejscowości	ż.	— rodzaj żeński
not.	— notowano		
n. ter.	— nazwa terenowa		

Skróty miejscowości

cytowanych w I tomie oraz większych obszarów

Barc.	— Barcice	Mog.	— Mogilno
Bieg.	— Biegonice	Mszaln.	— Mszalnica
BN.	— Biała Niżna	Naw.	— Nawojowa
Brz.	— Brzezna	NS	— Nowy Sącz
Buk.	— Bukowiec	Piwn.	— Piwniczna
BW	— Biała Wyżna	Pdgr.	— Podegrodzie
Cien.	— Cieniawa	Pod.	— obszar gwary podegrodzkiej
Ciesz.	— Śląsk Cieszyński	Przyd.	— Przydonica
Dąbr.	— Dąbrowa	Przysz.	— Przyszowa
Dąbrk.	— Dąbrówka	Ptaszk.	— Ptaszkowa
Golk. D.	— Gólkowice Dolne	Rtr.	— Rytro
Golk. G.	— Gólkowice Górne	Sąd.	— Sądeczynna
Gstw.	— Gostwica	Siedl.	— Siedlce
Kam. W.	— Kamionka Wielka	Siołk.	— Siołkowa
Kącl.	— Kąclowa	St. S.	— Stary Sącz
Korz.	— Korzenna	St. W.	— Stara Wieś (n-sąd.)
Krużl. W.	— Krużłowa Wyżna	St. W. lim.	— Stara Wieś lim.
Krużl. N.	— Krużłowa Niżna	Śl.	— Śląsk
Libr.	— Librantowa	Świn.	— Świniarsko
Lipn. W.	— Lipnica Wielka	Świdn.	— Świdnik n-sąd.
Łazy Brz.	— Łazy Brzyńskie	Świdn. lim.	— Świdnik lim.
ŁD	— Łososina Dolna	Wkp.	— Wielkopolska
ŁG	— Łososina Górna lim.	Włgł.	— Wielogłowy
Łomn.	— Łomnica	Zab.	— Zabelcze
Łuk.	— Łukowica lim.	Zagorz.	— Zagorzyn
Łycz.	— Łyczana	Znamir.	— Znamirówice
Maszk.	— Maszkowice	Żel.	— Żeleźnikowa
Maz.	— Mazowsze	Żm.	— Żmiąca
Młp.	— Małopolska	Żyw.	— Żywiecczynna

Skróty powiatów

boch.	— bocheński	łuk.	— łukowski
brzes.	— brzeski (Brzesko małopolskie)	myśl.	— myślenicki
ciech.	— ciechanowski	n-sąd.	— nowosądecki
ciesz.	— cieszyński	n-tars.	— nowotarski
gorl.	— gorlicki	radz.	— radzyński
kiel.	— kielecki	rzesz.	— rzeszowski
krak.	— krakowski	tarn.	— tarnowski
krośn.	— krośnieński	wad.	— wadowicki
lim.	— limanowski	żyw.	— żywiecki

Е. Павловски

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА МЕСТНОЙ ТОПОНИМИКИ ОКРЕСТНОСТЕЙ НОВОГО СОНЧА

Резюме

Представленный доклад является первой частью более обширной работы под заглавием „Местные наименования Сончской земли“. В остальных частях работы рассматриваются: Наименования населенных пунктов (II), Наименования местностей (III), Наименования вод (IV).

Местные названия Сончской земли рассматриваются здесь с географической, исторической и лингвистической точек зрения. Подытоживая анализ собранного материала, основанный на статистическом сопоставлении отдельных топонимических типов и их размещении на карте, необходимо в первую очередь констатировать следующее:

1. На основе топонимической структуры наименований всяких населенных пунктов Сончской земли различаем — вопреки принятому географическому делению — следующие населенные пункты: города и деревни (один тип топонимических наименований), районы городов и части деревень (т. е. части плотно населенной территории городов и деревень), хутора и поселки (более крупная группа домов, отдаленных от главного стержня деревни, иногда полоса разбросанных домов, обладающая единым названием) и селения (включая отдельные дворы, обладающие собственными названиями). До сих пор исследователи польской и украинской топонимии не принимали во внимание такого деления наименований.

2. Рельеф местности оказывает сильное влияние на топонимические наименования: сильно расчлененные горные территории, создающие необходимость строить множество мелких часто отдаленных друг от друга селений, обладают большим количеством наименований населенных пунктов, наименований местностей (гор, лесов, полей, ущелий), а также наименований вод (ручьев). Характерной особенностью центра Сончской котловины является небольшое количество селений при наличии нескольких хуторов около каждой более крупной деревни, и в связи с этим эта территория обладает незначительным количеством наименований населенных пунктов и множеством названий полей — за счет названий гор, лесов и вод. В свою очередь подгорью (северной части Сончской земли) присуще огромное убожество местных наименований вообще. Особенностью центра Сончской земли и его топонимии является „многоярусная“ структура больших деревень: у некоторых из них наблюдается по несколько больших хуторов, напоминающих деревни, около которых расположено по несколько более мелких хуторов и по несколько селений; имеются также и самостоятельные селения, не связанные ни с каким хутором.

3. Наблюдается также известная связь между рельефом местности и характером почвы, с одной стороны, и типами наименований, их расположением по местности и формами деревень, с другой стороны: „топографическими“ названиями насыщены, главным образом, горные территории, патронимические названия сосредоточиваются в центре Сончской котловины, на более плодородных почвах, и расположены гнездообразно на территориях, густо

населенных ещё в доисторические времена, обозначая чаще всего деревни, обладающие плотной застройкой. В свою очередь деревни с притяжательными названиями, являющиеся столь же древними, представляют собой обычно тип „деревень-полосок“ (с цепной застройкой) и деревень с разобщенной застройкой, реже другие типы деревень; все они встречаются на всей территории Сончской земли.

Статистическая таблица 4¹.

Соотношение отдельных типов наименований деревень² по времени их возникновения.

Срок	Топограф. наименов.		Культурные наим		Притяжательные наимен.		Патронимические наимен.		Родовые наимен.		Другие		Общее количество	
	К.	%	К.	%	К.	%	К.	%	К.	%	К.	%	К.	%
до г. 1400	68	32	21	10	56	26	26	12	2	1	42	19	215	50
1400—1454	12	21	10	18	17	30	5	9	—	—	13	22	57	14
1454—1572	18	30	9	15	13	21	—	—	2	3	19	30	61	14
1572—1772	38	40	9	9,5	9	9,5	1	1	3	3	35	37	95	22
	136	32	49	11,5	95	22	32	7,5	7	1,5	109	25,5	428	100%

Историческое исследование связи между наименованиями деревень, хуторов и селений (последние, обычно недокументированные, могли появляться почти исключительно в деревнях цепного типа, основанных по магдебургскому праву, или в деревнях, возникших в результате стихийной колонизации) и историей их возникновения и хронологией отдельных топонимических типов позволило извлечь следующие выводы:

1. Топонимика Сончской земли не дает указаний относительно хронологии отдельных топонимических типов и связанных с ними миграций. Можно однако полагать, что названия топографического типа (деревень, хуторов, селений и местностей) являются самыми многочисленными и одновременно самыми древними, но сохраняют свою продуктивность также и в новейшей топонимике, превращаясь из названий местностей в названия населенных пунктов. Вторым очень древним топонимическим пластом (от XII или начала XIII века) являются патронимические названия. Третьим пластом так же древним, но более долговечным, ибо сохранившимся едва ли не до наших времен, являются притяжательные названия, которые возникали часто на месте бывшего топографического названия или образовались непосредственно при возникновении нового объекта.

2. Как характер местных названий, так и отсутствие всяких данных об „эпонимах“, от имени или прозвища которых называли деревню, свидетельствуют об имеющей место когда-то в большом масштабе на территории Сончской земли стихийной колонизации без локационных привилегий и одновременно указывают на возникновение многих деревень и укрепленных городов в отдаленные доисторические и раннеисторические времена, за много лет до первого упоминания о них в документах.

3. Размещение разных топонимических типов на рассматриваемой территории в принципе не решает вопроса о направлениях колонизационной экспансии, однако указывает на её исключительно раннее заселение, охватывавшее также отдаленные холмы, ущелья и боковые долины.

¹ Здесь приводится как самая показательная.

² Сюда включаются также наименования городов, исчезнувших деревень и поселков, которые были когда-то деревнями.

4. Анализ топонимики территории, населенной когда-то лэмками, целиком подтверждает мнение Стибера об исконно польском характере значительной части деревень этой земли, на которую в результате валахско-русской колонизации наложился впоследствии новый этнический элемент. Наряду с этим валахские миграции XVI века и планомерная колонизация вызвали также возникновение в юго-восточной части Сончской земли нескольких новых деревень с новыми названиями и новым населением, пришедшим с востока.

3.

Проведенный лингвистический анализ даёт возможность констатировать следующее:

1. Выделенные с географической и исторической точек зрения деревни (вместе с городами), районы городов, хуторá и селения имеют свои отличительные топонимические признаки, свои особые топонимические структуры, а именно:

а) От названий деревень и хуторов образуются имена прилагательные и названия жителей: Brzezna — brzezińskie (поля), brzeźniaki и brzeźnianki, Wola Brzezińska — wolański, wolaki и wolanki. Напротив, наименования селений не образуют ни прилагательных, ни названий жителей, напр. Prusówka, нет prusowiaków или prusowskich полей. Иногда названия жителей выводятся от названий районов (частей деревень) dolaki из части деревни: Doły.

б) Названия деревень представляют собой типы, установленные проф. В. Ташицким, но в окрестностях Нового Сонча исключительно редки наименования деревень родового или семейного происхождения; последние свойственны исключительно селениям, напр. тип Żywczaki, Kowalówki; отсутствуют названия в форме прилагательных типа Żeniowska, формы прилагательного имеют лишь топографические названия: Głębokie, причём отсутствуют названия, образованные от фамилии типа Witkowskie (именительный падеж множ. числа). Тем более в названиях деревень невозможны предложенные сочетания типа Za Górą, Pod Lasem или Do Wawrzka.

в) Селения не образуют патронимических названий (-ice, -owice, -owce), а также ни служебных, ни этнических названий; вместо „родовых“ встречаются в той же форме „семейные“ названия (Bołozu, Do Wawrzka). Притяжательные названия на -owa, -ów, часто встречаемые в названиях деревень, здесь очень редки, они появляются прежде всего для обозначения селений, которые были когда-то деревнями.

г) У хуторов, обладающих свойствами как деревень так и селений; наблюдаются названия в равной степени типичные как для одних так и для других; встречаются также свойственные всем трём группам топографические названия типа Zalesie, Lipie. Лишь в порядке исключения встречаются притяжательные названия на -ówka (Jachłówka) отсутствует тип Do Porębskich, исключительными являются предложные выражения типа Za Górą.

4. Разнообразное территориальное расчленение селений и хуторов вызвало различное образование их названий. В горах выдвинулись на первое место названия селений, на подгорье скорее названия хуторов, часто идентичные названиям селений в горах (Podlesie, Zagórze).

5. Топонимика горных селений резко отличается от подгорной и долинной. В горах наряду с топографическими названиями преобладают притяжательные названия на -ówka а также „семейные“ типа Bołozu (именительный падеж мн. ч.) Łomnickie (от Łomnickich) и тип Do Wawrzka.

6. Параллельно с распространенными префиксальными и префиксально-суффиксальными названиями, а иногда как единственные названия, появляются предложные выражения типа Pod Lasem — почти всегда в качестве названий селений или названий местностей, а в порядке исключения в качестве наименований хуторов. Эти выражения пред-

ставляют собой живой, совершающийся сейчас процесс субстантивации, т. е. преобразования синтаксических конструкций (*mieszka za Górą, idzie z za Lasu*) в окостенелое целостное сращение с функцией и значением имени существительного (*Za Górą* — это селение, идет *z Zalasu*), отсюда уже один шаг к производным существительным *Zagórze, Zalas* (морфолого-синтаксический способ словообразования).

7. Между названиями местностей и названиями селений существует тесная связь: селение или хутор, построенные в данной местности, перенимают её название без изменений или в форме предложного выражения (*Dział* или *Na Dziale*). Аналогичным образом изменяют свое значение названия полян, полей и т. д.: *Niemcowa* (*Polana*) $\Rightarrow$ *Niemcowa* (селение), *Trzeźniowy Gróń* — сейчас скорее только селение. Название поля, поляны или холма подчинилось названию селения и самостоятельно почти перестало существовать.

8. Учитывая вышесказанное, следует рассмотреть в отдельной топонимической группе названия бывших полос (наделов), которые в пяти деревнях Новосонечского района (*Kamionka Wielka, Ptaszkowa* обе *Królowe, Bogusza*), в одной бжеского района (*Iwkowa*) и в одной горлицкого (*Gródek*) сохранились одновременно и как названия полей, т. е. площади бывших наделов, и как названия построенных на их территории, древних и более поздних селений. Эти названия чаще всего имеют формы на *-ówka*, реже на *-owa, -ina-, (w)ska*, ср. род на *-e*, в порядке исключения (в деревне Ивкова) — на *-owo*.

9. Местные названия дифференцируются географически: богатству горных и лесных названий, наименований полей и ущелий в Карпатах, соответствует довольно большое количество названий полей в Сончской котловине при совершенном отсутствии названий этого типа на подгорье.

10. Сказанное выше касается в равной мере и названий ручьев. В горах наименования ручьев обозначают одновременно ущелья и растущие по их склонам леса. Вообще топонимика вод значительно убоже топонимика местностей: есть места, где ручьи вовсе не имеют названий (только: *Rzeka*) или заимствуют их от деревень (*Niskowianka*) или от владельца земли (*Motykowski Potok*).

11. Многие названия деревень и хуторов в течение веков подверглись различным преобразованиям, порою изменявшим основательно их фонетический облик и словообразовательную структуру. Есть и лексические изменения (*Mokra Dąbrowa* $\geq$ *Mokra Wieś*) и синтаксическо-морфологические (*Za Lasem* $\geq$ *Zalas, Zalesie*). Наименования местностей и вод в основном изменениям не подлежат.

12. В топонимике Сончской земли очень сильно отражаются диалектные явления, особенно почти вся фонетическая и фонологическая система, многие словообразовательные, некоторые флективные и синтаксические явления. В названиях местностей довольно отчетливо проступают немногочисленные — впрочем — различия между тремя говорами: северо-, северо-восточносончскими и юго-западным. Это свидетельствует о большой жизненной силе сончских говоров и о сильном влиянии языковой традиции, противостоящей воздействию городского жаргона и литературной речи.

13. В местной топонимике Сончской земли (как и во всякой топонимике) видное место занимают имена нарицательные, прежде всего существительные, в меньшей степени — прилагательные, служащие образованию местных имен собственных. Среди них различаем: а) имена нарицательные, встречаемые также в Сончских говорах (*brzyzek, debrza, dział, pąryja, tracza, zagroda*); б) слова, заимствованные из горских говоров, быть может, непосредственно перешедшие в имена собственные (*drapa, kiczera*) или из других говоров (*kawioru*); в) слова, заимствованные из общелитературного польского языка или через его посредство из других говоров (*smug, struga, zdrój*); г) общепольские слова повседневного употребления (и диалектные и литературные): (*bagno, góra, pole, gola*); д) древнепольские слова (*kierz, majdan*); е) слова, известные только общеславянскому или другим славянским языкам (*bardo, chełm, czertez, łakta*); ж) слова, быть может,

диалектного употребления, образования, превращенные в местное название (Baniska, Mieściska).

Это богатство нарицательных имен имеет огромное значение для изучения древнего состава лексики данного района, а также общественно-материальной культуры, связанной с отдельными словами.

14. Селения, столь многочисленные сегодня особенно в горах, возникли или в последнее время, т. е. в XX веке, или же (при деревнях с наделами) уходят корнями во времена, когда возникала деревня. Отсюда в названиях селений наблюдаются или ранние типы, о которых шла речь выше, или же топографические названия, преобразованные из названий местностей. Возникают также и современные названия, связанные с проявлениями современной культуры (Pod Stacją, Centrum); иногда возрождаются древние названия. Особенно в горах традиция наименования новых селений (даже состоящих из одного двора) является до сих пор распространенной, с другой стороны влияние городских обычаев и учреждений, в особенности на северном подгорье, приводит к тому, что исчезают названия селений, полей и ручьев, или же новые дворы уже часто не получают названий.

И все же — топонимические названия, даже названия мелких объектов сохраняют свое значение, подчиняются старинным семейным традициям и словообразовательным нормам, иногда же отражают архаичное деление и структуру деревни; эти названия продолжают сохраняться, несмотря на разложение диалектов и преобразования структуры и характера современной деревни.

E. Pawłowski

Traits caractéristiques des noms de lieux de la région de Sącz

Résumé

1.

Les noms de lieux de la région de Sącz sont analysés dans notre étude du point de vue géographique, historique et linguistique. L'analyse basée sur la statistique des diverses classes de noms et de leur disposition géographique nous permet de constater que:

1. La structure des noms de lieu dépend de ce qu'ils désignent soit les villes et les villages, soit les quartiers de villes ou les parties de villages, soit les écarts éloignés de l'agglomération principale (*przysiółki*), soit les hameaux ou groupes isolés de maisons, les fermes isolées ayant un nom particulier y compris. Ce classement n'est pas toujours identique avec le classement géographique pratiqué normalement.

2. Le relief détermine aussi de façon essentielle le caractère des noms de lieux. En montagne la nature du terrain amène la dispersion de l'habitat d'où l'abondance des noms de hameau mais aussi des noms d'origine géographique (monts, forêts, alpages, ravins, cours d'eau). Le centre de la vallée de Sącz se caractérise par un nombre très restreint de hameaux mais s'y trouvent, au contraire beaucoup d'écarts dispersés autour des agglomérations importantes. On y relève donc peu de noms de hameau, de même que peu de noms de monts, de forêts et de cours d'eau, en revanche des noms de champs y sont fréquents. La partie nord de la région est elle très pauvre en noms de lieux. Ce qui est particulier au centre de la région c'est une structure en étages superposés de grandes agglomérations, celles-ci ayant en général plusieurs écarts importants (*przy-siółki*), dont de nombreux possèdent encore des dépendances dispersées alentour. Il y a aussi des hameaux isolés.

3. Le relief et le caractère du sol déterminent aussi les formes des agglomérations et la disposition de celles-ci dans le pays, ce qui n'est pas sans influencer sur la formation des noms de lieux, des noms d'origine géographique dominant en montagne, tandis que des noms patronymiques se font nombreux au centre de la vallée de Sącz. Sur les sols fertiles les villages sont denses. Le peuplement de ces terrains remonte à l'époque préhistorique. Les agglomérations avec des noms possessifs sont aussi très anciennes, mais leur forme présente un caractère différent. En général, elles ne sont pas centrées autour d'un point, mais allongées en chaîne ou dispersées. On en trouve dans toute la région de Sącz.

Tableau statistique
Comparaison numérique des diverses classes des noms de lieux en ordre chronologique
de leur formation

Periode	Topogra- phiques		Cultu- rels		Posses- sifs		Patrony- miques		Noms de famille		Autres		Total	%
	T.	%	T.	%	T.	%	T.	%	T.	%	T.	%		
—1400	68	32	21	10	55	26	26	12	2	1	42	19	215	50
1400—1454	12	21	10	18	17	30	5	9	—	—	13	22	57	14
1454—1572	18	30	9	15	13	21	—	—	2	3	19	30	61	14
1572—1772	38	40	9	9,5	9	9,5	1	1	3	3	35	37	95	22
	136	32	49	11,5	95	22	32	7,5	7	1,5	109	25,5	428	100%

2.

Nous avons étudié les rapports entre les noms de villages, d'écarts et de hameaux (ces derniers, généralement non attestés par les sources historiques n'ont pu se former qu'autour des villages établis sur le droit de Magdebourg ou nés d'une colonisation non réglementée) et l'histoire de leur formation ainsi que la chronologie de diverses classes de noms. Or on a pu constater que :

1. Les matériaux dépouillés ne sont guère concluants en ce qui concerne la chronologie de diverses classes de noms de lieux et les mouvements de population. On peut supposer cependant que les noms d'origine géographique, de beaucoup plus nombreux que les autres sont aussi les plus anciens. D'ailleurs ils dominent aussi à l'époque récente où des noms de villages sont souvent tirés de noms de terrains. La seconde couche (XIIe—XIIIe siècles) ce sont les noms patronymiques. La troisième est constituée de noms possessifs qui ont remplacé parfois l'ancien nom géographique ou naissaient en même temps que le village. Cette couche assez ancienne elle aussi s'étend presque jusqu'à l'époque moderne.

2. Le caractère de plusieurs noms de lieux, aussi bien que l'absence de mentions dans les documents historiques sur les „éponymes“ qui ont transmis leur nom ou sobriquet à telle ou telle localité, témoignent que la région a été peuplée en grande partie de façon nonréglementée, sans immunités ou autres privilèges. De ce fait on peut penser que beaucoup de villages sont nés à l'époque préhistorique.

3. La disposition géographique des diverses classes de noms de lieux ne nous apprend pas grand chose sur l'orientation de migrations sur ces terrains, elle montre cependant que même des coins assez éloignés et difficilement accessibles (collines, ravins, petites vallées) ont été colonisés très tôt.

4. L'analyse des matériaux provenant des terrains colonisés par les Lemki confirme la thèse de Stieber selon laquelle la population primitive avait été d'origine polonaise. Au XVIe siècle les migrations des populations d'origine valaque ont fait naître dans la partie sud-est de la région plusieurs villages avec les noms d'origine valaque ou russe.

3.

L'analyse linguistique des matériaux permet de constater que

1. Villages (et villes), quartiers, hameaux, écarts qui ont été distingués du point de vue géographique et historique ont des noms de structure différente, à savoir :

a) noms de villages et d'écarts sont susceptibles de produire des adjectifs et des noms d'habitants: *Brzezna* — *brzeźnieńskie* (pola), *brzeźniaki*, *brzeźnianki*, *Wola Brzezieńska* — *wolański*, *wolaki*, *wolanki*. Les hameaux, au contraire, ne donnent ni adjectifs ni noms d'habitants, p. ex. *Prusówka* ne donne pas *prusowiaki*, *prusowskie pola*. Mais les noms de parties de villages sont parfois susceptibles de donner par dérivation des noms d'habitants: *dolaki* — z *Dolu-wsi*.

b) Les noms de villages se laissent classer d'après le schéma présenté par W. Ta-szycki, rares sont pourtant des noms patronymiques ou des noms dérivés des noms de famille (ces derniers étant réservés aux hameaux, p. ex. *Żywczaki*, *Kowalówki*). Les noms de structure adjectivale, genre *Żeniowska* manquent, exception faite pour ceux à base géographique: *Głębokie*. Manquent aussi des noms dérivés du nom de personne en fonction d'adjectif (p. ex. *Wilkowskie*, nom. plur.), de même que des noms à base de locution prépositionnelle, du genre *Za Górą*, *Pod Lasem*, *Do Wawrzka*.

c) Les noms de hameaux ne sont jamais patronymiques (*-ice*, *-owice*, *-owce*), ni ethniques, ni professionnell. Les noms „rodowe“ (de „dynastié“) sont remplacés par des noms de famille (*Bolozy*, *Do Wawrzka*). Très rares sont les noms possessifs (*-owa*, *-ów*), qu'on trouve fréquemment pourtant comme noms de villages.

d) Les écarts qui tiennent à la fois des villages et des hameaux ont des noms soit du type „village“ soit du type „hameau“, soit encore du type géographique très fréquent dans tous les groupes. Très rares y sont des noms de hameau du type possessif (*Jachłówka*), manquent ceux du type *Do Porebskich*, très rares sont ceux à base de locution prépositionnelle, du type *Za Górą*.

4. Une disposition topographique différente suivant le caractère du terrain amène des différences de structure des noms des hameaux et des écarts. En montagne c'est des noms de hameaux qui dominent, sur les terrains moins élevés c'est l'inverse.

5. Les noms de hameaux en montagne sont surtout du type géographique, du type possessif (*-ówka*) ou du type „nom de famille“ *Bolozy*: (nom. plur.), *Łomnickie* (de *Łomnickich*), ou encore du type *Do Wawrzka*.

6. A côté des noms à préfixe ou à préfixe et suffixe on trouve des locutions prépositionnelles (*Pod Lasem*) en fonction des noms de hameaux ou des noms topographiques, mais, exceptionnellement, aussi en fonction des noms d'écarts. Ces locutions témoignent de la substantivisation encore en cours des locutions prépositionnelles, c'est-à-dire de la transformation des groupes syntaxiques (*mieszka za Górą*, *idzie zza Lasu* = *de Zalas*, *Zalas*) en expressions figées à fonction de substantif (*Za Górą* c'est un hameau; il vient z *Zalasu*) d'où il n'est qu'un pas aux substantifs à dérivation flexionnelle *Zagóra*, *Zalas*.

7. Les noms de hameaux sont souvent empruntés à des noms topographiques. Hameaux ou écarts construits sur tel ou tel endroit en empruntent le nom. Parfois des noms topographiques subissent des changements de sens (*Niemcowa* — *polana*, *Niemcowa* — *osiedle*). Des noms de champs, de pâturages ou de collines sont devenus noms de hameaux et ont cessé de désigner des endroits topographiques. P. ex. *Trzeźniowy Groń* (*groń* = collin) ne désigne plus la crête mais le hameau.

8. C'est un groupe à part que forment les noms des anciens champs dans sept villages de la région (*Kamionka Wielka*, *Ptaszkowa*, les deux *Królowe*, *Bogusza*, *Iwkowa*, *Gródek*). Là, les noms des anciens champs désignent en même temps l'endroit topographique et le hameau qui y a été construit ensuite. Ces noms se terminent à *-ówka*, *-owa*, *-ina*, *-(w)ska*, *-e* (neutr.), et, exceptionnellement, à *-owo* (neutr.).

9. Les noms topographiques sont variés du point de vue géographique. Tandis que forêts, monts, pâturages et ravins sont à l'origine de nombreux noms en Carpathes, la vallée de *Sącz* présente une quantité considérable de noms de champs.

10. Il en est de même en ce qui concerne les cours d'eau. En montagne des noms de cours d'eau peuvent désigner aussi des ravins et des forêts voisines. En général les noms de cours d'eau sont moins variés que les autres noms topographiques. Parfois des cours d'eau sont anonymes (au plus ils sont appelés *Rzeka* = Rivière) ou empruntent leur nom à tel ou tel village (p. ex. *Niskowianka*) ou au propriétaire (*Motykowski Potok*).

11. Plusieurs noms de villages et de hameaux ont subi au cours des siècles divers modifications qui en ont altéré la forme et la structure. Nombreux sont aussi des changements lexicaux (*Mokra Dąbrowa* $\Rightarrow$ *Mokra Wieś*) ou syntaxique (*Za Lasem* $\Rightarrow$ *Zalas, Zalesie*). Les noms topographiques en général se sont conservés intacts.

12. Les noms de lieux de la région reflètent très bien les dialectes du pays. Ce sont eux qui en déterminent le système phonétique et phonologique, qui expliquent nombre de phénomènes du domaine de la formation de mots ou, quelquefois, de leur flexion et de leur syntaxe. Les noms de lieux reflètent aussi les différences, si minimes soient-elles, entre les trois dialectes de la région. En somme, l'analyse onomastique prouve que les patois résistent, sur ce plan là, assez bien à l'action des jargons de villes ou à celle de la langue littéraire.

13. Comme partout ailleurs, des noms communs, substantifs et (un peu moins) adjectifs, jouent un rôle dominant dans la formation des noms de lieux. Parmi eux nous distinguerons les groupes suivants: a) appellatifs, employés comme noms communs aussi dans les dialectes de la région (*brzyzek, deprza, dział, paryja, tracz, zagroda*); b) mots empruntés des dialectes des montagnes et employés aussi comme noms communs (*drapa, kiczera*) ou mots empruntés des autres dialectes (*kawiory*); c) mots empruntés de la langue littéraire ou, par l'intermédiaire de celle-ci, des autres dialectes (*smug, struga, zdroj*); d) mots communs à tous les dialectes polonais aussi bien qu'à la langue littéraire (*bagno, góra, pole, rola*); e) mots de l'ancien polonais disparus aujourd'hui (*kierz, majdan*); f) mots du vieux slave, sortis de l'usage en polonais (*bardo, chelm, czertez, ląka*); g) mots d'origine dialectale douteuse, c'est-à-dire des dérivés adaptés pour servir de nom de lieux (*Baniska, Mieściska*).

Cette abondance des appellatifs nous permet de connaître mieux l'ancien lexique des dialectes de la région aussi bien que la civilisation dont ils portent les marques.

14. Les hameaux si nombreux aujourd'hui, surtout en montagne, sont ou bien d'origine récente (XXe siècle) ou bien remontent à l'époque de la fondation du village (c'est le cas des villages dits *lanowe*). C'est pourquoi leurs noms appartiennent à d'anciens groupes dont nous avons parlé ou sont empruntés à des noms topographiques. Mais aujourd'hui on observe la formation des noms d'origine moderne liés à la civilisation moderne (*Pod Stacją, Centrum*), parfois on reprend d'anciens noms. En montagne surtout la tradition de donner des noms à de nouveaux hameaux est encore bien vivante. D'autre part sous l'influence des usages urbains, surtout dans le nord de la région, les champs, des ruisseaux ou même des hameaux, souvent, n'ont plus de nom.

Malgré tout, le besoin de donner un nom, même à de petits groupes de maisons, se fait toujours sentir, et des noms sont créés suivant d'anciennes traditions. Ces noms reflètent parfois des divisions et des structures archaïques et malgré la disparition progressive des dialectes et des changements sociaux profonds ils garderont leur caractère traditionnel encore longtemps.

INDEKS NAZW MIEJSCOWYCH

Uwagi i objaśnienia skrótów i znaków

+ nazwa stara, dziś nie używana, +wś, +ps. — obiekty zaginione.

tab. po liczbie stronicy — w tabeli.

(*szkie*) po liczbie stronicy — nazwa znajduje się na mapie (szkicu).

() w nawiasie nazwy miejscowe spoza terenu Sądeczyny; cyfra (tj. liczba stronicy) w nawiasie oznacza nazwę miejscową nie konkretną, lecz podaną przykładowo, ogólnie występującą.

Określenie charakteru obiektu oznaczono skrótami podanymi na s. 229, nadto: z. — ziemia (np. Kiel., z. — 'ziemia kielecka'); nie podano żadnego określenia, o ile w tekście charakter obiektu nie jest określony oraz przy nazwach wieloznacznych, ogólnie i często stosowanych (np. *Dział* — n. ter., os. i ps.). Skrótów powiatów tylko przy obiektach spoza pow. nowosądeckiego.

Nieliczne formy gwarowe, które tu trzeba było podać ze względu na różne od literackiego brzmienie, podano kursywą, wyjątkowo w pisowni fonetycznej, ale w normalnej kolejności alfabetycznej bez uwzględnienia specyfiki gwarowej, a więc **Ujcańd* pod *U*, bez uwzględnienia labializacji.

Warianty graficzne (źródłowe) podane są pod hasłami zrekonstruowanymi, nazwy nie zrekonstruowane podano w oryginalnej pisowni źródła drukiem rozstrzelonym. Podobnie podaje się nazwy łacińskie.

+Adamowa Wola = Jadamwola, wś — 103,
149

+Adamowice = Jadamwola — 193

+Akymilka, ter. łemk. — 81

+Albinka = Łubinka — 100

Amerykańskie, ter. — 159, 190

Andrzejówka, wś — 145, 205 *szkie*

Augustyny, os. — 135, 139

Babia Góra — 153

(Babia Góra, g. w Beskidzie Zach.) —
167, 223.

Babi Brzuch, g. — 88, 190.

(+Babicha, +ps.) — 109

Babie — 190

Babieniec, os. — 72

Babki — 191

Badziesyna = Będzieszyna — 128
(Bagno) — 30

Bajcyrówka = Balcerówka — 135

Bajorki, ps.

Balcerówka, os. — 135

(Balowy Las) — 32

Bałażówka lim., wś — 143, 204 *szkie*,
205

Banach, os. — 47

Banachy, os. — 54, (||z Banachu) — 149,
151

Bania — 118

Banica gorl., wś — 6, 109, 110, 161

Banie, na Baniach, os. — 138

Baniska, ter. — 84, 158, 160, 161, 213,
235, 239

Baranek, pole — 117

- Barbarzaków Potok — 91
 Barcice, wś — 14, 15, 18, 36, 84, 106, 137, 154, 168, 204 i 205 (szkice), 230
 Barcice Dolne, wś — 36, 191
 Barcynka — 123
 Barczakówka, os. i rola — 64, 65, 68; zob. też Pod Stacją.
 (Bardiów, Czechosłow.) — 217
 Barnowiec, wś — 17, 88, 143, 144
 Bartkowa, wś — 12, 103, 106, 141, 204 (szkic), 205; Bartkowa-Posadowa — 12
 Bartosza (rola) — 56
 Bącza, wś — 144, 205
 Bąkowiec = Bukowiec — 127, 130
 Bednarzówka, os. — 72, 73
 +Belczarowa = Binczarowa — 100
 Berdychów, ps. — 12, 40, 45, 70, 71
 Berest, wś — 17, 81, 82, 101, 125, 163, 192
 Beskid, pasmo g. — 83, 167, 190
 (Beskid Polski) — 184
 Beskid Sądecki — 11, 23, 52, 58 tab., 72, 83, 171, 181, 217
 (Beskid Śląski) — 224
 Beskid Wyspowy — 11, 17, 52, 53, 73, 74, 227
 Beskidy, góry — 11, 19, 167, 175, 177, 225
 Będzieszyzna brzes., wś — 6, 128, 204 — szkic
 Biała, og. i os. — 36, 40, 114, 118, 120, 190; rz. — 18, 90, 159, 204 szkic
 Biała Droga — 124
 Biała Niżna, wś — 50, 102, 117, 118, 121, 128, 137, 145, 194, 230
 +Biała Oboja, 2 wsi — 102, 194.
 Białawoda, wś — 102, 111, 120, 122, 152
 Biała Wyżna, wś — 17, 18, 42, 50, 59 tab., 102, 118, 120, 121, 129, 135, 137, 144, 145, 153, 194, 230
 Białe, ps. — 36, 117
 Białka, pot. — 90
 Białowoda, wś = Białawoda — 101, 102, 106
 (Biały Dunajec n-tars., wś) — 180
 Biały Kamień, ter. — 88, 190
 Biały Potok, os. — 72; pot. — 90, 159, 190
 (Białystok, mst.) — 148, 158
 Biczycze, wś — 38, 154, 193, 194, 204 szkic; Biczycze Dolne, wś — 127, 132, 134, 194; Biczycze Górne, wś — 89, 113, 130, 132, 193, 194; Biczycze +(Niemieckie) — 38
 Biczyczanka, pot. — 91, 148
 +Bieganice = Biegonice — 24
 Biegonice, wś — 18, 19, 24, 38, 70, 93, 117, 118, 120, 128, 129, 137, 140, 143, 144, 150, 154, 171, 204 szkic, 205, 230
 +Biekczarowa, wś = Binczarowa — 100
 +Bielczarowa, wś = Binczarowa — 100
 Biele, os. — 96
 Bieliczna, ps. — 6, 114
 Bielowice, ps. — 113, 122, 154, 204 szkic, 205, 222
 +Bielsko, wś = Bilsko — 100
 +Bieniowa = Byniowa — 112
 +Bieńczyce, +wś — 105
 Bieryty, os. — 96
 Bileczyzna, pole — 30, 46
 Bilowice, ps. = Bielowice — 40, 122, 154
 Bilsko, wś — 16, 62, 100, 111, 112, 114, 122
 Bilskie Lasy — 88
 Binczarowa, wś — 100, 204 szkic; pot. — 90
 +Biskupice, +wś — 105, (Biskupice Mel-sztyńskie) — 105
 Bliźnie Rybie — 190
 Błankowa, os. — 45.
 Błażek, os. — 75
 Błażkówka, os. i rola — 64
 Błyszcz, ter. — 87
 Bobek, os. — 75
 Bochenówka, os. i rola — 64
 (Bochnia, mst.) — 146, 217
 Boczów, ps. — 40, 72, 73 szkic, 106, 112, 145, 148, 204 szkic
 (Boczów boch., wś) — 154
 Bodkowo, os. — 66
 (Bogumiłowice brzes., wś) — 13
 Bogusza, wś — 17, 35, 63, 68, 102, 103, 193, 204 szkic, 212, 234, 238
 Boguszowa, wś — 24, 89, 153, 220
 +Boguszowa, wś = Bogusza — 102, 103, 193
 +Boguszówka, wś = Bogusza — 101, 102, 103, 193
 (Bojkowszczyzna) — 87, 161—192 passim, 216, 225

- (Bolesty, wś) — 55
 +Bołcariowa, wś = Binczarowa — 100
 Bolozy, os. — 46, 54, 57, 60, 147, 152, 233, 238
 +Borcalowa, wś = Binczarowa — 100
 (Borek) — 93
 Borowa, ps. — 110
 Borowiaczka, os. — 76, 79, 80, 118; zob. Borowiak
 Borowiak, os. — 76, 79, 80, 118; zob. Borowiaczka
 Borownice, ps. — 138
 Borownicki Potok — 139
 Borsudzyń, ter. — 84, 138
 Bortne, las — 82
 Boryłów, pot. — 90
 Brodówka, os. — 124
 +Bronary, wś = Brunary — 38, 124
 Browar, os. — 158
 Brunary, wś — 6, 18, 38, 112, 124, 205 szkic
 +Brunary Niżne (Niższe) i Wyżne (Wyższe), wsie — 49, 114
 Bryjów, mst. — 38, 146, zob. Stary Sącz
 Bryndzówka, os. — 72
 Brzeg, os. — 44, 71, 76, 121 (*Bżyk*), 154
 Brzegówka, os. i rola — 57, 64 szkic, 65
 Brześć, las — 84
 Brzezie, ps., os. — 31, 40, 76, 154; las — 84
 Brzezina — 93, 121
 Brzeziny, wś — 135; ps. — 222
 Brzezna, wś — 16, 44, 62, 68, 69 tab., 89, 109, 113, 114, 117, 118, 123, 127, 128, 130, 135, 138, 141, 153, 175, 178, 181, 209, 230, 233, 238
 Brzezna-Dół, dzieln. — 50, 165
 Brzeźówka, +wś = os. — 40, 114
 (Brzeżany) — 30
 Brzeźnianka, pot. — 91
 +Brzost, wś = Berest — 101
 Brzozina = Brzezina — 121
 Brzyk — zob. Brzeg
 Brzyna, wś — 13, 15, 17, 46, (51), 57, 58 tab., 60, 118, 122, 127, 129, 137, 165, 176
 Brzyski, Brzyskiego, os. — 47, 149
 Buciarka, os. — 46, 119
 Bucze, os. — 65, 154, 155; ter. — 87
 Bucznik, os. — 71, 154
 (Budziejowickie, Czechosłow.) — 181
 Budziska — 160
 Budzyń, ps. — 40, 136, 154
 (Bug, rz.) — 46
 (Bugaj) — (228)
 Bujne, wś — 36, 140, 190
 Bukowiec, wś — 11, 16, 88, 118, 119, 121, 123, 124, 128—130, 133, 135, 137, 140, 141, 143, 150, 166, 230; os. — 154; ter. — 91; pot. — 90, 91
 Bukowiec Niżny i Wyżny, dzielnice — 49, 114, 115
 (Bukowiec, do Bukowic, Kiel.) — 150
 Bukowina, ter. — 85
 (Bukowina, kraj) — 170, 220, 225; (Księstwo Bukowińskie) — 218
 Bukówki, os. i las — 45
 Bulandówka, os. — 71
 (Bułgaria, kraj) — 33, 228
 (Buńdówki n-tars., os.) — 45, 56
 Burdak, ter. — 86
 Burdakowskie Pole — 88
 Burdel, ter. — 88
 +Burisow, +wś — 105
 Burkowskie — 124
 Bursztynówka, os. — 75
 Bycza Łąka — 190
 Byniowa, g. i ps. — 72, 73 szkic, 112, 204 szkic; Byniowa Zagorzyńska, ps. — 136
 Bystra, os. — 154
 Bystry Potok — 190
 Bystry Wierch — 190
 Bziniaki, ps. — 55, 138
 Cabałówka, ps. — 71
 Caczów, wś = Czaczów
 Carchla — 130
 Cegielnia, os. — 155
 Cempówka, os. — 129
 Centrum dzieln. — 50, 213, 235, 239
 Cerhla — zob. Cyrhla, Cyrła
 (Certeż) — 164
 Chałupiska, os. — 77; pole — 86
 Chamca, do *Xamca* — zob. Chełmiec — 135
 Chamek = Chełmek — 121, 135
 +Chamrzyska, wś = Homrzyska — 100
 Chełm, g. — 30, 76, 78 szkic, 87, (87), 120, 135; os. — 75; og. — 94

- Chełmek, g. — 121, 135
 Chełmiec, wś — 19, 38, 41, 50, 62, 68,
 69 tab., 110, 111, 117, 118, 120, 121,
 143, 149, 150, 151
 +Chełmiec Niemiecki, +wś — 38
Chemca — zob. Chełmiec
Chemek = Chełmek — 121
 Chłopski Wierch, g. — 159, 190
 Chochle, do Chochle, os. — 137, 151
 (Chochołów n-tars., wś) — 21, 167, 178,
 228
 Chochorowice, wś — 56, 69 tab., 89, 113,
 123, 130, 140, 142, 184, 204 szkic
 (Chodecz, Łęczyckie) — 179
 Chodorowa, wś — 153, 204 szkic
 Cholwark — 130, 131
 Cholwarczyska — 130
Cholm = Chełm — 120, 135
 Chomowo, os. — 45
 Chomranice, wś — 6, 107, 120, 137, 143,
 154, 204 szkic
 +Chomranice Niższe i Wyższe, +wsie —
 49, 114
 Chorągiewa, pole — 127, 155
 Chotarne — 163
 (Chramcówki — n-tars.) — 56
 (Chrobacja) — 288
 Chrobakówka, ter. — 88
 +Chroma, +wś — 105
 +Chrósllice, wś = Chruślice
 Chruślice, wś — 39, 99, 210
 (Chrzanów, mst.) — 166
Chymiec — zob. Chełmiec
 Cichawa, ps. — 105, 113, 154
 Cichoniówka, os. — 68
 Cichoń, g. — 11
 Cichy Kącik, os. — 159, 170, 190
Ciciyrz — zob. Ciecierz. — 122.
 +Ciechosławice, +wś — 105, 113, 204 szkic,
 205, 226
 Ciecierz, las — 88, 122
Cieciewina = Trzetrzewina — 131
 Cieniawa, wś — 17, 46, 50, 65, 93, 117,
 123, 125, 130, 134, 141, 149, 151, 230
 Cieniawka, ps. — 46, 65
 Ciernie (*Ćyrńe*) — 122
 (Cieszyńskie, z.) — 162, 175, 183
 (Cięciwa, wś) — 170
 Cisowiec — 95, 97; ps. — 110
 Cisowy Dział — 190
 Cisowy Potok — 190
 Cisowy Wierch — 190
 Cołtyusz — 134
 +Cressici, wś = Strzeszyce — 100
 Cuprówka, os. — 76, 78 szkic
 Cydzówka, os. — 71
 Cyganowice, wś — 18, 114, 154
 Cyrc, pot.: zob. Czercz — 122
Cyrca, Cyrnec, f. Cyrcu — zob. Czerniec —
 122, 138
 Cyrła, os. — 35, ter. — 87
 Cyrhla — 137, 154
Cyrwonka, Cyrwonki, zob. Czerwonki.
 Cyrzeniec — 129
 +Czachórszczyzna, +os. — 46, 213
 Czachurówka, os. — 46, 109, 213
 Czachury, os. — 46
 +Czaczowa = Czaczów — 101
 Czaczowiec, pot. — 91
 Czaczów, wś — 17, 101, 132, 135, 204—5
 szkice
 Czahórszczyzna, zob. Czachórszczyzna —
 46, 213
 Czałakówka, os. — 81
 +Czanse: de Cz. — 99, zob. Sącz
 Czarna, wś — 6, 36, 122, 140; pot. — 90
 +Czarna Kamionka, +wś — 105, 159
 Czarna Młaka, os. — 45; pot. — 90, 91
 Czarna Paryja, ter. — 122, 159, 190
 Czarna Woda — 190
 (Czarne Błoto) — 34
 (Czarne Czadeckie, wś w Czechosłow.) —
 13, 179
 (Czarny Dunajec n-tars., wś) — 56, 221
 Czarny Las — 190
 Czarny Potok, wś — 9, 17, 19, 126, 133,
 141, 145, 149, 151, 190, 194; pot. — 190
 Czarny Wir, ter. — 187
 (Czasław myśl.) — 189
 Czehów, wś — 6, 128, 188, 204 szkic, 217
Cze — zob. też Trze-
 (Czechy=Czechosłowacja)—175, 182, 224—
 226
 Czehórszczyzna, os. = Czachórszczyzna —
 109
 Czercz, pot. — 91, 122, 138
 +Czermna, wś = Czyrna — 100
 Czerniec, wś — 62, 119, 122, 126, 127,
 137—9, 143, 151, 156
 Czertez, ter. — 87

- Czerteż, g. i las — 81, 164
 Czertiż, łemk. — 164
 Czertyżne gorl., ps. — 6, 110, 121
 Czteropięcie, pole — 134, 180
 Czterykorce (= *Śtyrykorce*), os. i pole — 122, 134
 Czubica, g. — 87, 118
 Czynna, wś — 100, 121
Čyŋakŋyka — 81
 Člerc = Čwierc — 131
 Čwierc — 131; Čwierci — 164
 Čwikówka — 71
- Dalnie Pola — 190
 +Dawidowiska, +ps. — 109
Dąpcyn = Dąbczyn
 Dąbczyn — 126
 Dąbki, os. — 77
 Dąbrowa, w. — 36, 111; pot. — 90, 126, 127, 133, 151, 230
 Dąbrowska Góra — 86, 88
 Dąbrowy, os. — 72, 127, 155
 Dąbrówka, wś — 19, 30, 40, 46, 93, 113; 118, 121, 122, 124, 126, 128, 136, 137, 143, 194, 230; os. — 72
 +Dąbrówka Polska, wś — 126, 194, 222
 Debrza, pole — 86, 151
 Dębie — 129
 Dębina — 128
 Dębówka, os. — 53, 70
 Diabła Dziura, jaskinia — 88, 166
 Diabli Kamień, skała — 88
 Długa Łąka, — 48, wś — = Długoleka — 102, 127, 145, 148, 159, 173, 190
 Długoleka, wś — 35, 71, 95, 101, 102, 111, 133, 139, 141, 145, 148, 173
 (Długopole n-tars., wś) — 189
 +Długoszkówka, +ps. — 109, 190
 Do:
 Do Brogu — 160
 Do Czarnego Kłaga, os. — 170
 Do Dychały, os. — 96
 Do Dziadosza, os. — 96
 Do Faronki, ps. — 124
 Do Filipka, os. — 75, 79
 Do Florków, os. — 96
 Do Hebeštraja, os. — 65
 Do Giemzika, os. — 151.
 Do Kality, os. — 122
 Do Kielbasów, os. — 120
 Do Kikliców, os. — 96
 Do Klet (*Klyt*), pot. — 90
 Do Kopernaka, os. — 66
 Do Korzeńskich, os. — 96
 Do Lasu — 133
 Do Liski, os. — 61
 Do Lizońki, os. — 96
 Do Lubeckiego, os. — 152
 Do Matusika, os. — 56, 67
 Do Młyna := *Do M^vŋina*) — 122
 Do Obory — 159, 176, 190
 Do Papieża — 151
 Do Piegze, os. (= Do Piegży) — 79
 Do Podolaka, os. — 72, 73 i szkic, 118
 Do Pogwizdów, os. — 96
 Do Porębskich, os. — 28, 48, 54, 96, 128, 210, 233, 238
 Do Potoka — 97
 Do Stefanów, os. — 96
 Do Tracza, os. — 186
 Do Ujeczka, os. — 125
 Do Warzechów, os. — 96
 Do Wawrzka, os. — 29, 34, 47, 54, (58—9, tab), (62), (67), 68, (78), 96, 210, 211, 233, 238
 Do Wdzaru — 95
 Do Żywczaków, os. — 54
Dobina = Dębina — 128
 (Dobra lim., wś) — 125
 +Dobra k. Kružłowej, +wś — 105
 Dobra Woda, ps. — 110, 149, 159, 191
 Dobrociesz brzes., wś — 6, 67, 107, 111, 126, 129, 204 szkic
 Dobrowoda, ps. — 40, 110, zob. Dobra-woda
 Dolina, os. — 71
 Doliny, pole — 67, 87; pot. — 90
 Dolna (Wieś) — 49, 50, 74, 75, 76, 78 szkic
 Dołki, ter. — 87, 123, 165
 Domki, dzieln. — 165
 Dólańskie — 124, 125
 Dół, dzieln. — 50, 67, 124, 209, 210, 233, 238, zob. Z Dołu-Wsi.
Dónajec — zob. Dunajec
 Drapa, os. — 71; g. — 84, 87
 Drapka, ter. — 118
 Droga Oskardowa — 165
 Drożdżówka, os. — 65
 Druga Strona, dzieln. — 50

- Drużków, wś — 6, 109
 Drużków Pusty, wś — 6, 109, 110
 +Drzdziestów, wś = Rdziostów — 100
 Drzykowa, ps., „niwa” i „osada” — 41, 105, 112, 114, 131
 Duchówka, os. — 54
 Dudek, os. — 77
 Dudkówka, os. — 75, 80, 155
 Dudniska, ter. — 85
 (Dudowa [rola] n-tars.) — 51, 56.
 Dudówka, os. — 75
 Dunajec, rz. — 11, 14, 17, 19, 23, 25, 52, 65, 72, 73 szkic, 85, 90, 106, 125, 135, 141, 142, 150, 152, 173, 202, 203, 206, 204 szkic, 208, 209, 221, 222, 228
 Duze, do Duzów, os. — 46, 54
 Dworskie, dzieln. — 133, 159, 191
 Dwór — 50, 124, 155; os. — 151
 Dybce, ps. — 44, 72, 73 i szkic, 140, 149
 Dychały, os. — 96
 Dyksówka, os. — 77, 78 szkic
 Dziadówki — 124, 155
 Dział — 42, 47, 48, 57, 65, 67, (70), 76, 78, 86, 87, 104, 117, 120, 151, 157, (158), 165, 211, 231, 234
 Dział||Działy — 151.
 Działek — 117
 Działy — 42, 72, 73 i szkic, 117
 Dzielec, ter. — 84
 (Dziergoniewstwo) — 226
 Dziół — zob. Dział
 +Dziwkówka, +wś — 105
 Dzwonek, ter. i os. — 158
 Dzwonica — (*Zvonica*) — 134
 Dzwonkówka, g. i las — 83, 85
 Dzwonkówki — (*Zvonkúfki*) — 134
 Dż — zob. też Drz —

 (Elba||Łaba, rz.) — 101
 (Europa) — 48

 (Facimiech krak., wś) — 13, 137, 188
 Falkovic; de... zob. Falkowa
 Falkowa, wś — 11, 114, 118, 127, 193, 204 szkic, 205
 +Falkowice, wś = Falkowa — 193
 Faronowy Wierch — 124
 +Fatulówka, *Fatuyyyka* — ter. łemk. — 82
 Fedorówki, os. — 45, 54
 Fejtkówka, os. — 71.
 Fiedorek, os. — 47
 Figłowo, pole — 56
 Figura — 125
 Filipki, os. — 48, 79
 Firlejanka||Firleje, os. — 48, 76, 79, 119
 Florynka, wś — 17, 18, 135
 Folwarczyska — 160; zob. też Cholwar-czyska
 Folwark — 45, 49, 50, 87, 130, 155; zob. też. Cholwark
 Folwarki — 131
 Frycowa, wś — 17, 59 tab., 89, 110, 122, 123, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 138, 145, 204 szkic, 205
 (Frydman n-tars., wś) — 37
 Fugierówka, os. — rola — 64

 +Gabańska Wola, wś — 102, 113, zob. Wola
 Gaboń, wś — 17, 57, 94, 96, 104, 105, 109, 111—113, 121, 122, 124, 130, 132, 135, 163, 186, 204—205 szkice i 205; pot. — 90, 91
 +Gadówka, +os. — 76
 +Gaik, ps. — 71, 109
 Gaj, ps. — 41, 70, 110, 118, (120), 140, 143, 167, os. i pole — 70, 118, 154, 155
 (+Galicja, kraj) — 175, 201, 218, 220, 222, 223, 225—7; zob. też Królestwo Galicji i Lodomerii
 (Gałduny) — 97
 Garb, pole — 155
 Garby, las — 86
 Gawkówka, os.-rola — 64
 Gawłowski Lasek — 88.
 Gawronowa Wieś, os. — 45, 46, 77
 Gawronówka, os. — 155
 Gieblak, os. — 77, 118
 Giemziki Dolne, os. — 151
 Gierowa, ps. — 40, 112
 Glinczak — 132
 Glinik, wś i ps. — 89, 95, 110; os. — 71
 Glinka — 95
 (Glinnik) — 33
 Głabiniec — 127, 129 (*Głóbiniec*)
 Głęboka — zob. Głęboka
 Głębiec, pot. — 90
 Głębieniec, pot. — 90

- Głęboczanka, pot. — 91
 Głęboka, ter. (= *Gyphokd*) — 129
 Głębokie, wś — 27, 36, 39, 54, 58 tab.,
 62, 84, 128, 129; ter. i pot. — 84;
 og. — 191, 210, 233, 238
 +Głodna, wś — Kłodne — 138
 Głodne, wś = Kłodne — 138, 139, 152
 (Głogów) — 30
 Głowaczyna, os. — 46
 Gminny Las — 133, 152
 +Gocz, +wś — 105, 226
 (Godzianów skierniewicki) — 189
 Golec, ps. — 71, 112.
 Goła Góra — 154
 Gołabkowice, wś — dzieln. — 11, 113, 114,
 165, 204 szkic; Goł. Dolne — 49, Goł.
 Górne — 49, 57
 Gołkowice, wś — 24, 38, 106, 140, 142,
 154, 204 szkic, 205
 Gołkowice Dolne, wś — 15, 38, 94, 118,
 133, 230; G. Górne, wś — 93, 151,
 230
 Gologóra, os. — 77, 154
 Gora, (**od Gory*) — 125
 Gorc, g. — 6, 15, 125
 Gorce, pasmo Karpat — 13, 17, 27, 83,
 84 121, 125, 130, 136, 137, 147, 155,
 156, 158, 161, 164—178 (passim),
 182, 184, 185, 187, 216, 226
 (Gorlice, mst. pow.) — 217
 Gorzków, dzieln. — 49, 124, pot. 90
 Gostwiczka, Gostwiczki (l. mn.), ter. —
 88, 151
 Gostwica, wś — 16, 68, 69 tab., 88, 117,
 118, 121, 122, 124, 125, 127—131,
 133, 134, 137, 139, 141, 151, 175,
 230
 +Gość, +wś = +Gocz — 105
 G*oś/ieki, zob. Gostwiczki.
 Góra — 30, (31), 50, 67, 87, 93, 104, 124,
 (158) 210, 211, 233, 234, 238
 +Góra Św. Jodoka, +wś = ps. Just — 113,
 115
 Góra-Wieś, dzieln. — 50
 Góralówka, os. — 71, 155
 Górczyna, os. — 46
 Górka, ter. — 30, 87
 Górki, dzieln. — 49, ps. — 70; os. — 148,
 ogól. — 94
 Górkówka, os. — 65
 Górna Wieś, dzieln. — 50, 74, 76, 77,
 78 szkic
 Górowa, wś — 122, 124, 129, 204 szkic
 Górów, os. — 71
 Góry — 70, 71
 Góry Łęckie — 70
 Góry Siedleckie — 70
 Grabczyńskówka, os. — 53
 Grabie, ps. — 110
 Grabna, ps. — 118
 Grabowa, ps. — 110
 Grabowce, ter. — 155
 Grałkówka, ps. — 65
 Granica — 156
 Granice, ps. — 67, 74, 76, 78 szkic, 117;
 pole — 85; ter. — 117, (158)
 Granicznik, os. — 62
 Grapa — 17
 Grobla, ter. — 87, 167
 Grodki, ter. — 87
 Grodzisko — 90, pot. — 90
 Grodzkie, dzieln. — 49
 Gronie, os. — 72
 Gronik, z Groników, os. — 72, 151
 Groń — 17, 77, 83, 136, 154
 (Grotniki, wś) — 38
 Gródek gorl., wś — 6—8, 17, 35, 45, 56,
 60—63, 66—68 i tab., 86, 118—130,
 132—137, 149, 151, 212, 234, 238
 Gródek n-sąd., wś — 108, 124, 141, 151,
 188; ps. — 151; os. — 154; og. — 30,
 45
 +Gródek, +gródek — 105, 115
 Gruby Brzost, las — 163
 (Grudny) — 34
 (Gruń) — 220
 Gruszów, ps. — 40, 110
 (Gruszów boch., wś) — 154
 +Grünberg, mst. = Grybów — 36, 37
 Gryblowski Potok — 91
 Gryblówka, os.-rola — 64
 Grybosie, os. — 66
 Grybosiuwo, pole — 66, 88
 Grybosiuwka, os. — rola — 66
 Grybów, mst. — 12, 36, 37, 49, 104, 120,
 121, 138, 145, 204 szkic, 217, 225
 Grześ Pod Lasem, os. — 77
 Gucwowo, pole — 56
 Gucwy, os. — 56, 61
 Gucwówka, os. — 56, 61

- Habalina, wś — 120, 130, 204 szkic, 205
 Hala Szczawnicka — 84
 Hale, os. — 55, 61, 138
 +Hampłowa, +wś — 105, 106, 226
 +Hanczowa, wś = Kąclowa — 100
 +Hanuszowa, +pole = Hanuszów, ps. — 55
 Hanuszów, ps. — 40, 41, 55
 Hawrylakówka, ter. — 82
Xawrylakówka, ter. łemk. — 82
 Hebdówka, os. i ter. — 88
 Heliaszówka, g. — 83.
 +Hilbrantowa, wś = Librantowa — 100
 Hole, os. = Hale — 138, 168
 Homrzska, wś — 38, 100, 118, 120, 121, 140, 141, 143, 144, 158
 Horb, ter. — 81
 Horbek, ter. — 81
 (Huculczyzna) — 161—192 passim, 215, 220
 +Hundsorf, +wś — 38, 41, zob. Chełmiec
 Huzówka, os. — 72, 73

 +Ilbrantowa, wś = Librantowa — 100
 +Ilmanowa, +wś = Limanowa, mst. — 24, 100
 (Istebna ciesz., wś) — 166
 Iwkowa brzes., wś — 6, 9, 35, 45, 56, 63, 65, 66, 67 tab., 125, 126, 128, 129, 133, 135, 150, 190, 204 szkic, 212, 213, 234, 238
 Izby gorl., wś — 6, 109, 114, 140, 168, 205 szkic

 +Jabłonica = Jabłoniec, ps. — 101
 Jabłoniec, ps. — 40, 71, 101, 107, 110; ter. — 87
 (Jablonków, mst. w Czechosłowacji) — 170
 Jachłówka, ps. — 124, 210, 233, 238
 +Jaczów, +wś — 105. zob. Boczów.
 Jadamwola lim., wś — 89, 103, 149, 193
 J. Dolna, dziel. — 49; J. Górna — 49
 Jagustyny, os. — 135 139, zob. Augustyny
 Jakubkowice, ps. — 40, 113, 145, 147, 154, 204 szkic, 205
 Jałowce, z Jałowca — 151, 155
 Jamnica, wś — 54, 112, 122, 136, 222
 Jamniczka, pot. — 90, 91
 Janas, os. — 77, 119, 120
 Janczaki, os. — 68
 Janczakówka, os. — 65, 68
 Janczowa, wś — 50, 68, 69 tab., 70, 136, 142, 204 szkic
 Janina, os. — 47
 Januszowa, wś — 24, 44, 49, 50, 133, 148, 153, 204 szkic, 205, 220
 +Januszowice = Hanuszów, pole — 41
Jańczowa = Janczowa, wś — 136
 Jarostowa, ps. — 102—103, 112, 113
 Jarosze, os. — 72
 +Jaroszówka, os. = Jarostowa — 101—103, 112, 113
 Jarzębackie Góry, ter. — 85
 Jarzębaki, os. — 54, 128
 Jasiennina, os. — 46
 Jasienna, wś — 31, 53, 100, 117, 128, 134, 137
 +Jasiona = Jasienna — 100
 (Jasionka rzesz., wś) — 165
 Jasionki, ps. — 118, 136
Jasionna, zob. Jasienna — 117
 Jasionowa, polana — 61, 85
 Jaskowskie, os. — 66
 Jastrzębie lim., wś — 89, 131, 188
 J. Dolne i Górne, dzielnice — 49
 Jastrzębik, wś — 99, 131, 140, 143
 +Jastrzębnik wś = Jastrzębik — 99
 Jastrzębka, pot. — 91
 Jastrzębówka — 129
 Jaskowa gorl., ps. — 6, 112
 Jaugustyny, os. = Augustyny — 135, 139
 +Jawor, las — 104; hala — 169
 (Jaworowe, ter.) — 169
 Jaworów, os. — 72
 Jaworz, g. — 11, 13, 18, 57, 63; pasmo
 Jaworza — 11, 13, 18, 57, 70, 73, 80, 124, 152, 176
 Jaworze, g. — 52, 64, 87, 104; os. — 154
 Jaworzna lim., wś — 74, 75, 78 szkic, 143
 Jaworzyna, g. — 17, 46, 97, 123, 169; pasmo J. 17, 58 tab., 60, 84, 185; polana — 85, 169; og. — 169
 Jaworzynka, g. — 123, 169; pot. — 90; ter. i pot. — 91; og. — 136
 Jazowsko, wś — 17, 40, 72, 107, 108, 110, 120, 124, 134, 137

- Jedlane, ps. — 44, 117, 191
 Jedlicznik, os. — 65
 +Jedlna, wś = Jelna — 100, 107
 Jeleniówka, os. — 65
 Jelitówka, zob. Lelitówka
 Jelna, wś — 12, 14, 16, 100, 107, 118, 140
 Jelna-Zbyszyce — 110
 Jelonek — zob. Lelonek
 Jeziora, ps. — 169
 Jezioro Czchowskie — 169
 Jezioro (Rożnowskie) — 11, 16, 91, 108, 169
 (Jezioro) — 36
 Jeziory, os. — 55; ps. — 169
 Jeziorzyska, ps. = Jeziory — 169
 Jeżowa, g. — 191
 Jeżowa Wola — 191
 Jędrzejkówka, os. — 128
 +Jędrzejówka, zob. Andrzejówka — 100
 Jędrzykówka, zob. Jędrzejkówka — 128
 Jodłowa Góra, g. — 43 szkic, 85, 159, 191
 Jodłowina, pole — 46
 Jojčová, wś Janczowa — 136
 Jonina, os. — 47, zob. Janina
 +Jost, +wś = Just — 123
 +Jostowa Góra, +wś = Just — 102, 113, 115, 193
 +Jostowa Wola, +wś = Just — 103, 123, 149, 193
 Jóneczki — 120
 Jónina, os. = Janina — 120
 Jónowe Góry — 120
 Jónówka — 120
 Józek Ustyrek, os. — 75
 Józkówka, os. — 71
 Jula Na Pagórku, os. — 76
 Juraszowa, wś — 38, 109, 119, 204 szkic, 205
 +Juraszówka, ps. = Jarostowa — 112; (+ps.) — 109
 Just ps. — 16, 102, 103, 113, 115, 123, 149, 193
 Kabatki, os. — 96
 +Kacówka, pot. — 90
 Kacza Góra, ter. — 85
 Kaczmarska, os.-rola — 61, 66
 Kaczory, os. — 118
 Kadcza, wś — 46, 72, 100, 103, 117, 118, 123, 128, 134
 Kadeczka, os. — 46
 Kaduk, dzieln. — 49
 Kaina, wś — Kanina — 127, 136
 Kaleń, ps. — 74, 77, 78 szkic, 129 (Kaliskie, z.) — 179
 +Kaliszówka, +ps — 109
 (Kalwaria, mst.) — 154.
 Kamedynówka, os. — 71
 (Kamesznica żyw., wś) — 189
 Kamianna, wś — 103, 191
 Kamienica lim., wś — 13, 18, 59 tab., 62, 103, 107, 108, 125, 129, 142, 152, 204
 +Kamienica, +wś — 23, 106
 Kamienica, rz. — 11, 17, 52, 54, 90, 104, 202; K. (Gorcowa), pot. — 72
 Kamieniec — (32), 50, 122, 129
 Kamienna Góra — 149
 Kamienne — 152
 Kamienny Groń — 87, 191
 Kamieńców — 124
 Kamieńska Rzeka — 139
 Kamieńska Woda — 122
 Kamionka, os. — 31; pot. — 90, 104; ter. — 135
 +Kamionka, wś = Kamianna — 102, 103
 Kamionka Mała lim., wś — 45, 46, 49, 102, 110, 145, 147; ps. n-sąd. — 49, 102, 110
 Kamionka Wielka, wś — 13, 17, 49, 63, 67 tab., 102, 117, 120, 122, 128, 129, 131, 137, 138, 140, 142, 186, 194, 212, 230, 234, 238
 Kamionki, ps. — 40, 110, 145
 +Kamplowa, +wś = +Hampłowa — 106
 Kamyk, os. — 114.
 Kanina lim., wś — 47, 50, 104, 120, 127, 136, 204 szkic
 Karczemne — 152
 Karczma, os. — 76
 Karczmarska, ul. Kaczmarska
 Karczmisko, ter. — 169
 Karczyska, ter. — 118
 (Karczmysko) — 169
 Karpaty, góry — 13, 19, 20, 25, 26, 37, 46, 50, 57, 167, 168, 170, 171, 178, 180, 182, 184, 187, 202, 219, 222, 225, 228, 234, 238

- Karplowiec — 123
 Karwalowo, pole — 56
 (Kasina Wielka lim., wś) — 125, 176, 184
 (Kasinka Mała lim., wś) — 14, 188
 Kasprówka, os.-rola — 64
 Kawiorzy, ps. — 36, 118, 123, 152, 223
 Kącina — 77, 126, 127
 Kąciny — 126
 Kąckówka — 126
 Kąclowa, wś — 17, 18, 37, 42, 56, 59 tab.,
 89, 100, 119, 120, 124, 125, 128, 135,
 136, 137, 149, 152, 165, 204 szkic, 230
 Kąpielna, ter. — 127
 Kąty, dzieln. lub os. — 50, 71, 72, 77,
 78 szkic, 126, 127, 170
 Kąty brzes., wś — 6, 86, 111, 123, 126,
 142, 189
 Kędrowo — 128
 Kędrówka, os. — 124, 128
 Kępa — 128
 Kępie, nij. — 170
 Kępskie Łasy — 128
 Kępy — 129
 Kicarz, g. — 84, 119
 Kiciura, ter. — 170, zob. Kicarz.
 Kickowa, os. — 55
 Kicora — 36, 84
 (Kiczara) — 170
 Kiczera, ter. — 17, 83, 170
 Kiczora, ter. — 85, 170
 *Kieczna, wś = Kiecznia
 Kiecznia, wś — 17, 59 tab., 62, 83, 84, 95,
 97, 100—103, 106, 117, 118, 127, 129,
 133, 142, 154, 156
 (Kieczura) — 170
 (Kielce, mst.) — 162, 166
 (Kieleckie, z.) — 125, 178
 Kielbasówka, os.-rola — 64
 *Kielbaśnia, +wś — 106
 Kierowska Góra, ter. — 84
 Kierków, ps. — 71; ter. — 87
 Kijanki — 135
 Kiklice, os. — 152
 Kisielówka, wś — 6, 204 szkic
 (Kiptowa [rola] n-tars.) — 56
 Klagowa — 154
 Klecie, os. — 114
 Kleń, Klenie = *Klāi*, *Klāne* — 149
 Klety = (Klyty) os. — 121, 171
 Klęczany, wś — 38
 *Klimkowa Wola, wś = Klimkówka 101,
 102
 Klimkówka, wś — 35, 45, 102, 143, 153,
 204 szkic, 205; pot. — 89
 (Klimontowszczyzna) — 225
 Kluczniki, os. — 72, 151
 Klyty — zob. Klety — 121
 Kłodne lim., wś — 138, 139, 152
 Knapiarka, os. — 97, 119
 Knouska — 130
*Kobu*cajskå Gåra* — zob. Kobyłęczańska
 Góra — 122
Kobucyna, wś = Kobyliczna — 123
 Kobyłe, wś — 108, 141, 191, 204 szkic
 Kobylnica||Kobylnice, g. — 86, 122, 150
 Kobyłęczańska Góra — 122
 Kobyliczna lim., wś — 74, 76, 78 szkic,
 123, 133, 146, 204 szkic, 205
 Kobyły — 122
 Kochanówka, os. — 53
 Koci Rynek — 183, 191
 Koci Zamek — 120, 155, 159, 188, 191
 (Kojsova [rola] n-tars.) — 56
 *Kokoszka, wś = Kokuszką — 100, 123
 Kokuszczański Potok — 91
 Kokuszką, wś — 39, 46, 58 tab., 84, 123
 Kolonia, dzieln. — 50; os. — 72, 148
 Kolonia Kolejowa, dzieln. — 171
 Koleńszczówka, os. — 129
 Koło Przywozu — 180
 Koło Rzeki, os. — 71
 Koło Stacji, os. — 65
 Koło Szkoły — 160, 190
 (Kombornia, krośn., wś) — 180
 Koniec, dzieln. — 50, 210
 Koniec Wsi, dzieln. — 50, 171.
 Konifasówka, os. — 75
 Koniów — 124
 Koniuszowa, wś — 43 szkic, 124, 136, 141,
 153
Konusovå = Koniuszowa — 136
 Kopa, ter. — 84
 Kopanica, os. — 65
 Kopernaki, os. — 60, 66, 68
 Kopernakowo, pole — 67
 Kopernakówka, os. = Kopernaki — 60, 60
 Kopiec, ter. — 97
 Kordowiec, ter. — 88
 Korkówka, os. — 54
 Kornytowa, polana — 85

- Korpały, os. — 55, 68, 152
 Korzenna, wś — 31, 112, 118, 123, 125, 127, 128, 129, 131, 133, 135, 136, 137, 140, 143, 191, 204 szkic, 230
 Kosary — zob. Koszary (132) ter. i pot. — 91
 Kosarzyńska, ps. — 14, 41, 62, 132
 Kosiarnia, os. — 76
 Kosiut, os. — 48, 75
 Kosmydlówka, dzieln. — 49
 +Kosowice, +wś — 106, 204 szkic, 205
 Kostnica = *K^ońica* — 131
 +Kostnowa, wś = Wola Kosnowa — 102
 Koszar (*K^osar*) — 119
 Koszarki, os. 45, 55; ogół. 172
 Koszary lim., wś — 132, 141
 (Kościelisko n-tars., wś) — 45
 Kotlina Sądecka — 11, 14, 16, 50, 53, 85, 89, 104, 202, 208, 211, 212, 234
 Kotlina, ter. — 87
 +Kotnia, +wś — 106
 Kotów, wś — 204—5 szkice
Koty = Kąty — 126
 Kowal, os. — 76
 Kowale, os. — 147
 Kowalówka, os. — 75, 80
 Kowalówki, os. — 45, 54, 210, 233, 238
 Koziarnia, wś = Popardowa — 38
 Kozia, g. — 119
 Kozica, pole — 86, 151
 Koziejówka, g. — 84
 Kozieniec — 129
 Kozie Pole — 191
 Kozikówka, os. — 72
 Kozi Las — 191
 Kozi Wierch — 191
 Kóminowiec, ter. — 124
 Krajnia, hala — 84, 88
 Krakowiakówka, os. — 76
 Krakowiec, os. — 46, 47
 Krakowska, ps. — 41
 (Krakowskie, z.) — 184
 (Kraków, mst.) — 6, 24, 25, 215—17, 220, 222
 +Krasne, wś — 102
 Krasne Biczyskie, ps. — 102, 113, 141, 145
 Krasne Potockie, wś — 102, 145, 153, 194
 (+Krasnojedl) — 109
 Krasów, ps. i ter. — 149
 (Kratke) (= na Kratke) — 97
 (Kratke Polo) — 97
 Krawczyki, os. — 75
 Krecionka, os. — 77
 Kretówki, ps. — 14, 47; os. — 71, 155; ter. — 124
 Krosna lim., wś — 9, 78, 80, 96, 122, 123, 124, 128, 129, 140, 146, 152
 (Krosno Nadodrzańskie) — 224
 (Krościenko n-tar., mst.) — 11, 85
 (Krościenko Wyżne krośn.) — 180
 Krośniański, pot. — 152
 Króle, os. — 54, 60
 (+Królestwo Polskie) — 219
 Królowa Górna (Ruska), wś — 63
 Królowa Polska, wś — 17, 63, 67 tab., 102, 137, 194, 204 szkic, 212, 234, 238
 Królowa Ruska, wś — 17, 63, 67 tab., 102, 194, 204 szkic, 212, 234, 238
 Królówka, pot. — 91
 Krótka, ter. — 191
 Kruczkówka, os.-rola — 64
 Kruhla, ter. — 81
 Krupówka, os. — 71
 Krupy, os. — 96
 Kruźlowa, wś — 102, 103, 105, 107, 129, 134, 135, 137, 152, 153, 170, 204 szkic
 Kruźlowa Niżna, wś — 102, 230; Kr. Wyżna, wś — 102, 122, 135, 230
 Krynica Wieś — 12, 114
 Krynica (Zdrój) — 12, 88, 114, 170, 172, 184, 205 szkic
 +Kryny, wś = Uhryń — 104; +Kryny Niższe i +Wyższe — 114
 Krzaki — 50, 119
 Krzaki Chochorowskie — 88
 Krzaki Gostwickie — 118
 Krzatkówka, os., zob. Krzemkówka — 121
 Krzamyk, os. — 121, 172
 Krzasło, skała — 88, 121
 Krze, las — 170
 (Krzemieniec) — 32
 Krzemkówka, (= *K^oszamk^oŹka*) os. — 75, 79, 121
 (Krzepiówki n-tars., os.) — 45, 66
 (Krzyszawice boch., wś) — 154, (K. myśl., wś) — 189
 (Krzęcin krak., wś) — 219
 Krzywe Niwy, pole — 87, 191
 Krzyżaki, os. — 75, 79

Krzyżówka, wś — 140, 145
 Księża — 129
 +(Księstwo Bukowińskie) — 218, 220
 Księży Las — 173, 191
 Księży Potok — 91
 Kubanek, os. — 48, 75, 79, 80
 Kubankówka, os. — 75, 79
 Kuciówki, os. — 70
 Kućmy, os. — 149, 152; ter. — 88
 (Ku Gałdunom) — 97
 (Kujawy, z.) — 169
 Kulas, os. — 47, 54, 57 (58—9 tab.),
 (67 tab.), 96, 119
 Lu Lasowi — 133
 Kuligówka, os. — 56, 77, 78 szkic
 +Kulinki, +ps. — 109
 Kulwony, os. — 152
 Kuminowiec, g. — 124
 Ku Moście — 151
 +Kunczowa, wś = Kąclowa — 100
 Kunina, wś — 54, 110, 117, 120, 204 szkic,
 205
 +Kunowa = Kunów
 Kunów, wś — 54, 101, 112, 222
 Kunusowa, wś = Koniuszowa — 124, 153
 +Kurowa, wś — Kurów
 Kurów, wś — 13, 44, 101, 118, 127, 133,
 148
 (Kurpie, z.) — 178
 Kuśnierka, os. — 76
 Kuśnierzówka, os. — 75
 Kwartał — 117, 118, 119, 123
 Kwartały — 50, 117, 118, 152, 210
 Kwaśne Łąki — 191
 Kwieciszowa, os. — 24, 110, 112, 220
 Kwokówka, pole — 86

 Las — os. 77, 93, 94, 95, 119, *do Lasu*,
za Lassem, zza Lasu — 133, 211, 234,
 238
 Las Kadecki — 88
 Lasek, ter. — 119, 173
 Laskowa lim., wś — 147; Laskowa Dolna
 i Górna — 114
 (Lasocice boch., wś) — 154
 Latawcowa, os. — 55
 (Lauenburg, Niemcy) — 227
 Laufendorf — 38
 +Lbina, wś — 106, zob. Kadcza
 +Lbyna, wś. zob. Kicznia — 103

Lechy (= *Lychy*, os.) — 121
Lelitówka = Jelitówka — 138
Lelonek = Jelonek — 138
 +Leluchowa, wś = Leluchów
 Leluchów, wś — 101, 205 szkic
 Lembark, ter. — 38, 88
 Lemiesz, ps. i +gródek — 105, 106, 122
 +Leskowice, +wś — 106
 Leszcze, os. — 71; pot. — 90, 91; ter. — 91
 +Lewkowa, +wś — 106
 Lewniowa brzes. — 106
 Leżaje, os. — 70
 Librantowa, wś — 24, 36, 37, 50, 89, 100,
 111, 112, 113, 117, 124, 127—130, 134,
 151, 152, 154, 156, 158, 166, 204 szkic,
 205, 220, 230, +Librantowa Oboja — 114
 Lichnia, pot. — 88, 91
 (Lichwin tarn., wś) — 163
 Limanowa, mst. pow. — 11, 24, 37, 70,
 100, 107, 110, 204 szkic, 217, 218
 Limanowszczyzna — 9
 Lipie, wś — 27, 95, 111; ps. — 14, 27,
 110, 195; os. — 27, 65, 210, 233;
 ter. — 155
 +Lipnica Niemiecka, wś = L. Wielka —
 102
 Lipnica Wielka, wś — 114, 118, 124, 128,
 194, 204 szkic, 230
 Lipniczka, pot. — 91
 Lipnik, pot. — 90
 (Lipowa Wólka) — 34
 Lipowe lim., wś — 141
 Lipowy Działek — 191
 Liptakówka, os. — 75, 80
 (Liptów, kraj) — 180
 Lisiejamy, os. — 45, 168
 Liski, rola — 132
 Liskówka — 61, 132
 Liszki, do Liski, os. — 56, 61, 132, 151
 Litacz, ps. — 44, 68, 114, 153, 175, 178,
 188, 209
 Litowiska, ter. — 81
 (Litwa, kraj) — 223
 Lizawy, ter. — 88, 155
 Lizonie, os. — 96
 (+Lodomeria) — 220, 225
 Lotnisko, ter. — 158
 (Lubeka = Lübeck, Niemcy) — 227
 (Lubomierz boch., wś) — 154, 181
 +Luczesa, (+wś!) — 106

- (Lwów) — 215, 218
Łychy — os., zob. *Lechy* — 121
Lymies, *Lymiys* — zob. *Lemiesz* — 122
- (Łaba, rz.) — 101, 225
 Łabowa, wś — 17, 101, 144, 145, 204—205
 szkice
 Łabowiec, wś — 101, 143, 144
 Łabowska Hala, g. i hala — 84, 85
 Łan — 21
 Łany — 21
 (Łapanów boch., mst.) — 146
 Łapczyńskie — 154
 Łaz, os. — 72; pole — 155
 Łaziska — 49, 85, 111, 141
 Łazki, os. — 76; ter. — 86, 120
 Łazy — 55, 62, 86, 87, 96, 111, 140, ||*do*
 Łazu — 151, 223
 Łazy Biegonickie, wś — 89, 141, 143, 144,
 145, 155, 156
 Łazy Brzyńskie, wś — 15, 58 tab., 89,
 118, 129, 131, 143, 144, 194, 230
 Łazy Marcinkowskie — 144
 Łazy Podegrodzkie, ps. — 145
 Łazy Sopotowskie, w Łazie Sop. — 151
 Łącko, wś — 11, 13, 14, 17, 38, 62, 72,
 106, 108, 110, 112, 117, 118, 124, 126,
 127, 129, 131, 135, 137, 142, 149, 151,
 204 szkic
 Łączki, os. — 76, 110, 127
 Łączne, ps. — 110, 127, 152
Uąk = *Łęg* — 128
Łąg = (*Uąk*) — 129
 Łąka — 36, 127; +*Łąka*, +wś = +*Na Łą-*
 kach — 106
 Łąkie — 127
 Łąki — 62, 127, 155
 Łąka — 127
Łąsko zob. *Łązek* — 150
Łązek||*Łążko* — 111, 129, 150
 +*Łbina* = *Kadcza* — 100
 +*Łbino* — zob. *Kadcza* — 103
 +*Łbyna* = *Kiecznia* — 100
 (Łeba, rz.) — 225
 Łemkowszczyzna — 8, 23, 25, 27, 82, 163,
 164, 170, 174, 179, 184, 192, 216, 220,
 224, 226
 Łęcka Rzeka, pot. — 91
 (Łęczyckie, z.) — 179
 Łęg — 30, ps. — 110, 128, 129, 141
- Łęg Januszowski — 152
 Łęg Nawojowski — 134
 Łęgi, os. — 72, 73 i tab.; og. — 128, 129,
 151
 Łęka, wś — 62, 91, 102, 117, 121
 Łęki, wś — 102, 110; ps. — 71; og. — 128
 Łęzek — 129
 Łężyska — 128, 132
 (Łobez) — 101
 (+*Łobino* = +*Olbino*) — 224
 (Łobzów krak.) — 101
 Łobzów, karczma, pole — 111
Łokta — zob. *Łąka*
 Łomnica, wś — 15, 17, 54, 55, 57, 58 tab.,
 60—62, 74, 84, 88, 97, 101, 111, 121,
 123, 127, 128, 133, 135, 137, 152, 230;
 Ł.-Zdrój — 85; *Ł.*, rz. — 90, 104, 152.
 Łomnickie, os. — 44, 46, 47, (59 tab.),
 (67 tab.), 68, 211, 233, 238
 Łomniczanka, pot. — 90 (= *Łomnica*), 135
 (Łopienno wągrowieckie, wś) — 227
 +*Łopuchowa*, wś — 106
 (Łopuchowa dębicka, wś) — 13
 (Łopuszna n-tars., wś) — 13, 189
 Łosie, wś — 39, 44, 144
Łoski (*Uoski*), zob. *Łazki* — 120
 +*Łoskownia*, +wś — 106
 Łososina, wś — 102, 118; Łososina Dolna,
 wś — 102, 110—114, 123, 127, 128,
 137, 143, 145, 147, 152, 191, 194, 230;
 Łososina Górna lim., wś — 11, 102,
 143, 147, 174, 191, 194, 230; Łososina,
 rz. — 14, 75, 80, 90, 104, 202, 204 szkic
 Łosztki, os. — 47
 (Łódź, mst.) — 177, 178, 189, 221
 (Łubiana, Łubianka, Łubiany, Łubna) —
 100
 Łubinka, rz. — 91, 100, 101, 125, 130
 +*Łubnia*, +wś — 100, 101, 102, 103, 114,
 115; +*Łubnia II*, wś = *Bartkowa*, wś —
 106
Łujcana — zob. *Łyczana*, wś — 118, 122,
 135
 Łukaczówka, (= *Ukacówka*), os. — 125
 Łukaszówka — 132
 Łukowica lim., wś — 89, 112, 118, 130,
 230
 (Łupawa, rz.) — 225
 [+*Łuskownica*!] — 138
 (Łużyce) — 182

Łyczana, wś — 31, 118, 122, 135, 140, 191, 230
 Łyczanka, ps. — 112, 119, 122, 135
 Łysa Góra — 29, (*Łyjsa G.*) — 122, 133, 191
 Łysina, las — 84, 133
 Łyskownica — 138
 Łyżka, g. = Wyżka, g. — 104, 139

 Maciejowa, wś — 17, 204 szkic, 205
 Maćkowska, polana — 61, 85, 88
 (Magdebourg) — 237
 Magorzycza, g. — 118, 155
 Magura — 87, 223
 Majcze, os. — 71
 Majdan, ps. — 14, 53, 90, 165; ter. — 88, 155, 156
 Majdańska Rzeka, pot. — 90
 Majerz, dzieln. — 45, 49, ps. — 57, 111; os. 71; *ps. — 109
 Makowica, wś. lim. — 152; g. i ps. — 84, 118
 Makowiska, os. — 55
 Malarzówka, os. — 71
 Malnik, g. — 84
 Mała Góra, ter. — 159, 191
 Mała Rostoka, dolina i dzieln. — 50, 118, 183
 Mała Wierchomla — 135
 Mała Wieś, ps. — 68, 102, 103, 111, 141, 145, 187
 Mała Żeleźnikowa — 191, zob. Żel. Mała
 +Małe Świniarsko = Mała Wieś — 102, 111
 Małopolska — 46, 116, 125, 146, 165, 176, 177, 180, 202, 203, 215, 218, 221, 223, 224, 230
 Marcinkowice, wś — 6, 19, 111, 204 szkic
 Marcinkowskie — 118
 Margań, g. — 151
 Markowina, os. — 46
 Martyniec — 123
 Marynin Potok — 90
 (Masłowice wieluńskie) — 177, 185, 189
 Maszkowice, wś — 17, 50, 58 tab., 118, 123, 124, 129, 132, 137, 142, 151, 152, 153, 156, 186, 204 szkic, 228, 230
 Matelanka||Matolanka, g. — 121
 Matolówka, os. — 56
 Matrasy, os. — 152
 Matusy, os. — 152

Matusiki, rola — 56, 61
 Matusikówka, os. — 56, 61
 Matusówka, os.-rola — 56, 64
 (Mazowsze) — 223, 227, 228, 230
Męcina — zob. Męcina — 128
 Magielica, g. = Mogielica — 130
 (Meklenburgia) — 182, 183 = Mecklenburg — 227
 +M e s t z a — 19, 106, zob. Ptaszkowa
 Męcina lim., wś — 13, 68, 69 tab., 78 szkic, 102, 112, 120, 128, 152, 176, 204 szkic
 +Męcina Dolna i Górna — 49, 114
 +Miastko = Tylicz, wś — 24, 106, 195
 Michalczowa, wś — 40, 105, 114, 204 szkic, 205
 Michalikówka, os.-rola — 45, 64, 65
 Michałówka, os. — 76, 78 szkic, 79
 Michałowo, pole — 45
 Michałówka, os. — 45
 Michały, os. — 45
 Miczaki, ps. — 102, 112, 113, 115
 +Miczaków = Miczaki — 102, 112, 113, 115
 Miechury, wś = Głębokie — 39
 Mieczyska — 132
 Mieściska — 138, 213, 235, 239
 Między Brzezunami, ter. — 87, 121, (*Mązy Bżozinani*)
 Między Drogami, ter. — 129
 Międzybrodzie, os. — 55
 Międzygóry — 154
 Międzyzlesie — 128
 (Międzypotoczec||Między Potokami||Między-
 potoki — pole w Sromowcach W.
 n-tars.) — 95
 (Miętustwo n-tars., wś) — 46, 226
 Migostów — 124
 Mijasowa, os. — 119
 Mikuty, os. — 152
 (Milejów piotrkowski) — 189
 Milik, wś — 39
 Miłkowa, wś — 50, 68, 118 (gwar. *Muy-
 k*owa*) — 122, 123, 124, 204 szkic
 Miłkowskie (*Móyk*oske*) — 122, 152
 Misiaki, os. — 50, 76
 Mitusiówka, os.-rola — 61
Miulkowa, zob. Miłkowa — 122
 Młaka, os. — 45
 (Mława) — 33
 (Mławka) — 33

- Młodowski Potok — 91
 Młodów, wś — 58 tab., 100
 +Młodów, wś = Młodów
 Młynie — 122
 Młynno (*Mu^lno, Mu^užno*) — 122, 135
 Młynczyńska lim., wś — 17, 140, 169, 177
 Młynisko, ter. — 155, 160
 Młynny, ter. — 87; os. — 73 szkic
 Młynczyńska, wś = Młynczyńska
 Młynne lim., wś — 133, 169
 Mních — 137, polana — 85
 (Mnichów jędrzejowski, wś) — 179
 Mocarz, ps. i ter. = Moczarsz — 47, 74, 97, 175
 +Mochniaczka, wś = Mochnaczką — 100, 102
 Mochnaczką, wś — 81, 100, 140, 158;
 M. Niżna, wś — 102; Mochn. Wyżna, wś — 102, 125, 135, 140
 Mocina, wś — zob. Męcina — 128
 Mocur (Moczur) — 119
 Moczarsz, ter. — 72, 96, 175 (zob. Mocarz)
 Modyń, g. — 11, 62, 84, 139, 151, 153
 Mogielica, g. — 6, 11, 84, 91, 130
 Mogieliczny (potok) — 91
 Mogilno, wś — 43 (szkic), 62, 68, 69 tab. 70, 120, 124, 125, 133, 134, 140, 153, 230
 +Mokra Dąbrowa, wś = Mokra Wieś — 102, 103, 234, 239
 Mokra Wieś, wś — 95, 102, 103, 141, 145, 148, 150, 187, 234, 239
 Mokry Potok — 152
 Mole, os. = Molówka — 61
 Molówka, os. — 61, 68
 Morańda — 136
 Morawina, os. — 46
 Mordarka lim., wś — 13, 109, 111
 Morgi, ps. — 71; os. — 72
 (Morawy, kraj) — 177, 182
 (Mosor, góra w Chorwacji) — 175
 (Most) — 33
 Mosteczna, ps. — 132
 Mostki, wś — 106, 140
 Moszczenica, wś — 14, 17, 36, 118, 129, 132, 142; M. Niżna, wś — 46, 58 tab., 95, 127, 134; M. Wyżnia, wś — 58 tab., 95, 125
 Mościska — 160
 Motykowski Potok — 90, 212, 234, 239
 (Mroczkowitzna) — 30, 46, 225
 Mrozkówka, os. — 54, 123
 Mrozowski Las — 86, 123, 173
 Mszalnica, wś — 17, 54, 118, 120, 121, 124, 129, 133, 134, 137, 140, 141, 151, 230
 (Mszana [Dolna] lim., mst.) — 147
 Mszanka — 95
 Muchówka Niżnia i Wyżnia, os. role — 64, 65
 Mujna (*Mu^lna*) [= Młynny] — 122
 Mujno (*Mu^lno, Mu^užno*) [= Młyn] — 122, 135
Mużycyska = Młynczyńska, os. — 122
 (Murzasichle n-tars., wś) — 13, 222
 Murzynka, g. — 43 szkic
 Musolówka, os. — 165
 Muszyna, mst. — 12, 23, 38, 49, 54, 84, 105, 120, 162, 187, 189, 205 szkic, 217
 Mykosza, pot. — 90
 +Mylcowa, wś = Myślec — 101
Mylsca, na Mylsku — zob. Myślec — 138
 +Myszków = Mysłków
 Mysłków, wś — 93, 99, 111, 129, 131, 133, 135, 204 szkic
 +Myślica, wś = Myślec — 142
 Myślec, wś — 101; *do Mylsca, na Mylsku* — 138, 142
 Myziówka — 124
 Na Bajorkach — 42
 Na Brzegu, os. — 76
 Na Bystrą — 127
 Na Chełmie, os. — 75, 76, 78 szkic
 Na Cis — 130
 Na Cisowiec, os. — 62, 97, 156
 Na Cyplach Dolnych — 163
 Na Dole, dzieln. — 50
 Na Dójnówkę, os. — 97, 156
 Na Dziale — 45, 47, 76, (II): 76, 78 szkic, 211, 234
 (Na Farskiem, Śląsk) — 98
 Na Glince, ter. — 95
 Na Gościńcu — 159, 190
 Na Górcę||Na Górkach — 150
 Na Jaworzynę, os. — 97, 129
 Na Kałuzie — 95, 152
 Na Kamieńcu, dzieln. — 49, 136
 Na Kępie — 128
 Na Klin — 62
 Na Knaparkę, os. — 97, 129, 156
 Na Konifasówce, os. — 75

Na Końcawieś — 149
 Na Korzeń, os. — 62, 97, 156, 190
 (na Kratke, Śląsk) — 97
 (na Kratke Polo, Śląsk) — 97
 Na Krzemkówce, os. — 46, 75, 79
 Na Lichni, ter. — 88
 Na Łące, Na Łakach, ter. — 127
 +Na Łąkach, +wś = +Łąki — 106
 Na Łąkę, os. — 97, 127
 (Na Łążku) — 95
 Na Łokach, Na Łokak, zob. Na Łakach — 127
 Na Maszkowskiem, dzieln. — 50
 Na Mocarzy, ||Na Moczarzy, ps. — 47, 75, 78 szkic
 Na Opalówkę, os. — 97
 Na Osiedlu, os. — 177
 Na Pagórku, os. — 76
 (Na Pańskim) — 98
 na Piechowie, rola-os. — 45, 66
 Na Pietrówce, os. — 46, 75
 Na Podłączu — 127
 Na Potok, os. — 97
 Na Potokach, os. — 70, 71
 Na Pólko, os. — 97 = Na Pólku
 Na Pólku — 96, 97, 179 = Na Pólko
 Na Przybieros, os. — 156
 Na Roli — 57, 63, 65, 182
 (na Rozhony, Śląsk) — 97
 Na Rzece dzieln. — 50
 Na Snusce — 30
 (Na Stawach) — 29
 Na Świniarki, os. — 97
 Na Wapielną, os. — 156
 Na Wdzarze — 95
 (na Vygùn, Śląsk) — 97
 Na Wygonie, os. — 65
 Nad Bąkowcem — 130
 Nad Browarem — 65, 160, 190
 Nad Ferdka||Nad Ferdkiem, las — 156
 Nad Górkami — 93
 Nad Grzesia, pole — 86
 (Nad Łazkami), ter. — 95
 Nad Łoskami zob. Nad Łazkami
 (Nádłosce, ter.) — 95
 Nad Ropską Drogą — 127
 Nad Sadkiem — 118
 Nad Stacją — 122
 Nad Starym Gościńcem — 129
 Nad Żmiałą, os. — 77
 Nadgórcze — 93, 119
 Nactafce — 132, zob. Nadstawce
 Nadkamionka||Nadkamionki — 136
 Nadole, ter. — 86, 119
 Nadstawce — 132
 Nagorze||Nagórze — 119
 Nagórzańskie — 119, 124
 Nakle — 119
 Naklik, os. — 76
 Nalepki, os. — 75
 Nalepówka, os. — 119
 +Należę — 106, zob. Zależę
 Namaszkowskie, dzieln. — 50
 Náscevice Násčóvice = Naszacowice — 119, 123, 138, 140
 Naszacowice, wś — 19, 23, 24, 68, 101, 118, 119, 123, 133, 138, 140, 142, 145, 203, 204 szkic, 205, 223, 228
 Naściszowa, wś — 110, 112, 204 szkic, 205
 +Nataruska (rola) — 56, 66, 81
 +Nawojowa Parva = Nawojówka — 102
 Nawojowa, wś — 21, 59 tab., 102, 110, 111, 117, 118, 121, 122, 125, 128, 137, 138, 141, 153, 177, 186, 204 szkic, 205, 230
 +Nawojowa Góra, wś = Nawojowa — 102
 Nawojówka, ps. — 35, 102, 112, 222
 Nawsie — 50, (os.) 72, 119
 Neprodak, pot. — 91
 Niecew, wś — 128
 Niedźwiedki — 121
 Niedźwiedza, os., polana — 55, 191
 (Niedźwiedz lim., wś) — 13
 Niemcowa (Polana) i ps. — 47, 55, 88, 155, 211, 234, 238
 (Niepołomice krak.) — 13, 146, 228
 +Nieskowa, zob. Nieszkowa
 (Nieszawa) — 221
 +Nieszkowa, wś = Niskowa — 54, 101, 131, 133, 134
 Niewinna, os. — 159
 (Nisko, mst.) — 177
 Niskowa, wś — 101, 113, 131, 133, 134, 148, 151, 168, 204 szkic, 205
 Niskowce, os. — 47, 151
 Niskowianka, pot. — 90, 91, 148, 212, 234, 239
 Niwa||Niwy — 150
 +Niwa Drzykowa — zob. Drzykowa

- +Niwa Paścia Góra — zob. Paścia Góra
 +Niwa Rdziostów — zob. Rdziostów
 Niwka — 31
 (Niwki, z Niwki) — 150
 Niwy — 155
 Niżne Łazy Brzyńskie, dzieln. — 96
 Niżnia Biała — 118
 Niżnia (Wieś) — 159
 Niżni Koniec, dzieln. — 50, 171, 210
 Niżni Pagorek, os.-rola — 64, 65
 Niżni Młyn — 72, 73 szkic, 175
 +Nosaczowice, wś — Naszacowice — 101, 203
 Nowa Droga — 165, 191
 Nowaki, os. — 152
 Nowa Kolonia, dzieln. — 171
 Nowa Wieś, wś — 40, 102, 103, 141, 148, 153, (155), 191, 194, 204 szkic, ps. — 153
 +Nowa Wola, wś = Nowa Wieś — 102, 103
 Nowiny, pole — 85
 Nowizny, ter. — 86, 175
 (Nowydwór) — 33
 Nowy Sącz, mst. pow. — 6, 11, 15, 16, 23, 37, 94, 105—108, 113—4, 116, 134, 135, 137, 146, 162, 178, 179, 184, 194, 204 szkic, 216, 217, 219—224, 226, 228, 230, 231, 233, 236, 238
 Obidowa, os. — 77, 78 szkic
 (Obidowa n-tars.) — 180
 Obidza, wś — 14, 15, 17, 54, 57, 58 tab., 60—62, 73, 83, 85, 89, 90, 96, 97; os. — 62, 119, 122, 127, 129, 132, 134, 135, 137, 138, 151, 156, 171, 179, 204—5 szkice; og. — 118
 Oblaz — 17, 140; z Oblazu — 151
 Oblazy Ryterskie, wś — 58 tab., 176
 Oborzyska — 62, 160
 Obrzudowa, polana — 61
 Obrzutowo, pole — 122
 Obrzutówka, os. — 61
 Ochronka, os. — 158
 Ockarbówki = Od Skarbówki; ter. — 132
 Od Cegielni (potok) — 90
 Od Góry, os. — 125
 Od Kędry, pole — 87
 Od Skarbówki, ter. — 132
 Odłęcz — 128
 (Odra, rz.) — 225
 Ogrojec, os. — 71
 Ogrody, ter. — 87, 176
 Ogrodzisko — 160
 Okrag — 36, 127
 Okragła, ter. — 81, 88, 128, 129
 Okragłe — 129
 Okrąg, (*yOkrāk*) — 128, 129
 Okręgi — 136, 143; pole — 128, 155
 Okręglica, ps. — 71, 128, 129
 Okrągła = Okragła — 128, 129
 Okrągłe = Okragłe — 129
 +Olbiad, wś = Ubiad — 100, 130
 +Olbina, +wś — 101
 +Olbinka, rz. = Łubinka — 100, 130
 (+Olbino, +wś) — 224
 Olchawówka, os. — 75, 80
 Olchówka, ps. — 24, 111—113, 115
 Olszana, wś — 31, 112, 118, 122, 128, 133, 136, 140, 148
 Olszanka, wś — 102, 117
 +Olszanka Mała = Olszanka — 102
 Olsze — 31
 Olszyny — 132, 154
 (O-Lubło (węg.) = Lubownia, Spisz) — 217
 (Olpińskie rzesz., wś) — 101
 Opalana, ps. — 111, 118, 145
 Opalówka — 97
 (Opawka, rz., Śląsk) — 97
 Opiówka||Opijówka — 124
 +Opoka, +wś — 36, 106, 111, 115
 Oracz W Lesie, os. — 47
 (Orawa, kraj) — 178, 180, 221
 Orłówka, os. — 75
 Orstew = Ostrew — 138
 Osicze, pole — 67, 87
 Osiedle, ps. — 177; os. — 70; (os. w Sromowcach W. n-tars.) — 13
 Osiki, os. — 62
 Osiek, źr. — 91
 (Ostaszewo Wielkie ciech., wś) — 185
 (Ostholstein, Niemcy) — 227
 Ostra, g. — 84, 159, 191
 Ostra Góra, g. i ps. — 102, 111, 159
 Ostrew — 138 (zob. Orstew)
 (Ostrołęka) — 33
 +Ostrołęka = Ostra Góra — 102
 Ostrowia (l. mn.), z Ostrowia — 151
 Ostry Wierch — 191
 Ostrysz, las — 86
 Osuchowska, rola — 66

- Oślak, ps. — 74, 77, 78 szkic
 Ośliżówka, os. — 65
 Owieczka lim., wś — 89
- Pacholik, os. — 77
 Pachówka, os. — 75
 Paciorkowska (rola) — 66
 Padoty — 36, 96, 119, 123
 Padół, os. — 77, 78 szkic (mylnie: Sudół)
 Pagorek||Pagórek — 119, 125, 151
 Pajorowa — 155
 Palaczkówka, os. — 65
 Palenica, ter. — 17
 (Paleśnica brzes., wś) — 146
 Paluchówka, os. — 137
 Pałubówka, os. — rola — 64
Pamularnia, wś = Ujanowice — 38
 Pańskie, pole — 66, 98, 136, 191
 Pański Las — 136, 191
 Papieże, os. — 151
 Paproć, ps. — 72, 145; P. Niżnia, os.
 i P. Wyżnia, os. — 72, 73 szkic, 178
 Park Zdrojowy — 192
 +Parkoszówka, +wś — 107
 Parkowa Góra — 191
 +Parva Olszana = Olszanka, wś — 102
 Paryja, ter. — 86, (87), 122; zob. też
 Czarna Paryja
 Paryż, os. — 45
 Pasieczne, ter. — 82
 Pasierbiec lim., wś — 143
 Pasionek, os. — 77
 Paskówka, pot. — 90
 Pasternickie Działki, ter. — 88
 Pasternik, dzieln. — 44; ter. — 50, 88, 156
 Pastwiska — 131, 134
 Paszyn, wś — 24, 26, 37, 128, 130, 204
 szkic
 Paścia Góra (także Paścigóra) — 41, 145,
 149
Paświska — zob. Pastwiska
 Pawlaki, os. — 65
 Pawlakówka, os.-rola — 64
 Pawłuś, os. — 76
 Pawłówka, os. — 65
 Pechry = Pęczry — 128
 Pelusiówka, os. — 65
 +Pereslicha, ter. łemk. — 81
 Peron = Piorun — 81, 121
 +Perun = Piorun
- Pęczry, ps. — 44, 128
 Pędzicha, dzieln. — 50, 128
 Pegowszczyzna, os. — 46, 109
 Pępówka — 130
 Piaski-Drużków brzes., wś — 6, 29, 35,
 113, 194
 Piaskowa, ter. — 155
 Piątkowa, wś — 89, 127, 150, 204 szkic,
 205
 Piechowo, os.-rola — 45, 66
 Piechówka, g., las — 83
 Piegża, os. — 76, 78 szkic, 79
 Piekarzowo, pole, rola — 66, 150
 Piekiełko, ter. — 120, 165
 (Piekiełko lim., wś) — 147
 Piekło, dzieln. — 193; os. — 50, 55; pot. —
 90, 91; +Piekło, wś = Jelna — 107
 Pieniężne — 191
 (Pieniny, góry) — 228
 Pieron, g. = Piorun — 125
 Pieronka = Piorunka — 121
 +Pierścice, +wś, zob. +Piestrzyce.
 Piorun = Piorun — 121, 125
 Piesi Potok, las — 90
 +Piestrzyce, +wś — 107, 204 szkic, 205
 Pietrówka, os. — 75
 Pietruskie, polana — 88
 Pijowary = Piwowary — 131
 (Pilsko, g. w Żyw.) — 175
 Piorun, g. — 81, 125
 Piorunka, wś — 81, 121, 125, 135
 Pisana Hala, g. i hala — 84, 85
 Pisarka, ter. — 155
 Pisarzowa lim., wś — 13, 19, 68—70, 78
 szkic, 118, 127, 133, 136, 143, 146,
 151, 152, 176, 204 szkic
 (Piskulina Wola) — 34, zob. też Wola
 Piskulina
 +Piskulice, +wś — 26, zob. Wola Piskulina
 Piwniczna, mst. — 12, 13, 14, 15, 17, 41,
 49, 50, 54, 55, 58 tab., 60—62, 68, 84,
 85, 111, 119, 129, 131, 135, 138, 140,
 141, 168, 169, 186, 191, 204 szkic, 216,
 226, 230
 Piwowarówka, os. — 45, 54, 57, 60, 103,
 148, 149, 155
 Piwowary, os. (= Piwowarówka) — 54, 55,
 57, 60, 68, 103, 131, 138, 149
 Place, os. i ter. — 179
 Plebański Las — 191

- Plebańskie, ter. — 159
 Planek — 21, 125, 135, zob. Półlanek
 Planki — 125
 Pławianka, pot. — 64 szkic, 107, 108
 +Pławna, +wś — 63, 107,
 Plusa||Pluse — 151
 Pniaki, os. — 179
 Poamerykańskie — 191
Pockaj, zob. Poczekaj
Pockoykom — zob. Pod Skalką — 132
 Poczekaj, os. — 35, 45, 118, 121
 Pod. = 'teren gwary podegrodzkiej' —
 165, 171, 173—175, 179, 185, 189, 230
 Pod Białą Drogą — 87
 Pod Bielowicami = Podbielowskie, ps. —
 156
 Pod Bilowskie, ps. = Podbielowskie —
 122
 Pod Borową — 93
 Pod Cesną — 127
 Pod Chałupą, pole — 86
 (Pod Cisowcem) — 95
 Pod Czarną Paryją — 152
 +Pod Czyrną, +ps. — 109
Pod Dópcę — zob. Pod Dąbce.
 Pod Dąbce — 127
 Pod Dąbie — 62
 Pod Dębami — 128
 Pod Dudłę, ter. — 84
 Pod Dział, rola — 64, 65
 Pod Działem, ter. — 87
 Pod Garbem, ter. — 86, 129
 Pod Gościńiec, pole — 190
 Pod Górą — 93, 94, 97: os. — 71:
 Pod Górkami, os. — 72, 93
 +Pod Grodziskiem, +rola — 201
 Pod Gwizdarem, os. — 44
 (Pod Jałowcami) — 95
 Pod Jarcową — 62, 127
 Pod Jaworem, ter. — 129, 169
 Pod Jeleniem — 129
 Pod Kapliczką — 160, 190
 Pod Krakowską, ps. — 35, 41, 127
 Pod Lajbczyk, ter. — 84
 Pod Lasem — 44, 77, 78 szkic, 92, 93, 94,
 98, 129, 133, 195, 210, 211, 233, 238
 Pod Leszkami (= *Pod Lyskami*) — 121
 Pod Lipami — 190
 Pod Lipą — 95, 157, 159, 190
Pod Lyscem = Pod Leszczem — 93
Pod Lyskami zob. Pod Leszkami — 121
 Pod Łaziskami, ter. — 87
 Pod Łysną — 127, 133
 Pod Modrzewem — 190 (zob. *Pod Mor-*
dzeniem)
 Pod Mordzeniem — 129, 175
 Pod Obszarem — 190
 Pod Okowańcem — 156
 Pod Piechówką, ps. — 95
 Pod Piekłem — 95
 Pod Pierunem — 121
 Pod Polankę — 84, 128
 Pod Roztarganą Górką, pole — 67
 Pod Sadem, ter. — 87
 Pod Skalką = *Pockoykom* — 132
 Pod Skiełkiem — dzieln. — 41, 50
 Pod Skocznią — 160, 190
 Pod Słowikową, dzieln. — 50
 Pod Socinę, ter. — 95, 129
 Pod Stacją, os. — 50, 65, 157, 190, 213,
 235, 239
 Pod Studnią — 190
 Pod Studnię — 131
 Pod Sztreką — 190
 Pod Suszycami, os. — 72
 Pod Świnką, os. — 64 szkic,
 Pod Ugorkami — 156
 Pod Walem — 129
 Pod Wardężynami, os. — 44, 209
Pod Wąglárz, dolina, wąwóz — 84, 127, 129
 Pod Wolą, os. — 71
 Pod Żłoby — 190
 Podbielowskie — 121, 122, 156
 (Podborek) — 93, 94
 Podborowa — 93, 156
 Podchelmie, ps. — 41, 42, 120
 Poddąbce — 130
 Pod Dębami — 128
Poddópcę, zob. Poddąbce
 Podegrodzie, wś — 14, 16, 17, 23, 50, 68,
 69, 95, 99, 105, 106, 117—119, 121,
 123—125, 127—129, 133, 136, 138, 139,
 141, 152, 163, 167, 185, 204 szkic, 226, 230
 Poddziałek, os. — 77
 Poddziele — 42, 64, 166
 Podgliniec — 95, 121
 Podglinka, ps. — 95, 145
 (Podglinnik) — 33
 Podgoleców, ps. — 41, 71, 112
 Podgóra — (31), 65, 93, 94, 215, 221

- Podgórcze — 93
 Podgórk — 94
 Podgórze — 49, 93, 95, 104, 111, 210, 223
 +Podgrodzie = Podegrodzie, wś — 121
 (Podhale, z.) — 11, 13, 17, 21, 25, 26, 56,
 61, 63, 66, 121, 125, 135, 146, 158,
 161—3, 165, 167, 168, 170—180, 182,
 183, 185—9, 216, 219, 220, 222—226
 Podjabłoniec, os. — 71
 Podjaworze, ps. — 144
 Podkanina, ps., os. — 71
 Podkarpacie, n. geogr. — 181
 Podkołbia, os. — 118
 Podkrakowska — 35, 37
 Podkrzasło, źr. — 91
 Podkrzysze — 134
 Podlas — 5, 35, 37, 71, 92, 93, 133, 134,
 195, 211
 Podlasie — 133
 Podlesie — 35, 40, 42, 44, 48, 67, 70, 92—
 93, 104, 133, 134, 148, 195, 211, 233
 Podlesie Koniuszowskie, ps. — 43 szkic, 195
 Podlesie Mogiłskie, ps. — 43 szkic, 195
 Podlesie Posadowskie, ps. — 43 szkic, 195
 Podleszcze — 93
 Podlipie — 95
 Podlipowe, ps. — 41, 71
 Podlyscie, zob. Podleszcze
 +Podłęże I, +wś — 107; +Podłęże II, +wś —
 107
 Podmajerz, dzieln. — 49, 94
 (Podmalcem||Podmalec) — 93
 Podmalinie — 42
 Podmiłkowa, dzieln. — 50
 (Podnieśno siedleckie) — 189
 Podogrodzie, dzieln. — 44; +P., wś =
 Podegrodzie — 50, 99
 Podokowaniec — 156
 Podole, wś — 107, 129, 133, 134, 137, 143
 (Podole, n. geogr.) — 189
 (Podoliniec, mst. na Spiszu w Czecho-
 słowacji) — 107
 +Podolino, +wś [?] — 107
 Podoszczyzna, os. — 46, 71, 213
 Podpiekło, ps. — 37, 41, 71
 Podrokie — 154
 Podszopki, na Podszopku — 151
 Podświercze, os. — 45
 Podświnka, os. — rola — 64 szkic, 65
 (Podtatrze, z.) — 220, 223
 Podtrzycierz, os. — 41
 Podugorki — 156
 Podwilcze, os. — 62
 Podzagórów, ps. — 41
 Podziele, os. — 148; ter. — 156
 Pogwizdów — 139
 Pokrzykówka, os. — 72
 Polana, os. — 55, 61; +P. — 101
 Polanka, os. — 47, 135
 Polany, wś — 17, 101, 135, 179, 204 szkic
 Polenice — zob. Palenice — 17
 Polska — 161, 165, 166, 169, 175, 176,
 179—183, 201, 202, 215—220, 223—228
 Połom — 36
 Połom Mały brzes., wś — 6, 7, 86, 114, 175
 Południakówka, os. — 135
 Polyniakówka, zob. Południakówka
 Pomietłówka, os. — 96
 Pomietły, os. = Pomietłówka — 96, 179
 (Pomorzan) — 39
 (Pomorze, z.) — 163, 222
 Popardowa, wś — 110, 118, 141, 145, 153,
 204 szkic, 205; Popardowa Niżna
 i P. Wyżna, dzielnice — 38
 Poplebańskie, pole — 82, 191
 Popowice, wś — 204 szkic, 205
 Popówka, zob. Pępówka — 130
 Poprad, rz. — 11, 17, 18, 19, 25, 55, 61,
 90, 106, 174, 202, 203, 204 szkic, 206,
 209, 219, 221
 Porąbka, os. — 71
 Porąbka Iwkowska brzes., wś — 6, 7, 40,
 86, 114, 142, 194
 +Poręba, wś = Poręba Mała — 102, 222
 (Poręba Górna) — 33
 Poręba Mała, wś — 102, 128, 141, 194
 Porębiska, ter. — 129
 Porębowka, dzieln. — 50, 128
 Poręby — 128, 129
 (Poronin n-tars., wś) — 26
 [+Poruj, +wś z falsyfikatu] — 109
 Posadowa k. Mogilna, wś — 43 szkic, 85,
 93, 120, 124, 133, 134, 204 szkic
 Posadowa k. Podola, wś — 12, 134, 204
 szkic
 Pośrednia, os. — 44, 148
 Poświętne — 129
 Potoczek — 132
 Potok — 36, 97, 158
 Potok Pod Wybrańską — 90

- Potok W Kretówkach — 90
 Potoki, ter. — 70, 88, 123
 Potoki W Zakrążkach — 126, 149
 Potyle, ter. — 155
 Powroźnik, wś — 38, 56, 63, 66
 (Poznachowice Górne, dwn. pow. wielicki, wś) — 189
 Pólko||Półka — 96, 97, 150
 Półlanek — 21, 135, 155
 Półlanki — 125
 Półrole (= *Purole*) — 135
 (Półrzeczki lim., wś) — 130
 Półzagrodzie (= *Puzdgroźe*) — 135
 Pracza, ps. — 111, 118, 145
 Prehyba, g. — 104, zob. też Przechyba
 +Prinicz, +wś — 107, 115
 Pręt — 128
 +Proszówka, +wś — 107
 Pruksakówka, os.-rola — 64
 Pruksowa (rola) = Pruksówka — 60
 Pruksówka, os.-rola — 60, 63, 64 i szkic
 Prusówka, os. — 44, 209, 233, 238
 (Prypir, Prypor, g.) — 180
 (Przasnyskie, z.) — 169
 +Przebitki, wś = Kamienica lim. — 103
 Przechyba||Prehyba||Przechyba, g. — 88, 104
 +Przedanica, wś = Przydonica — 101
 +Przedanica Wyższa, dzieln. — 103
 Przedewzárezk (= *Pšedevzárezk*), ps. i pole — 95, 119, 121
 Przedmieście, os. — 45
 (Przed Pulstynem||Przedpulstynie, ter.) — 95
 Przed Stece, os. — 151
 Przedońska (Rzeka) — 149
 Przehyba, zob. Przechyba — 104
 +Przesiecznica, wś = Przysietnica — 101
 Przetakówka, dzieln. — 49
 Przychód, ter. — 96
 Przydonica, wś — 14, 49, 89, 101, 110, 111, 114, 122, 140, 143, 146, 149, 150, 230
 +Przydonica Wyższa, dzieln.-ps. 49, 111, 114
 Przy Gościńcu, dzieln. — 74, 75, 77, 78 szkic
 (Przy Kościele) — 98
 Przy Krzakach, pole — 86
 Przyłaski, os. — 76, 78 szkic
 Przylesie, os. i rola — 64, 65; os. — 72, 73 i szkic 133, 134
 Przymiarki, na Przymiarek, ter. — 85, 96, 150, 180
 +Przyniec (= Prinicz), +wś — 107
 (Przypor, g.) — 180
 Przysietnica, wś — 18, 58 tab., 61, 84, 89, 101, 118, 119, 124, 127, 128, 131, 137, 155, 204 szkic
 Przysłopy, przełęcz — 85
 Przyszowa lim., wś — 12, 15—17, 46, 68, 69 tab., 70, 71, 95, 104, 105, 107, 111, 114, 117, 124, 127—130, 132, 139, 141, 230
 Przywóz, ter. — 121; zob. też Koło Przywozu
 (Przy Wysokiej) — 97
 Psiagóra, ter. — 86
 Psie, ter. — 152, 155, 191
 +Ptaszkow, +pot. — 19, 64
 Ptaszkowa, wś — 13, 17, 19, 46, 56, 57, 60, 63, 65—68, 74, 85, 106, 107, 124, 130, 132, 137, 149, 155, 186, 203, 204 szkic, 212, 219, 230, 237, 238
P^uanek, Pu^yanek, P^yanek, zob. Półlanek — 135 i Płanek — 21, 125, 135
 Puchal, os. — 77, 78, 119
Purole = Półrole — 135
 Pusta, g. — 159, 191
 +Pusta Łąka = Wola Brzezińska, ps. — 113
 +Pusta Wola = Wola Brzezińska, ps. — 102, 103, 113, 115
Puzd^grodzie, zob. Półzagrodzie — 135
 Puste, ter. — 159, 191
 Pustki, os. — 154
 +Pyszowa, +wś — 105, 107; zob. też Przyszowa
 (Raba, rz.) — 25
 (Rabka n-tars.) — 217
 (Raclawice, ws) — 201
 Radajowice, wś — 103, 108, 204 szkic, 205
 +Radniowice, zob. Radajowice — 103
 +Radowa, pole, rola — 201
 Radziaki, os. — 118
 Radziejowa, g. — 17, 18, 58 tab., 83, 85, 88; pasmo Radziejowej — 84, 171, 176
 +Radziejowice, wś = Radajowice — 103
 +Radziestow. zob. Rdziostów — 107, 115

- +Radziszów, wś. zob. Rdziosłów — 107, 115
Radzikówka, os. i rola — 61
Raj — 45, 65, 88
(Rajbrot boch., wś) — 179
Rajsiuła — 131
Rąbacz — 127, 130
Rąbkowa, wś — 204 szkic i 205
Rdziosłów, wś — 19, 41, 100, 101, 107, 112, 115; niwa R. — 41
Rechmanówka, polana — 54, 135, 137
Resztówka (*Reśtówka*) — 134
Rędziny — 128
Ritter, wś — Rytro, wś — 36, 37
Roboń, os. — 80
Robonie, os. — 75
Roćmirowa, ps. — 16, 112, 155
Rogacz, g. — 83, 85, 87
Rogi, wś — 39, 140, 142, 143
Rogowszczyzna, os. — 46, 109
Rojówka, wś — 103, 120, 204 szkic, 205
Rokitniak, ter. — 181
Rola — 21, (63), 64, 65, 71, 118, 120, 151, 155, 182
Rolny Potok — 152
Rolówka, os. — 57
Romankowski Potok — 90
Romankówka, os. — 124
(Ropczyce, mst.) — 166
(Ropczyckie, z.) — 186
Ropiakówka, os.-rola — 64, 65
Rosochatka, g. — 85, 123, 130, 155
Rostoka, Rostoki — 37, 228
Rosychatka = Rosochatka — 130
Roszkowice, ps. — 11, 113, 154, 204 szkic
Rośki, os. — 48, 75
Rośkowy Potok — 91
Rośtoka, Rośtoki — 182, 183
Rozdole — 87
Rozdziele, ps. — 105, 111
(Rozdziele boch., wś) — 147
(Rozhony: na R., Śląsk, ter.) — 97
Roztockie Łąki — 182
(Roztocze, pasmo górskie) — 182
Roztoka, og. — 123, 131, 182, 183, 197—9, Rزتoka lim., wś — 36, 139
Rزتoka Mała, wś — 36, 50, 145
Rزتoka nad Dunajcem, wś — 121, 123, 135, 142, 152
Rزتoka Ryterska, wś (= R. Mała i Wielka) — 50, 58 tab., 118, 123, 161, 183, 194
(Rزتoka [Tatrzańska]) — 182—3
Rزتoka Wielka, wś — 36, 50
(Rزتoki) — 182
Rożnów, wś — 40, 53, 106, 108, 111, 112, 114, 133, 141, 185, 188, 204 szkic
Równia, ter. — 86, 118, 124, 155; Równia|| Równie — 151
Ruchałowe Krzaki — 88
(Rudny) — 33
Rumanki, os. — 136
Runek, g., las — 83
Rusinów, dzieln. — 49
Rusinówka, os. — 71
(Ruś Zakarpacka) — 175
Rybackie — 191
Rybień, wś — 17, 121
Rytro, wś — 17, 18, 36, 37, 58, 89, 101, 104, 121, 123, 127, 128, 129, 131, 137, 138, 142, 152, 155, 161, 168, 230
+Rytter, wś = Rytro
Rządek, os. — 96
Rządy — 129
Rzeka, pot. — 36, 89, 212, 234, 239
+Rzeka, +wś — 107
(Rzeszowskie, z.) — 185
(Rzeszów, mst.) — 185
Rzędy — 129
Sadkowiec — 117
Sadowa, ps. — 111, 153
Sadówka, os.-rola — 65
+Sadyszcze, wś — 107
Sajdakówka, os. — 71
Salabury, os. — 46, 77, 78 szkic, 80
Salamony, os. — 124
(Sandomierskie, z.) — 209
(Sandomierz, mst.) — 25, 218
(Sanockie, z.) — 181
Sarówka, os. — 70, 124
Sátkoóec — 117, zob. Sadkowiec
Sawa, pot. — 19
Sącz, miasta: Nowy i Stary S. oraz samodzielnie Sącz — 18, 22, 24, 37, 100, 101, 126, 203, 218, 219, 223, 226, 228. Zob. też Nowy Sącz i Stary Sącz
Sądeczyzna, z. — passim w ciągu całej pracy

- Sceŕyce*; zob. Strzeszyce — 137
 +Schlana, wś = Sechna — 107
Scuglin zob. Szczuglin
 +Sechlana, wś = Sechna — 100, 107, 140, 143, 146
 Sechna lim., wś — 9, 67, 74, 86, 100, 107, 126, 140, 143, 146
 +Sehlana = Sechna — 53, 100, 107
 Sędziówka — 124, 128
 (Sękowa gorl., wś) — 179, 181, 188
*Sfaŕk*ová*, wś = Słowikowa — 135
Siatkoskówa, os. = Światkoskówa — 131
 Siąkałówka, os.-rola — 66, 126
 (Sidzina suska, wś) — 13, 188
 Siedlce, wś — 39, 53, 68—70, 101, 117, 118, 121, 124, 131, 133, 137, 210, 230
 +Siedlec, zob. Siedlce
 +Siedliszcze, +wś — 107
 Siekierczyna lim., wś — 17, 46, 109, 120, 122, 132, 143, 204 szkic
Sielce = Siedlce — 39, 50, 131
 (Siemienowa Góra) — 29
 (Siemigorski) — 29
 Sienna, wś — 16, 120, 124, 126, 129, 133, 137, 141
 Sieracka, os. — 118
 Sieradówka, os. — 130
Sigocin = Świegocin — 131
 Sikornik, os. — 76, 78 szkic; ter. — 86
 Siołkowa, wś — 121, 130, 204 szkic, 230
Siyracka = Sieracka — 118
 (Skałne Podhale) — 223
 Skalnik (*Skálník*), g. — 104, 118
 Skalskie, ter. — 155
 Skała, ter. — 86, 87
 Skalka, ter. — 85, (87), 88
 (Skarżysko, mst.) — 225
 (Skawa, rz.) — 25
 (Skibówki, os., n-tars.) — 56
 Skielek, g. — 120
 Skielki — 120
Skiolek = Skielek — 120
 Sklep — 155
 Składziste, wś — 17, 141, 210
*S K*ójčafši* — 158
 Skolnik, zob. Skalnik — 104
 Skoroniste, os. — 82
 Skorupówka, os. — 71
 Skorupy, os. — 55
 (Skorusowa [rola], n-tars.) — 56
 Skotarskie, ter. — 84
 Skowronki — 135
 Skrajnia, hala — 191
 Skrajuszkówka, os. — 71
 Skrudlak, ps. — 114
 Skrudzina, wś — 17, 57, 84, 94, 117, 120, 204—5 szkice, 205
Skrzătla, wś = Skrzętla — 129
 Skrzętla, wś — 129
 Skrzypcówka, os. — 53
 Skwarnia, os. — 118
 Ślabaszowa, os. — 72
 +Ślawikowa, wś = Słowikowa — 50, 101
 Śląka — 127
Słojkowa, wś = Słowikowa — 131
Słoka, zob. Śląka
 Słomiana, os. — 71, 191
 +Słomka, rz. = Słona; +wś (?) — 107, 108, 115
 Słona, rz. — 90, 108, 191
 +Słopnica, wś = Słopnice — 101
 Słopnice lim., wś — 13, 101, 122, 126, 130, 133, 150, 151, 152
 Słopnice Królewskie, dzieln. — 101, 130;
 Słopn. Szlacheckie, dzieln. — 101, 191
 Slotwiny, wś-dzieln. — 12, 114, 184
 (Słowaczyna) — 182, 184
 Słowikowa, wś — 101, 131, 135, 204 szkic, 205
 (Słupa) — 225
 (Słupia lim.) — 189, 225
 Słupiska — 160
Smataška Ulica, zob. Szmaciarska — 133
 +Smilna (?) +wś = Kruźlowa — 103
 Smolnik, rz. — 152, 202, 204 szkic
 +Smylna, wś = Kruźlowa — 107
 Snozy — 152
 (Sofija) — 33
 Sokowina||Sokowiny — 150
 Sołtysia (rola) — 56
 Sołtysie, os.-rola — 66, 191
 Sołtysi Wierch — 191
 Sołtystwo, os. — 46, 61, 155
 Sosnowa Góra — 191
 Soślina — 136, 184
 Sośnie — 5, 31, 34, 98, 118, 123
 Sośnina, ps. — 114
 Sowlina Sucha, ps. — 113
 Sowliny lim., wś — 13, 109, 113, 114, 131, 176

- Spaśne, ter. — 86
 +Spilna, ter. łemk. — 81
 (Spisz) — 25, 26, 165, 180, 184, 221, 223, 228
 Spleźnia — 154
 (Split, mst. w Jugosł.) — 175
 Spod Lasu — 93, 133
 Spod Wdźarów, pot. — 90
 Spod Złotnego (*Spożyłotnego*), pot. — 90, 132
 Sprzyczka, pole — 87
 (Spytkowice oświęc., wś) — 13
 Srebrne — 134, 138
 Srebrówka — 138
 (Sromowce Niżne n-tars., wś) — 22 (ilustr.) 23, 63
 (Sromowce Wyżne n-tars., wś) — 13, 95, 125, 146, 169, 178, 185
 Sryblówka = Srebrówka — 138
 Srybne = Srebrne — 138
 Stabaniska, las — 118
 Stachoniowo, os. — 45
 Stadła, wś — 15, 38, 68, 101, 113, 117, 118, 121, (*Stát*, dop.) — 138, 152, 184
 Stadło, wś = Stadła — 101
 +Stajnie, +ps — 109
 Stanęcin, ps. — 99, 112, 128, 140, 143
 Stańkowa, wś — 74, 78 szkic; 102, 109, 113, 121, 128, 134, 185, 195, 204 szkic
 Stańkowa Wola, ps. — 19
 +Stańkowska Wola, wś = Stańkowa — 102
 +Stańkówka, wś = Stańkowa — 102, 195
 Stara Droga — 165
 (Stara Lubowla = O-Lublo w Czecho-słow.) — 217
 +Stara Łomnica +wś — 61, 111, zob. Majerz
 Stara Wieś, lim., wś — 17, 71, 107, 109, 110, 112, 127, 148, 155, 230; St. Wieś n-sąd., wś — 127, 136, 145, 148, 155, 230; ps. — 111, 148, 155; og. — 33, 134, 141, 187, 191
 +Stara Wieś = Rojówka — 33, 37, 103, 118
 Stary Młyn — 155
 Stary Sącz, mst. — 12, 14, 18, 19, 37, 38, 49, 94, 114, 144, 146, 191, 194, 204 szkic, 218—220, 223, 227, 230
 Stary Zdrój — źr. i ter. — 91
 +Stawęcin, ps. = Stanęcin — 99
 Stawiska, staw — 91
 Stawisza gorl., wś — 6, 101
 +Stawiszyn, wś = Stawisza — 101
Stát, *ȳot-Stát*, zob. Stadła
 Stece, os. — 96, 147
 Stefany, os. — 96, 101
 Stefek z Wądołu, os. — 46
 Stodła, wś = Stadła — 15, 192
 (Stoczek) — 17
 Stodolisko — 160
 Stronia — 150, 185
 Stronie lim., wś — 39, 110, 118, 127; og. — 150, 185
 Stroń — 150, 185
 Stróże — 189
 Struga, ps. — 36, 41
 Strugi, ps. — 111
 +Stryczkowa, +wś. zob. +Strzyczkowa — 108
 Strzeszyce lim., wś — 74, 75 78 szkic, 100, 138, 146, 147, 152, 204 szkic
 Strzębiałówka, ter. — 88, 128
 +Strzyczkowa, +wś — 108
 Strzyganiec, ps. — 44, 131
 Strzylawki, ps. — 131
 Studzianki — 121
 Studzionki — 121
Styropięcie = Czteropięcie — 134
 Sucha Góra — 191
 Sucha Sowlina, ps. — 113
 Sucha Struga, wś — 13, 58 tab., 84, 137, 153, 194
 Suche, ter., os. — 159, 191
 Suchy Groń, g. — 159, 191
 Suchy Potok — 90, 137
 Sudół — 61, Sudół os. — 78 na szkicu mylnie zam. *Padół*; 124
 (Supraśl) — 221
 Suszyce = Pod Suszyce, os. — 72
 Sycówka, g. — 84
 Syhla — 16, 36, 87
 Synowcówka, os.-rola — 56, 64
 (Szaflary n-tars., wś) — 38
 Szalone — 191
 Szalas, os. i g. — 77, 78 szkic
 Szarysz lim., ps. — 114
 Sząc (*Szonc*) — 100
 Szcz — zob. też Strz —

- Szczawa lim., wś — 13, 17, 59 tab., 117,
 118, 121, 124, 125, 127, 129, 134,
 141, 185, 204 szkic
 Szczawiczne — 185
 (Szczawnica n-tars.) — 85, 185, 217
 Szczawnicka Hala — 85
 Szczawnik, wś — 185
 (Szczepki-Zalesie) — 29
 (Szczepkowo-Zalesie) — 33
 Szczereż, wś — 117, 118, 124, 132, 153,
 179
 Szczuglin — 117
 (Szczytniki, krak., wś) — 38
 Szeroka Droga — 124
 Szeroka Polana, polana i os. — 55, 159,
 179, 191
 Sześcikorce, os. — 132
 Szkarpa (= *Škarpa*) — 132
 Szklana (= *Škland*) — 118, 132
 Szklane — 159, 191
 (Szlachtowa n-tars., wś) — 104
 Szlacheckie Słopnice — 101, zob. Słopnice
 Szlacheckie
 (Szlembark n-tars., wś) — 38
 Szmaciarska Ulica, dzieln. — 133
 Szpitalne, pole — 159, 191
 Szymanowianka, pot. — 91, 148, 212
 Szymanowice, wś — 40, 113, 117, 120, 131,
 142, 150, 204 szkic, 205
 +Szymańczowa, +wś — 108
 Szymborówka, p. — 75, 80
 Szynkarówki, g. i las — 81
 Szyszkówka — 155

Štyres, wś = Szczereż — 132, 153
Škarpa = Szkarpa — 132, 134
Škland = Szklana — 132, 134
Šlaban, os. — 72, 132
 (Śląsk) — 162, 163, 180, 202, 222, 230;
 (Śląsk Cieszyński) — 21, 169, 170, 230;
 (Śląsk Opolski) — 220
 (Ślemień żyw., wś) — 179
 Śliwowiec, pot. — 45, 46
 Ślusarzówka, os.-rola — 64
Šwiatkoskúfka = Światkoskówka — 131
 Śmietana, os. — 54
 Śmigajka, os. — 47, 54
 Śmigowskie, os. — 28, 47, 54, 55, 68, 210
 Śniechówka, os. — 137
 (Śmietnica gorl., wś) — 6, 109

 Śpiewakówka, os.-rola — 64
Šradówka = Sieradówka, os. — 130
 Średniak — 118
 Średni Wierch — 191
 Środa — 30
Šrybne = Srebrne — 134
Štrykorce, os. = Czterykorce — 122, 134
 Światkoskówka, os. — 131
 Świdnik lim., wś — 19, 89, 98, 112, 119,
 131, 148, 230
 Świdnik n-sąd., wś — 37, 119, 122 129,
 131, 133, 135, 137, 230
 Świegocin, ps. — 112, 131, 140, 143
 +Świerad — zob. Święty Świerad
 Świercze — 31, 122
 Świerkla, wś-ps. — 111, 122, 141
 Święsy, os. — 128, 152
 Świesowski (potok) — 149
 Święta Helena, dzieln. — 191
 +Święty Świerad, wś = Tropie — 103,
 191
 Świgutówka, os. — 131
 Świniakrzywda — 149
 Świniarnia, pole i os. — 85
 Świniarsko, wś — 16, 68, 69 tab., 86, 102,
 111, 117—119, 127—9, 132, 133, 136,
 138, 140, 141, 150, 178, 230
 +Świniarsko Większe = Świniarsko — 102
 +Świniarsko Małe — Mała Wieś, ps. —
 102, 103
Šwinik, wś = Świdnik — 131
 Świniokrzywda, os. — 45
 Świnka, g. — 64 szkic, 155
 (Świńska Krzywda, z. kiel.-sand.) — 45,
 149
 +Świrad — 103, zob. Święty Świerad
 Świstak — 118

 Tabaszowa, wś — 40, 204 szkic, 205
 Tamten Koniec, dzieln. — 50, 171
 Tania Góra — 159, 191
 +Tarnawa, +wś — 108
 (Tarnów, mst.) — 17
 (Tarnówek) — (30)
 (Tatry, pasmo g.) — 20, 26, 167, 168, 175,
 220, 222, 223, 226
 Teluszowa, ps. — 100, 112
 Ten Koniec, dzieln. — 50, 171
 Tęcza — 128
 Tęgoborza, wś = Tęgoborze — 102

- Tęgorbże, wś — 6, 13, 15, 102, 103, 111,
 113, 127, 128, 134, 137, 148, 204 szkic,
 205
 Tłoki, ps. — 49
 Tobijaszkówka, os. — 119
 Toczki, os. — 54, 122
 Tokarka, os. — 65
 Tokarnia, g. — 84
 Tokarzkówka, os.-rola — 64, 71
 Tokarskie — 133
 Trafika, os. — 76, 158
 Trąbki, +wś ⇒ ps. — 39, 40, 44, 110, 113
 Tromowa, os. — 55
 Tropie, wś — 37, 103, 105, 107, 108, 122,
 126, 135, 152
 Tropsztyn, +gródek — 105, 108
 (Trzebnia myśl., wś) — 168
 +Trzecierz, wś = Trzycierz — 100
 +Trzeszyce, wś = Strzeszyce — 100
 Trześniowy Gróń, os. — 55, 61, 159, 191,
 211, 234, 238
 Trzetrzewina, wś — 89, 118, 122, 131,
 133, 141, 142
 Trzycierski Las — 86, 139
 Trzycierz, wś — 100
 (Trzy Korony, g.) — 23
 (Tuliłowy-Rudka, ZSSR) — 179
 Turków — 124
 (Tykocińskie, z.) — 176
 Tylicz, wś — 23, 24, 106, 174, 176, 183,
 195, 205 szkic
 (Tylmanowa n-tars., wś) — 13, 176
 Tyłowska, ter. — 61, 85, 155
 Tyłuszowa, ps. = Teluszowa — 100
 (Tymbark lim., mst.) — 6, 17, 146, 147,
 217
 Tymowska, os., polana — 46, 55
 Tyrkiel — 154
 Tyrkówka, os.-rola — 64

 U Angielki, os. — 75, 120
 U Bartka, os. — 77
 (+u Białka) — 96
 U Biedy, os. — 77
 U Biskupka, os. — 77
 U Błażka, os. — 75
 U Bobka, os. — 75
 U Borowiaczki, os. — 76, 79
 U Chudego, os. — 152
 U Dudka, os. — 77

 U Dumina Na Dziale, os. — 75, 124
 U Dziełańskiego, os. — 152
 U Dzieżki, os. — 76
 U Filipka, os. — 75
 U Firleja, os. — 79
 U Florków — 96
 U Franasia, os. — 77
 U Franaska, os. — 75, 119
 U Franka, os. — 77
 U Frolczaka, os. — 75
 U Gieblaka, os. — 77, 79
 (+u Glinian) — 96
 U Górali, os. — 119, 124
 U Grybosia, os. — 66
 (+u Grzyba) — 96
 U Janasa, os. — 77
 U Janka = Janas, os. — 120
 U Janka Z Końca, os. — 76, 80
 (U Jasienia) — 30
 U Jónka = U Janka, os. — 120
 +U Kędra, os. — +76, 128
 U Kędry, os. — 128
 U Kiepusa, os. — 77; U Kiepusa II — 75,
 78 szkic, 80
 U Kodry = U Kędry, os. — 128
 (+u Konar) — 96
 U Kosiarza, os. — 76, 119
 U Kosiuta, os. — 48, 75
 U Kowala, os. — 47, 75, 77, 119
 U Krawczyków, os. — 75
 U Kreta, os. — 77
 U Królów, os. — 152
 U Krzyżaka, os. — 75, 79, 80, 118
 U Kubanka, os. — 75, 79, 80
 U Kuby, os. — 75
 U Kulasa, os. — 96
 U Kuśnierki, os. — 76
 (+u Kwiatka) — 96
 U Liski, rola — 56
 U Maszynki, os. — 123
 U Maślarza, os. — 119
 U Misiaka Na Wsi, os. — 76
 (U Mrowce) — 95
 U Ogrodnika, os. — 76
 U Ogrodnika II, os. — 77
 U Orła, os. — 75
 (U Pałki) — 95
 (+u Panika) — 96
 U Papieża — 151
 U Pasionka, os. — 77

- U Pawlusia, os. — 76
 U Pisarza, os. — 75
 U Pogwizdów, os. — 96
 U Pomietłów, os. — 96
 U Porębskich, os. — 54
 U Prusa, os. — 76
 U Puchala, os. — 77
 U Robonia, os. — 75, 80
 U Rozków, os. — 75
 U Salabury, os. — 80
 U Salki, os. — 76
 U Sarnów, os. — 124
 U Siwego, os. — 75, 152
 U Sośniaka, os. — 75
 U Steców, os. — 96
 U Szalasa, os. — 77, 78 szkic
 U Ścieżki = *U Ścyski*, pole — 121, 122
 U Śmietanów || *U Śmietany*, os. — 150
 U Świerka, os. — 121
 U Ujeczka, os. — 125
 U Urbańczaka, os. — 76
 U Urygi, os. — 77, 78, 79
 U Wawrzka, os. — 29, 47, 96
 U Więcka, os. — 211
 U Wikty, os. — 77
 U Wody, ter. — 95
 U Żywczaków, os. — 54
 Ubiad, wś — 91, 100, 117, 130
 Ubiadek, pot. — 90, 91
Ubinka, rz. = Łubinka — 125
 Ubocz — 87; pole — 16, 155
 Ugorek, pole — 86
Uhryn, wś = Uhryń — 99, 102, 136
 +Uhryny, +U. Dolne i +U. Górne,
 wsi = Uhryń — 114
 Uhryń, wś — 101, 102, 114, 205 szkic
 Ujanowice lim., wś — 9, 74, 76, 107, 108,
 133, 146, 147, 174, 204 szkic, 205, 222,
 **Ujcaná*, wś = Łyczana — 118, 122, 125,
 135, 231
 (Ujsoły żyw., wś) — 13, 167
 Ukacówka, os. — 125 (Łukaczówka?)
 Ukaszkówka (*Ukaskójfka*), os. — 132
Ukosówka, os. (= Łukaszówka?) — 125
 Ulesie, ps. — 42, 95, 133
 Ulica, dzieln. —
 (Ułanowa Góra) — 29
 Urygi, os. — 60, 77, 78 i szkic, 79, 125
 Urygówka, os. — 60, 77
 +Uryny, wś = Uhryń — 99
 Ustępne (|| *Ustápne*) — 129
 Ustyrek, os. = Józek Ustyrek — 75
 (Valašsko, kraj) — 167, 170, 184
 +Viridis Silva, +wś (†) — 108
Źronyčka, ter. łemk. — zob. Wronówka — 82
Źy- zob. Wie-
 Wajdówka — 124
 (Waksmund n-tars., wś) — 38
 Walczaki, os. — 55, 68
 Walkowiec, os. — 45
 Walowa Góra lim., wś — 35, 147, 194,
 204 szkic, 205
 Waniówka, os.-rola — 64, 65, 124
 Wapienne — 31, 191
 Wapiennik, os. — 55
 Wardeżyny (*Wardożyny*), os. — 128, 130
 Wargulce, os. — 46, 54, 60
 (Warszawa, stolica Polski) — 6
 Warzechy, os. — 96
 (Wawel) — 217
 Wawrzka, wś — 18, 101, 108, 141, 204
 szkic
 +Wawrzki = Wawrzka — 101
 Waziec (*Vážec*), os. — 47, 134
 Wachałówka — 127
 Wachały, os. — 127
 Wądole, ps. — 71, 127
 Wądoł — 127—129
 Wądoły — (87)
 Wągradki, ter. — 127, 156
 Wąsiki, os. — 60, 77
 Wąsikówka, os. — 60, 77
 Wąsós — 124, 127
 W Dolinie — 123
Wdzary = Wdzary — 118
 Wdzary, ter. — 85, 155
 Wesola, os. — 159, 191
 Wędoł, ter. — 126
 Wędołek — 129
 Wędół — 96
 (Węgry, kraj) — 26
 Węgrzynówka, os. — 129
 Węzi Potok — 128, 159, 191
 W Granicach, os. — 77
 Wiatrowice, wś — 123, 204 szkic, 205
 Wiąćce — zob. Więcki
 Widomia — 118, 122
 Wiejska — 191

- Wiela, os. — 47, 118
 Wielga, ter. — 138, 159, 191
 (Wieliczka, mst.) — 165
 Wielka, zob. Wielga
 Wielka Rostoka, dzieln. — 183; Wielka Rostoka Ryterska — 84, 118
 (+Wielkie Księstwo Krakowskie) — 218, 225
 Wielki Garb — 191
 Wielki Las — 86, 152
 +Wielkonosa, wś = Wilkonosza — 16, 101
 (Wielkopolska) — 181, 182, 215, 221, 227, 230
 Wielogłowy, wś — 39, 44, 117, 128, 132, 133, 137, 138, 141, 230
 Wielopole, wś — W. Niżne i W. Górne, dzieln. — 49, 136
 Wińczyków — 124, 129
 Wierch — 5, 87
 Wierch Nad Kamieniem, g. — 84
 Wierchogóry — 137
Wierchomla, wś = Wierchomla Mała — 135
 Wierchomla, wś — 17, 83, 109, 135, 141
 +Wierchomla Księża = Wierchomla Wielka — 102
 Wierchomla Mała, wś — 49, 135
 Wierchomla Wielka, wś — 49, 84, 102
 Wierchowina — 46, 122
 Wierchy, os. — 71; ter. — 85
 (Wierzbica Kraśnicka, wś) — 189
 Wierchowina — 46, dzieln. — 44, 50
 Wierzyka, os. — 19, 122
 +Wiesendorf — 38
 Wiesiółka, ps. — 114, 141
 Wieś, dzieln. — 50, 70, 71, 75
 Wieś Dolna i Wieś Górna-dzieln. — 49, 50, 210
 +Wieś Królowa, wś = Królowa Polska i Królowa Ruska — 102
 Wieś Górna, dzieln. = Przydonica Górna — 103
 Wietrzne Dziury, ter. — 88, 131, 155, 166, 191
 +Wietrznica = Wietrznice — 72, 73, 101, 110, 111
 Wietrznice, ps. — 40, 72, 73 i szkic; 101, 111, 131, 145
 (Więciórka myśl., wś) — 95, 168, 184, 188, 222
 Więcki, do Więcka, os. — 151
 Więckówka, os. — 68
 Wiklak, pot. — 90
 Wilcza Góra, os. — 71, 191
 Wilcze, os. — 5, 62, 191
 Wilczy Dół, przełęcz — 43 szkic, 85, 124, 165, 191
 Wilkonosza, wś — 101
 +Wilmanow = Limanowa — 24
 (Wisła ciesz., wś) — 13
 (Wisła, rz.) — 25, 203
 Wiśnicz, os. — 71
 Witkowskie, ps. — 46, 55, 91, 210, 233, 238
 Witkowski Potok — 91
 Witkówka, os. — 40
 Witowice, wś — 123, 127, 143, 204 szkic, 205; W. Dolne — 36, 106, 110, 111, 113, 130; W. Górne, wś — 16, 36, 105, 130, 179, 191
 W Jałowcach, ter. — 87
 Włudykówka, os. — 71
 W Młynie — 77
 Wnęki, os. — 54, 57, 128
 Wodzitop — 150
 Wojakowa brzes., wś — 6, 19, 24, 46, 53, 86, 107, 123, 128, 135, 141, 205 szkic
 Wojkówki, ter. lem. — 81
 Wojnarowa, wś — 122, 123, 132, 135, 151 (153), 204 szkic
 Wojnarówka, pot. — 91
 Wojtasówka, os. — 71
 Wojtasy, os. — 152
 Wola, ps. — 45, 71, 102, 106, 111, 113; +wś — 108, 110, 115 ; os. — 71; og. — 118, 127, 151
 +Wola Adamowa, wś — 40 = Jadamwola
 +Wola Barcicka, wś = Wola Korgulecka — 102, 108
 Wola Brzezieńska, ps. — 44, 68, 102, 103, 113, 115, 120, 141, 145, 153, 209, 233, 238
 +Wola Jazowska, +wś — 108
 +Wola Gabońska = Wola, ps. — 112, 113
 +Wola Kobylska, +wś — 103, 108
 Wola Kosnowa, wś — 17, 59 tab., 83, 100, 102, 120, 133, 137, 145, 152, 153, 204 szkic
 Wola Kosthnowa — zob. Wola Kosnowa

- Wola Krogulecka, wś — 57, 102, 108, 120, 144, 145, 187, 194
 +Wola Królowa Polska, wś = Królowa Polska — 102
 +Wola Królowa Wołoska, wś = Królowa Ruska — 102
 Wola Kurowska, wś — 16, 120, 153, 194
 +Wola Kusznowa, wś = Wola Kosnowa — 100
 Wola Marcinkowska, wś — 120, 194
 Wola Piskulina, wś — 17, 26, 59 tab., 120, 145, 152, 194, 204 szkic
 (Wola Płochockich) — 33
 Wola Stańkowska, ps. — 113, 120, 153
 +Wola Strońska, ps. = Wolica — 112
 Wola Ubiedzka — 120
 +Wola Wawrzowska, wś — 108, zob. Wawrzka.
 Wolaki, ps. — 119, 149
 +Wolfowa = Olchówka — 24, 111, 112, 113, 115, 220
 Wolica, ps. — 40, 112, 118
 (Wolice boch., wś) — 154
 Wołoszczyzna Morawska, z. — 222
 Wojciakowa (rola) = Wójciakówka — 60
 Wójciakówka, os. i rola — 60, 64
 Wójciczka, os. — 47
 Wójciki, os. — 72
 (Wójtostwo) — 226
 Wólki, dzieln. — 49, 210
 W Padolach, pole — 86
 (Wrocław — 219, 224)
 Wronowice, wś — 118, 127, 149, 204 szkic, 205
 Wronówka, os. i rola — 64, ter. — 82
 +Wróblowice, +wś — 108, 204 szkic, 250
 W Sklepie, os. — 76, 190
 W Starym Młynie — 122, 155
 (Wszębory) — (55)
 Wychody, polana — 85
 Wyconki — 156
 Wycyzka zob. Wytrzyszczka — 131, 134
 Wydarta — 191
 Wydarte — 191
 Wyglanowice, ps. — 68, 100, 113, 140, 143, 154, 204 szkic, 205
 +Wygnanowice = Wyglanowice — 100
 Wygoda, os. — 65
 Wygon, ter. — 87
 Wygony, os. — 72
 Wygońskie — 136
 Wyrąb, os. — 65, 126, 127
 Wyrąbiska — 127, 129, 130
 Wyrębiska — 129
 Wyręby, os. — 71
 Wyrobiska, ps. — 127, 129, 130, 188
 Wyska zob. Wyżka — 104, 139
 (Wysoka, Śląsk) — 97
 Wysokie lim., wś — 36, 128, 132, 152, 191
 Wysokie Bereście, g. — 81
 Wysoki Garb — 191
 Wysoki Groń — 191
 Wysranka, os. — 35, 45
 Wyszopole, os. — 45
 Wyśni Dwór, os. = Wyżni Dwór — 45
 Wytrzyszczka brzes., wś — 6, 107, 131
 Wyżka, g. — 104, 139
 Wyżnia Biała, wś = Biała Wyżna — 118, 153
 Wyżnia Wieś, dzieln. — 50, 159
 Wyżni Bukowiec, dzieln. — 50, 136
 Wyżni Dwór, os. — 71, 136
 Wyżni Koniec, dzieln. — 50, 171, 210
 Wyżni Pagórek, os.-rola — 64, 65
 (Wyżyna Kielecko-Sandomierska) — 93, 150, 202, 221
 W Zakrążkach, pot. — 126, 149
 Wzary — 117, 118, zob. Wżary
 +Wznyacza, wś = Żmiąca
 Wżary, ter. — 117, 118, 155
 (Za Baną, Śląsk) — 97
 Za Browarem — 162
 Za Brzeziną (Za Bżoziną) — 121
 Za Chmielnik — 87
 Za Chmielnikiem — 190
 Za Cmentarzem — 134, 190
 Za Działą — 87
 Za Działem — 46, 156
 Za Górą — 41, 62, 92, 124, 149, 153, 156, 210, 211, 233, 238
 Za Górę — 129
 Za Grodkami — 124
 Za Franciszkanami, dzieln. — 49
 Za Jaworzem = Zajaworze — 156
 Za Jedliną, os. — 76, 126
 Za Kalenią — 77
 Za Kępą, os. — 70
 Za Kościołem, dzieln. — 190

- Za Krajami — 119
 Za Lasem — 28, 42, 104, 156, 133, 156, 210, 211, 234, 239
 Za Ogrody — 176
 Za Ogród — 157
 Za Okopami — 190
 (Za Opawką, Śląsk) — 97
 Za Osiką, os. — 76, 177, 190
 Za Pasiekami — 94, 119
 Za Potokiem — 129
 (Za Pulstynem) — 95
 Za Rzeką — 62
 Za Rzekę — 129
 Za Smętarzem = Za Cmentarzem — 134
 Za Stawem — 190
 Za Strużkę — 129, 190
 Za Szopy — 190
 Za Tracz||Za Traczem, os. — 97, 119
 Za Tunelem — 190
 Za Ugory — 125, 159, 190
 Za Wąwozem — 48
 Za Wodą, ps. i ter. — 41, 42, 94, 109, 127, 156
 Za Wodziną — 127
 Za Wrotkami — 187, 190
 Za Wsią, os. — 65
 Za Wygonkiem, pole — 86
 Zabanie, os. — 55
 Zabełcze, wś — 118, 119, 120, 124, 127, 128, 129, 141, 230
 Zabite — 192
 (Zabrze, mst.) — 225
 (Zabrzeg) — 92
 Zabrzeński, os. — 75
 +Zabrzezie, wś = Zabrzeż — 72, 73
 Zabrzezina, os. — 45, 93
 Zabrzeż, wś — 40, 50, 72—73 i szkic, 106, 108, 110, 111, 112, 118, 119, 122, 124, 126, 127, 129, 131, 132, 133, 137, 141, 148, 149, 151, 178; Zabrzeż, ps. — 122
 Zachełmie, os. — 77, 78 szkic
 +Zachwicie, +wś — 109, 115
 Zadnie Góry — 159, 192
 Zadział, os. — 65, 71, 76; ter. 87, 166
 Zadziele — 42, 46, 48, 65, (70), 76, 78 szkic, 104, 156, 166
 Zagłębokie — 152; Zagłębokie — 129
 +Zagolascza, +wś — +Zagoloscza — 99
 Zagolców, ps. — 71, 109, 115
 +Zagoloscza, +wś — 108
 Zagonie — 124, 151 Zagonia (l. mn.) — 151
 Zagonnie = Zagumnie — 131
 Zagorzyn, wś — 17, 46, 54, 59 tab., 112, 117, 118, 119, 120, 123, 126, 127, 129, 130, 136, 137, 138, 141, 145, 150, 151, 152, 230;
 Zagościniec, os. — 71
 Zagómnia = Zagumnia — 131
 Zagómnie = Zagumnie — 125
 Zagóra — 41; ps. 67, 92—93, 119, 149, 156, 211, 234, 238
 Zagórów, ps. — 40, 69, 71, 99, 111, 119
 Zagórz — 42
 (Zagórzany) — 39
 Zagórze — 70, 71, 92, 111, 119, 124, 141, 149, 156, 210, 211, 233
 Zagórze Rożnowskie, ps. — 111
 Zagranice, ps. — 74, 76, 78 szkic, os. — 78
 Zagroda, os. — 155
 Zagrody — 57
 (Zagrody za Zakrzowem) — 33
 Zagumnia — zob. *Zagómnia* — 131
 Zagumnie — 124, 125, 206. *Zagonnie* — 131
 Zajaworze — 156
 Zajedlina, os. — 76
 Zakaleń, ps. — 77, 78 szkic
 Zakamienica, dzieln. — 49, 94
 (Zakliczyn, brzes., mst.) — 24, 122, 217
 Zakolomęcie — 129
 Zakopane, ps. — 71, 192
 (Zakopane, mst.) — 45, 184, 185
 Zakościele, dzieln. — 95
 Zakościół, dzieln. = Zakościele — 49
 Ząkracie = Zakręcie — 128
 Zakraje, Za Krajami — 119
 Zakrażki — 126, 149
 Zakręcie, ter. — 87, 128
 Zakrętek — 128
 Zakrotek, zob. Zakrętek
 Zakróski, zob. Zakrażki — 126
 (Zakrzówek) — 30
 Zalas — 36, 41—42, 71, 103, 119, 210, 211, 215, 221, 234, 238
 Zalej, os. — 72
 Zalesie lim., wś — 17, 42, 122, 133, 135, 152, 204 szkic; ps., os. ter. i ogólnie: 27, 42, 93—95, 103, 104, 118, 119, 133, 134, 141, 210, 233, 234

- +Zalipie, +wś — 108
 Zalaże, zob. Zależe — 129
 +Zależe I, +wś — 106, 108; +Zależe II, +wś — 108
 Zależe Niższe (Niżne), ps. — 111
 Zależe Wyższe (Wyżne), ps. — 111
 Załubincze, dzieln. — 49, 100, 102, 114, 115
 Zamek, os. — 71, 119, 120, 151
 Zamczysko — 132
 Zamłynię (*Zám'ŭjńe*) — 122, 135
 Zapadliska — 62, 87, 154
 Zapadła Dolina — 87, 192
 Zapaść, pole — 86
 Zapasieczce — 94, 119
 Zapasieki — 94, 119
 Zapoprądzie, dzieln. — 49
 Zapotok, os. — 55
 Zapusty, do Zapusty — 150, 151
Zarapki, zob. Zarebki — 128
 Zarábka — 127
 Zarábki, ps. — 72, 73 i szkic
 Zarebki, os. — 46, 128
 Zarebowski — 46
 Zarebówka, os. — 71, 155
 +Zarogow = Zagorów, ps. — 99
 (Zaryte n-tars., wś) — 189
 Zarzecze, wś — 17, 42, 54, 58 tab., 95, 119, 129, 130, 132, 136, 137, 141, 146, 148, 150, 152, 201
 Zasadne lim., wś — 13, 15, 17, 59 tab., 125, 138, 141, 167, 185
 Zaskale, las — 86, 155
 +Zasłonie, +wś — 108, 226
 +Zassonia, +wś = +Zasłonie
 (Zatoka) — 36
 Zatoki, ps. — 111, 123
 Zawada, wś — 102, 119, 121, 137, 140, 189, 222; ps. — 112; +wś — 108
 Zawadka, wś — 102, 140, 149; +Zawadka, +wś — 108
 +Zawierzbie, +wś — 108
 +Zawodzianie, ps. — 109
 Zawodzie — 5, 42, 49, 50, 94, 95, 118, 156
 Zawadzkie Wierchy — 139
 (Zawoja suska, wś) — 13, 189
 Zawory — 189
 Zawsie, os.-rola — 64, 65
 Zazamcze, dzieln. — 49
 Zazdrośna, ter. i os. — 72
 Zazdrość — 138
 Zążyce = Zarzecze — 119
 Ząbry, os. — 152
 Zbęk, wś i ps. — 13, 89, 189
 +Zbigniewowa (= Zbigneowa) Wola, +wś — 100, 105, 109
 +Zbigniewówka, +wś — 105
 Zbludza, lim., wś — 17, 106, 108, 135, 152
 +Zbludza, wś, zob. Zbludza.
 +Zbygneowka — zob. Zbigniewówka
 Zbyszyce, wś — 12, 15, 16, 44, 100, 132, 133, 137, 148, 204 szkic; Zbyszyce-Jelna — 12
 +Zchlana = Sechna — 99
 Z Dolu-Wsi, dzieln. — 235
 +Zgrzebiska, +wś — 71, 109, 112, 115
 (Zieleńczyce łaskie, wś) — 177, 189
 Zielona — 122
 Zielona Lipka 192
 Zimne, ter. — 192
 Ziobroskówka, os. — 138
 Ziółkówka, os.-rola — 64 i szkic
 Z Końcawsi — 149
 Złabina — 130
 Złockie, wś — 144
 Złobina — 130
 Złotne, wś — 17, 122, 141; ter. — 88; pot. 90, 91
 +Zmylna (Smylna), wś = Krużłowa — 107
 Znamierowice, zob. Znamierowice — 100
 Znamierowice, wś — 100, 111, 118, 129, 137, 143, 204 szkic, 205, 230
 Znańce, os. — 152
 Zoločce = Żołądźce — 130
 Zómek, zob. Zamek
 Zoniówka, os. — 71
 Zrąb — 127, *Zrąbu*, dop. — 128
 +Zrostów = Rdziostów — 100, 101
 Z Ról — 182
 Zw- zob. też Dzw-
 Zwadliwe — 159, 192
 +Zwrostow = Rdziostów — 100
 (Zychowa [rola], n-tars.) — 56, 66
 Zza Lasu — 93
 Zza Ławek, os. — 173
 Żrebia, na Żrebiu, ze Żreba — 150
 Źródłówka, os. — 71

- (Żabno, mst.) — 30
 Żarna, g. — 118, *na Zarnę* — 127
 Żbikowice, wś — 204 szkic, 205
 Żebraczka, ps. — 35, 38, 114
 Żegiestów (Zdrój) — 174, 205 szkic
 Żeglarka, pot. — 91
 Żeleźnikowa, wś — 38, 141, 230; Żel.
 Mała, wś — 127; Żel. W-ka, wś — 127,
 129, 204 szkic, 205
 Żeniowska, os. 55, 210, 233, 238
 (Żerosławice boch., wś) — 154
 Żłóbki, przełęcz — 85
 Żmiąca lim., wś — 9, 13, 15, 21, 42, 48,
 53, 57, 59 tab., 60—63, 67—8, 74—80,
 96, 117—122, 124—126, 128, 129, 133,
 136, 141, 146, 152, 154, 176, 218, 222, 230
 Żmiącki Potok — 74
 (Żmigród, mst.) — 227
 Żołądźcze (= *Zołyńce*) — 130
 Życzanów, ps. — 141
 Żywczaki, os. — 44, 46, 54, 57, (58—59
 tab.), (67), 68 (82), 210, 211, (233), (238)
 (Żywiec, mst.) — 170
 (Żywieckie, z.) — 147; (Żywiecczyzna) —
 60, 162, 170, 174, 182, 218, 221, 230

Wykaz ilustracji i szkiców

Nr 1. Pola (zagony) w Sromowcach Niżnych — przykład zachowanego dawnego układu łąnowego „ról“	22
Nr 2. Przykład przysiółka wydłużonego	43
Nr 3. Schematyczny szkic fragmentu Ptaszkowej	64
Nr 4. Szkic sytuacyjny wsi Zabrzeży (przykład wsi typu mieszanego)	73
Nr 5. Szkic sytuacyjny Zmiącej (przykład wsi górskiej typu osiedlowego — łań- cuchówka rozprószona)	78
Nr 6. Rozmieszczenie nazw patronimicznych i dzierżawczych w Sądeczyźnie . . .	204
Nr 7. Rozmieszczenie nazw wsi i przysiółków w południowej Sądeczyźnie . . .	205

SPIS TREŚCI

	Str.
Wstęp: Temat i zakres pracy — Terminologia — Granice Sądeczyny	5
Rozdział 1: Charakterystyka terenu i miejscowości	11
Rozdział 2: Z dziejów osadnictwa ziemi sądeckiej	19
Rozdział 3: Nazwy miejscowości	27
a) Zagadnienie podziału — 28. b) Nazwy wsi (i miast) — 37. c) Nazwy przysiółków typu „wiejskiego“ — 39. d) Nazwy osiedli — 44. e) Nazwy dzielnic — 49. f) Nazwy pojedynczych obiektów — 51.	
Rozdział 4: Sposoby tworzenia nazw miejscowości dawniej i współcześnie (1. Stosunki ilościowe nazw osiedli i ich zależność od terenu, okolicy i sposobu powstawania wsi — 52. — 2. Typy nazw wsi i osiedli we wsiach z kolonizacji „dzikiej“ — 53. — 3. Wsie lokowane na zasadzie przywileju — 55. — 4. Wsi „łanowe“ z dawnym systemem nazw łanowych — 63. — 5. Wsi środkowej Sądeczyny — 68. — 6. Wsi typu mieszanego — 72. — 7. Charakterystyka wsi górskich pasma Jaworza (<i>Żmijca</i>) i ich nazewnictwo — 74. — 8. Nazewnictwo terenów polemkowskich — 80).	52
Rozdział 5: Nazwy terenowe (nazwy gór, lasów, polan, łąk i pól), ich charakter, pochodzenie i podział	83
(1. Nazewnictwo Karpat — 83. — 2. Nazewnictwo terenowe pogórza — 85. — 3. Nazewnictwo terenowe Kotliny Sądeckiej — 86).	
Rozdział 6: Nazwy wód (rzek, potoków, źródeł i dolin) i ich podział	89
Rozdział 7: Charakterystyka językowa materiału I:	
Nazwy typu <i>Podlas</i> i wyrażenia przyimkowe typu <i>Pod Lasem</i>	92
Rozdział 8: Charakterystyka językowa II:	
Zmiany nazw wsi i nazw terenowych	99
(Przekręcania i zmiany graficzne — 99. A. Zmiany fonetyczne — 100. B. Zjawiska słowotwórcze — 101. C. Zmiany leksykalno-słowotwórcze — 102. D. Zmiany leksykalne — 103. E. Zmiany syntaktyczno-słowotwórcze — 103. F. Nazwy zaginione — 104. G. Nazwy przysiółków i osiedli, które były wsiami — 109).	
Rozdział 9: Charakterystyka językowa III:	
Zjawiska gwarowe w nazwach miejscowych	116
(1. Głosownia — 117. — 2. Morfologia — 139: Ze słowotwórstwa i fleksji — tworzenie przymiotników od nazw miejscowych — 139. Tworzenie nazw mieszkańców wsi i przysiółków — 141. Nazwy mieszkańców osiedli — 147. Nazwy mieszkańców dzielnic wsi — 148. Nazwy potoków — 148. Osobliwe złożenia i zestawienia — 148. Wahania w zakresie formacji onomastycznych — 149. Wahania w zakresie rodzaju — 149. Zmiany rodzaju i typu deklinacyjnego — 150. Wahania w zakresie liczby — 150. Z deklinacji rzeczowników — 151. Z deklinacji przymiotników — 152. — 3. Z osobliwości składni — 153).	

Rozdział 10: Słownictwo topograficzne Sądeczyny	157
(1. Uwagi ogólne — 157. — 2. Słowniczek wyrazów pospolitych występujących w nazwach miejscowych — 160).	
Rozdział 11: Obraz statystyczny i jego analiza	193
Rozdział 12: Podsumowanie: wnioski geograficzno-historyczne i językowe . . .	208
Bibliografia:	
a) Wykaz skrótów źródeł, wydawnictw, instytucji i częściej cytowanych opracowań	215
b) Źródła rękopiśmienne	217
c) Mapy	217
d) Opracowania i źródła drukowane (oraz maszynopisy dotąd nie opublikowane)	218
Skróty stosowanych terminów	229
Skróty miejscowości cytowanych w I t. oraz nazw większych obszarów .	230
Skróty powiatów	230
Резюме	231
Résumé	236
Indeks nazw miejscowych wymienionych w I t.	240
Wykaz ilustracji i szkiców	272
Spis treści	273

Cena zł 33,—

33,—

PRACE MONOGRAFICZNE WSP W KRAKOWIE

Dotychczas ukazały się:

- Tom I Andrzej Maryński: Współczesne migracje ludności w południowej części pogranicza polsko-radzieckiego i ich wpływ na rozmieszczenie sił wytwórczych tego okresu. Kraków 1963.
- Tom II Maksymilian Geppert: Zagadnienie kształtowania wyobrażeń i pojęć uczniów w świetle pedagogiki radzieckiej 1950—1960. Kraków 1963.
- Tom III Teofila Jarowiecka: Przemiany społeczno-zawodowe wsi krakowskiej. Część I: Historyczne podłoże współczesnej struktury społeczno-zawodowej wsi krakowskiej. Kraków 1963 [1964].